

Drama

w edukacji o uchodźcach
i uchodźczyńiach

SCENARIUSZE ZAJĘĆ DO PRACY
W SZKOŁACH

Drama

w edukacji o uchodźcach
i uchodźczyńiach

SCENARIUSZE ZAJĘĆ DO PRACY
W SZKOŁACH

Dominika Cieślikowska
Martyna Markiewicz
Małgorzata Winiarek-Kotucka

wywiady
Aleksandra Warecka

pod redakcją
Mai Branki i Dominiki Cieślikowskiej

Autorki: Dominika Cieślikowska, Martyna Markiewicz, Małgorzata Winiarek-Kołucka

Redakcja merytoryczna: Maja Branka, Dominika Cieślikowska

Redakcja językowa: Karolina Oponowicz

Korekta: Marta Śliwińska

Grafika i skład: David Sypniewski

ISBN 978-83-931433-4-4

Warszawa 2016

Wydawca:

Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA

ul. Strzelecka 3/12, 03-433 Warszawa

www.stop-klatka.org.pl

stowarzyszenie@stop-klatka.org.pl

Publikacja udostępniana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów i Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści pod warunkiem wskazania autorów i Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA jako właścicieli/właścicieli praw do tekstu oraz zachowania niniejszej informacji licencyjnej tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja. Tekst licencji dostępny na stronie:

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Projekt realizowany w ramach programu „Obywatele dla Demokracji” finansowanego z funduszy EOG. Projekt współfinansuje m.st. Warszawa.

CENTRUM
WSPARCIA
IMIGRANTÓW
I IMIGRANTEK

Publikacja powstała w ramach projektu „Dramowa Akademia Antydyskryminacyjna – kontynuacja”. To innowacyjny projekt edukacyjny, podczas którego zespół trenerek dramy i wielokulturowości we współpracy z nauczycielkami i uchodźczyniami stworzył, przetestował i upowszechnił scenariusze lekcji dotyczących uchodźców opartych na metodzie dramy.

W projekcie uczestniczyło 13 nauczycielek z czterech regionów Polski: Lubelszczyzny, Pomorza, Podkarpacia, Wielkopolski.

Projekt składał się z dwóch części:

1. 60-godzinny cykl szkoleniowy poświęcony dramie i antydyskryminacji (DAA, I część projektu).
2. 40-godzinny szkolenia dotyczącego tematyki uchodźczej oraz wykorzystania metody dramy. Następnie każda z nauczycielek uczestniczek testowała w swoich szkołach min. dwa scenariusze dramowych lekcji dot. uchodźców i uchodźczyń („Dramowa Akademia Antydyskryminacji – kontynuacja”, styczeń–kwiecień 2016).

Uważam, że takie zajęcia powinny być powszechnie prowadzone wśród najmłodszych dzieci, żeby nie budowały sobie obrazu uchodźcy wyłącznie na podstawie tego, co usłyszą od starszych i z mediów.

Po mojej lekcji rozniosła się fama, że zajęcia były fajne. Koleżanki przychodzą do mnie i mówią: „Przeprowadź je i u mnie [w klasie]”.

Bardzo bym chciała zarażać tą ideą, nawet poprosiłam jedną koleżankę ze szkoły, z młodszego pokolenia, by wraz ze mną testowała ten scenariusz. Dużo bym dała, żeby młodzi nauczyciele się tego teraz uczyli.

Tak komentują nasze działania uczestniczki projektu. Jednocześnie swoją postawą oraz działaniami zachęcają swoich kolegów i koleżanki do poruszania tematyki uchodźczej w klasie. Dzięki projektowi nauczycielki zostały w swojej szkole liderkami w pracy dramą wokół tematyki antydyskryminacyjnej i uchodźczej.

Projekt „Dramowa Akademia Antydyskryminacji – kontynuacja” był realizowany w partnerstwie z fundacją Klamra oraz Centrum Wspierania Imigrantów i Imigrantek w Gdańsku.

W imieniu zarządu Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA serdecznie dziękuję wszystkim osobom (nauczycielkom, uchodźczyniom, redaktorkom publikacji, trenerkom, autorkom tekstów, zespołowi koordynującemu) oraz instytucjom za współpracę, serce i pracę włożoną w tworzenie i realizację projektu „Dramowa Akademia Antydyskryminacyjna”. Jej owoce opisujemy w niniejszej publikacji. Wierzę, że będą one służyły Państwu do uwrażliwiania i otwierania uczniów i uczennic na różnorodność i inność wokół nas.

Małgorzata Winiarek-Kołucka
prezeska zarządu Stowarzyszenia
Praktyków Dramy STOP-KLATKA

5 *Wstęp*
Małgorzata Winiarek-Kołucka

9 *Wstęp redakcyjny*
Maja Branka, Dominika Cieślukowska

CZĘŚĆ 1 / Uchodźcy

13 *Taki kraj. Co zrobić*
Z Ferasem Daboulem rozmawia Aleksandra Warecka

21 *Ja, rewolucjonistka*
Z Kheidi Alievą rozmawia Aleksandra Warecka

27 *Uchodźca = człowiek*
Dominika Cieślukowska

CZĘŚĆ 2 / Edukacja międzykulturowa i uchodźcza

49 *Zawsze pytają, czy przyjąłabym uchodźcę do siebie*
Z Dorotą Stępniańską rozmawia Aleksandra Warecka

55 *Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie*
Małgorzata Winiarek-Kołucka, Martyna Markiewicz

71 *Kocham dramę*
Z Agnieszką Werner rozmawia Aleksandra Warecka

77 *Scenariusze zajęć - praca metodą dramy wokół tematyki uchodźczej*

81 *Droga dziecka uchodźcy - edukacja wczesnoszkolna*
Małgorzata Winiarek-Kołucka

95 *Różne drogi: trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju*
- gimnazjum
Martyna Markiewicz

109 *Różne drogi: trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju*
- edukacja ponadgimnazjalna
Martyna Markiewicz

109 *Spotkania na szczycie*
- instytucje i organizacje w życiu dzieci uchodźców
Dominika Cieślukowska

149 *Obalamy mity, poznajemy fakty.*
Wiarygodnie o uchodźcach i uchodźczynie
Dominika Cieślukowska

175 *Media o uchodźcach i uchodźczynie*
Martyna Markiewicz

185 *Nie samym chlebem człowiek żyje*
Dominika Cieślukowska

207 *Strategie akulturacji*
- o zachowaniach na styku kultur
Małgorzata Winiarek-Kołucka

221 *Czy każda muzułmanka nosi chustę?*
Małgorzata Winiarek-Kołucka

Wstęp redakcyjny

Z wielką radością przekazujemy na Państwa ręce publikację „Drama w edukacji o uchodźcach. Scenariusze zajęć do pracy w szkole”.

Mamy przekonanie, że obecnie, gdy w całej Europie toczy się dyskusja o kryzysie polityki migracyjnej, publikacja ta jest niezwykle potrzebna. Pracowałyśmy nad nią, mając nadzieję, że dzięki edukacji, dyskusji i rzetelnej wiedzy uda nam się choć trochę zmienić narrację o sytuacji uchodźców. Liczyłyśmy na to, że uda się podkreślić ludzki wymiar problemu migracyjnego, przygotować polską młodzież do dojrzałej, opartej na wiedzy i faktach rozmowy na ten temat, jednocześnie nieunikającej wątpliwości i niuansów, które ta kwestia – wbrew medialnym przekazom – niesie.

Publikacja składa się z dwóch części. W części pierwszej, „Uchodźcy”, skupiamy się na ludzkim aspekcie kryzysu migracyjnego. Opowiadamy o nim z perspektywy samych uchodźców, a konkretnie Syryjczyka Ferasa Daboula oraz Czeczenki Kheidi Alievy. Z kolei w tekście „Uchodźca = człowiek” przyglądamy się potrzebom dzieci uchodźców, kiedy trafiają do polskiej szkoły.

Część druga poświęcona jest edukacji międzykulturowej i uchodźczej. W tej części znajdą Państwo rozmowy z nauczycielkami i edukatorkami, które taką edukację już prowadzą: Agnieszką Werner oraz Dorotą Stępniać. Jest tu także tekst opisujący istotę pracy metodą dramy wokół tematu uchodźców. Wreszcie – co najważniejsze – dziewięć scenariuszy prowadzenia zajęć w szkole z wykorzystaniem dramy w edukacji międzykulturowej i uchodźczej. Scenariusze podzielone są na trzy części związane z etapami uchodźczej drogi: (1) konflikt i ucieczka, (2) społeczeństwo i instytucje w kraju przyjmującym, (3) adaptacja i relacje międzykulturowe. W każdej części poświęconej danemu etapowi znajdą Państwo trzy scenariusze do pracy z różnymi grupami wiekowymi: w edukacji wczesnoszkolnej, gimnazjum oraz edukacji ponadgimnazjalnej.

Życzymy dobrej i pożytecznej lektury!

Redaktorki

część 1

Uchodźcy i uchodźczynie

Wśród osób, które są mi bliskie, są osoby zamknięte. Rozmawiam z nimi: „Mówisz, że uchodźcy są źli, ale ja jestem jednym z nich!”. A oni na to: „E, ty jesteś co innego. My ciebie znamy”. „No właśnie! Mówisz tak o nich, bo ich nie znasz!” - odpowiadam.

Taki kraj. Co zrobić

Z Ferasem Daboulem, Syryjczykiem mieszkającym w Polsce, studentem amerykanistyki na Uniwersytecie Warszawskim, edukatorem międzykulturowym, rozmawia Aleksandra Warecka.

- 3 lata, 6 miesięcy i 9 dni.

Liczysz, ile lat jesteś w Polsce?

- Ktoś mnie wczoraj zapytał i policzyłem.

Jak to się stało, że przyjechałeś do Polski?

- Mieszkałem w Damaszku. Tam poznałem moją żonę, Polkę, która była redaktorką w angielskim magazynie. Był 2011 rok. Jak się z nią zacząłem spotykać, to zaczęła się wojna. Mieliśmy w planach mieszkanie w Syrii, ale wojna stawiała się coraz bardziej niebezpieczna i zdecydowaliśmy się szybciej wziąć ślub. W Polsce, bo w Syrii trudno wziąć ślub z obcokrajowcem. Zamierzaliśmy wrócić do Syrii, ale baliśmy się, że wezmą mnie do wojska. A ja nie chciałem walczyć po żadnej stronie. A przed wojną żyło nam się dobrze, finansowo lepiej niż tutaj.

Wczoraj, jak zadzwoniłam, przeszkodziłam ci w korepetycjach...

- No tak, uczę arabskiego prywatnie, oprócz tego pracuję w fundacji Ocalenie, uczę też arabskiego urzędników w Warszawskim Centrum Pomocy Rodzinie.

Niezwykłe. Arabski w WCPR?

- Tak, ludzie stamtąd chętnie się uczą. To dla nich coś nowego. Mówię im też o podstawach naszej kultury.

Oprócz tego pracuję na uniwersytecie - za część opłaty, bo jako cudzoziemiec spoza Unii muszę płacić za studia.

I pracujesz jako edukator międzykulturowy. Czy jesteś jedynym Syryjczykiem w Polsce, który się tym zajmuje?

- Nie jest nas wielu. Mam jeszcze koleżankę Syryjkę, która prowadzi zajęcia o islamie.

Opowiedz o swojej pracy.

- Dla mnie to nie do końca jest praca. To jak zabawa. Ja to lubię. Bo ja lubię dużo mówić - to będziesz słyszała - i lubię porozmawiać z ludźmi. Ale to nie to samo, co rozmawiać. Porozmawiać to znaczy, że mam swój cel. Prowokuję ciekawość, zainteresowanie. To jak próbki w marketingu. Że ludzie spróbują i potem będą sami szukać w internecie. Najpierw pytam: „Co macie w głowach, jak mówię: Syria. Jakie skojarzenia?”

I co odpowiadają?

– Wielbłądy, pustynia, kobiety w chustach. Ludzie mają fałszywe wyobrażenia. To problem nie tylko w Polsce. Bo Syryjczycy nie są tu liczni. Pamiętam, co było dla mnie interesujące, jak byłem młody. Miałem różne fazy: lubiłem rap, metal, jazz. I młodzież też to lubi. Pokazuję im, że to w Syrii też jest. Puszczam im teledysk. Na tym teledysku widzą, że dziewczyny są nowoczesnie ubrane, że chłopaki wyglądają zwyczajnie. A potem pokazuję zdjęcia. Jestem wiarygodny – bo sam te zdjęcia robiłem. Mówię: To jest moja ulica. To samochód mojego ojca. To jest cerkiew, gdzie moi rodzice brali ślub. Pokazuję, że tu są i góry, i morze, lasy, równiny, ale także pustynia. Widzą, że to normalny kraj – trochę jak Hiszpania. Mówię, że ludzie w Syrii mają różny wygląd, są ludzie ciemniejsi niż ja, ale są i blondyni. Cała Syria taka jest. Różnorodna. I Polak tego nie wie. Dużo osób pochodzenia syryjskiego mieszka w Stanach. Nawet Steve Jobs był Syryjczykiem. Pokazuję różne strony Syrii: kulturę, historię, religię, architekturę. W jedną dzielnicę wchodzisz i widzisz nowoczesny kraj, nowoczesne budynki, modernistyczne, takie jak na Saskiej Kępie – u nas pracowało dużo polskich architektów. Idziesz dalej – starówka: wąskie uliczki jak w Grecji, jedziesz dalej – pustynia, namioty. Ja mam różne zdjęcia. Każdy odbierze inny komunikat, będzie miał inne skojarzenia i co innego polubi. Ale zrozumie różnorodność. Bo mój nadrzędny cel to promować różnorodność. Oto dlaczego mnie zapraszają.

Moment. Pokażę ci... (Feras wyciąga komputer). To Malula, małe miasto, gdzie się chrześcijanie od I wieku, ludzie mówią po aramejsku, tu cerkiew. To Aleppo, bazar, który jest od IV wieku przed Chrystusem. A to stare miasto w Damaszku.

Trochę jak we Włoszech. Amfiteatr.

– No właśnie. Bo ludzie nie znają naszej kultury, nie wiedzą, że Syria jest kolebką cywilizacji. Mówię o historii starożytnej w Syrii, która jest wspólna z Europą. Bo Imperium Rzymskie to jest baza dla całej nowoczesnej Europy, także dla nas.

A zdarza ci się, że uczniowie mówią: okej, te zdjęcia są fajne, ja rap albo jazz lubię, ale my was tu nie chcemy?

– Oczywiście. Pytam: „Ale dlaczego nie chcecie?”. I różnie odpowiadają. Mówią na przykład: „Dlaczego ludzie nie zostają i nie walczą?”.

Z kim? Z którą stroną? Z Asadem, który jest dyktatorem? Albo ekstremistami islamskimi, których też nie chcemy? Którzy są *crazy*. Z opozycją, której nie ufamy?

Rozumieją?

– Nie wszyscy. Pokazuję im filmiki, takie animacje, które wszystko prosto i krótko tłumaczą – dlaczego Syryjczycy uciekają, kto jest kim w tym konflikcie. Kiedyś jeden uczeń powiedział: „Okej, rozumiem, że Syria to normalny kraj, dobrzy ludzie, ale powiedz, dlaczego oni uciekają tylko do Europy?”. Pokazał na mapie: „Europa jest tu, Arabia Saudyjska tu, a Iran tu. Dlaczego nie idą gdzieś bliżej?”. Nie było czasu, żeby odpowiedzieć. Ale powiedziałbym mu tak: Nie możemy oczekiwać od kraju

jak Korea Północna, że będzie robił dobre rzeczy. Syryjczycy chcą iść gdziekolwiek, ale kraje Zatoki Perskiej ich nie przyjmują. W Arabii Saudyjskiej nie ma uchodźców. Tam kobieta nie jest traktowana jak obywatel, nie mówiąc o uchodźcy. Izrael nas nie przyjmie, bo mamy konflikt z Izraelem. W Libanie, który ma 4 miliony ludzi, jest milion uchodźców, w Turcji jest 1,5 miliona, w Iraku, Jordanii – kilkaset tysięcy.

A są tacy, którzy od początku mówią: „Mnie to nie interesuje”?

– Oczywiście. Czasem siedzą tacy obojętni. Ale potem widzę w ich oczach taką myśl: „O, ja to znam!”. Społeczeństwo w Polsce jest konserwatywne. Nie bardzo, ale trochę. I ja się uczę flirtować z tym konserwatyzmem. Zastanawiam się, skąd on się wziął. Czy ktoś jest taki, bo jest religijny? I się nie interesuje niczym, co nie jest z Europy? I dla tych, którzy są religijni, mam mały prezent.

Prezent?

– Tak, miałem spotkanie w Łomży. Uczniowie nie byli do końca ciekawi tego, co mówiłem. Wyglądali jak neofaszyści, wcześniej nie chcieli iść na spotkanie z Tybetańczykiem. Wołali jeden do drugiego: „biała rasa, biała rasa”. Gdy byli ze mną, siedzieli o tak, z założonymi rękami. Ja do takich mówię: „To nie jest obowiązkowe, nie chcesz, nie słuchaj”. Ale zostali. Nie byli ciekawi, ale siedzieli. Pokazałem kościoły, które są w Syrii od I wieku. I powiedziałem, że pięciu papieży było pochodzenia syryjskiego. To było dla nich ciekawe.

A ci zainteresowani o co pytają?

– Dlaczego kobiety noszą chusty na głowie? Czy trzymacie psy w domach? Bo ludzie w Syrii uważają, że pies nie powinien być w domu. Albo: Czy kobiety tak jak w Arabii Saudyjskiej nie mogą jeździć samochodem? A u nas kobiety normalnie jeżdżą. Nawet klną czasem! Kobiety mają prawie takie same prawa jak mężczyźna. Niestety – prawie.

Tylko męża sobie nie mogą wybrać?

– Mogą wybrać męża!

Ale nie wszędzie.

– No, nie wszędzie. To zależy od rodziny, od osoby. Jest różnie.

A jak postrzegani są Syryjczycy w Polsce?

– Jest taki stereotyp, że uchodźcy z Syrii są niekulturalni, *uneducated* (*niewykształceni* – *przyp. red.*), biedni, z pustyni. To jeden obraz. Albo drugi, że mają iPhone'y. Osoba, która dostaje zdjęcie uchodźcy na przykład z namiotem i śmieciami przy namiocie – bo jak ktoś postawi namiot, to trochę nieporządek jest – mówi: „O, zobacz, jakie brudasy!”. Nie wiem, kto to zdjęcie zrobił, gdzie, ale ono idzie dalej. Powstają nieprawdziwe komunikaty, które idą w świat. I jest dyskurs, który ma taki *level* (*poziom* – *przyp. red.*) (Feras pokazuje ręką centymetr od podłogi).

Zdjęcie co innego pokazuje, a ludzie co innego odbierają. Jeśli spotkam kogoś na ulicy, to on na mnie patrzy i myśli, że jestem Włochem albo Hiszpanem. Nikt nie będzie myślał, że jestem z Syrii.

Jak ludzie reagują, kiedy się dowiedzą?

– „Aha, z Syrii, to okej”. Albo: „Myślałem, że Syryjczycy mają inny wygląd”.

Inne stereotypy?

– Że my tu jedziemy po dziewczyny. Że jesteśmy *rapists*, gwałcicielami. Jest taki stereotyp w mediach. Ludzie mówią, że Syryjczycy mogą robić takie rzeczy jak w Kolonii. A tam pięć osób z 58 to byli uchodźcy. I nie wiadomo, jakiej narodowości. Ale ludzie mają skojarzenia. Chociaż prawda jest taka, że w Syrii nie ma tak liberalnego podejścia do seksu jak w Polsce i jest dużo ludzi sfrustrowanych pod tym względem. Ale to nie tak, że to, co się stało w Kolonii, jest normalne. Syryjczycy nie będą robić takich rzeczy. Tylko złe osoby. Burak, cham – taki ktoś jest w każdym kraju. W Syrii niektórzy, jak zobaczą piękną dziewczynę, mogą zagwizdać. Kopiuje, wklej – jak we Włoszech. Ale Syryjczycy, którzy uciekają przed wojną, tutaj się tak nie zachowują, bo wiedzą, że tak nie można. Nie wiedzą, jak ludzie zareagują. Pomyślą: „Nie chcę mieć problemów. Nowy kraj, wszystko nowe”. Każdy Syryjczyk chce pokazać: ja jestem dobry, fajny.

Jak edukować ludzi, żeby przygotować ich na przyjęcie uchodźców?

– Trzeba pokazywać historię, że Syria jest wielobarwna, że nasza kultura jest taka jak w krajach Morza Śródziemnego...

To wszystko prawda, tylko myślę o tym, jak rozmawiać z ludźmi, którzy się boją.

– Pytam takich ludzi: „Czego się boisz? Ja boję się tego samego!”. Bo ludzie nie wiedzą, przed kim uciekają uchodźcy. Trzeba pokazać ten konflikt mniej politycznie, bardziej osobiście. Mieszkałem w Damaszku, boję się ekstremistów islamskich, którzy są *crazy*. Bombardują Damaszek, chcą zabrać mi moją wolność osobistą i wolność słowa. Ale tu się nie mówi, dlaczego ci ludzie uciekają.

Latem byłem z żoną w Monachium, tam są moi rodzice. Oglądałem wiadomości – stacja, tak jak TVN, 10 minut rozmowy o uchodźcach. Jedna osoba była za, druga przeciw i mówiła, że to będzie obciążenie dla ekonomii. Ale ten poziom dyskursu był okej. Wróciliśmy do Warszawy, uchodźców nie ma, a w TVN rozmowa taka, że ci ludzie mają iPhone'y! Pewnie, jeśli dziś patrzymy na TVP, to TVN jest świetny. A w internecie osobiście widziałem hasło: „Będą uchodźcy, to do Auschwitz ich”.

Trudno coś powiedzieć. Brakuje mi słowa. Przepraszam.

Na samym wstępie powiedziałeś, że niełatwo być cudzoziemcem w Polsce.

– Generalnie jest stereotyp, że w Polsce jest ksenofobia. Niestety, trochę w nim prawdy. W fundacji jestem takim mentorem. Wiem więcej o tutejszej kulturze, rozumiem, jak się rzeczy mają. I mam klientów z Turcji, Afryki. Taka sytuacja dzisiaj: klientka z Pakistanu, miła, wykształcona, tutaj skończyła studia, szuka mieszkania. Dzwonię do paru osób: „Mam tu panią, jest obcokrajowcem”. „Z jakiego kraju?” „Z Pakistanu”. „To nie!”. Trzask. Dla mnie - frustracja. Podobnie było, jak szukałem mieszkania dla dziewczyny z Gruzji. Często słyszę w takich wypadkach: „Nie jestem zainteresowany. Oferta nieaktualna” albo wprost: „Nie, nie chcemy”. Choć nie zawsze to ksenofobia. Czasem chodzi o pieniądze. Cudzoziemiec chce umowę. Chce mieszkać legalnie. A umowa dla Polaka oznacza podatki. To jest największy problem. Ludzie nie czują się tacy *welcome (mile widziani - przyp. red.)*. Ale są też tacy, którzy czują się w miarę dobrze. Mówią: „Okej, trudno, taki kraj, co zrobić”.

Jeszcze w czymś pomagasz?

– To zależy, czego oczekują. Najważniejsze dla nich to znaleźć mieszkanie, pracę, wypełnić wnioski. Papierologia, uff, męcząca. Mówię, do czego cudzoziemcy mają prawo, sprawdzam. Bo czasem urzędnik nie wie czegoś albo nie chce sprawdzić, a ja dzwonię i przypominam mu o ustawach. Na przykład cudzoziemiec, jeśli jest uchodźcą, ma prawo studiować w Polsce za darmo, tak jak Polak.

Jak można pomóc tym, którzy przyjadą?

– Uchodźcom potrzebny byłby ktoś, kto ich wprowadzi w różne sprawy, zaprosi na jedzenie. Umówi się z nimi na wódkę nawet. Bo w Syrii są też ludzie, którzy piją. Tak! Na zdrowie! W Niemczech jest fajny program integracyjny – moi rodzice codziennie uczą się niemieckiego, obok nich mieszkają rodziny, które są bardzo otwarte. Mówią: „Chodź do nas na obiad”. A moi rodzice lubią też zaprosić do siebie. Tak tam wygląda integracja. W Niemczech całe rodziny są takimi mentorami. Koleżanka mamy pomaga na przykład szukać mieszkania.

Myślisz, że Polacy zdobyliby się na coś takiego?

– Na pewno. Jest taka strona Refugeeswelcome.pl. Tam można zaprosić uchodźcę do siebie – mieszkania, pokoju – na kilka miesięcy albo dłużej. Są już ludzie, którzy oferują mieszkania, i są ludzie, którzy już z tego skorzystali.

Pewnie można ich policzyć na palcach jednej ręki?

– Niestety, tak. Ale dam przykład. Wśród osób, które są mi bliskie, są osoby zamknięte. Rozmawiam z nimi: „Mówisz, że uchodźcy są źli, ale ja jestem jednym z nich!”. A oni na to: „E, ty jesteś co innego. My ciebie znamy”. „No właśnie! Mówisz tak o nich, bo ich nie znasz!” - odpowiadam.

Jak uchodźcy staną się ich kolegami, sąsiadami, to Polacy zmieniają nastawienie?

- Właśnie!

Te mieszkania na Refugeeswelcome.pl są za darmo?

- Płaci się rachunki, ale czynsz jest za darmo.

Ale Polacy nawet jeśli kogoś przyjmą, to będą chcieli pieniędzy za wynajem!

- Ja myślę, że to nic złego, jak ktoś wymyśli taką platformę, gdzie będzie się płacić, to też dobrze.

Tylko że uchodźcy nie mają pieniędzy. Jest stereotyp, o którym mówiliś - że są niewydukowani i nie znają pracy.

- To nieprawda. Bo Syryjczycy - zwłaszcza ci, którzy uciekają do Europy - mówią po angielsku, także w innych językach, mają poziom wykształcenia okej. A nawet jeśli nie, to w Syrii byli *well qualified* (mieli dobre kwalifikacje - przyp. red.). Mam tu kolegę, który pracował w sieci hoteli Four Seasons. Ma duże doświadczenie. Inny jest lekarzem.

A wracając do polskiej ksenofobii. W miejscach, do których mają trafić uchodźcy, często są protesty. Ludzie się buntują. Gdybyś miał z nimi rozmawiać, co byś im powiedział?

- Co ja bym mógł powiedzieć? To trudne. Może: nie zapomnijcie, że niedawno była wojna w Polsce, w PRL-u był reżim. Ludzie uciekają przed tym reżimem. Wczoraj Polacy uciekali, dzisiaj Syryjczycy, nie wiem, kto będzie jutro. Wszyscy mieszkamy na tej samej planecie. Niestety.

Ale oni mówią: „Polacy uciekali do Niemiec. Niemcy są Europejczykami. A wy jesteście inni, niepodobni do nas, nie możemy obok siebie mieszkać”.

- Ja bym powiedział: Pytaj, co Niemcy myślą o Polakach. Był jakiś orientalista z Niemiec w XIX wieku. Powiedział: „Orient zaczyna się w Katowicach”. Dla niego Polska to ta sama torba co Rosja i Bliski Wschód. Wiem, co Niemcy mówią o Polakach. Mają taki stereotyp, że Polacy nie chcą pracować, są zawsze pijani, że jak skradziono ci samochód, to szukaj go w Warszawie. Rozmawiałem z Niemcem, który nie lubi Polaków, i mu powiedziałem: „Wie pan, że moja żona jest Polką? Wie pan, że ja mieszkam w Polsce? Wie pan, że ja jestem prawie Polakiem?”

Dawno temu w Syrii, byłem już wtedy z moją żoną, ktoś mnie zapytał: „A gdzie ta Polska? W Rosji?”

Noo, przepraszam. To też dla mnie było nerwowe.

Bycie imigrantem jest strasznie trudne. Jak mieszkałam w ośrodku w Warszawie na Targówku, to na początku bardzo się bałam. Czytałam, że chrześcijanie nie chcą islamu. Bałam się was. Bo Rosjanie, którzy nas zabijali, to też chrześcijanie.

Ja, rewolucjonistka

Z Khedi Alievą, Czeczenką, uchodźczynią, mieszkającą od trzech i pół roku w Polsce, współpracującą z Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek w Gdańsku, rozmawia Aleksandra Warecka.

Zrobiła pani w Gdańsku małą rewolucję.

– Nie ja jedna, była cała grupa osób działających na rzecz integracji. Nasze czeczeńskie dzieci miały duże problemy w szkole. Głównie językowe. Szkoła nie miała doświadczenia, jak pracować z cudzoziemcami. Dzieci spóźniały się, nie uczyły. Okazało się, że sześcioro zostanie na drugi rok. Skontaktowałam się z psycholog Bożeną Kisiel, która powiedziała, że to, jak postąpiono z dziećmi, nie jest zgodne z polskim prawem. Odbyło się spotkanie pani psycholog i rady pedagogicznej. Ustalono, że jeśli dzieci zdadzą pod koniec wakacji egzaminy, to przejdą do następnej klasy. Zorganizowaliśmy pięcioro wolontariuszy. Zajmowali się dziećmi przez całe wakacje. Z Gdyni przyjeżdżała osoba ucząca chemii, z Sopotu – matematyki, z Gdańska – polskiego.

Dzieci pozdawały?

– Jeszcze jak! Na czwórki! Nauczyciele byli zdziwieni.

Jak to się stało, że dzieci wcześniej przez cały rok w szkole nie opanowały materiału?

– Wolontariusze odnosili się do nich przyjaźnie. Dzieciom poświęcono więcej uwagi. Mówiły, że w szkole jest dużo uczniów, że nikt nie miał czasu tak z nimi pracować. Powiedziały, że jakby się nimi tak zajmowano, toby się uczyły. Szkoła też rozumiała, że popełniła błąd.

Bożena Kisiel z Dorotą Jaworską z Uniwersytetu Gdańskiego pomogły zorganizować szkolenie na temat tego, jak uczyć dzieci cudzoziemskie w szkole. Przeprowadziła je Polska Akcja Humanitarna. Pieniądze dało miasto.

Pani też zajmuje się edukacją dzieci uchodźczych?

– Tak, współpracuję z Uniwersytetem Gdańskim. Piszę artykuły o edukacji. O problemach dzieci, o barierach językowych, o problemach z rówieśnikami. Tu nawet dzieci polskie się ze sobą nie kontaktują. Są grupy dzieci bogatych, biednych i do tego jeszcze dzieci muzułmańskie. Polskie dzieci czytają w mediach, że muzułmanie to terroryści. Nie ma edukacji. Nikt nie mówi, dlaczego uchodźcy tu przyjeżdżają, że była wojna, że w ich kraju zabijano i dorosłych, i dzieci. Piszę też o tym, że dzieci czeczeńskie się boją.

Tutaj? Czego?

– Chrześcijaństwa. Jak przyjechaliśmy do Polski, dzieci zobaczyły Jezusa na krzyżu. Wystraszyły się i pytały: „Kto to? Dlaczego go powiesili?”. To był pierwszy szok dla dzieci. Niczego nie rozumiały.

Z kolei w ośrodku dla uchodźców nikt nie rozumiał, że potrzebne jest psychologiczne przygotowanie dzieci, potrzebny jest psycholog kulturowy. Jeśli psychologowie nie będą pracować z ludźmi, to oni będą niebezpieczni. Bo są w szoku, uciekli przed wojną. Kiedy byłam w ośrodku dla cudzoziemców na Targówku w Warszawie, była tam pani psycholog, ale do niej nie chodziłam. Nie ufałam jej. Bo myślałam, że ona potem opowie innym, co jej powiedziałam.

No to co można zrobić, żeby ułatwić uchodźcom pobyt w Polsce?

– Powinien być psycholog już na granicy. Ktoś, kto będzie przyjazny dla ludzi i wytłumaczy im, jak się zachować. Powie, co ich czeka. Dla mnie granica to był straszny stres. Nawet z powodu wojny i śmierci męża nie osiwiłam, a po przekroczeniu granicy tak. Nie wiedziałam, czy mnie cofną, czy wsadzą do więzienia. Ludzie mówią, że w Polsce są służby rosyjskie, więc wszyscy się boją. A jak moje dzieci poszły do szkoły, to polskie dzieci się ich bały.

A polskie dzieci czego się bały?

– Jak przyjechaliśmy do Gdańska, to nasze dziewczynki nosiły hidżaby. Inne dzieci patrzyły na nie jak na niebezpieczne osoby. Dziewczynki zaczęły się wstydić. Niektóre polskie dzieci gadały: hidżab, bomba, Allah akbar. Ale ja nie zwracam uwagi na takie głupoty. A potem zrobiłam córce urodziny na całą szkołę. Upiekłam kilka tortów, keksów, piław. Dyrektor powiedział, że takie święto na całą szkołę to nie mogą być urodziny jednej dziewczynki. Więc zrobiliśmy z tego dzień wielokulturowy. I podejście dzieci trochę się zmieniło.

Od tamtej pory już było dobrze?

– Jak zaczęły się te rasistowskie demonstracje, to się bałam i powiedziałam córkom, żeby zdjęły chusty. Ale w rodzinie był problem, bo mąż mojej siostry był przeciwny, żeby jego córka to zrobiła. Baliśmy się o nią. Jeden chłopak ją zaczepiał. Siostra prosiła córkę: „Nie mów o tym bratu, bo będzie się z nimi bił i wsadzą go do więzienia. Zawstydz tego chłopaka”. Więc siostrzenica mówiła do niego: „Do polskich kobiet tak się nie mówi, ich nie dotykacie. To może ty nie jesteś Polak?”

A teraz jak sobie pani dzieci radzą?

– Dobrze. Córki są w trzeciej gimnazjum, a syn ma 19 lat. Z nim też na początku były problemy. Jeden chłopiec go kopnął i tak się pobili, że aż krew leciała. A teraz to najwięksi przyjaciele.

Prowadzi pani zajęcia ze studentami pedagogiki i pracy socjalnej na temat integracji. Czego pani ich uczy?

– Opowiadam im o kulturze, o religii, chcę pokazać, że ludzie sami wymyślają różnice. Bywa, że zdejmuję hidżab i pokazuję, że jestem taka sama jak inne kobiety. Mówię, że uchodźcom jest potrzebna pomoc. Opowiadam im swoją historię. Że nie przyjechałam tu na wycieczkę i że gdybym nie musiała, nie byłoby mnie tu. Ale chciałam ratować życie dzieci.

Co pani chce osiągnąć tymi zajęciami?

– Ci studenci będą pracownikami socjalnymi. Będą pracować z uchodźcami. I chciałabym, żeby w nich pojawiły się uczucia. Bo w Warszawie w urzędach spotykałam się z ludźmi, u których w ogóle nie było współczucia.

Na przykład urzędnik w jednym z urzędów zwrócił mi uwagę, żebym uważniej pisała, że robię błędy. Obrażał mnie, poniżał. Przestraszyłam się i rozpłakałam. Bałam się wszystkich urzędów, a tego człowieka bałam się szczególnie.

Bycie imigrantem jest strasznie trudne. Jak mieszkałam w ośrodku na Targówku, to na początku się bałam wszystkiego. Bardzo. Czytałam, że chrześcijanie nie chcą islamu. Bałam się was. Bo Rosjanie, którzy nas zabijali, to też chrześcijanie. Potem jak zaczęłam pracować w Gdańsku nad różnymi projektami, to przestałam się bać. Teraz mam dużo znajomych.

Mnie wielu Polaków pomogło, a teraz ja sama pomagam.

I gdzie pani jeszcze działa?

– Pracuję w Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek. Przy projektach związanych z integracją.

Na przykład: projekt praktyki obywatelskiej – najlepszy, w jakim brałam udział. Spotykaliśmy się w Europejskim Centrum Solidarności z cudzoziemcami z czterech kontynentów. Rozmawialiśmy, gotowaliśmy razem, uczyliśmy się historii Polski, przynosiliśmy polskie stroje ludowe. Wtedy pierwszy raz poczułam, że nie jestem tu sama. Zaczęliśmy się przyjaźnić, pomagać sobie. Ja – jak nastolatka – nie chciałam wracać do domu. Obejrzałam wtedy film o „Solidarności”, o strajkach. Byłam porażona i zaczęłam szanować polski naród.

Co panią tak poraziło?

– Pomyślałam: Polacy to przyjaźni ludzie. My, Czeczeńcy, walczyliśmy i umieraliśmy za wolność, a Polacy okazali się chytry.

Chytry?

– Mają wolność bez wojny.

W Centrum Wsparcia czymś jeszcze się pani zajmuje?

– W Centrum mam różnych znajomych z całego świata. Mamy tu sieć wzajemnej pomocy. Na przykład pomagam ludziom znaleźć pracę. Dzwonię do właścicieli barów z kebabami, do restauracji.

To są oferty z ogłoszenia?

– Nie, znam tych właścicieli, kolegujemy się. Dzwonię i mówię: „Mam tutaj kobietę z Ukrainy. Jest praca?”. „Jest”. Bywa, że uchodźcy nie mają gdzie mieszkać, to biorę ich do domu i mieszkają u mnie za darmo. Moje dzieci nie zawsze są zadowolone, ale mówię im: „Nie można człowieka zostawić na ulicy”. Była taka Ukrainka. Przyjechała do pracy, oszukali ją, zostawili. Zająłem się nią. „Ale ja nie mam pieniędzy”, powiedziała. A ja na to: „Mnie Polacy pomogli, to i ja ci pomogę”.

Współpracowała pani też z urzędem miasta.

– Tak, byłem w Zespole do spraw Integracji Imigrantów w Gdańsku. Były też inne zespoły: edukacja, kultura, problemy zdrowotne. W projekcie uczestniczyli urzędnicy i organizacje pozarządowe. Rozmawialiśmy o problemach imigrantów z mieszkaniami, z pieniędzmi, z pracą.

Na przykład: jeśli uchodźca nie ma mieszkania, to urząd miasta daje mu teraz mieszkanie na krótki czas, dopóki sobie sam czegoś nie znajdzie. Żeby nie został na ulicy, To był pierwszy taki zespół w Polsce, w Warszawie czegoś takiego nie ma. Dla mnie najważniejsze jest to, że mam teraz dużo kontaktów również wśród urzędników. Mogę zadzwonić: „Halo, Wiktoria, kochanie, pomożesz?”.

Ma pani długą suknię i złotą chustę na głowie. Suknia jest piękna, ale to nie jest europejski ubiór. Jak reagują przechodnie?

– Kiedy idę ulicą, to widzę, że mój strój się podoba. Mężczyźni podchodzą i mówią: „Jaka piękna kobieta”. Uśmiechają się, pytają, skąd jestem. Jak idę w sukni, to się czuję jak królowa. I nie mam problemów.

A odczuła pani, że klimat wokół cudzoziemców się zmienił?

– Był taki moment, że mi hidżab zdjęto.

Kto?

– Mężczyzna jakiś. Nie rozumiałam, o co chodzi. To było podczas obchodów rocznicy „Solidarności”. On był trochę podpity. I inny Polak go zaraz wyprowadził i powiedział: „Kobiety nie wolno dotykać”. Po jednym człowieku nie chcę osądzać całego narodu. Ja bardzo lubię Polaków. Jak były problemy z uchodźcami w Niemczech, to ktoś krzyknął: „Allah akbar” albo: „Kobieto, masz czas, żeby przejść na chrześcijaństwo”.

A pani co na to?

– Ja się nie obrażam, mówię: dobrze, dobrze.

A jak się pani znajomi Czecheni u nas czują?

– Trudno im znaleźć pracę, mają problemy. Ale – a znam Czechenów z całej Polski, z Warszawy, Białegostoku – oni wszyscy Polaków lubią.

Tyle ostatnio ataków na tle rasistowskim, a pani mówi, że oni wszyscy lubią Polaków? Za co?

– Za to, że walczyli z Rosjanami. Ale też Polacy ze wszystkich przybywających do waszego kraju uchodźców najbardziej lubią Czecheńców. Ja ostatnio jechałam z taksówkarzem, poznał, że jestem Czechenką, i mówi, że lubi Czecheńców. Pytam: „Dla czego?”. „A, bo wy się nie przestraszyliście Rosji”.

A pani zna Mameda Chalidowa? Wie pani, jaki na jego fanpejdzu jest hejt?

– Polacy sami siebie też hejtują.

Dominika Cieślukowska

Uchodźca = człowiek

Uchodźca

– definicja prawna kontra powszechne przekonania

W świetle prawa międzynarodowego uchodźcą jest osoba, która *na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem, z powodu swojej rasy, religii, narodowości, grupy społecznej, przekonań politycznych znajduje się poza granicami kraju, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony państwa, którego jest obywatelem*¹.

W powszechnym odbiorze uchodźca to – w najlepszym razie – osoba uciekająca przed wojną. Często oszust/oszustka korzystający z okazji, żeby znaleźć się w państwie o większym dobrobycie, możliwościach zarobkowych, lepszym życiu niż w kraju pochodzenia. W najgorszym wypadku – terrorysta, rzadziej terrorystka, chcący dostać się do Europy, żeby nawracać na islam, ale także podbijać i niszczyć Europę. Takie skojarzenia z pojęciem „uchodźca” to pokłosie debaty publicznej w ostatnich miesiącach zdominowanej przez kilka sposobów patrzenia na uchodźctwo. Przywołajmy trzy podstawowe podejścia:

- 1 |** podejście „wrogie” – część mediów i polityków, a w ślad za nimi część odbiorców/odbiorczyń tych przekazów, zaczęła opisywać uchodźców i uchodźczynie jako zjawiska przyrody („fala”, „zalew”, „napływ”), niebezpieczne zwierzęta („dzika horda”, „azjatycka dzicz”, „islamskie bestie”, „roje”), groźną, zaraźliwą chorobę („zaraza”, „szaleństwo”, „wirus multi-kulti”), w kontekście zagrożenia wojennego („najeźdźcy”, „kolonizatorzy”, „zdobywcy”, „cywilna armia” czy „islamski taran”), przestępców („nielegalni migranci”, „gwałciciele”), wreszcie jako oszustów („Dżihad po socjal”)².
- 2 |** podejście „urzędnicze” – w którym przeważa sposób patrzenia na uchodźców przez pryzmat statystyk, procesów i procedur, a głównymi hasłami kojarzonymi ze słowem „uchodźca” stały się: „kwoty”, „przesiedlenia”, „relokacje”, „hot spoty”, czyli pojęcia tworzone lub redefiniowane na potrzeby spontanicznie wymyślanych rozwiązań i strategii działań organizacji międzynarodowych i rządów.

¹ Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 28 lipca 1951 (konwencja genewska) i protokół dotyczący uchodźców (protokół nowojorski) z 31 stycznia 1967.

² Analizy Obserwatorium Debaty Publicznej Kultury Liberalnej, udostępnione w dwóch źródłach: <http://obserwatorium.kulturaliberalna.pl/raport/islamskie-hordy-azjatycki-najazd-socjalny-dzihad-jak-polskie-media-pisza-o-uchodzcach-uchodzcy> data pobrania: 10.03.2016. <http://kulturaliberalna.pl/2015/11/17/debata-uchodzcy-w-mediach-walka-o-klienta> data pobrania: 10.03.2016.

3 | podejście „miłosierne” – w którym głosy na rzecz uchodźców odwoływały się głównie do „solidarności”, „chrześcijańskiego miłosierdzia”, „moralnego obowiązku”, „odpowiedzialności”, ale też „litości”; wiele porównań odnosiło się do przeszłości i do trudnych losów Polaków.

Te trzy dominujące sposoby pisania i mówienia o uchodźcach mają swoje konkretne konsekwencje. Prowadzą do nieuprawnionych generalizacji, czyli ujednoczenia historii, ujednoczenia losów ludzi w różnych przeciw sytuacjach oraz dehumanizacji. Ta ostatnia polega na odbieraniu uchodźcom cech ludzkich poprzez porównywanie ich do przedmiotów, zwierząt, podludzi, procesów. W konsekwencji u tych osób, do których docierają takie przekazy, wzrastają uprzedzenia i wrogość, pojawia się niewrażliwość, lęk, ale i gotowość obrony poprzez poniżanie czy okrucieństwo wobec uchodźców. Następuje radykalizacja poglądów, wzrasta poczucie iluzorycznej kontroli ludzi i sytuacji oraz władzy opartej na moralnej wyższości. Wszystkie opisane powyżej zjawiska są bardzo niebezpieczne dla porządku społecznego i pokoju. Wielokrotnie w historii prowadziły one do ludobójstwa, pogromów i innych form przemocy.

To, że pojęcie „uchodźca” – stosowane w prawie, socjologii czy demografii – w języku potocznym nabrało innego znaczenia i obrosło powyższymi skojarzeniami, ma związek z istotną luką poznawczą Polaków. Trzeba bowiem przyznać, że w polskim społeczeństwie poziom wiedzy na temat uchodźców i uchodźczyń jest zatrważająco niski. Powodów jest wiele. Historycznie jesteśmy krajem emigracji, a nie imigracji – Polacy częściej wyjeżdżają z Polski, niż goszczą u siebie migrantów. Temat jest mało obecny w programach nauczania w szkołach oraz w polityce społecznej. Żyjemy bowiem w kraju, który praktycznie nie ma rozwiązań systemowych, ani w edukacji o prawach człowieka i edukacji wielokulturowej, ani w polityce migracyjnej. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest wysoki poziom uprzedzeń, stereotypów, brak otwartości. I tak koło się zamyka. Mało osób, które muszą opuścić swój kraj w poszukiwaniu lepszego miejsca do życia, trafia do Polski. Skutkuje to małym procentowym udziałem cudzoziemców i cudzożemek w strukturze demograficznej Polski i przekłada się na brak kontaktów polskiego społeczeństwa z ludźmi z różnych krajów.

Z jakimi uchodźcami i uchodźczyniami pracujemy na co dzień

Wracając do prawnej definicji uchodźcy i uchodźczynie, jako kogoś, kto szuka bezpiecznego schronienia, bo w swoim kraju nie może otrzymać ochrony przed prześladowaniami, okazuje się, że stać się nim/nią może każdy. Niezależnie od tego, czy żyje w czasach wojny, czy pokoju. Statystycznie więcej uchodźców pochodzi z krajów, w których toczą się walki, ale spokój i ład nie chronią przed prawdopodobieństwem prześladowań i koniecznością ucieczki. Osoby, które znamy i o których będziemy pośrednio i bezpośrednio opowiadać w zaproponowanych w tej publikacji scenariuszach lekcji, to najczęściej ludzie, którzy przyznają, że nigdy w życiu nie przypuszczali, że spotka ich los uchodźczy. Feras Daboul, bohater naszego wywia-

du, sam pracował na rzecz uchodźców w Syrii, spotykał się z tysiącami ludzi, którzy w czasach pokoju szukali w jego ojczyźnie bezpiecznego azylu. Dziś on sam stoi po tej stronie co jego byli klienci. Khedi Alieva, przedstawicielka instytucji partnerskiej w naszym projekcie, opowiada, że przeżyła w Czeczenii najtrudniejsze momenty historii swojego narodu, była tam w trakcie kolejnych wojen, powojennych represji, ciągłych prześladowań i uważała, że wszystko się kiedyś skończy i będzie mogła jeszcze żyć w spokojnym, najlepiej niepodległym kraju. Niestety, losy jej i jej rodziny przyjęły taki obrót, że i ona musiała uciekać i szukać schronienia w Polsce. Karimę Kanjo, edukatorkę i inspiratorkę jednego ze scenariuszy, pół Polkę, pół Syryjkę, wojna w kraju, w którym mieszkała na co dzień, spotkała, gdy przebywała na wakacjach w Polsce, u rodziny swej matki. I ona przyznaje, że opuszczała rodzinne Aleppo przekonana, że jedzie na krótki urlop, po którym wróci do bezpiecznego, dostatniego i spokojnego życia w Syrii. Od trzech lat walczy jednak o przetrwanie w Warszawie, próbując utrzymać swoją rodzinę, a jednocześnie ocalić swoją kulturę i uchronić najbliższych przed wojną w kraju pochodzenia. Osoby współpracujące z nami w roli ekspertów i ekspertek kulturowych z krajów objętych wojną, represjami, gdzie prześladowania są na porządku dziennym, jak tysiące ich rodaków i rodaczek oraz innych uchodźców i uchodźczyń pozostaje w oczekiwaniu, że pewnego dnia będą mogli bezpiecznie wrócić do swoich miast, domów i rodzin. Znamy się z pracy, przyjaźnimy, wspieramy i czujemy wszyscy razem, jak krzywdzące i fałszywe są słowa, którymi są opisywani w debacie publicznej i prywatnych rozmowach Polaków.

Wszystkim nam w tym projekcie zależy na tym, by odbiorcy i odbiorczynie przygotowanych scenariuszy zrozumieli, że uchodźcą może zostać każdy, że nie są to ani „dzikie hordy”, ani „pasożyty”, ani „najeźdźcy”. Uchodźcy przebywają w Polsce legalnie, choć droga do legalizacji pobytu dla żadnego z nich nie była łatwa, jednocześnie żadne z nich, z różnych względów, nie korzysta z prawa ochrony międzynarodowej, takiej jak status uchodźczy czy inne jej formy³. Wszyscy starają się pracować na siebie i swoje rodziny, działają społecznie, nawiązują w Polsce znajomości i przyjaźnie, ale nie stronią od kontaktów ze swoimi rodakami i innymi migrantami. Próbuje godnie żyć w miejscu, którego sobie nie wybrali. Na co dzień odpierają ataki, przytyki, docierają do nich stereotypy na ich temat, czytają przekłamania prasowe, słyszą nienawistne wypowiedzi polityków. A mimo to starają się uśmiechać, iść dalej i robić swoje. Na rzecz siebie i na rzecz Polski. Droga każdego z nich do stania się uchodźcą czy uchodźczynią była zupełnie inna.

³ Różnicę między pojęciami „uchodźca” a „status uchodźczy” tłumaczymy szerzej w scenariuszach zajęć, np. „Różne drogi – trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju”, s. 95.

Proces stawania się uchodźcą – co zawierają scenariusze

To o nich – o drogach dotarcia do bezpiecznego kraju, ale i o motywacjach wyjazdów, dylematach i rozterkach, tęsknocie, strachu i innych uczuciach towarzyszących rodzicom i dzieciom w trakcie decyzji i drogi – opowiadają dwa scenariusze z naszego zestawu. W „Różnych drogach” i „Drodze dziecka uchodźczego” możemy poznać różnorodne historie. Aby lepiej zrozumieć moment decyzji, ucieczki i drogi, należy poczytać reportaże, biografie, obejrzeć filmy pokazujące losy różnych bohaterów wojennych. Z drugiej jednak strony przypuszczamy, że nauczycielki i nauczyciele podejmujący się pracy z zaproponowanymi scenariuszami wojenne opowieści znają dobrze z polskiej historii, z filmów i książek. Starszym dzieciom i młodzieży temat też nie powinien być obcy. Jakże zatem zaskakujące jest to, że w społeczeństwie, które tak dobrze zna doświadczenia i piętno wojny, brakuje życzliwości wobec uchodźców i woli do przyjęcia w naszym kraju osób uciekających przed piekłem współczesnych wojen. Wszystkich, którzy odmawiają pomocy uchodźcom, powołując się chociażby na krążące w internecie obrazy ukazujące zmęczonych, sfrustrowanych, zniszczonych drogą uchodźców odmawiających przyjęcia na dworcu Keleti w Budapeszcie wody z rąk zamaskowanych strażników i strażniczek, zachęcamy do lektury. A jeszcze lepiej przeprowadzenia scenariuszy opowiadających o pierwszych etapach procesu stawania się uchodźcą – o decyzji i o drodze. Wejście w skórę osób podążających w nieznaną, zmuszonych do opuszczenia swoich domów, miast, ojczyzn da wiele odpowiedzi na nurtujące Polaków pytania. Mamy także nadzieję, że powstrzyma przed niestudnymi ocenami, które tak łatwo rzuca się na wiatr, nie zagłębiając się w motywy działania osób w granicznych sytuacjach życiowych.

Drugim ważnym problemem, do którego chcemy się odnieść, oddając w ręce nauczycieli i nauczycielek przygotowane scenariusze, są szkody, jakie wyrządza nam język nienawiści i pogardy, a także język urzędniczy, podszyty litością i poczuciem wyższości – używany powszechnie w narracjach o migrantach i migrantkach przymusowych czy dobrowolnych⁴. Opisany w tym artykule proces dehumanizacji i desensytyzacji, który swoimi konsekwencjami do niedawna dotykał osoby różniące się narodowością, etnicznością, kolorem skóry czy religią, przeradza się na naszych oczach w niechęć, wrogość i nienawiść wobec innych grup społecznych, które stają się kozłem ofiarnym. Uchodźców i uchodźczyń w Polsce jest bowiem niewiele, wobec tego nie tylko mogą oni stać się ofiarami narastającej fali nienawiści i przemocy. Aby nie doszło do jeszcze większej radykalizacji poglądów i bezkrytycznego wstępowania się w wątpliwej jakości autorytety, zapraszamy do uczenia dzieci i młodzieży krytycznej analizy przekazów, uważności w przyswajaniu podanych treści, refleksyjności, dociekliwości i rzetelności w czytaniu tekstów źródłowych. Tego chcemy uczyć przede wszystkim za pomocą scenariusza „Media

4 Wytłumaczenie pojęć „migrant”, „uchodźca”, „migracja przymusowa” i „dobrowolna” na stronie Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców: <http://www.unhcr-centraleurope.org/pl/wiadomosci/2016/uchod%C5%BAca-czy-migrant-t%C5%82umaczymy-r%C3%B3%C5%BCnice-i-wyja%C5%9Bniamy-ich-sens.html> data pobrania 5.04.2016.

o uchodźcach i uchodźczyniach”. Dwoma innymi scenariuszami: „Mity i fakty. Wiarygodnie o uchodźcach i uchodźczyniach” oraz „Spotkania na szczycie”, mamy nadzieję choć częściowo wypełniać luki w wiedzy i zaprosić do poznawania wiarygodnych źródeł informacji o osobach z doświadczeniem uchodźczym. Mamy nadzieję, że krytyczny ogląd prasy i poznanie konsekwencji tworzenia krzywdzących obrazów takiej grupy społecznej jak uchodźcy dzięki dramowym doświadczeniom zostaną przez uczniów i uczennice zapamiętane nie tylko w głowie, ale też w ciałach. Chcielibyśmy, żeby potrafili oni przypomnieć sobie przekazy tej lekcji za każdym razem, gdy będą czytać czy słyszeć nienawistne, dehumanizujące, wrogie komentarze wobec ludzi i grup, które są wokół nich. Poznanie instytucji i organizacji społecznych działających na rzecz uchodźców i uchodźczyń pokaże im z kolei demokratyczne narzędzia ochrony interesów nie tylko uchodźców, ale też innych grup społecznych, do których sami należą albo do których zaczną przynależeć w przyszłości. Świadomość tego, jak działają media, gdzie szukać rzetelnych informacji i jak obalać mity, to ważne umiejętności powszechnie przydatne w życiu, szczególnie wtedy, gdy poszukuje się wsparcia i pomocy, np. w sytuacji uchodźczej czy migracyjnej. Rzetelna wiedza na temat uchodźstwa i migracji, świadomość procedur, polityki społecznej, możliwych działań oddolnych w tym obszarze to podstawa do dyskusji na ten ważny temat.

Wspominałam już, że wobec braku codziennych kontaktów większości Polaków z osobami z innych kultur nasi rodacy mają trudność w budowaniu partnerskich, równościowych relacji z osobami o innym niż dominujący kolor skóry, o innej religii, pochodzeniu etnicznym, zwyczajach. Może się to przekładać nie tylko na wrogie reakcje wobec migrantów i migrantek, ale też nieprzygotowanie młodych ludzi do życia w zmieniającym się świecie, opartym na międzynarodowych zależnościach i współpracy. Aby polska młodzież nie odstawała od rówieśników i rówieśniczek z innych krajów i umiała budować w przyszłości lepsze relacje międzykulturowe, warto już od małego przyzwyczajać dzieci do obcowania z różnorodnością kulturową, choćby tą z książek czy filmów.

Scenariusz „Nie samym chlebem człowiek żyje” przekazuje najmłodszym uczniom i uczennicom fragment życia chłopca z doświadczeniem uchodźczym, w szczególności jego postrzeganie polskiej szkoły, dzieci, nauczycieli, w pierwszych dniach po znalezieniu się w nowym kulturowo środowisku. Dzieci mają szansę dowiedzieć się, jak to jest przyjechać do nowego kraju. Uczą się też o podobieństwach służących budowaniu relacji międzykulturowych i różnicach, dzięki którym mogą się rozwijać i poszerzać horyzonty. Informacje i ciekawostki na temat kultury arabsko-muzułmańskiej zostały wprowadzone do scenariusza, by rozbudzać ciekawość, ale także by uzupełniać edukację szkolną o wątki kulturowo-religijne mało obecne w szkole i życiu codziennym. Uświadomienie sobie obszarów podobieństw i różnic kulturowych oraz poznanie konkretnych przykładów może w przyszłości pomóc w budowaniu relacji międzykulturowych opartych na zrozumieniu i szacunku wychodzącym poza własną, etnocentryczną perspektywę patrzenia na rzeczywistość.

Etnocentryzm, czyli stawianie własnej kultury, własnego narodu ponad innymi i interpretowanie norm i zachowań ludzi z innych kultur przez pryzmat swojej własnej, jest istotną barierą w kontaktach między ludźmi pochodzącymi z różnych kręgów kulturowych czy religijnych. Jest też niestety dość powszechną postawą, często wynikającą z braku kontaktów, wiedzy i niskiej świadomości zróżnicowania świata. Umiejętność interpretacji zwyczajów i wartości arabsko-muzułmańskich od środka, z perspektywy ludzi z tego kręgu kulturowo-religijnego, stała się osią budowania scenariusza „Czy każda muzułmanka nosi chustę?”. Poruszony w nim kontrowersyjny wątek, będący przejawem silnego wzajemnego niezrozumienia i interpretowania zachowań w odniesieniu do powierzchownych wyobrażeń na temat innej kultury, ma zachęcać do poznawania kultur na głębszym poziomie i szukania wyjaśnień u źródeł, czyli informatorów pochodzących z danej kultury. Uchwycenie etnocentryzmu i jego konsekwencji jest istotą tego scenariusza. Wątkiem towarzyszącym jest z kolei wprowadzanie w temat adaptacji kulturowej. Zaproponowane aktywności mają zapraszać do analizy dylematów, jakie pojawiają się u osoby, która musi rozpocząć negocjacje pomiędzy wartościami, normami i zachowaniami przywiezionymi ze swojego kraju a oczekiwaniami społecznymi i normami kultury, w której rozpoczyna nowe życie.

W świecie, w jakim obecnie żyjemy, doświadczenie migracji staje się coraz bardziej powszechne. Zrozumienie sytuacji osoby, której przyszło żyć w nowych warunkach kulturowych, jest istotne z jednej strony ze względu na przybywających do Polski uchodźców i uchodźczynie, ale z drugiej także dlatego, że doświadczenie wyjazdu i życia na obczyźnie dotyczy wielu polskich rodzin, których członkowie i członkinie żyją na emigracji. Scenariusz „Strategie akulturacyjne – o zachowaniach na styku kultur” zaprasza do przyjrzenia się wyzwaniom adaptacji kulturowej oczami dzieci, które znalazły się w nowej szkole, w obcym kraju. Lekcja ta, podobnie jak inne prowadzone na podstawie przygotowanych przez nas scenariuszy, ma nie tylko prowadzić do uzupełnienia wiedzy, budowania świadomości, zdobywania nowych umiejętności. Ma także zachęcać do podejmowania działań na rzecz dialogu międzykulturowego, budowania równościowych relacji międzykulturowych, wyciągania ręki ku ludziom, którzy potrzebują wsparcia. Pomoc może dotyczyć zarówno poradzenia sobie z doświadczeniami przeszłości, doświadczenia tu i teraz, jak i budowania przyszłości, w której to nie stereotypy i uprzedzenia będą podstawą spotkania na styku kultur, lecz rzeczywiste poznanie i wzajemna przychylność.

Jak pracować ze scenariuszami

Poruszane w scenariuszach wątki mają pokazać proces stawania się uchodźcą. Z jednej strony zachęcamy w nich do towarzyszenia fikcyjnym bohaterom i bohaterkom w ich życiu: od pojawienia się niestabilnej i niebezpiecznej sytuacji w kraju pochodzenia, przez decyzję o wyjeździe i trudności podróży/ucieczki, po znalezienie się w nowym kraju. Z drugiej strony pokazujemy zarówno to, co spotyka uchodźców i uchodźczynie w nowym kraju ze strony społeczeństwa przyjmującego (media,

instytucje, nastawienie społeczne), jak i to, co dzieje się w ich własnych rodzinach, a nawet głowach (adaptacja, negocjowanie wartości, strategie akulturacyjne).

Scenariusze odpowiadające poszczególnym etapom stawania się uchodźcą/uchodźczynią można poprowadzić jeden po drugim, tworząc serię zajęć na ten temat lub dwudniowy warsztat. Taka praca ze scenariuszami jest możliwa w odniesieniu do grup gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych i wymaga drobnych adaptacji scenariuszy do wieku uczniów i uczennic. Każdy ze scenariuszy stanowi jednocześnie odrębną całość i może być wykorzystywany samodzielnie, w odpowiedzi na zapotrzebowanie danej grupy. W młodszych klasach prowadzenie długich serii zajęć lub całodniowych warsztatów poruszających wszystkie ujęte w scenariuszach wątki jest nieadekwatne do potrzeb tej grupy wiekowej. Elementy całego procesu można jednak uchwycić lub zapowiedzieć w lekcjach prowadzonych przy użyciu dwóch przygotowanych scenariuszy dramatycznych, a kontynuować w inny, adekwatny sposób.

Scenariusze były tworzone tak, by nie zabrakło w nich odpowiedniej dawki wiedzy o procesie stawania się uchodźcą, o realiach życia uchodźców, o procesach społecznych, procedurach prawnych i statystykach. Wykorzystane metody bazują jednak przede wszystkim na „wchodzeniu w skórę” uchodźców i poznawanie problemów z ich perspektywy. Uważamy bowiem, że w kontekście dominującego myślenia na temat kwestii uchodźczej (podejście „wrogie”, „urzędnicze”, „miłosierne”), przy braku rzeczywistych kontaktów międzykulturowych, poznanie perspektywy uchodźców i uchodźczyń jest szczególnie ważne. Istotnym elementem tej perspektywy, pominiętej w dominującym dyskursie nt. uchodźców, jest kwestia potrzeb tej grupy. To jej się przyjrzymy w kolejnej części artykułu.

Potrzeby dzieci z doświadczeniem uchodźczym

Rozpoczynając rozważania o potrzebach dzieci uchodźców, przywołam tytuł jednego ze scenariuszy: „Nie samym chlebem człowiek żyje”. Zaprasza on do mówienia o różnicach i podobieństwach między dziećmi polskimi i niepolskimi trafiającymi do szkół w naszym kraju. Tytuł w najbardziej oczywisty sposób nawiązuje do jednego z głównych obszarów porównań międzykulturowych – jedzenia, bo to od niego zaczyna się w szkołach wiele działań integracyjnych (wspólne pikniki, poczęstunki z jedzeniem charakterystycznym dla różnych grup etnicznych). Tytuł ten ma też podkreślać kwestię różnych, nie tylko żywieniowych, potrzeb człowieka. Uchodźcy i uchodźczynie przyjeżdżający do bezpiecznego kraju, po doświadczeniu depriwacji wielu podstawowych potrzeb, krótko po odzyskaniu względnej równowagi i spokoju potrzebują zwrócenia uwagi na ich potrzeby.

Chcąc rozeznaczyć się w potrzebach dziecka uchodźczego, warto sięgnąć po popularny model hierarchii Abrahama Masłowa. Stworzona przez niego piramida dobrze obrazuje uniwersalne potrzeby ludzi. Przywołanie jej pomaga nauczycielowi spojrzeć na dziecko uchodźcę jak na każdego innego ucznia czy uczennicę w swojej klasie. Dzieci uchodźcy mają bowiem potrzeby fizjologiczne, bezpieczeństwa, przy-

należności, uznania i samorealizacji, oczywiście adekwatne do poziomu swojego rozwoju poznawczego i emocjonalnego. Chcą zatem być traktowane tak samo jak każde inne dziecko w szkole. Obowiązkiem szkoły i osób z otoczenia jest zapewnienie im równego traktowania względem innych.

Aby być traktowanym równo, czyli mieć zaspakajane wszystkie wymieniane przez Masłowa typy potrzeb, nie sposób pominąć tego, że dziecko uchodźcze ma inny punkt wyjścia niż dziecko polskie i dlatego równe traktowanie nie oznacza takiego samego traktowania. Dziecko uchodźca podziela co prawda większość potrzeb z dziećmi nieuchodźczymi, różny jest jednak sposób zaspakajania tych potrzeb oraz ułożenie ich w hierarchii.

Potrzeby fizjologiczne

Rozpocznijmy od potrzeb fizjologicznych: pożywienie, odzież, schronienie to aspekty życia ważne dla każdego człowieka, niezależnie od jego pochodzenia. Jednak sposób realizacji tych potrzeb może być różny. W sytuacji uchodźstwa potrzeby te często nie są zaspakajane lub zaspakajane są w bardzo ograniczony sposób. Brak dachu nad głową, niedostatecznej ilości ubrań czy jedzenia to powszechne doświadczenie uchodźców i uchodźczyń. Organizacje pozarządowe, jak również administracja różnego szczebla czy osoby indywidualne starają się na te potrzeby odpowiadać. Mając na myśli ten poziom potrzeb, warto jednak pamiętać o różnicach kulturowych chociażby w diecie kształtowanej przez religię czy kulturę. Chociaż dzieci uchodźcze potrzebują pożywienia tak jak polskie, to ich dieta może wyglądać nieco inaczej. Jedną z podstawowych różnic jest kwestia mięsa. Dzieci z muzułmańskich rodzin z dużym prawdopodobieństwem nie będą chciały czy nie będą mogły spożywać wieprzowiny ze względów religijnych. I nie chodzi jedynie o obecność w polskich stołówkach szkolnych kotleta schabowego, ale także inne formy jedzenia wieprzowiny, o których osoby niepraktykujące zazwyczaj nie myślą. Mowa o zupach, okrasie czy skwarkach powszechnie dodawanych do ziemniaków i pierogów, ale również słodyczach, galaretach, jogurtach i innych przetworach spożywczych, które zawierają żelatynę wieprzową. I choć ani my, Polacy i Polki, ani osoby z krajów muzułmańskich nie zawsze wiedzą, które z produktów zawierają żelatynę, podkreślam ten fakt, by pokazać, jak bardzo dominujące są w jednej z kultur wzorce i praktyki nieakceptowane dla osób z innych kultur. Oczywiście trudno nam to wszystko wiedzieć i zawsze drobniaczko przestrzegać, ale chcąc odpowiadać na potrzeby uchodźców i uchodźczyń, wystarczy zauważyć choćby te najbardziej widoczne i powszechne różnice i wystrzegać się gaf międzykulturowych (jak kotlet schabowy czy skwarki w posiłkach szkolnych). Warto także pytać i rozmawiać z uchodźcami o tym, jak odpowiadać na ich potrzeby, na przykład żywieniowe.

Potrzeba bezpieczeństwa

Przenosząc się na kolejne piętro piramidy Masłowa, przechodzimy do potrzeby bezpieczeństwa. Z jej zaspokojeniem dziecko uchodźcy miało lub ma kłopot. Przeżycia

z kraju objętego wojną lub/i współodczuwanie prześladowań, doświadczenie niepewności, niejasności, niezrozumienia sytuacji wyjazdu, podróży czy nowego miejsca i zaistniałej sytuacji to czynniki, które potrafią silnie zachwiać potrzebą bezpieczeństwa. Dla uchodźców rodziców to często trudniejsze do zniesienia niż brak pożywienia, schronienia czy odzieży. Przywracanie bezpieczeństwa to proces trudny, czasem długotrwały. Powinien on przebiegać w odpowiedzi na bardzo indywidualne potrzeby, dzieci potrafią bowiem bardzo różnie zareagować na trudności w zaspokojeniu tej potrzeby. Jedne będą wyrażały deficyt w aktywny sposób: rozdrażnieniem, agresją, złością, podczas gdy u innych mogą się pojawić bierność, apatia, wycofanie. W początkowych okresach dzieci mogą też nie być do końca świadome tego, co się dzieje, lub będą wypierać informacje o zmianie i odwoływać się do jej przejściowości, co może się przejawiać radością z poznawania nowego miejsca podobną do ciekawości, jaką wykazują osoby przybywające do nowego kraju turystycznie. Niektóre dzieci będą potrzebowały przede wszystkim kontaktów z rówieśnikami, zadań i zajęć, porządku dnia codziennego, podczas gdy innym bardziej będzie służył czas na odpoczynek, odespanie ciężkiej podróży, uspokojenie emocji. Wnikliwa obserwacja dzieci podczas okresu przywracania bezpieczeństwa jest najważniejszym elementem stabilizowania ich sytuacji emocjonalnej. Dużą pomocą w przywracaniu bezpieczeństwa powinni być rodzice, którzy znają swoje dzieci, jednakże nie zawsze można na nich w początkowym okresie pobytu w nowym kraju liczyć – mogą być pogrążeni w swoich troskach, skrajnie wycieńczeni podróżą, pochłonięci organizowaniem życia i legalizacją pobytu. To okres, w którym ważne jest dostarczanie dziecku uchodźcy informacji o sytuacji, nowym kraju, szkole, kulturze w sposób zrozumiały, a więc w miarę możliwości przy pomocy tłumaczy/tłumaczek, rysunków, przykładów, infografik. Tłumaczenie powinno wychodzić poza aspekt werbalny. Informacja do ucznia z innej kultury, że 1 września lub 14 października z racji uroczystości szkolnych ma przyjść na apel ubrany na galowo, może się okazać mało zrozumiała nie tylko w warstwie językowej. Z powodu różnic kulturowych zarówno pojęcie „apel”, jak i „strój galowy” mogą być zupełnie niezrozumiałe. Warto tłumaczyć wtedy na różne sposoby scenariusz zdarzenia: Co to jest? Czemu służy? Jak jest zorganizowane? Kto bierze w tym udział? Jak się powinno wtedy zachowywać i ubrać? Rozkładanie na czynniki pierwsze konkretnych elementów dnia codziennego zwiększa prawdopodobieństwo zrozumienia i uniknięcia nieporozumień, przywraca poczucie bezpieczeństwa i może być okazją do tłumaczenia różnych niewidocznych elementów kultury polskiej (m.in. prestiż i szacunek dla nauczycieli wyrażający się ustanowieniem święta narodowego na ich cześć, oddawanie szacunku za pomocą odświętnego stroju, ceremonialność kultury przejawiająca się w organizowaniu specjalnych spotkań – akademii, apeli). Dobre zrozumienie nie tylko konkretnych zachowań, ale też stojących za nimi norm i wartości zwiększa prawdopodobieństwo adekwatnego zachowania się uczniów uchodźców także w innych, podobnych sytuacjach społecznych w nowym kraju i ułatwia zarówno przywracanie spokoju utraconego w wyniku traumy uchodźczej, jak i proces adaptacji.

Potrzeba przynależności

Kolejny poziom uniwersalnych potrzeb to akceptacja, budowanie więzi, przynależność do grupy. W przypadku dzieci uchodźców specyfika zaspakajania tej potrzeby wynika zarówno z ich sytuacji psychologicznej, jak i kulturowej. Konsekwencją uchodźstwa jest utrata znaczących, czasem nawet podstawowych więzi społecznych. W praktyce oznacza to często wyrwanie dziecka z przyjaznego otoczenia bliskich, z sąsiedztwa, klasy, grupy rówieśniczej czy ludzi po prostu podobnych do niego pod względem wyglądu czy obyczajów. Ponadto uchodźcy i uchodźczynie trafiające do Polski to najczęściej osoby o silniejszej potrzebie bycia w grupie niż przedstawicielki i przedstawiciele bardziej indywidualistycznych społeczeństw europejskich. Przy czym grupa nie musi dla nich oznaczać jakichkolwiek ludzi. W społeczeństwach kolektywnych to najczęściej jasno sprecyzowana grupa ludzi bliskich, z którymi posiada się wspólnotę krwi, miejsca pochodzenia czy zamieszkania, wartości religijnych. Rozpoczęcie funkcjonowania w nowej grupie ludzi, przypadkowo dobranych i niepołączonych wyżej wymienionymi czynnikami, nie zaspakaja potrzeby przynależności, choć z pozoru mogłoby taką funkcję pełnić. Dlatego obecność innych i ich przyjazne nastawienie są warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym do odtworzenia poczucia przynależności. Powinno ono być pogłębione o budowanie więzi, poszukiwanie podobieństw będących podstawą budowania nowej wspólnoty.

Potrzeba uznania

Kolejnym piętrem potrzeb wymienianych przez Masłowa jest potrzeba docenienia, prestiżu, szacunku i uznania, wspólna dla wszystkich ludzi, szczególnie silna w kulturach hierarchicznych i nastawionych na podtrzymywanie statusu. Większość uchodźców i uchodźczyń przybywająca do Polski pochodzi z kultur ugruntowujących tę potrzebę, tymczasem sytuacja uchodźstwa to zaburza. Dlatego odzyskanie godności, honoru, poważania ze strony innych staje się dla wielu osób z doświadczeniem uchodźczym szczególnie istotne, a jednocześnie trudne do uzyskania z powodu nie tylko realnej utraty swojej dotychczasowej pozycji społecznej, ale też wrogiego i upokarzającego nastawienia społeczeństwa przyjmującego. Wiele osób z doświadczeniem migracyjnym pytanych o to, czego potrzebują, wymienia właśnie potrzeby z tego obszaru – chcą być wysłuchani, szanowani i docenieni. Wygospodarowanie przestrzeni na prezentację ich historii, kultury, religii jest jednym z prostych sposobów przywracania uznania i prestiżu w oczach innych. Nie powinien dziwić fakt, że w ich opowieściach pojawi się element idealizowania i przedstawiania siebie i kraju pochodzenia w jak najlepszym świetle. Jest to sposób na odzyskanie prestiżu i bycia docenionym. Do repertuaru zachowań zaspakajających tę potrzebę należą również dbałość o wygląd zewnętrzny, markowe ubrania, znaczące i modne gadzety, w tym telefony. Te drobne elementy budują poczucie wartości i pozwalają radzić sobie z utraconym statusem społecznym.

Potrzeba samorealizacji

Zaspakajanie podstawowych potrzeb człowieka, silnie ograniczonych w sytuacji uchodźstwa, zajmuje wiele czasu i energii. W takich okolicznościach często brakuje sił na rozwijanie talentów, zainteresowań, zdolności. Nie ma się zatem co dziwić, jeśli część uczniów i uczennic czy ich rodzin odmawia aktywnego udziału w życiu szkoły i realizowania obowiązku szkolnego. Dla innej części szkoła potrafi jednak być istnym zbawieniem. Koncentracja na własnych zdolnościach i rozwoju staje się sensem życia w nowym kraju. Historie życia wielu uchodźców i uchodźczyń pokazują, że klasyczna hierarchia potrzeb ustanowiona przez Masłowa potrafi w sytuacji uchodźstwa być odwrócona do góry nogami zarówno z powodów kulturowych (różne hierarchie wartości w społeczeństwach z różnych kręgów kulturowych), jak i sytuacji psychologiczno-społecznej (konsekwencje stresu pourazowego wywołanego traumatycznymi przeżyciami i szoku kulturowego w nowym kraju). Przywracanie człowieczeństwa w oczach swoich i otoczenia może polegać właśnie na rozwijaniu swojego potencjału, odbudowywaniu uznania i dążeniu do zbudowania wspólnoty (z ludźmi z kraju pochodzenia lub z nowego kraju – zależnie od własnych możliwości i reakcji społeczeństwa). Wielkim błędem pedagogicznym będzie zaniżanie oczekiwań i kryteriów względem uczniów i uczennic uchodźczych. Lepiej stawiać im taką samą poprzeczkę jak dzieciom i młodzieży polskiej, a wspierać odpowiednimi działaniami wyrównawczymi, które przewiduje prawo (i które zostały opisane zostały w scenariuszu „Spotkania na szczycie”).

Podsumowując, równe traktowanie to z jednej strony uznanie takich samych potrzeb i postawienie takich samych oczekiwań względem uchodźców i uchodźczyń jak względem dzieci polskich, z drugiej – inne podejście i sposób pracy z każdym z nich.

Potrzeby społeczeństwa przyjmującego

Dziecko uchodźcze w polskiej szkole nie funkcjonuje w oderwaniu. Jego szkolne życie polega na interakcjach. Aby integracja przebiegała pomyślnie, nie do pominięcia są także potrzeby szkoły, do której trafiają uchodźcy i uchodźczynie. Zarówno dzieci, nauczyciele/nauczycielki, jak i polscy rodzice mają swoje oczekiwania względem pojawienia się dziecka uchodźczego w ich szkole.

Społeczeństwo przyjmujące – szczególnie jeśli karmione jest przekazami takimi jak omówione w scenariuszu „Media o uchodźcach i uchodźczyniach” i zarysowane na początku tego artykułu (porównania do zwierząt, klęsk żywiołowych, chorób, najazdów), stanowiącymi bardziej pożywkę dla stereotypów i uprzedzeń niż rzetelną wiedzę – może poczuć się silnie zagrożone pojawieniem się uchodźców. I taki właśnie proces obserwujemy w polskiej rzeczywistości.

Administracja samorządowa, osoby zarządzające szkołą, grono rodzicielskie, a także sami polscy uczniowie i uczennice zostali w ostatnim czasie mocno nastraszeni „falą”, „najazdem”, „podbojem” uchodźców. Nie dziwi więc to, że pojawiło się u nich wiele obaw i niezaspokojonych potrzeb z trzech głównych poziomów.

Na poziomie psychologicznym wizja pojawienia się w polskich szkołach uchodźców i uchodźczyń wywołuje lęk przed zmianą. Jej elementami może być w pierwszym okresie zaprzeczanie i opór. Najprawdopodobniej część Polaków i Polek chciałaby wierzyć, że omawiane kwestie i dylematy nie będą ich dotyczyć (*Ale czy oni tu naprawdę przyjadą? Dlaczego mieliby znaleźć się akurat w naszej szkole, przecież inne są lepiej przygotowane?*). Inna część może się przeciw nim buntuje (*Uchodźcy won!, Niech wracają do siebie*). Procesy migracyjne i uchodźcze będą jednak występować, a być może nawet się nasilać, bo nie słabną konflikty międzynarodowe, a prawo gwarantuje ludziom możliwość przemieszczania się do bezpiecznych miejsc pobytu oraz ochronę przed prześladowaniami i skutkami wojen.

Jedną z widocznych obaw jest też lęk przed stratą. Istnieje pogląd, że zaspokajanie potrzeb uchodźców i uchodźczyń odbywa się lub będzie się odbywać kosztem Polaków i Polek, którzy w imię gwarantowania ochrony innym sami będą tracić (*Zabiorą nam pracę, prestiż, bezpieczeństwo, stabilność, wartości, które są dla nas ważne, w które wierzymy*).

Trudno jednak nie dostrzec, że Polacy tak samo korzystają z prawa do przemieszczania się i z ochrony, z pomocy społecznej, wsparcia poza Polską, mimo że nie są w stanie wojny i prześladowań. Szale się wyrównują, bo współpraca międzynarodowa i globalne powiązania powodują przepływy nie tylko ludzi, idei, ale też finansów. Migranci i uchodźcy generują pewnego rodzaju koszty, ale z drugiej strony przynoszą też dochody (własną pracą), a ich obecność kreuje miejsca pracy (sektor pomocowy, urzędy do spraw cudzoziemców, badania naukowe i społeczne, posady eksperckie itp.).

Innym źródłem stresu i napięcia mogą być także braki w wiedzy oraz obawa przed ich ujawnieniem. Brak pewności i dezorientacja w tym, kim są uchodźcy i uchodźczynie (*Czy oni naprawdę muszą uciekać?, Nie jadą tu po socjal, pieniądze, cywilizowane życie?*), oraz nieumiejętność weryfikacji źródeł wiedzy nie sprzyjają budowaniu dobrych relacji. Obniżanie wiedzy i braku kompetencji międzykulturowych powoduje dyskomfort psychologiczny i może się przeradzać w niechęć i brak przychylności.

Kolejnym obszarem pytań i niedomówień jest kwestia procedur, jakie powinna wprowadzić szkoła względem młodych uchodźców i uchodźczyń. Brak doświadczenia w przyjmowaniu dzieci cudzoziemskich do szkół rodzi wiele pytań u dyrektorów szkół: *Czy muszę przyjąć uchodźcę/uchodźczynię do szkoły? Czy mają oni obowiązek się uczyć? Jak prowadzić rozmowy z dziećmi i rodzicami z innych krajów? Jak się przygotować na ich przybycie? Czy się dogadamy? Będziemy się lubić? Czy nauczymy się ze sobą żyć?*

Nieobecność tematu uchodźczego w polskim systemie edukacji, brak: polityki migracyjnej, jednoznaczności w wyrażaniu stanowisk politycznych, obiektywizmu w mediach, codziennego kontaktu międzykulturowego – to warunki utrudniające redukcję lęków i niepokojów u Polaków. Zaspokojenie potrzeb merytorycznych, psychologicznych i proceduralnych w obszarze relacji międzykulturowych i zjawiska uchodźstwa jest konieczne i niezbędne do sprawnego funkcjonowania szkół, do

których trafiają i trafią zarówno dzieci z doświadczeniem uchodźczym i migracyjnym – przyjezdni z innych krajów – jak i polskie dzieci powracające z emigracji lub wyjeżdżające na stałe za granicę. Uzupełnienie wiedzy, wzrost świadomości i ćwiczenie kompetencji międzykulturowych są więc ważnym aspektem funkcjonowania szkół nie tylko w obliczu ostatniego „kryzysu azylowego”, ale także w kontekście procesów globalizacji, których konsekwencje zaczynają nas dotyczyć w najróżniejszych sferach życia.

Przyczyny konfliktów międzykulturowych

Spotkania na styku kultur to poligon doświadczalny obarczony wieloma potencjalnymi lub realnymi źródłami konfliktów, to ciągłe uczenie się, świat dwuznaczności i niepewności, na który trzeba znaleźć przyzwolenie.

Są dwie podstawowe przyczyny konfliktu międzykulturowego. Pierwsza to realne różnice w wartościach i normach społecznych – na przykład coraz bardziej partnerskie i równościowe relacje między dziećmi i dorosłymi w społeczeństwach egalitarnych kontra podporządkowana rola dziecka względem rodzica, nauczyciela, znaczącego dorosłego w społeczeństwach hierarchicznych. Druga to różnice w danych – brak informacji o sobie nawzajem, błędnie rozumiane i interpretowane wiadomości, dostęp do różnych źródeł i przekazów. Konsekwencją niewiedzy i niezajomości siebie oraz etnocentrycznego odczytywania informacji płynących z doświadczenia mogą być zaburzenia w relacjach: zła lub pogarszająca się komunikacja, błędne postrzeganie siebie nawzajem, silne emocje wzbudzone brakiem porozumienia, nieefektywnością, niezrozumieniem, lękiem, stereotypami czy uprzedzeniami. To z kolei może prowadzić do zachowań odwetowych, szczególnie przy poczuciu braku czasu, przestrzeni, niezrozumienia sytuacji. Kontekst uchodźczy czy migracyjny to sytuacja gości i gospodarzy, mniejszości i większości, zwana inaczej relacją „swój” – „obcy”. Wiąże się ona z nierównym rozkładem sił, zasobów, przestrzeni i innymi rolami czy pozycjami wyjściowymi. To kolejne źródło konfliktów międzykulturowych. W obliczu tak wielu różnic (wartości, danych, relacji, struktury) nietrudno o realne lub wyobrażone poczucie zagrożenia interesów rzeczowych („Co mogę stracić? – prestiż placówki, dobre wyniki w rankingach szkół, spokój i bezpieczeństwo na lekcjach, czas i energię, zainteresowanie nauczyciela czy nauczycielki...”), psychologicznych („Jak się będę w tym czuć? Zagubiony, zagrożony, nieswojo, obco, niepewnie?”) czy proceduralnych („Jak będą mnie traktować? Jak mam ich traktować?”).

Zminimalizowanie ryzyka pojawienia się lub eskalacji konfliktów na tle międzykulturowym wymaga dostarczania wiedzy, budowania sprzyjających postaw, wzmacniania poczucia wartości i ćwiczenia kompetencji. Zaproponowane scenariusze zajęć mogą w tym pomóc, ale z pewnością nie będą wystarczającym narzędziem budowania zaufania i zrozumienia. Do tego potrzebne są inne działania w społeczności szkoły, a także otaczającym środowisku. Gdy w Bremie powstał kilka lat temu nowy ośrodek dla cudzoziemców i cudzożemek, społeczność lokalna nie protestowała, wiedząc, że kwestia pojawienia się uchodźców i uchodźczyń z Syrii,

w obliczu konfliktu zbrojnego w tamtym rejonie, jest bezdyskusyjna i nieunikniona. Energia, która często pojawia się w odpowiedzi na tego typu zmianę, kierowana częściej na zaprzeczanie, bunt, manifestację sprzeciwu, została przez mieszkańców i mieszkanki Bremy wykorzystana do budowania struktur wsparcia i samopomocy. Okoliczni Niemcy i Niemki wiedzieli, że będą trudności finansowe, językowe, pojawiają się ludzie inni, z różnymi potrzebami egzystencjalnymi i fizjologicznymi i że eskalacja wrogości i niechęci nikomu w niczym nie pomoże. Zachowanie spokoju, bezpieczeństwa, utrzymanie, na ile się da, dotychczasowego *status quo* były możliwe w wyniku mobilizacji oddolnej i wsparcia władz miasta oraz organizacji otwierającej ośrodek dla uchodźców. Ludzie wiedzieli, że im samym i ich dzieciom będzie się żyło lepiej, jeśli docierającym do ośrodka uchodźcom i uchodźczyniom też będzie dobrze i bezpiecznie. W wyniku wolontaryjnej pracy ludzi powstała strona internetowa z ogłoszeniami, na której każdy może zamieścić informacje o tym, czego potrzebuje oraz co oferuje. W ten sposób zainicjowano wzajemną wymianę dóbr i usług (środki czystości, pieluchy, jedzenie, tłumaczenie, towarzyszenie w urzędzie, szkole, spotkania towarzyskie, rady eksperckie, konsultacje językowe), którym towarzyszy wzajemne poznawanie się. Adres strony internetowej www.gemeinsam-in-bremen.de, czyli „Razem w Bremie”, odnosi się do przewodniej myśli powtarzanej we wszystkich jej zakładkach o „wzajemnej pomocy uchodźców – mieszkańcom i mieszkańcom – uchodźcom”. W ten sposób podkreślano ideę przyświecającą partnerskiej wymianie, opierającej się na tym, że obie strony (społeczność przyjmująca i uchodźca) zarówno mają potrzeby, jak i potrafią dostarczać różnego rodzaju usług. Organizowana jest wzajemna wymiana dóbr, przysług, rad, ekspertyz, bo każdy wkłada w nią to, co ma lub może stworzyć, a korzysta z niej zarówno niemiecki urzędnik, jak i seniorka czy student architektury, wymieniając się z syryjskim nauczycielem, studentem czy architektką. Idea polega na obopólnym informowaniu o potrzebach i zasobach oraz odpowiadaniu na konkretne zapytania, co ułatwia życie, dobre gospodarowanie środkami, zwiększa adekwatność i efektywność działań oraz buduje normę wzajemności i obopólnej wdzięczności. Brzmi jak bajka? Wystarczy sprawdzić na stronie. Nasza informatorka z Bremy, pracownica ośrodka, mówi, że to sprawny, wydajny, ekonomiczny i prosty mechanizm, bez którego nie wyobraża sobie funkcjonowania ani ona, ani starzy i nowi mieszkańcy Bremy.

Przygotowanie otoczenia do pracy wokół tematu uchodźców

Zdajemy sobie sprawę, że polski kontekst, przynajmniej ten obecny, nie sprzyja organizowaniu podobnych przedsięwzięć, a w wielu (choć nie wszystkich) rejonach Polski osoby chętne do współpracy z uchodźcami i działań na ich rzecz mierzą się z samotnością, ostracyzmem, a czasem wręcz wrogością. Nie omija to szkół, w których nieliczni, dzielni, wyjątkowi nauczyciele lub nauczycielki, prowadząc edukację uchodźczą lub wielokulturową, spotykają różnego rodzaju bariery. Dwa z zamieszczonych w publikacji wywiadów prezentują sylwetki, sposoby pracy,

motywacje i pragnienia nauczycielek podejmujących tematykę wielokulturowości w szkołach. Zachęcamy do ich lektury. Jednocześnie wiemy, że osoby mające doświadczenie w tym obszarze, jak również wchodzące w tematykę wielokulturowości czy uchodźców, mierzą się z obawami przed nieprzychylną reakcją otoczenia.

Prowadzenie lekcji o uchodźcach powinno wynikać przede wszystkim z woli, gotowości i przygotowania nauczycielki lub nauczyciela podejmującego się tego zadania. Często zależy jednak także od dyirekcji, grona nauczycielskiego czy rodziców.

Na zakończenie tej części publikacji zaprosimy zatem do dwóch krótkich ćwiczeń, które mogą pomóc w przygotowaniu się do wykorzystania scenariuszy lekcji.

Zadanie I

- 1 | Wyobraź sobie, że zdecydowałeś/zdecydowałaś się przeprowadzić dramatowe zajęcia na temat uchodźców i potrzebujesz zgody swojego dyrektora oraz wsparcia przy organizacji czasu i przestrzeni szkolnej, tak by mogły się one odbyć (zablokowane dwie lekcje z przerwą oraz duża, przestronna i ustawna sala). Wiesz, że sprawa przekonania dyrektora może nie być zbyt łatwa (przy wcześniejszych tego typu próbach padało sakramentalne pytanie: a co będzie z tego miała szkoła?).
- 2 | Wypisz sobie teraz argumenty, jakimi próbowałbyś/próbowałabyś przekonać swoją dyrekcję do wyrażenia zgody. Przywołaj obraz dyrektora/dyrektorki, zastanów się, jakie kwestie są dla niego/niej ważne, co będzie monetą przetargową, z czego możesz skorzystać, zachęcając go/ją.
- 3 | Przeanalizuj argumenty, sprawdź, czy były one natury:
  - ▷ prawnej, np. odwołanie się do podstawy programowej i rozporządzenia, które mówi, że każda placówka jest zobowiązana prowadzić działania antydyskryminacyjne, obejmujące całą społeczność szkoły;
  - ▷ humanitarnej, np. uchodźcy i uchodźczynie to ludzie, którym jesteśmy zobowiązani pomóc, bo przeżyli oni dramaty, potrzebują wsparcia i ochrony przed wojną i prześladowaniami;
  - ▷ historycznej, np. powinniśmy być solidarni z uchodźcami i ich wspierać, edukować o nich, bo jako Polacy znamy z własnej historii uchodźstwo, prześladowania, terror, ucieczki i szukanie azylu w innych krajach;
  - ▷ religijnej, np. miłosierdzie, przykazania, Ewangelia, podążanie za nauką i przykładem Jezusa;
  - ▷ związanej z ochroną praw człowieka i zapobieganiem dyskryminacji, np. odpowiedź na radykalizację poglądów młodzieży i obowiązek/misja przeciwdziałania nierównościami i dyskryminacji;
  - ▷ społecznej, np. musimy uczyć młodzież życia w wielokulturowym społeczeństwie, kształcić kompetencje międzykulturowe, szanować różnorodności, korzystać z nich, celebrować je;

- ▷ pragmatycznej, np. ciekawe, inne lekcje, zagospodarowanie czasu, aktywność do sprawozdania do organu prowadzącego, ewaluacji zewnętrznej;
- ▷ osobistej, np. temat dla ciebie ważny, chcesz przećwiczyć nowe umiejętności, zrobić coś w niecodzienny sposób, nie masz pomysłu na godziny wychowawcze;
- ▷ inne, jakie?

Wszystkie z powyższych argumentów są prawomocne i słuszne, nie ma złych czy dobrych, ale mogą one być mniej lub bardziej skuteczne. Najtrafniejszymi najczęściej okazują się te, które odpowiadają na potrzeby osoby, z którą rozmawiasz. Dla przykładu, zarówno argument religijny, jak i osobisty może być ważny dla ciebie i może być twoim motorem działań, jednak żeby zwiększyć przychylność dyrekcji, warto powołać się na taką kwestię, która będzie ważna dla tej drugiej osoby. Może się bowiem okazać, że dyrektor, z którym przyjdzie ci rozmawiać, jest szczególnie wrażliwy na punkcie prestiżu szkoły i skrupulatnie monitoruje rankingi oraz miejsce swojej placówki względem innych. Nie jest mu też obojętne, co o działaniach szkoły mówią rodzice i otoczenie. Jakich byś wtedy użył/użyła argumentów? Najistotniejszą informacją w jego przypadku może się okazać to, że wszyscy rodzice wyrazili zgodę i bardzo przychylnie wypowiedzieli się o pomysłе przeprowadzenia takich lekcji oraz że informację o ich przeprowadzeniu będzie można zgłosić do ogólnopolskiego konkursu na dobre praktyki w dziedzinie wielokulturowości, co może przynieść dodatkowy punkt w rankingu robionym przez portal branżowy („Perspektywy”). Przygotowując się do rozmowy z dyrekcją w sprawie zgody na prowadzenie zajęć o uchodźcach, zastanów się, jakie argumenty są ważne dla ciebie (dlaczego chcesz to robić), dla uczniów i uczennic (co ma im to dać, dlaczego mogliby chcieć uczestniczyć w takiej lekcji), ale również co przekona dyrektora/dyrektorkę. Największym sukcesem będzie uchwycenie potrzeb młodzieży, trafienie w oczekiwania dyrekcji i realizacja swoich motywów.

Zadanie II

- 1 | Załóżmy, że uzyskałeś/uzyskałaś zgodę na prowadzenie lekcji o uchodźcach i udało ci się zrealizować nawet serię takich zajęć (jak dotąd dwa z trzech planowanych scenariuszy). Pewnego dnia przychodzi do ciebie matka ucznia i zgłasza chęć omówienia z tobą pewnej kwestii. W trakcie rozmowy słyszysz od niej:

Bo wie pani, w zasadzie to chciałam też powiedzieć, że już chyba za dużo o tych uchodźcach się mówi, także w szkole. Ich przecież nawet tu nie ma, a ciągle tylko o nich mówicie. A mamy przecież taki poważny problem. Już dwóch chłopaków ogoliło sobie głowy na tyso i ja się boję, że zaraz i mój Kubuś do nich dołączy. To chyba dużo ważniejsze niż te rozmowy o uchodźcach. Zamierza pani coś z tym zrobić?

- 2 | Przeanalizuj wypowiedź matki i wypisz, jakie potrzeby stoją za jej słowami, co jest dla niej ważne, o co jej konkretnie chodzi.
- 3 | Zastanów się, która z poniżej przytoczonych kwestii mogłaby twoim zdaniem najlepiej odpowiedzieć na jej potrzeby oraz przekazywać ważne argumenty z punktu widzenia nauczycielki. Wpisz cyfry od 1 do 8 przy każdej propozycji, gdzie 1 oznacza odpowiedź najmniej trafioną, a 8 – najlepszą twoim zdaniem.
- ▷ „Rozumiem panią, widzę, co się dzieje, ale wie pani, szkoła nie może reagować, jeśli rodzice się zgadzają”.
  - ▷ „Tak, słyszę, co pani do mnie mówi, jednak to kwestia między panią i synem. Ja nie ingeruję w wygląd uczniów i uczennic. A kwestią uchodźców muszę się zajmować, bo to ważne i potrzebne. Może się to w przyszłości przydać Kubie, jeśli na przykład będzie chciał pracować za granicą”.
  - ▷ „Rozumiem, widzę problem, porozmawiam jeszcze dziś lub jutro z pani synem”.
  - ▷ „Tak, widzę, co się dzieje w naszej klasie, rozumiem też pani zaniepokojenie. Podejmuję z naszą klasą różne tematy, nie tylko o uchodźcach. Teraz mówiliśmy o tym więcej, bo to temat ważny społecznie, chcę, by uczniowie i uczennice mieli rozeznanie w tym, o czym się mówi w debacie publicznej, w mediach. Zajęcia o uchodźcach pozwalają mi wprowadzić także inne wątki. Uczę przy okazji np. tego, że strój, wygląd jest nośnikiem informacji o pochodzeniu, o poglądach. Rozmawiamy o wyglądzie ludzi z różnych kultur i o tym, jak to jest odczytywane przez nas, ale też o tym, co nasz wygląd mówi innym o nas. Temat golenia głów na pewno wypłynie przy okazji i będzie możliwość porozmawiania o tym”.
  - ▷ „Rozumiem pani rozterki, ale rozmawiam z uczniami na godzinach wychowawczych o tym, co oni sami zgłaszają. Temat uchodźców sami zaproponowali, a dramowa formuła zajęć tak im się spodobała, że chcieli kontynuować zajęcia”.
  - ▷ „Pani chyba nie rozumie powagi sytuacji. Zaraz pojawią się tu uchodźcy, nawet nie wiadomo, w jakiej liczbie, i nie możemy być nieprzygotowani. To na teraz nasz priorytet”.
  - ▷ „Dziękuję, że pani do mnie z tym przyszła. Zawsze chętnie wysłucham, co mają mi państwo do powiedzenia, każda uwaga jest dla mnie cenna. Chciałabym, by pani także rozumiała, że ja mam program autorski do zrealizowania. Specjalnie się doksztalałam na temat uchodźców, skończyłam kurs i teraz w ramach zaliczenia prowadzę takie lekcje”.
  - ▷ „Uczę o tym, bo to ważny temat, bardzo związany z tym, co pani mówi. Golenie głów może być przejawem większego problemu – radykalizacji poglądów, nacjonalizmu, jakim być może zafascynowali się chłopcy w naszej klasie. Badam to i chcę sprawdzić. Chcę ich uczyć przeciwstawnych wartości, czegoś cennego”.

- 4 |** Sprawdź, czy zaproponowane odpowiedzi ci odpowiadają. Może chciałbyś/ chciałybyś stworzyć własną, uwzględniającą potrzeby matki i nauczycielki.

Podobnie jak w pierwszym zadaniu sukces polegający na zdobyciu sprzymierzeńców w realizacji misji edukacyjnej dotyczącej tematyki uchodźczej (czy każdej innej, trudnej, kontrowersyjnej) będzie zależał od umiejętności zdiagnozowania i zaspokojenia potrzeb osób z twojego otoczenia, bez wyrzekania się swoich własnych. Staraj się pokazać im wagę tematu, argumenty wynikające z szerszej diagnozy, ale także trafić do tego, co dla nich ważne i przekonujące.

część 2

Edukacja
międzykulturowa
i edukacja
o uchodźcach
i uchodźczyńiach

Spytałam uczniów, co czują, gdy słyszą: uchodźca. „Złość, nienawiść, gniew” – odpowiadali. I jeszcze: „Zabierają miejsca pracy, przynoszą choroby, to terroryści, wprowadzą prawo szariatu”. Myślę, że są nasyceni tym, co się mówi w domach. Bo skąd u dziecka takie sformułowanie – „prawo szariatu” – albo przekonanie, że uchodźcy dostają dużo pieniędzy, a nic nie robią?

Zawsze pytają, czy przyjęłabym uchodźcę do siebie

Z Dorotą Stępnia, nauczycielką historii, etyki i WOS-u w Ożarowie Mazowieckim oraz edukatorką antydyskryminacyjną, rozmawia Aleksandra Warecka.

– Moją ulubioną formą działalności są happeningi.

I organizuje je pani w szkole?

– Głównie w szkole. Realizuję projekty edukacyjne i w ramach takiego projektu happening jest jednym z wydarzeń. Jego odbiorcami są głównie uczniowie, ale też nauczyciele, a czasem nawet rodzice.

To poproszę o przykład.

– W ramach projektu „Nienawiść, jestem przeciw” zrobiliśmy własny projekt „Facelook” dotyczący hejtowania w internecie. Zaczęłam od spotkania. Siadam z uczniami i pytam ich o hejt w internecie: „Jest problem, nie ma problemu? Jak zostaniesz zhejtowany, to jak długo to pamiętasz? Rok, miesiąc czy całe życie?”. Mówią, że czasem pamiętają latami. Potem zrobiliśmy burzę mózgów i określiliśmy cel. Jeden: chcemy pokazać, że hejtowanie jest nefajne. Drugi, że za dużo czasu spędzamy w internecie.

Co potem?

– No i potem właśnie zrobiliśmy happening. Uczniowie chodzili na przerwie w maskach Anonymous, grając na telefonach, tabletach. Robili zdjęcia, nagrywali innych. A tamci pytali: „Dlaczego macie te maski? Po co to robicie? Nie możesz mnie nagrywać!”. Potem w klasach pojawiły się napisy: „Nie zjadaj czasu. Nie jesteś anonimowy, wszyscy o tobie wiedzą”.

A gdzie w tym jest hejt? Bo tu raczej chodziło o anonimowość.

– Uczniowie zrobili też napisy na ławkach: „Czy jesteś kujonem? Czy jesteś lizusem?”. A potem powstał filmik, w którym bohaterka spotyka się z hejtem. Dopada ją grupa, która na jej rękach pisze obraźliwe słowa: kujon, głupia, lizus, ruda, gruba. Ta dziewczyna leży na podłodze, grupa nad nią stoi, a na koniec ktoś podchodzi, rozgania grupę i podaje jej rękę. Nie mówiąc wprost: nie hejtuj, bo to nie o to chodzi, staram się, żeby uczniowie, poznaawszy konsekwencje hejtu, zmienili swoją postawę.

I widzi pani, że te projekty coś w nich uruchamiają?

– Tego nie wiem. Ale jak robimy projekt, to oni mówią: „Ale proszę pani, tego nikt nie zrozumie, przeciętny uczeń gimnazjum nie będzie wiedział, o co chodzi”. Nie wiedzą, że mi chodzi o to, żeby to oni zrozumieli. Żeby uruchomił się proces wyciągania wniosków. Wydaje mi się, że takie działanie jest skuteczne.

Zdarza się, że mówią, że ktoś potem zareagował na hejt?

– Tak. Zdarza się. Uczennica mówi do mnie: „Jakaś dziewczynka mnie wyzywała, a Emilka się za mną ujęła”. Więc gdzieś to w nich zostaje.

Pani uczniowie przyznają się do tego, że są ofiarami hejtu w szkole?

– Tak. Hejtowani są za relacje damsko-męskie. Czasem to są mocne określenia, typu „zdzira”, „down”, często wulgaryzmy. Jak ktoś się dobrze uczy, to „kujon” jest dość powszechne. Często się hejtują za ciuchy. Ostatnio usłyszałam od jednej dziewczynki, że koleżanka zapowiedziała jej, że nie będzie z nią siedzieć, bo nie ma markowych trampek. W pierwszej gimnazjum. Spytałam tej dziewczynki, co ona o tym myśli. A ona: „Proszę pani, jak ona tak uważa, to niech ze mną nie siedzi”. No i bardzo dobrze.

A z tamtą drugą też pani rozmawiała?

– Nie ujawniła personaliów koleżanki. Nie chcę, żeby to wyszło na jaw, że dziewczynka się poskarżyła. Ale mając zajęcia w klasie, mogę o tym mówić ogólnie. Kiedy są takie sytuacje, że trzeba z klasą coś obgadać, to piszę pytanie na tablicy. I tym razem napisałam: „Co stanowi o wartości człowieka?”

I co wymienili? Wykształcenie?

– Jakie wykształcenie?! (śmiej) To jest inny świat. Znajomi, pieniądze... Wykształcenie jest daleko. I potem zapytałam o ubranie. Czy stanowi o wartości człowieka. Mówię: „Zobaczcie, mam na sobie podarte dzinsy”.

Ale to nie jest dobry przykład! Podarte dzinsy mogą być markowe i drogie. Oni takie lubią.

– Tłumaczę im: „Wszystkie ciuchy są wyprodukowane w Chinach. I często szyją je dzieci, które nie mają dostępu do edukacji. Więc nie wiem, czy to jest powód do dumy”. I sprawę tak zostawiam.

Wracając do pani projektów edukacyjnych. Brała też pani razem z młodzieżą udział w akcji „Stop przemocy”.

– Tak, to był projekt, który miał na celu uruchomić świadków przemocy. Zapraszam panią do klasy. Pokażę zdjęcia. Ten projekt był tak cenny, że zostawiliśmy zdjęcia. Powstała ich cała seria. Pokazują dziewczynę, która doświadcza przemocy ze strony dwóch osób.

Uczniowie odgrywali te scenki?

– Bardzo symbolicznie. Dziewczynka siedziała skulona, a dwóch agresorów stało nad nią tak, żeby nie było widać ich twarzy. Potem te zdjęcia pojawiły się w szkole. Kazałam uczniom policzyć świadków tego wydarzenia. Chodziło o to, żeby w przyszłości bierność zastąpić działaniem.

I do jakich doszli wniosków?

– Do bardzo prostych. Że świadków przemocy jest najwięcej. Więcej niż sprawców. Uczestnicy projektu zrobili ankietę w szkole. Zadali pytania: Ilu mamy w szkole agresorów? Takich, którzy dopuszczają się jakiejś agresji: fizycznej, psychicznej. Wyszło, że na 400 osób ok. 20, a tych, którzy doświadczyli przemocy – kilkanaście. Cała reszta to świadkowie. I padały pytania: „Kurczę, to czemu nic nie robimy?”. Sami wyciągali wnioski: „Bo się boimy, że sami dostaniemy. Ale jeśli będziemy działać w grupie, to jesteśmy w stanie się przeciwstawić. Bo 300 osób powstrzyma 20”. I potem w szkole, w takich newralgicznych miejscach - w których zdarzało się, że ktoś kogoś szarpnął (pod schodami, w toaletach) – pojawiały się znaki zakazu, na przykład zakaz przemocy. Uczniowie je sami malowali i przyklejali.

Najważniejsze to dać uczniom jakiś bodziec i pokazać, że ze strony dorosłych jest zainteresowanie. Nie da się poprzez jedno wydarzenie zmienić uczniów. Da się ich zainteresować. Ale nie wierzę w szybkie spektakularne przemiany. Zmiana postawy to długi proces.

A jak to było z pojawieniem się tematu uchodźców? To był pani pomysł?

– Zrobiłam kilka zajęć o uchodźcach w różnych klasach. W mojej klasie wychowawczej miałam zaplanowany scenariusz, który nie wyszedł, bo były takie emocje, że musiałam się nimi zająć. Spytałam uczniów, co czują, gdy słyszą: uchodźca. „Złość, nienawiść, gniew” – odpowiadali. I jeszcze: „Zabierają miejsca pracy, przynoszą choroby, to terroryści, wprowadzą prawo szariat”. No niestety, media nam nie służą. Te emocje się w nich kotłowały, przekrzykiwali się. Potem poprosiłam, żeby oddzielili fakty od opinii. Okazało się, że nie znają faktów. Myślę, że są nasyceni tym, co się mówi w domach. Bo skąd u dziecka takie sformułowanie – „prawo szariat” – albo przekonanie, że uchodźcy dostają dużo pieniędzy, a nic nie robią? Mam dostęp do materiałów, więc im pokazałam, ile wynosi kieszonkowe uchodźców. Zdziwili się. Potem się dowiadawali, skąd są uchodźcy, dlaczego opuszczają swoje kraje.

Na koniec zrobiłam zajęcia z wykorzystaniem tekstu „Schron” Petera Singera.

Co to za tekst?

– Poznałam go dzięki scenariuszowi przygotowanemu przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, w ramach projektu „Porozmawiajmy o uchodźcach”. Tekst opisuje fikcyjną sytuację: wybuchła bomba, jest opad radioaktywny i grupa obywateli wykupiła miejsce w schronie. Ale są też ludzie, którzy tego miejsca nie mają. Schron jest podziemnym miastem z pełną infrastrukturą. I pada pytanie: „Czy jesteś za tym, żeby przyjąć 1000 osób spoza schronu, 500 osób czy w ogóle?”. Ewentualne przyjęcie nowych mieszkańców odbędzie kosztem tego, że zmniejszy się komfort, będzie mniej miejsca w sali gimnastycznej, gdzie dodatkowych ludzi można ulokować. Po tych zajęciach włos mi się zjeżył na głowie. Wnioski były porażające, bo przed naszymi pierwszymi zajęciami o uchodźcach uczniowie byli nastawieni na „nie”. Potem, kiedy już z nimi przerobiłam ten temat, stwierdzili, że jednak należy ich przyjmować. A teraz przy tym ćwiczeniu ze schronem znów zmienili zdanie! Myślałam, że już

sukces osiągnęłam, że kapitalne wnioski wyciągnęli, bo zrozumieli, że trzeba pomóc uchodźcom. A tu wyszło zupełnie coś innego. Stwierdzili, że oni nie po to płacili, żeby się z kimś dzielić. Byłam zbulwersowana tym materializmem. Przy okazji wyszły takie dyskryminujące opinie, że nie będą ich przyjmować, bo tamci mają chorobę popromienną. Popytałam uczniów, którzy chcieli przyjąć 500 osób: „Jakie kryteria przyjmiecie?”. I oni mówili: „Matki i dzieci”. Ja na to: „A ojca zostawicie?”. „No to tylko dzieci”. „No to pozbawicie dzieci rodziców”.

I jak się ostatecznie ułożyły wyniki głosowania?

– To zależy od klasy. Ale też od liderów. Bo jeśli jest w klasie silna wpływowa grupa, to ona podejmuje decyzję, a reszta idzie za nią. W mojej klasie wychowawczej większość była zdania, że trzeba przyjąć wszystkich, a po stronie, że nie należy przyjmować, było na początku dwóch chłopców, do których dołączyło jeszcze dwóch. Kiedy zaczęliśmy się zastanawiać, jakie kryteria przyjąć, wybierając ludzi do schronu, to stwierdzili, że lepiej nikogo nie przyjmować, żeby nikomu nie robić przykrości.

Po wszystkim oni sami zobaczyli: „Ojej, to jest dokładnie tak jak z uchodźcami”. I rzeczywiście, ten scenariusz genialnie się wpisuje w obecną sytuację. Chcę, żeby to sobie w głowie sami poukładali. Nie chcę narzucać rozwiązań wynikających z mojego wieku, doświadczenia.

Ale jednak trochę im pani w tym pomaga?

– Zadaję im pytania: „Jak byś się czuł na miejscu tych ludzi. Jak byś się czuł, gdyby ciebie pozbawiono rodzeństwa i ono poszłoby do schronu, a ty jako starszy brat nie - bo może będziesz chuligan, bo może uznają cię za niebezpiecznego?”. To pokazuje inną perspektywę. Będę kontynuowała ten temat, bo projekt „Porozmawiajmy o uchodźcach” jest kapitalny, mądry, uczy dobrej rozmowy, szacunku dla rozmówcy. Myśmy sobie na ścianach wypisali zasady dobrej rozmowy, żeby o nich pamiętać.

Szanuj innych, nie obrażaj, nie wyzywaj, patrz w oczy. I potem, jak dyskutujemy, to ja się do tego odnoszę. A zawsze na koniec dyskusji pytają: „Czy pani by chciała, żeby taki uchodźca z panią zamieszkał?”.

Mówię: „Wiecie, mam małe mieszkanie, w tym mieszkaniu nikt by się nie zmieścił. Ale mam drugie i w tym drugim jakaś rodzina mogłaby zamieszkać, bo ono stoi puste”. „I nie bałaby się pani?”, pytają. „No, nie!”. Sprawdzają, bo jeśli ja bym nie wierzyła w to, co robię, to nie byłabym wiarygodna.

A czy temat uchodźców budzi jakiś opór w szkole?

– Nie. Wiem, że w niektórych szkołach są przejawy oporu, ale u mnie nie.

Są u nas osoby o dość skrajnych poglądach, które są na tyle profesjonalne, że tego nie uzewnętrzniają. To znaczy w prywatnej rozmowie to czuję. Ale na moich zajęciach sama decyduję, jakie poruszać tematy.

Co sprawia, że pani chce się chcieć?

– Nie wiem. Chyba tak mam. Są czasem takie sytuacje: przychodzi uczeń i mówi: „Tak się zaraziłem tymi projektami, że teraz poszedłem do liceum, a tam nic się nie dzieje. Oni tam w ogóle nie wiedzą, co to są projekty”. Poza tym mam satysfakcję, jak widzę, że osoba, która na lekcjach jest zamknięta, tutaj nagle się otwiera, zaczyna żyć innym życiem. Bo to jest niezaprzeczalne: osoby, które biorą udział w projektach, bardzo się zmieniają. Stają się pewniejsze siebie.

Mają poczucie, że robią coś fajnego, ważnego. I daje im to poczucie wyjątkowości.

Martyna Markiewicz, Małgorzata Winiarek-Kołuca
współpraca Dominika Cieślikowska

Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie

Zmieniła się moja postawa. Nie oceniam już tak szybko. Kiedyś byłam pod bardzo silnym wpływem mediów i od razu wydawałam sądy. Teraz, kiedy widzę przedstawiane różne sytuacje, to się zastanawiam i potrafię być empatyczna. Bo dzięki tym warsztatom mogłam coś przeżyć. Odgrywanie roli osoby, która musi opuścić dom, dlatego że jest wojna, chce żyć – to było dla mnie niesamowite przeżycie. Inaczej patrzę na te namioty, na tych ludzi.

To wypowiedź jednej z nauczycielek uczestniczących w Dramowej Akademii Antydyskryminacyjnej⁵. Pokazuje ona, że dzięki zastosowaniu dramy w edukacji o uchodźcach osoby uczestniczące w zajęciach otwierają się na inność, wczuwają się w sytuację uchodźczyń i uchodźców, w konsekwencji rozwijają umiejętność samodzielnego i krytycznego myślenia: zadawania pytań, szukania odpowiedzi, analizy zdań i opinii itp. Chcemy, żeby polskie dzieci i młodzież również rozwijały w sobie te cechy i umiejętności. Może ich to przygotować do życia w społeczeństwie wielokulturowym, do codziennych kontaktów z ludźmi z różnych kultur, do tego, by z szacunkiem i godnością odnosili się do siebie nawzajem. Dlatego stworzyliśmy pakiet dramowych inspiracji – scenariuszy lekcji dotyczących tematyki uchodźczej, które przeczytasz, drogi Czytelniku i Czytelniczko, w naszej publikacji.

W tym artykule opowiadamy o naszym doświadczeniu wykorzystania dramy w edukacji o uchodźcach. Sięgając po wnioski zespołu merytorycznego pracującego w projekcie „Dramowa Akademia Antydyskryminacyjna – kontynuacja” oraz wypowiedzi nauczycielek uczestniczących w projekcie, przygotowaliśmy kilka informacji pomocnych w realizacji zajęć o tematyce uchodźczej prowadzonych technikami dramowymi.

---

⁵ Projekt miał dwie odsłony: pierwszą dedykowaną szeroko rozumianej tematyce praw człowieka i przeciwdziałaniu dyskryminacji oraz drugą, będącą kontynuacją pierwotnego pomysłu, skupioną głównie na kwestii uchodźstwa, migracji i wielokulturowości. Zespół merytoryczny obu członów Akademii składał się z trenerek zajmujących się dramą, równością, antydyskryminacją i wielokulturowością. Twórczyniami koncepcji w komponencie uchodźczym są: Dominika Cieślikowska, Martyna Markiewicz i Małgorzata Winiarek-Kołuca.

Jak definiujemy dramę

Wiele osób podczas spotkań i warsztatów pyta: „Jaką dramą pracujecie?”. Jest to uzasadnione pytanie, bo w Polsce i na świecie wiele osób mówi, że pracuje dramą, nazywając tak różne działania, jak chociażby psychoterapię, edukację, przygotowywanie aktorów do zagrania postaci, prowadzenie kółek teatralnych itp. Jaką dramą zatem pracujemy w STOP-KLATCE?

Drama stosowana (z ang. *applied drama*) to metoda edukacyjna pracy z grupą wykorzystująca naturalną zdolność człowieka do wchodzenia w rolę. Każdy człowiek posiada taką zdolność. Od małego wcielamy się w różne postacie podczas zabaw: mamę, tatę, nauczycielkę, strażaka itp. W wyniku socjalizacji i teatralizacji procesu wchodzenia w rolę chowamy tę zdolność głęboko w sobie, zapominając, że jest ona naturalnym sposobem uczenia się świata. Stawianie na efekt artystyczny wzmacnia obawy przed oceną innych, ryzyko ośmieszenia się i powoduje wycofywanie się z zabawy powodowane brakiem wiary w swoje zdolności aktorskie. A te akurat w dramie są nieistotne. Dlaczego? Bo w dramie najważniejszy jest proces, czyli, „wchodzenie w rolę” fikcyjnej postaci. Dzięki temu można poznać jej emocje, odkryć motywy działania i lepiej zrozumieć ją oraz fikcyjne sytuacje przygotowane do eksplorowania. Poznanie i zrozumienie zarówno sytuacji, jak i ludzi pozwala z kolei rozpocząć poszukiwania odpowiedzi na aktualne pytania lub rozwiązania konkretnych problemów. Te zaś powinny znaleźć przełożenie na realne życie uczestników i uczestniczek szkolenia dramowego. Drama jest więc pomostem między światem rzeczywistym i światem fikcyjnym.

Świat fikcyjny w dramie

Punktem wyjścia do pracy dramą jest sytuacja grupy, z którą chcemy pracować w świecie rzeczywistym. Poznając lepiej grupę, jej problemy i potrzeby lub podejmując temat ważny społecznie, przygotowujemy świat fikcyjny – adekwatny do specyfiki i potrzeb grupy oraz omawianego problemu. Podczas warsztatu przeprowadzamy grupę przez ten pomost, zapraszając osoby uczestniczące w nim do świata fikcyjnego, w którym zdobędą nowe doświadczenia. Do świata rzeczywistego wrócą bogatsze o nie. Świat fikcyjny wykorzystywany jest we wszystkich zaproponowanych przez nas scenariuszach, ale tworzony jest na różne sposoby. Dwa z nich pokazemy na przykładzie dwóch zestawów kart ról, wykorzystanych w scenariuszach odnoszących się do procesu adaptacji do życia w nowej kulturze (scenariusze: „Czy każda muzułmanka nosi chustę?” i „Strategie akulturacji – o zachowaniach na styku kultur”).

W świecie rzeczywistym zobaczyliśmy, że polska młodzież ma zazwyczaj zbyt mało kontaktów międzykulturowych, żeby rozumieć, co przeżywają osoby przeprowadzające się do Polski z innego kraju, w szczególności dzieci uchodźcze. Dobrze by było, gdyby ze względu na przybywających do Polski imigrantów i imigrantki, ale też ze względu na przyszłe potencjalne scenariusze życia polskich dzieci miały one

większą świadomość i wiedzę o procesie adaptacji. Stąd dwa pomysły, by wprowadzić uczniów polskich szkół w świat osób, które znajdują się w procesie adaptacji kulturowej:

- ▷ w rolę chłopca lub dziewczyny, polskiego dziecka wyjeżdżającego do Anglii (w scenariuszu „Strategie akulturacji – o zachowaniach na styku kultur”), lub
- ▷ w rolę jednej z siostr z Czeczenii, uchodźczyń, które dotarły do Polski (w scenariuszu „Czy każda muzułmanka nosi chustę?”. Dzięki zajęciom prowadzonym na podstawie tego scenariusza młodzież poznaje sytuację siostr i mierzy się z istotą adaptacji, czyli z negocjowaniem wartości oraz praktyk dnia codziennego obowiązujących w kulturze pochodzenia i w kulturze nowego kraju).

Dla wielu Polaków realia życia codziennego i dylematy młodzieży z innego kręgu kulturowego mogą być bardzo odległe mentalnie, a w przypadku dylematów wokół wartości kulturowych czy religijnych (jak kwestia okrywania głowy w islamie) mogą też prowadzić do uruchomienia silnych uprzedzeń. Historia polskiego rodzeństwa wyjeżdżającego do Anglii jest bliższa polskim gimnazjalistom, bardziej niż sytuacja Czeczenów. Jeśli jednak za pomocą takiego scenariusza chcemy przygotować uczniów i uczennice do zrozumienia, a może i przyjęcia w klasie osoby z Syrii, Czeczenii, Erytrei czy innego kraju, to musimy pamiętać, żeby doświadczenie wcielenia się w rolę emigrantów (wyjeżdżających z Polski) prowadziło do uchwycenia bardziej uniwersalnego mechanizmu kierującego adaptacją, który potem, już w rozmowie czy przy wykorzystaniu innej metody, musimy przenieść na życie imigrantów (osób przybywających do Polski).

Zatem bliższe psychologicznie będzie pracowanie na przykładzie historii Polaków wyjeżdżających na emigrację, ale przeniesienie wniosków z doświadczenia na życie niepolskich imigrantów może stanowić wyzwanie. Z kolei praca na historii cudzoziemców, siostr Czeczenek, nie będzie wymagała już przenoszenia na nowe realia, ale może powodować trudność z wejściem w sytuację czy rolę oraz być obciążona powszechnymi stereotypami i uprzedzeniami.

Tworząc sytuację w świecie fikcyjnym, którą wykorzystujemy podczas warsztatu dramowego, pamiętajmy zatem o potrzebach i problemach grupy, z którą pracujemy, o celu zajęć, adekwatności fikcyjnej sytuacji do sytuacji rzeczywistej, wreszcie sytuacji geopolitycznej w kraju i na świecie. To ostatnie jest szczególnie ważne w pracy dotyczącej tematyki uchodźców. Istotny wpływ na przebieg zajęć i dobór historii będzie też miała bliskość trudnych zdarzeń, jak chociażby zamachów terrorystycznych. Zaraz po tak burzliwych doświadczeniach, pracując dramą i mówiąc o uchodźcach, należy być rozważnym przy zapraszaniu młodzieży do wcielania się w rolę Syryjczyków czy Czeczenek. Bezpieczniejsze będzie pracowanie na historiach wyjazdowych Polaków.

Tworząc fikcyjne światy, inspirowaliśmy się historiami różnych osób – m.in. uchodźczyń i uchodźców, imigrantów i imigrantek – które nam opowiedziano lub które przeczytałyśmy. Z tych wielu jednostkowych historii wyłuskujemy elementy i mechanizmy powtarzające się, a następnie umieszczamy je w fikcyjnym świecie. Zdarzało nam się również opierać świat fikcyjny na historii jednej osoby, która zgodziła się użyczyć jej na potrzeby dramowych warsztatów antydyskryminacyjnych⁶. Zatem jako trenerki dramy jesteśmy uważnymi obserwatorkami życia oraz kolekcjonerkami ludzkich historii i opowieści.

Uczenie się przez doświadczenie

W działaniach STOP-KLATKI dramę łączymy z cyklem uczenia się przez doświadczenie, zgodnie z koncepcją Davida Kolba. Drama, często przy innych okazjach stosowana jako samodzielna metoda pracy, w połączeniu z metodologią uczenia się przez doświadczenie stanowi pierwszy element cyklu – doświadczenie właśnie. Po doświadczeniu dramowym osoba prowadząca zajęcia stwarza grupie przestrzeń do refleksji nad przeżytym doświadczeniem i różnymi metodami – najczęściej serią pytań – umożliwia grupie nazwanie swoich wrażeń i refleksji. Z jednej strony jest to moment pogłębiania rozumienia sytuacji i uczuć osób fikcyjnych, z drugiej okazja, żeby opowiedzieć o swoim stosunku do doświadczanej sytuacji. W trzecim etapie cyklu pogłębiamy wiedzę, podsumowujemy wnioski, poszukujemy podobnych, tożsamyh i adekwatnych sytuacji w świecie rzeczywistym. Robimy to nie tylko na poziomie jednostkowym – pytając osoby z grupy, czy miały podobne doświadczenia, bo wtedy wchodzimy już w psychodramę – lecz także na poziomie mechanizmów społecznych. To moment styku świata fikcyjnego z realnym, a zatem szczególnie istotny z perspektywy celu zajęć edukacyjnych prowadzonych metodą dramy. Ostatni, czwarty element cyklu Kolba pozwala popracować nad przeniesieniem zdobytego doświadczenia i wiedzy na sytuacje z życia i zastanowić się, zaplanować lub przećwiczyć ich zastosowanie w codziennych sytuacjach⁷.

Dla przykładu w scenariuszu „Media o uchodźcach i uchodźczyniach” etapem doświadczenia jest pogłębiona analiza artykułów medialnych. Odbywa się ona poprzez dramową eksplorację przekazów medialnych. W dalszej części grupa zaproszona jest do refleksji nad emocjami, które jej towarzyszyły przy zgłębianiu atmosfery zawartej w artykułach. Pytania zadawane w tym etapie prowadzą również do dyskusji na temat prawdziwości przekazów oraz roli mediów. W trzecim etapie osoba prowadząca przekazuje informacje na temat tego, w jaki sposób działają media i czym

6 Wykorzystywaliśmy ten sposób tworzenia świata fikcyjnego w projekcie pt. „Hominem Quaero” realizowanym przez Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA w latach 2008-2012, gdzie młodzież w świecie fikcyjnym wcielała się w rolę cudzoziemca, odgrywając jego realną historię. Następnie po wyjściu z ról spotykała się z „właścicielem” lub „właścicielką” historii.

7 Więcej na temat prowadzenia zajęć antydyskryminacyjnych i prowadzenia zajęć na podstawie metodologii uczenia przez doświadczenie znajdziesz w tekście: „Metodologia uczenia dorosłych”, s. 187-215, w: „Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski”, pod redakcją Mai Branki i Dominiki Cieślakowskiej. Kraków 2010. Publikacja dostępna online.

się kierują, oraz tego, jakie są główne schematy przedstawiania w prasie uchodźców i uchodźczyń. Na koniec grupa zastanawia się nad tym, jakie treści dotyczące uchodźców i uchodźczyń w mediach byłyby bardziej adekwatne do realnych sytuacji.

Bez wystąpienia tych elementów osoba uczestnicząca w dramie mogłaby mieć poczucie, że jedynie bawiła się na zajęciach, co prawda wzięła udział w czymś angażującym, dla niektórych wymagającym, ale nie potrafi powiedzieć, do czego te zabawy służyły, co jej dały ani w jaki sposób odnieść i wykorzystać w codziennym życiu udział w tym doświadczeniu. Dlatego też wszystkie zaproponowane scenariusze dramowych lekcji dotyczących tematyki uchodźczej opartyśmy w większym lub mniejszym stopniu na cyklu uczenia się Kolba. Ważne jest tu jedno zastrzeżenie – należy pamiętać, że im młodsze grupy, tym większej pomocy potrzebują od osoby prowadzącej w przechodzeniu przez poszczególne etapy, u najmłodszych bazując mocniej na podpowiedziach i wsparciu nauczyciela lub nauczycielki, u najstarszych oddając więcej pola młodzieży do samodzielnego poznawania, omawiania, podsumowywania i przekładania treści na rzeczywistość.

Drama a tematyka uchodźcza

Podczas tworzenia scenariuszy dotyczących uchodźców i uchodźczyń towarzyszyła nam obserwacja, że w sytuacji tzw. fali migracji, której towarzyszy wiele fałszywych obrazów wykreowanych przez media i polityków, wzrastają nastroje antyimigranckie i antyuchodźcze, nie tylko wśród dorosłych, ale także wśród dzieci i młodzieży. Dominacja negatywnych przekazów, mowa nienawiści, rozbudzony lęk i obawy przed „falą”, a także ujawniona niewiedza i niedoinformowanie utrudniają spokojną i merytoryczną rozmowę, ale też sprowadzają zjawisko uchodźstwa do statystyk, procesów i procedur. Statystycznie Polacy mają mało doświadczeń międzykulturowych i osobistych kontaktów z ludźmi z różnych krajów, a w dyskursie publicznym trudno znaleźć różnorodne, prawdziwe historie konkretnych rodzin i pojedynczych osób oraz rzetelne informacje, które nie byłyby wykorzystywane do poparcia którejś z tez: za lub przeciwko.

Uznałyśmy, że to, co pomoże uczniom i uczennicom przybliżyć i zrozumieć „osoby z innych kultur”, to zrozumienie sytuacji uchodźców i uchodźczyń, w szczególności ich różnorodnych motywacji i wyborów życiowych, poprzez:

- ▷ wejście w świat emocji osoby zmuszonej do ucieczki ze swojego domu,
- ▷ wczucie się w rolę uciekiniera i spojrzenie na kwestię uchodźców nie tylko z dominującej, większościowej perspektywy, ale również oczami migrantów i migrantek czy instytucji zajmujących się tą grupą,
- ▷ zdobycie wiedzy o uchodźctwie i migracji oraz krytyczne odnoszenie się do rozpowszechnionych poglądów, dyskusja z różnymi poglądami, poszukiwanie informacji w rzetelnych źródłach,
- ▷ poznanie mechanizmów dyskryminacji i wykluczenia w społeczeństwie oraz uczenie się reagowania na nie.

Drama pozwala osiągać powyższe cele. Dzięki niej można „dotknąć” zjawiska migracji i uchodźstwa z perspektywy pojedynczych osób o różnych historiach i zobaczyć zarówno mechanizmy psychologiczne czy socjologiczne, jak i twarze konkretnych postaci. Poznajemy bohaterów i bohaterki wyobrażonych (przedstawionych w świecie fikcyjnym) oraz realnych (w omówieniu doświadczeń przywołujemy historie źródłowe, z których korzystałyśmy, tworząc scenariusze).

Badania naukowe i nasze własne doświadczenia pokazują, że narzędzia dramowe rozwijają wartości i postawy szczególnie pomocne w dialogu międzykulturowym i partnerskim współdziałaniu. Międzynarodowe badania DICE⁸ wykazały, że młodzież w wieku gimnazjalnym biorąca udział w zajęciach dramowych jest bardziej otwarta, empatyczna, tolerancyjna, podejmująca decyzje metodami demokratycznymi i chętna do pomocy niż młodzież niebiorąca udziału w zajęciach dramowych.

Korzyści z dramowych zajęć o uchodźcach

Być może zastanawiacie się, jakie są korzyści z takiego sposobu pracy oraz jaka jest skuteczność dramy w edukacji na temat uchodźców.

Opisałyśmy, co rozumiemy przez edukacyjne zajęcia dramowe i jakie mogą mieć one zastosowanie w tematyce uchodźczej. Mamy nadzieję, że jest wam już teraz blisko do myślenia, że drama pozwala uzupełnić braki w dyskusji o uchodźcach i uchodźczyńiach oraz realizuje ważne edukacyjnie i społecznie cele, tj. pozwala spojrzeć na kwestię uchodźców w kontekście praw człowieka i antydyskryminacji. Zanim scenariusze dramowych zajęć o uchodźcach i uchodźczyńiach trafiły do waszych rąk, przeszły przez pilotaż w wielu szkołach w całej Polsce. Nauczycielki biorące udział w Dramowej Akademii Antydyskryminacyjnej testowały przebieg lekcji prowadzonych z wykorzystaniem zaproponowanych przez nas metod zarówno na sobie (przechodząc przez taki warsztat), jak i przeprowadzając takie lekcje w swoich szkołach. Ich informacje zwrotne potwierdziły, że uczestnicy i uczestniczki czerpią wiele realnych korzyści, a założone cele udaje się osiągnąć, odpowiadając na braki we wrażliwości i kompetencjach międzykulturowych w naszym społeczeństwie, ale też braki w edukacji o uchodźcach. Poznajcie ich opinie o korzyściach z uczestnictwa i pracy metodą dramy.

- ▷ Uczestnik/uczestniczka warsztatu dzięki dramie na własnej skórze odczuwają emocje i motywy działań osób przedstawionych w świecie fikcyjnym.

Niesamowite było przeżycie drogi uchodźczej na własnej skórze. To uświadamia emocje, jakie mogą się pojawiać u osób, które zmuszone są do ucieczki ze swojego kraju. Połączenie przeżyć z wiedzą, jak to rzeczywiście wygląda, bardzo dużo mi dało w obszarze wiedzy o emocjach uchodźców, ale też sytuacji trudnych, jakie mogą się wydarzać albo wydarzyły się na ich drodze⁹.

⁸ Badania prowadzone przez Międzynarodowe Konsorcjum Badawcze DICE. Raport dostępny na www.dramanetwork.pl

⁹ Zamieszczone w tej części cytaty są fragmentami wypowiedzi uczestniczek Dramowej

- ▷ Możliwość testowania pomysłów na rozwiązanie trudnych sytuacji pokazanych w świecie fikcyjnym, które osoba uczestnicząca będzie mogła zastosować w rzeczywistości.

Fotografie przedstawiały miłe przyjęcie uchodźców: powitanie, oprowadzanie po szkole przez dzieci, ale też podkreślano rolę nauczycielki, która przedstawiała roduństwo. Niektórzy, wcielając się w rolę Maliki, zawiązywali sobie chustę na głowę. Dzieci zastanawiały się długo, jak mogą porozumieć się z syryjskim roduństwem i jakie zachowania sprawdzą się w realnej sytuacji, gdy do klasy dołączy nowa osoba.

- ▷ Drama tworzy bezpieczną przestrzeń do osobistego zaangażowania się w daną sytuację: daje możliwość testowania różnych nietypowych dla danej osoby niecodziennych zachowań, które w świecie realnym byłoby jej trudno wprowadzić do repertuaru zachowań.

Uczniowie wczuwali się w sytuację wyobcowania osoby, która straciła wszystko, wchodzi w nowe otoczenie, nie zna języka, nie ma żadnych kolegów, ma inne nawyki. Wyszukali pomysły, jak oni mogliby pomóc nowemu koledze/koleżance, czego się nawzajem nauczyć. Świetnie też kojarzyli, że można budować porozumienie na podstawie podobieństw, a wroga postawa wynika często z niewiedzy. Podczas degustacji postanowili sięgnąć nawet po produkty, które początkowo budziły ich odrazę, uznając, że trzeba się do pewnych smaków (i zapachów) przyzwyczaić.

- ▷ Możliwość przyjrzenia się problemowi z różnych perspektyw, np. w scenariuszu „Strategie akulturacji – o zachowaniach na styku kultur” uczniowie i uczennice, dostając te same karty ról, patrzą na przedstawiony w nich problem w różny sposób, a dzięki temu wypracowują różne rozwiązania.

Grupa czy klasa uczestnicząca w warsztatach dramowych poprzez wejście w świat fikcyjny zyskuje:

- ▷ Aktywne zaangażowanie się w problem i temat pokazywany podczas zajęć.

Przeważnie na warsztatach dla nauczycieli jest tak, że przychodzi ktoś na wykład, a my siedzimy i patrzymy i... wyłączamy się. A tu człowiek się mobilizował. To mnie zmuszało do aktywności, która na początku była trudna, ale z której po fakcie byłam zadowolona.

- ▷ Możliwość dopasowania aktywności podczas warsztatu do różnych stylów uczenia się. Drama angażuje w proces uczenia się wielopłaszczyznowo: zarówno poprzez emocje, ciało, jak i umysł, dzięki czemu uczestnicząc w dramie, rozwijają się osoby o różnych stylach uczenia się i predyspozycjach: zarówno wzrokowcy, słuchowcy, jak i kinestetycy.

Akademii Antydyskryminacyjnej, które testowały dramowe scenariusze lekcji uchodźczych. Cytaty mogą się nieznacznie różnić względem oryginalnych wypowiedzi z racji redakcji językowej służącej lepszemu zrozumieniu sensu fragmentów dłuższych wypowiedzi.

Obserwowałam duże zaangażowanie i dużo emocji w odczytywaniu historii, dzieci aktywnie dopytywały (...), bardzo to pobudzało ich wyobraźnię. Po złożeniu opowieści ze stymulatorów w całość od razu chciały opowiadać o swoich historiach. Ja na różnych etapach przekazywałam dużo informacji, więc dużo się dowiedziały.

- ▷ Wykorzystanie i rozwój swojego potencjału. Wchodząc w zaproponowane role, osoby uczestniczące wkładają w nie swoje doświadczenia, pomysły, wyobrażenia, przez co rozwijają swój potencjał, zaskakując niejednokrotnie przy tym prowadzących.

Byłam w szoku, jak one do tego podeszły, jak one to rozpracowały. Mądrość dzieci, ich empatia i pomysły mnie zaskoczyły.

- ▷ Poznawanie siebie i integracja poprzez wspólne działanie. Drama jest działaniem, nie tylko mówieniem czy słuchaniem. Dlatego przez całe doświadczenie dramowe poznajemy lepiej siebie i inne osoby z grupy.

Wyzwania w pracy dramą

Praca dramą wokół tematyki uchodźców przynosi wiele opisanych powyżej korzyści, ale też stawia przed osobą prowadzącą i osobami uczestniczącymi różne wyzwania. Poniżej zamieszczamy kilka z nich, których doświadczyliśmy my same bądź osoby, które brały udział w Dramowej Akademii Antydyskryminacyjnej. Sugerujemy też, jak sobie z nimi radzić – zapobiegając im lub reagując, gdy wystąpią.

Wprowadzenie do lekcji i pracy dramą

Drama dla wielu osób będzie nieznaną i nową metodą, dla uczniów i uczennic to niecodzienny sposób pracy. Nauczyciel w roli osoby prowadzącej dramę też występuje w innej niż zazwyczaj roli, nie skupia się wyłącznie na przekazywaniu wiedzy, ale w większym stopniu podąża za tym, czego doświadcza i co proponuje grupa. Zachęcamy, by zapowiedzieć to wprost na początku zajęć, przygotowując uczniów i uczennice na inny sposób pracy i nowe role, zarówno osób uczestniczących, jak i osoby prowadzącej.

Drama wiąże się z ekspozycją społeczną, przez co potrafi wzbudzać silne emocje. Pracując tą metodą z osobami, które jej nie znają, zdarza się nam obserwować niepewność i konsternację na początku zajęć – to zazwyczaj przejaw obaw przed ekspozycją i oceną. Pojawiają się też różne emocje. Mogą to być stany wyzwolone przez historię osoby, w której roli się jest, lub odnoszące się osobistych doświadczeń uaktywnionych historią. Czasem te emocje potrafią być naprawdę silne, o czym należy pamiętać, pracując nad wątkami uchodźczymi poruszającymi wiele trudnych, tabuizowanych tematów o silnym emocjonalnym zabarwieniu.

Z tych powodów niezbędne jest odpowiednie rozpoczęcie warsztatu dramowego. We wprowadzeniu powinna się znaleźć część, w której ustalone zostaną zasady

pracy podczas warsztatu. Do szczególnie ważnych zasad, które minimalizują lęk przed ekspozycją, pozwalają zadbać o bezpieczeństwo, zatrzymać rozwój niepożądanых zachowań, ale też rozbudzają samodzielność i twórczość, należą:

- ▷ brak oceniania zdolności aktorskich – skupiamy się na umiejętności wchodzenia w rolę, która jest naturalna dla każdej osoby,
- ▷ stopklatka na agresję – jeżeli w jakimś momencie warsztatu ktoś czuje, że chciałby użyć agresji, zatrzymuje się nieruchomo,
- ▷ każdy pomysł jest ważny – w dramie nie ma jednej dobrej odpowiedzi, na tę samą rzecz można spojrzeć na wiele różnych sposobów i każdy będzie takiej samej wagi,
- ▷ dbanie o bezpieczeństwo – ważne ze względu na ćwiczenia ruchowe, spontaniczność zachowań, testowanie niecodziennych ruchów.

Jeżeli pracujesz z grupą, której członkowie się nie znają, pamiętaj o tym, żeby na początku zajęć znalazły się też ćwiczenia mające na celu integrację grupy oraz budowanie zaufania i poczucia bezpieczeństwa. Podczas tych ćwiczeń należy również stopniowo przyzwyczajać osoby do pracy dramą, a zatem do ruchu, pracy ciałem, głosem, emocjami i do ekspozycji społecznej.

Realizacja celu zajęć

Realizując zajęcia o tematyce uchodźczej, trzeba myśleć głównie o celu, o tym, że drama jest tu tylko metodą, a nie ideą.

Wypowiedź uczestniczki

Kolejnym wyzwaniem, przed którym może stanąć osoba zaczynająca swoją przygodę z dramą, jest prowadzenie zajęć w taki sposób, by nie zbaczać z założonych celów edukacyjnych. Drama zakłada, że tę samą sytuację można interpretować na wiele różnych sposobów, w trakcie zajęć mogą się pojawić różne wątki i pomysły, co jest zaletą, ale i pokusą do omawiania wielu, a nawet zbyt wielu z nich. Dla przykładu ćwiczenie „Lustra” (scenariusz „Strategie akulturacji – o różnych zachowaniach na styku kultur”) może posłużyć jako punkt wyjścia do dyskusji na temat przekraczania swoich granic, uważności na drugą osobę lub posiadanie kontroli nad własnymi zachowaniami. Zdarza się, że osoby uczestniczące mogą odejść od celu i przewidzianego rezultatu zaplanowanego ćwiczenia, a rolę prowadzącego będzie wtedy przypomnienie i naprowadzenie uczniów i uczennic na właściwy tor, zbieżny z celem zajęć. Używając odpowiednich metod prowadzenia, powinniśmy przekierować dyskusję na kluczowy dla zajęć wątek. Tematy, które pojawią się spontanicznie i są interesujące dla grupy, warto uwzględnić, planując kolejne zajęcia. Podpowiadają nam bowiem, co jest dla grupy ważne, jakie są jej potrzeby. W miarę możliwości możemy rozbudowywać te wątki na kolejnych zajęciach.

Odbieganiu od tematu i dygresjom nie będziemy ulegać, jeżeli przygotowujemy dokładny plan, w którym określimy i sprecyzujemy cel warsztatu oraz poszczególnych

aktywności. Istotne jest, żeby znać odpowiedzi na następujące pytania: Co chcę osiągnąć? Nad jaką wiedzą, umiejętnościami i postawami będziemy pracować podczas warsztatu? Jakie są główne wątki, które mają być poruszone? Gdy odpowiemy sobie na te pytania, będziemy czuć się o wiele pewniej w dążeniu do realizacji założeń i najistotniejszych wątków.

Przestrzeń podczas warsztatu dramowego

Drama należy do aktywnych metod pracy. Angażuje osoby uczestniczące na poziomie fizycznym, intelektualnym i emocjonalnym. Wiele z proponowanych ćwiczeń i gier jest bardzo dynamicznych i wyzwala sporą dawkę energii w osobach uczestniczących. Jak ujęła to jedna z nauczycielek prowadząca pilotaż scenariuszy: **Ważne jest przygotowanie przestrzeni do rozgrzewek, żeby uczniowie mogli się swobodnie przemieszczać.**

Dodatkowo jednym z celów gier i ćwiczeń stosowanych na początku warsztatu dramowego jest „demechanizacja”, czyli spowodowanie, by osoba uczestnicząca w warsztacie zaczęła się poruszać, zachowywać, odczuwać w inny sposób, niż robi to na co dzień. Poprzez odejście od codziennych, mechanicznych ruchów poszukuje się nowych doświadczeń, które mogą pomóc później w eksperymentowaniu na poziomie emocjonalnym i intelektualnym.

Zapewnijmy zatem osobom uczestniczącym w warsztacie wystarczającą przestrzeń do swobodnego i bezpiecznego wykonywania różnych aktywności. Najlepiej sprawdza się duża przestrzeń. Jeżeli warsztaty mają się odbywać w klasie szkolnej – przygotujmy ją wcześniej, przesuując lub wynosząc ławki, a krzesła ustawiając w okręgu lub półkolu. Krzesła ustawione w taki sposób wykorzystamy podczas omawiania ćwiczeń, w trakcie warsztatu przenosząc je od czasu do czasu, aby dostosować układ do bieżącej aktywności.

Czas w warsztacie dramowym

Warsztat dramowy ze względu na swoją specyfikę powinien przebiegać zgodnie z określoną strukturą i przy dobrze rozplanowanym czasie, którego potrzeba więcej niż przy innych formach edukacyjnych. Samo wprowadzenie, czyli zapoznanie się z metodą, zwiększanie gotowości do ekspozycji społecznej i uczenie się zachowań odkrywczych w rolach wymaga czasu i przechodzenia od prostszych do bardziej skomplikowanych zadań. Czasochłonne bywa też samo doświadczenie eksplorowania sytuacji w rolach. Kolejną porcję czasu należy zarezerwować na omówienie tego, co się wydarzyło, oraz refleksję nad danym tematem na bardziej ogólnym, abstrakcyjnym poziomie. Z doświadczeń nauczycielek testujących scenariusze wynika, że młodzież aktywizuje się i chętnie opowiada o tym, co się wydarzyło.

Uczniowie pierwszy raz brali udział w takiej intensywnej i emocjonalnej metodzie pracy, potrzebowali więcej czasu na podzielenie się doświadczeniem, odczuciami. Każdy indywidualnie miał dużo do powiedzenia.

Po tej części przekazujemy założoną w celach warsztatu wiedzę oraz zapraszamy osoby do zastanowienia się nad możliwościami zastosowania nabytych doświadczeń w codzienności.

Wszystkie te elementy wymagają czasu i przy 45-minutowej formule lekcji są wyzwaniem. Dlatego proponujemy zaplanować połączenie kilku lekcji poprzez zamianę z innymi nauczycielami lub blokowanie przedmiotów. Dwie godziny lekcyjne z przerwą, czyli 100 minut, to już wystarczający czas, żeby przeprowadzić zajęcia dramowe proponowane w naszych scenariuszach. Mogą one także zostać połączone, żeby stworzyć jedno- lub dwudniowy warsztat o tematyce uchodźczej. Doświadczenia nauczycielek biorących udział w projekcie wskazują, że po przekonaniu dyrekcji do dramy i tematyki uchodźczej udaje się uzyskać aprobatę do łączenia lekcji, a przy tym pojawia się pomysł, by oddziaływaniem objąć jak najszersze grono odbiorców i odbiorczyń. Warto jednak pamiętać, że drama najlepiej sprawdza się w pracy w kameralnych, mniejszych grupach, nie jest metodą do pracy z całą społecznością szkolną naraz.

Dyrektor miał chęć, byśmy zrobili pogadankę dla całej społeczności szkolnej. My stwierdziłyśmy, że to nie ma sensu, bo to jest praca na przeżyciach, dla małych grup. Tak mu powiedziałyśmy. Jest bardzo zadowolony, że tak to poprowadziłyśmy, i mamy otwartą drogę, żeby łączyć lekcje i robić to na godzinach wychowawczych innych klas.

Przygotowanie materiałów i pomocy

Po zorganizowaniu przestrzeni oraz zadbania o czas na przeprowadzenie warsztatu warto zastanowić się, co jeszcze będzie potrzebne do jego przeprowadzenia. Konkretny warsztat może wymagać wydrukowania kilku stron materiałów edukacyjnych lub przygotowania jakichś przedmiotów. Czas potrzebny na przygotowanie dodatkowych materiałów różni się w zależności od metod. Najbardziej czasochłonne będą stymulatory (scenariusz „Nie samym chlebem człowiek żyje”), gdzie odpowiedni dobór przedmiotów jest kluczowy do zbudowania świata fikcji i osiągnięcia celów edukacyjnych. Do przeprowadzenia części scenariuszy zawartych w publikacji wystarczy wydrukować materiały pomocnicze (np. „Czy każda muzułmanka nosi chustkę?”, „Różne drogi”). Czas przygotowania warsztatu z wykorzystaniem metody płaszcza eksperta (scenariusze „Obalamy mity, poznajemy fakty” czy „Spotkania na szczycie – instytucje i organizacje w życiu dzieci uchodźczych”) może być różny. W zależności od decyzji osoby prowadzącej można jedynie wydrukować gotowe zestawy materiałów lub zaangażować się w aranżację przestrzeni i tworzenie klimatu, co wymaga większych nakładów czasu i energii.

Zanim zdecydujesz się przeprowadzić któreś z ćwiczeń na podstawie zamieszczonego w publikacji scenariusza – przeczytaj dokładnie część dotyczącą przygotowania materiałów i zdecyduj, z jaką precyzją i dokładnością chcesz podejść do tego etapu. Im więcej detali uwzględnisz i przewidzisz, tym bardziej sprzyjającą atmosferę do wchodzenia w role, angażowanie się i eksplorację stworzysz na zajęciach, a to doprowadzi do pełniejszego osiągnięcia zamierzonych rezultatów.

Praca nad sobą

Aby stawić czoło powyższym wyzwaniom i prowadzić warsztaty dramowe dotyczące uchodźców i uchodźczyń, ważne jest też przyjrzenie się sobie pod różnymi kątami, zarówno w kontekście tematyki uchodźczej, jak i dramy. Poniżej zamieszczamy kilka punktów zawierających pytania do autorefleksji, zarówno dotyczące uchodźców, jak i praktykowania dramy, oraz przykładowe refleksje nauczycielek testujących scenariusze.

Refleksje i pytania dotyczące tematyki uchodźczej:

- ▷ Co wiesz na temat uchodźców i uchodźczyń? Czy znasz podstawowe dane statystyczne? Czy wiesz, jakie instytucje w Polsce zajmują się uchodźcami i uchodźczyniami? Czy wiesz, gdzie szukać wiedzy na ten temat?

Ciągle się zastanawiam, jak dużo nie wiem na ten temat, jak mało mówi się o tym w rzetelny sposób.

- ▷ Jaki masz stosunek do kwestii uchodźczej? Jakie są twoje poglądy?

Musi to być nauczyciel, który wykazuje się postawą pro wobec tematu, zainteresowany działaniami antydyskryminacyjnymi. Słucha, uczy się, zdobywa wiedzę i jest zaangażowany w sytuację społeczną. Taki społecznik.

- ▷ Jakie masz osobiste doświadczenia w obszarze wielokulturowości, migracji, uchodźstwa? Czy spotkałeś, znasz uchodźcę lub uchodźczynię, współpracujesz z nimi? Co daje osobisty kontakt i jakie może mieć znaczenie dla zajęć o uchodźcach?

Spotkanie z uchodźczynią jest ważne (...). Naprawdę! Bardzo mi dużo dało, dużo zapamiętałam i dużo wykorzystuję.

Zaczęłam inaczej postrzegać uchodźców, jako zwykłych ludzi. Postawiłam się w ich sytuacji – co by się stało, gdyby teraz wybuchła wojna. Wcześniej skupiałam się bardziej na takich politycznych, administracyjnych sprawach... A teraz zauważyłam, że za każdą sprawą jest człowiek. To się u mnie zmieniło. Takie bazowanie na tym, co ci ludzie przeżywają. Że to każda osobna historia, często bardzo dramatyczna, a nie tylko kolejny numer, te ileś tam tysięcy uchodźców, którzy przechodzą przez granicę, tylko za każdym numerem kryje się osobna historia człowieka.

- ▷ Czy interesujesz się tym, jak o uchodźcach piszą i mówią w mediach? Jak odbierasz przekazy medialne o uchodźcach?

Jak byłam na tym szkoleniu, to pomyślałam: no rzeczywiście, tragedia, ci ludzie mają kłopot... I zaczęłam na to patrzeć przez pryzmat siebie – co ja bym zrobiła i jak by to wyglądało. I teraz tak inaczej patrzę. Nawet jak oglądam informacje w telewizji, to nie do końca w to wierzę. Wiadomo, że jest źle, ale jest też drugie dno, to jest coś głębszego niż „pchają się nie wiadomo po co”.

- ▷ Jaki jest stosunek uczniów i uczennic w twojej szkole do tematyki uchodźczej, a jaki dyrekcji i grona pedagogicznego?

Zauważyłam przejawy dyskryminacji u mnie w szkole, głównie pośród gimnazjalistów. Gdy był jakiś tekst dotyczący uchodźców – albo wiersz, albo inny tekst kultury – to często dzieci komentowały go w sposób bardzo agresywny. Kilku chłopców nosi koszulki z napisami, które są odpowiedzią na to, co się dzieje w Europie. Chciałam zobaczyć, jakimi narzędziami, w jaki sposób można podejść do tego tematu.

Testowałam warsztaty właśnie w tych klasach, gdzie było najwięcej agresji słownej. I byłam pozytywnie zaskoczona. Specjalnie nie podałam im, jaki będzie temat, tylko powiedziałam, że to będzie debata, analiza tekstów publicystycznych i dopiero jak podzielili się na grupy, to zauważyli, że teksty były o uchodźcach... Ich wiedza się poszerzyła, ich świadomość. I przy omówieniu zauważyłam, że bardzo im się ten temat dotknął. Pytali się, czy będą jeszcze takie warsztaty, bo bardzo im się podobało. Nie powiem, że od razu zmienili podejście, ale zaczęli się nad tym zastanawiać. Np. słyszałam taki komentarz na korytarzu: „Najpierw powiedzieli w telewizji, że w Niemczech to cudzoziemcy gwałcili kobiety, a ostatnio podali, że jeden z nich był Niemcem, czyli to nie tylko uchodźcy”. Otworzyły się im oczy, że to, co się dzieje wokół, trzeba przepuścić przez sito własnych przemyśleń, podejść do problemu indywidualnie.

Zastanów się również nad swoimi kompetencjami i stosunkiem do pracy metodą dramy z klasą:

- ▷ Co wiesz o dramie? Jaki masz do niej stosunek?

Nauczyciel musi to czuć – nie każdy byłby w stanie takie coś przeprowadzić. I to jest okej – każdy może wybrać metody, jakimi pracuje.

- ▷ Czy uczestniczyłeś/uczestniczyłaś w zajęciach prowadzonych metodą dramy?

Trzeba samemu przejść przez taki cykl szkoleń i samemu odegrać kilka ról, wcielić się w postaci, przejść przez fotografię, pracę w parach, pracę zespołową.

- ▷ Jak widzisz siebie jako osobę prowadzącą zajęcia dramowe?

Trzeba mieć otwarty umysł i dobry kontakt z młodzieżą, bo trudno ją pociągnąć za sobą tylko jakimś sztywnym schematem od-do. Trzeba też nad sobą pracować.

- ▷ Czy masz w sobie zgodę na to, żeby z otwartą głową słuchać propozycji uczniów i uczennic?

Nauczyciel musi być otwarty. Odważny! I musi mieć chęć zmiany czegoś...

Odpowiedzi na te pytania pozwolą ci uświadomić sobie, czy czujesz się wystarczająco pewnie i komfortowo, żeby poruszać temat uchodźców za pomocą metody dramy na lekcjach z młodzieżą lub/i dziećmi. Jeśli nie, a chciałbyś to zrobić, zastanów się, co pomogłoby ci zmienić ten stan rzeczy. Szkolenie, przeczytanie książki, film,

konsultacja? Odpowiedzi leżą w tobie. Ważne, żeby świadomie podjąć decyzję. To nie wstyd uczyć się i rozwijać.

Jak już czujesz chęć i gotowość do eksperymentowania, to nie zwlekaj. Ważne jest, żeby spróbować, nawet jeżeli na początku zajęcia dramowe i tematyka uchodźcza są nowe, trudne, nie do końca przefiltrowane przez ciebie. Dramy, która w dużym stopniu uwzględnia ruch i odczuwanie emocji, nie da się nauczyć poprzez czytanie artykułów i scenariuszy. Dlatego warto opracować sobie ścieżkę rozwoju i zacząć od fragmentów lub prostszych ćwiczeń. Z każdym ćwiczeniem będziesz nabywać pewności siebie w eksplorowaniu zarówno warsztatów dramowych, jak i tematu uchodźstwa.

Projekt „Dramowa Akademia Antydyskryminacyjna – kontynuacja” utwierdził nas w przekonaniu, że edukacja dramowa dotycząca uchodźców i uchodźczyń w szkole jest możliwa i skuteczna. Dodatkowo udało nam się ideą takiej edukacji zarazić kilkanaście nauczycielek, które później w taki sposób wypowiadały się o prowadzonych przez siebie lekcjach:

Jest jednak sukces, ponieważ pomimo ogromnego zmęczenia uczniowie stwierdzili, że w drugim takim scenariuszu chętnie wezmą udział i namówią też kolegów i koleżanki.

Tak, udało się. Dzieci same mówiły: rzeczywiście, te godziny wychowawcze to takie fajniejsze, lepsze niż przedtem.

[Jestem najbardziej zadowolona z tego, że] przekonałam się, że z siedmiolatkami można mówić o trudnych, rzeczywistych tematach, a nie tylko o bajkach.

Zapraszamy również ciebie do dołączenia do tego grona!

Myślę, że z młodzieżą trzeba pracować na uczuciach. Bo ona się od nich odcina. Wszyscy teraz chcą być twardzi, nie pokazywać emocji. A jak zaczyna się rozmawiać indywidualnie, to dopiero miękna. Dlatego w grupie tak dobrze sprawdza się drama.

Kocham dramę

Z Agnieszką Werner, pedagog pracującą w poradni psychologiczno-pedagogicznej, wieloletnią pedagog szkolną, edukatorką międzykulturową, rozmawia Aleksandra Warecka.

Zdarza się, że dzieci mówią: „Eeee, jak przyjeżdżają do nas, to niech się dostosują, ja nie będę się uczył”?

– Zdarza się. Mówię wtedy: różnice między ludźmi istnieją i trzeba na nie zwracać uwagę. Tłumaczę, na czym polega integracja, że ona nie oznacza, że musimy robić dokładnie tak, jak wymaga dana kultura. Że to nie o to chodzi. Co nam przeszkadza, że uchodźcy mają swoje zwyczaje?

Jak wyglądają u pani zajęcia z edukacji międzykulturowej?

– Staram się pokazać kultury z różnych krajów – ich podobieństwa i różnice. To, że czasem są one niewielkie, a czasem znaczące. A często wykorzystuję proste metody: ćwiczenia i zabawy. Na przykład organizuję zabawę, w której dzieci mają dopasować produkty do krajów, z których pochodzą. Np. czekolada, chałwa. I dzieci są zadziwione, że one nie pochodzą z Polski. To ćwiczenie można wprowadzić i do takiej grupy, gdzie są dzieci uchodźcze, i do takiej, gdzie są same dzieci polskie. Bo je też trzeba uwrażliwiać i pokazywać, że lubimy rzeczy z różnych krajów. I to, że ktoś jest cudzoziemcem, nie znaczy, że mamy go traktować z dystansem. Albo inna gra: gesty. Pokazuję dzieciom karteczki z różnymi gestami i pytam, czy wiedzą, co oznaczają. Bo na przykład kciuk do góry, który oznacza okej, w krajach muzułmańskich jest bardzo obraźliwy.

Chcę im pokazać, że jak pojawia się cudzoziemiec, to trzeba zwracać uwagę na różnice, być na nie wyczulonym, uważnym. To też chodzi o to, że – jak w przypadku tych gestów – może się pojawić niepotrzebny konflikt.

Którego łatwo uniknąć, znając zasady?

– Właśnie. A to przecież podstawa, bo jak nie znamy języka, to pierwszą rzeczą, jaką wykorzystujemy, są gesty.

Te zabawy mają uwrażliwić uczniów i otworzyć na inność. Sprawić, żeby byli bardziej empatyczni. Ja generalnie myślę, że z młodzieżą trzeba dużo pracować na uczuciach. Bo ona się od nich odcina. Wszyscy teraz chcą być twardzi, nie pokazywać emocji. A jak zaczyna się rozmawiać indywidualnie, to dopiero miękna. Dlatego w grupie tak dobrze sprawdza się drama.

To porozmawiajmy o dramie.

– Ja kocham dramę.

Kocham, bo...

– Bardzo lubię stymulatory w dramie. Pobudzają niesamowicie do myślenia. Rozbudzają empatię i myśli się wówczas o emocjach drugiej osoby.

Stymulatory to są przedmioty, na podstawie których uczniowie budują historię. Na przykład plecak, z którego dziecko wyjmie: zeszyt, trochę zapisany po polsku, trochę po czeczeńsku, zniszczoną bluzę, czymś pomazaną, karteczkę: „Ty brudasio!” I dzieci zastanawiają się, co się mogło stać. Może temu bohaterowi ktoś dokuczał? Myślą, co mógł czuć. Jedni mówią: „Było mu smutno, było mu przykro. Może płakał?”. A ktoś inny: „A po co tu przyjechał? My go nie potrzebujemy”. Potem dzieci mają za zadanie wymyślić, kto mógłby pomóc temu bohaterowi. Zdarza się, że najfajniejsze odpowiedzi padają od tych właśnie dzieci, które wołały: „Po co on tu przyjechał?!”. Miałam taką dziewczynkę na zajęciach, która mówiła: „Bo moi rodzice mówią, że oni są tu niepotrzebni”. A potem proponowała: „Jemu jest smutno, przykro. Można by było zorganizować wycieczkę, żeby on się dobrze poczuł”. To jest fajne, że dzieci się wczuwają w tego bohatera. Zastanawiają się, jak by się czuli, gdyby ktoś im dokuczał.

Co w dramie jest najfajniejsze?

– Nie lubię gadania do młodzieży. Mnie to nuży, więc ich też nuży. W dramie jest ruch, tu się dzieje coś nowego. Są rozgrzewki zabawowe. To nie jest typowa lekcja, że oni siedzą i notują.

A przede wszystkim drama daje możliwość zmiany toku myślenia, otwiera możliwości na inne spojrzenie. Bo dzieci dochodzą do wniosku: „A może faktycznie jest inaczej, niż myślałam?”. Bo jeżeli mamy bohatera i zastanawiamy się, co on może czuć, to jest jeden plus dramy – wczuwanie się w emocje drugiej osoby. Dodatkowo ciekawość u dzieci powoduje, że łatwo w to wchodzi, i to też jest fajne. A jak dostają kartę ról i muszą zagrać jakąś sytuację, np. konfliktową, to nie mówią o sobie i swoich przeżyciach. I to też jest pozytywne, że to jest ten świat fikcji, w który można bezpiecznie wejść.

A czy pani wraca potem do tych wypowiedzi: „Po co oni tu przyjechali?”?

– Myślę, że przez cały proces kształcenia w szkole nie można zakończyć jakiegoś tematu i nigdy potem do niego nie wracać. Na pewno podejście dzieci zmienia się na koniec zajęć, one widzą, że może być inaczej, niż do tej pory myślały. A co z tą wiedzą zrobią, to się okaże. Ale można to utrwalać na kolejnych zajęciach. Wtedy – jak już ta historia bohatera jest zbudowana – zadaję pytania: „Z jakiego powodu oni tu przyjeżdżają? Skąd przyjechali?”. To mają być pytania, które niczego nie sugerują, nie naprowadzają na odpowiedź. I to jest moment, żeby wprowadzić pojęcia, np. kto to jest uchodźca.

Na ile drama jest efektywna? Czy naprawdę może trwale zmienić sposób myślenia?

– Myślę, że to zależy od dziecka. Tak jak nie każdego dorosłego zarazimy dramą, tak nie każdemu dziecku drama się spodoba. Miałam sytuacje, że niektóre dzieci z oporem wchodziły w te zajęcia, były raczej bierne. Tak może się zdarzyć. Ale myślę, że nie ma się co zrażać. Bo jest wiele innych dzieci, które w to wejdą i będą empatyczne. A to jest bardzo dużo.

W Warszawie była niedawno afera. Szef kuchni znanej restauracji wrzucił na Facebooka rasistowski wpis. Kierownictwo restauracji zadeklarowało, że załoga weźmie udział w warsztatach antydyskryminacyjnych. Takie warsztaty w przypadku osób dorosłych mają sens?

– Myślę, że tak. Bo nawet jeśli takie szkolenie nie od razu zmieni myślenie, to uczestnicy zobaczą inny tok myślenia. Więc na pewno coś by to dało. Nie wiem tylko, czy wszystkim.

Czy akurat tej osobie, która wrzuciła ten post?

– No właśnie, tego nie wiemy, bo tu są jakieś nieprzepracowane stereotypy i uczucia. Każdy z nas żyje wśród stereotypów i jeśli sobie ich nie uświadomimy i nie zastanowimy się nad nimi, to ciężko nam na problem spojrzeć inaczej. Jeśli ta osoba jest silną osobowością i potrafi sobie zjednywać takimi hasłami inne osoby – to szkolenie być może to zaburzy. Być może część osób szerzej by na to spojrzała. Ja, pracując z dziećmi i młodzieżą, też nie wiem, jakie będą efekty i jak oni zmienią myślenie. Tego się dowiemy po czasie, w różnych sytuacjach. Ale jak kilka osób zmieni swoje nastawienie, to zawsze jest jakaś zmiana.

A czy pani dowiedziała się czegoś na zajęciach o naturze człowieka?

– Tego, że odczuwamy tak samo, kimkolwiek byśmy byli. Mamy te same obawy i te same problemy związane z emocjami. Nie potrafimy ich rozpoznawać i nie zastanawiamy się nad nimi. A przecież to jedna z najważniejszych rzeczy w życiu, żeby się zastanowić, co ja czuję, a co może czuć ta druga osoba. My oceniamy, nadajemy łaski, etykietki. I drama pomaga się tego uczyć, żeby spotykając się z drugą osobą, pomyśleć, co ona może odczuwać.

A co jest trudnego w dramie?

– No na pewno to, że wywołuje burzę.

Burzę? U kogo?

– U dzieci. Tylko że ja uważam, że dzieci trzeba wysłuchać. Nawet jeśli mówią: „A to brudasy. A po co przyjechali?”. Ja im nie mówię: „Głupoty mówisz, źle myślisz”. Nie zaprzeczam temu, tylko budowaniem historii i na koniec wyjaśnieniem faktów i definicji staram się sprawić, żeby zobaczyły inny sposób myślenia. Staram się, żeby oni sami do tego doszli. Nie narzucam im swojego zdania. Bo zwłaszcza w gimnazjum, jak się narzuca swoje zdanie, to jest opór na wejście.

A jak to się stało, że zajęła się pani edukacją międzykulturową?

– 10 lat temu pracowałam w gimnazjum, w którym pojawiły się dzieci romskie. To była moja pierwsza styczność z dziećmi innymi kulturowo. Wtedy poszłam na szkolenie Polskiej Akcji Humanitarnej o różnicach kulturowych. I to szkolenie mi pokazało, że to jest temat, w którym dobrze się czuję. Ja chyba jestem empatyczną osobą. Mnie strasznie rusza, jak ktoś cierpi, jest smutny. Walczę, żeby każdy miał swoje miejsce w życiu. Żeby nie czuł się samotny.

A jeśli chodzi o prowadzenie zajęć na temat uchodźców, to zdarzają się trudności?

– Tak. I to duże. Tak samo jak wśród dzieci, tak i wśród rodziców czy nauczycieli są osoby nastawione negatywnie. Dlatego też warto edukować i nauczycieli, i rodziców. Jeśli przychodzi rodzic z nastawieniem: „Bo to oni są winni! Bo to przez Czeczenów ta bójka”, tłumaczę: „Konflikty przecież pojawiają się też wśród dzieci polskich i one nie wynikają z tego, że są dzieci uchodźcze”. Wtedy rodzic trochę inaczej patrzy.

Spotyka się pani z oporem, gdy chce pani przeprowadzić w szkole zajęcia międzykulturowe?

– Nie, nie spotkałam się z aktywnym oporem. Bardziej z takim myśleniem: „Ale to nie wyjdzie. Ale po co to? Przecież i tak tego nie zmienisz”. Słyszałam, że jestem idealistką, że to nie ma sensu. Takie gaszenie mojego zapału. A ja myślę, że jak jedna osoba zmieni myślenie, to warto.

Wątpiącym mówię, że chcę i będę to robić. Po prostu. Koleżanka kiedyś mi powiedziała po warsztatach antydyskryminacyjnych z dramy: „Wiesz, ja już zrezygnowałam z warsztatów, bo myślałam, że to nie wychodzi, uczniowie się nie chcą angażować. Ale po twoich zajęciach widzę, że to ma sens. Że to trzeba robić, bo jednak się angażują”.

Naprawdę zdarza się, że uczniowie z postawy antyuchodźczej dochodzą do postawy: „trzeba pomóc”. W ciągu jednych zajęć! Więc jednak warto!

A dyrektorzy zawsze są otwarci na pani zajęcia?

– Nie zawsze. Bo padają takie pytania: „A jakie to koszty? A po co to? Już za dużo tego było”. Ale nie mam z tym wielkich problemów. Może mnie trudno zrazić? (śmiech) To nie jest tak, że mi to podcina skrzydła.

Prowadzi pani zajęcia na temat uchodźców, ale też z samymi dziećmi uchodźczymi. Czym się różnią?

– Praca z dziećmi uchodźczymi to jest też praca z rodzicami. Mówię im, jak wygląda nauka w szkole, jaki jest system edukacji, czego się mogą spodziewać i to samo wyjaśniam dzieciom. Zdarzyło mi się tak zaangażować rodziców i wciągnąć ich w życie szkoły, że jednego roku mama czeczeńska została przewodniczącą rady rodziców. I to był ogromny sukces, bo przeważnie ci rodzice nie chcą się angażować, stoją z boku.

Udało się tego dokonać dzięki pracy mojej i wychowawców. Myśmy się często spotykali, w przypadku różnych trudności od razu wyjaśnialiśmy, dyskutowaliśmy. Ja tak pracuję – w szczególności z uchodźcami – że chcę się z nimi jak najczęściej spotykać, żeby mieli poczucie, że są zaopiekowani, że mogą przyjść, bo jest osoba im życzliwa.

A zajęcia z samymi dziećmi?

– Na początku roku prowadzę zajęcia integracyjne. Organizując zajęcia z dziećmi uchodźczymi, zabiegam o to, żeby każdy uczeń chciał, żeby dziecko uchodźcze było w jego grupie. Żeby ono było pożądanym. Na przykład daję takie zadanie, w którym będzie potrzebna znajomość języka rosyjskiego. I wtedy wygrywa grupa, w której to dziecko uchodźcze jest.

Potem to się przenosi na życie szkolne. Bo te dzieci – gdy lepiej, pewniej się poczują, gdy widzą, że są docenione – łatwiej się odnajdują. Chodzi o to, żeby pokazać, że dzieci uchodźcze są tak samo fajne i wartościowe.

Temat uchodźców wywołuje duże emocje. Jak pani widzi takie wpisy w internecie: „Zapraszamy uchodźców, bo mamy taki fajny obóz w Auschwitz”, to myśli pani, że zabrakło w życiu tych ludzi czegoś? Może edukacja szwankuje?

– Ja się na tym nie skupiam. Skupiam się na tym, co się da zrobić. Wiadomo, że spotykam się z różnymi przejawami nienawiści. Rasizm bierze się z niewiedzy, z nieświadomości. A często u ludzi, którzy mają rasistowskie poglądy, nie ma chęci szukania informacji, zdobywania wiedzy. Wychodzę z założenia, że możemy spotkać na swojej drodze ludzi, którzy mają w sobie dużo nienawiści i muszą dać jej upust. Wiem, że wszystkiego nie zmienię. Jest pewien procent ludzi, którzy są zaburzeni. Gdybym myślała, że muszę wszystkich przekonać, wyedukować, tobym się tylko bardziej denerwowała. Jakbym się skupiała na takich sytuacjach, to mogłabym załamać ręce i nic już więcej nie zrobić. Znam nauczycielki, które są zmęczone i wypalone pracą z młodzieżą. Ja sobie powtarzam: robię tyle, ile mogę.

Scenariusze zajęć – praca dramą w tematyce uchodźczej

Zapraszamy do zapoznania się ze stworzonymi i przetestowanymi scenariuszami lekcji. W opisie zajęć uwzględniamy wnioski z pilotażu – zajęć prowadzonych w różnych szkołach przez nauczycielki uczestniczące w projekcie.

Każda klasa i grupa jest nieco inna i może na różne sposoby reagować na proponowane treści, ale też w inny sposób uczyć się i korzystać z zajęć. Dlatego ważne jest, aby proponowanych scenariuszy nie traktować jak receptę na sukces w edukacji o uchodźcach, lecz jako inspirację i wskazówki do pracy. Zachęcamy do ich modyfikacji i dostosowania do potrzeb grupy i własnych możliwości.

Przed skorzystaniem ze scenariuszy rekomendujemy zapoznanie się z wcześniejszymi tekstami w tej publikacji, aby móc w pełni i świadomie prowadzić zajęcia metodą dramy w edukacji o uchodźcach i uchodźczyńach¹⁰.

Uwaga: scenariuszom towarzyszą materiały pomocnicze, które znajdują się na końcu każdego scenariusza. W publikacji zamieszczamy je jedynie po to, żeby pokazać, jak wyglądają zadania i materiały w poszczególnych scenariuszach. Oddzielnie przygotowaliśmy materiały pomocnicze w formacie A4, w wersji łatwej do wydrukowania. Wersja elektroniczna materiałów pomocniczych jest do pobrania ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

---

¹⁰ Polecamy też zapoznać się z innymi publikacjami opisującymi specyfikę pracy metodą dramy: *Metoda dramy stosowanej. Założenia i techniki*, s. 20-599, w: „Drama w STOP-KLATCE. W kierunku pozytywnej zmiany społecznej”, pod redakcją naukową dr. Adama Jagiełło-Rusińskiego i redakcją merytoryczną Aleksandry Chodasz, Warszawa 2010. *O metodzie dramy stosowanej*, s. 5-28, w: „Drama wzmacnia. Metoda dramy w edukacji antydyskryminacyjnej i obywatelskiej”, pod redakcją Małgorzaty Winiarek-Końcickiej, Warszawa 2015, publikacja dostępna online.

Proces uchodźczy

1.

I co mamy teraz zrobić?

Konflikt i ucieczka

2.

Co nas tu spotka?

Społeczeństwo
i instytucje w kraju
przyjmującym

3.

Jak mam się odnaleźć?

Adaptacja i relacje
międzykulturowe

SCENARIUSZE

- 1| Droga dziecka uchodźczego – edukacja wczesnoszkolna
- 2| Różne drogi: trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju – gimnazjum
- 3| Różne drogi: trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju – edukacja ponadgimnazjalna

- 1| Spotkania na szczycie – instytucje i organizacje w życiu dzieci uchodźczych
- 2| Obalamy mity, poznajemy fakty. Wiarygodnie o uchodźcach i uchodźczyniach
- 3| Media o uchodźcach i uchodźczyniach

- 1| Nie samym chlebem człowiek żyje
- 2| Strategie akulturacji – o zachowaniach na styku kultur
- 3| Czy każda muzułmanka nosi chustę?

a x ! c m

Małgorzata Winiarek-Kołučka

Droga dziecka uchodźczego

Adresaci: edukacja wczesnoszkolna, minimum 8 osób.

Cele:

- 1 | Zwiększenie wiedzy o sytuacji i doświadczeniach dziecka z rodziny uchodźczej przybywającego z kraju objętego wojną do kraju bezpiecznego.
- 2 | Zwiększenie empatii wobec dzieci uchodźczych poprzez zrozumienie ich sytuacji.
- 3 | Tworzenie pomysłów i wzmacnianie zachowań, które ułatwią osobom z innych kultur rozpoczęcie nauki w klasie i w polskiej szkole.

Opis zajęć:

Podczas lekcji dzieci, prowadzone przez syryjskie rodzeństwo Miriam i Amira, poznają drogę, jaką przebywa dziecko uchodźcze i emocje z nią związane. Uczniowie szukają pomysłów, jak mogą przyjąć dziecko uchodźcze w swojej klasie. Zajęcia stwarzają przestrzeń do uwrażliwienia uczniów i uczennic na sytuację dziecka z innej kultury, które dołącza, jako nowa osoba, do klasy.

Czas: 2 x 45 min lub 90 minut.

Materiały:

- 1 | Mapa Europy i Afryki
- 2 | Postacie przedstawiające dziewczynkę i chłopca – Miriam i Amira – plakat lub zdjęcia, w zależności od możliwości
- 3 | Walizka z listem od rodzeństwa, zamknięta na klucz i schowana w sali
- 4 | Kolorowe karteczki » tyle kartek i kolorów, żeby można było podzielić klasę na 5-6-osobowe grupy
- 5 | Materiał pomocniczy nr 1 – List od Miriam i Amira (1 egzemplarz).
- 6 | Materiał pomocniczy nr 2 – Zadania nr 1-3 (1 egzemplarz).
- 7 | Materiał pomocniczy nr 3 – Kartki z emocjami (1 egzemplarz).

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (10 minut)

- ▷ Zaproś klasę, aby usiadła w kole. Powiedz, że na dzisiejszej lekcji przyjrzy się, jak wygląda droga dzieci i ich rodziców, kiedy uciekają ze swoich domów przed wojną, prześladowaniami lub innymi trudnymi sytuacjami. Dowiemy się tego, poznając historię pewnego rodzeństwa Miriam i Amira, którzy uciekali wraz z rodzicami przed wojną w Syrii.
- ▷ Przeprowadź krótką rozmowę – zapytaj:
  - ▶ Czy ktoś z was wie, gdzie leży Syria? » Pokaż dzieciom ten kraj na mapie.
  - ▶ A gdzie jest Polska? » Zaznaczcie wspólnie na mapie Polskę.
  - ▶ Jaką drogę musieli zatem przebyć Miriam i Amir? To daleko? Blisko? Którędy mogli uciekać?
- ▷ Gdy dzieci zgłoszą kilka pomysłów, powiedz, że dzisiaj wspólnie przyjrzymy się tej drodze, odkrywając informacje, które przesłali nam Miriam i Amir. Te informacje dostarczyła do ciebie ich mama i znajdują się w walizce. Klucze do walizki będziecie musieli zdobyć wspólnie.
- ▷ Jeśli klasa jest przyzwyczajona do lekcji prowadzonych metodami aktywnymi, z różnorodnymi zadaniami, pytaniami i wspólnym eksplorowaniem tematu, bez posiłkowania się podręcznikiem, przejdź do pracy. Jeśli tego rodzaju metody są rzadziej używane w danej klasie, zapowiedz sposób pracy, swoją rolę, wprowadź kilka zasad wspierających organizację procesu uczenia się przy wykorzystaniu dramy (po wskazówce sięgnij do artykułu „Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie” i scenariusza „Obalamy mity, poznajemy fakty”).

II. Wprowadzenie do dramy (10 minut)

- ▷ Klucze do walizki klasa zdobywa wspólnie, grając w grę – modyfikację zabawy „Raz, dwa, trzy – Baba-Jaga patrzy”. W tej grze Babę-Jagę zastępuje Strażnik. W rolę tę wciela się osoba prowadząca.
- ▷ Do gry warto przygotować kostium – szal lub chustę – który można założyć, wcielając się w rolę Strażnika. Uprzedź grupę, że gdy zakładasz szal, jesteś Strażnikiem, gdy zdejmujesz, jesteś w swojej zwykłej roli.
- ▷ Kiedy widzisz, że grupie trudno idzie współpraca, wyjdź z roli Strażnika i zaproponuj, aby grupa spotkała się na ustalenie strategii, jak będzie dalej działać. Daj dzieciom kilka minut na ustalenie planu i zapytaj kolejny raz do zabawy.
- ▷ Gdy klasa zdobędzie klucze, powiedz, że mogą otworzyć walizkę i zobaczyć, co w niej jest.

- ▷ W walizce znajdują się listy od Miriam i Amira (materiał pomocniczy nr 1) oraz koperty z zadaniami dla klasy (materiał pomocniczy nr 2).

Zasady gry:

- 1 | Na jednym końcu sali staje Strażnik, na drugim, przeciwległym względem niego, grupa dzieci.
- 2 | Klucze leżą pod nogami Strażnika, który staje tyłem do grupy.
- 3 | Miejsce, gdzie stają dzieci, jest bazą – punktem startu i zakończenia – tam na koniec muszą trafić klucze, które dzieci przejmą od Strażnika.
- 4 | Kłaśnięcie Strażnika oznacza, że dzieci mogą ruszyć w jego stronę, żeby zdobyć klucze.
- 5 | Strażnik w każdym momencie może otworzyć oczy i odwrócić się. Wtedy dzieci muszą zastygnąć w bezruchu. Jeśli ktoś się poruszy, a Strażnik to zauważy, osoba ta wraca do bazy.
- 6 | Gdy któremuś dziecku uda się dostać do Strażnika, może zabrać mu klucze, które będą musiały trafić do bazy.
- 7 | Klucze przed dostaniem się do bazy muszą być przekazane przynajmniej trzem osobom.
- 8 | Strażnik w każdym momencie może się odwrócić, wtedy dzieci zastygają, a on może zgadywać, kto ma w danym momencie klucze. Jeśli zgadnie, to klucze wracają do niego, a cała grupa wraca do punktu startowego, do swojej bazy.
- 9 | Gra się kończy, gdy dzieci wspólnie przeniosą klucze do bazy. Na zakończenie dzieci otwierają walizkę.

IIIa. Doświadczenie i omówienie

(zadanie nr 1 i nr 2 – 30 minut, zadanie nr 3 – 30 minut)

Krok 1: Czytanie listu

- ▷ Zaproś osobę, która otworzyła walizkę, żeby wyjęła list i przeczytała go grupie lub dała tobie do przeczytania.
- ▷ Po przeczytaniu listu zapytaj kolejną osobę, żeby wyciągnęła Zadanie nr 1.

Krok 2: Zadanie nr 1 z omówieniem

Treść zadania: „Wyobraź sobie, że dowiadujesz się od swoich rodziców, że musicie w ciągu godziny opuścić swój dom. Rodzice powiedzieli ci, że możesz zabrać tylko trzy najważniejsze rzeczy. Na oddzielnych kartkach napisz lub narysuj te trzy rzeczy, które zabierzesz ze sobą. Pamiętaj: jedna rzecz na jednej kartce”.

- ▷ Daj uczniom i uczennicom kilka minut na wybranie i napisanie/narysowanie wybranych przez siebie przedmiotów.
- ▷ Poproś, żeby kilka chętnych osób przeczytało, co ze sobą zabierają.
- ▷ Powiedz, że niestety okazało się, że do bagażu zmieszczą się tylko dwie rzeczy, więc jedną muszą zostawić. Poproś, aby pognietli i podarli kartkę z tą rzeczą.
- ▷ Poproś, żeby rzeczy, które zabierają, złożyli i wsadzili sobie do kieszeni.
- ▷ Zanim przejdziesz do kolejnego zadania, omów z grupą to doświadczenie. Zapytaj:
  - ▶ Dlaczego zabrali akurat te rzeczy?
  - ▶ Jak się czuli, wypisując nazwy rzeczy, które zabierają?
  - ▶ Jak mogli czuć się Miriam i Amir podczas drogi? Pozwól, żeby dzieci podały kilka emocji, a następnie powiedz, że w znalezieniu odpowiedzi na pytanie o ich samopoczucie pomoże nam Zadanie nr 2.

Krok 3: Zadanie nr 2 z omówieniem

Treść zadania: „Teraz mamy dla was drugie zadanie. W kopercie znajdziecie kartki z twarzami pokazującymi różne emocje – przyklejcie te kartki do krzesła, każdą na innym krześle. Następnie osoba prowadząca zajęcia zada wam różne pytania; zastanówcie się, jakie uczucia się pojawiły w sytuacjach, o których usłyszycie. Stańcie przy odpowiedniej buźce”.

- ▷ Poproś kolejną osobę z klasy o wylosowanie Zadania nr 2.
- ▷ Jak grupa będzie gotowa i przywiesi już kartki na krzesłach, odczytaj pytania i poproś, aby dzieci stawały przy tym krześle, na którym znajduje się buźka najbardziej opisująca uczucia Miriam i Amira.
- ▷ Zastanówcie się, jak czuli się Miriam i Amir:
  - ▶ Kiedy dowiedzieli się, że muszą się nagle pakować
  - ▶ Gdy musieli zostawić jedną rzecz w domu
  - ▶ Podczas podróży samochodem
  - ▶ Podczas przeprawy statkiem
  - ▶ Na granicy kraju
  - ▶ Po przyjęciu do ośrodka dla uchodźców
  - ▶ Pierwszego dnia w polskiej szkole
- ▷ Prowadząc ten etap, za każdym razem pytaj uczniów i uczennice, jaka to emocja, przy której stanęli, i dlaczego myślą, że akurat tę odczuwali Miriam i Amir.

- ▷ Zapytaj grupę, jakie emocje przeważały w tej sytuacji. Co zauważyli?
- ▷ Podsumuj, że jak pokazuje doświadczenie, droga osób, które uciekają ze swojego kraju, jest pełna trudnych wydarzeń, niebezpieczna, stwarza poczucie zagrożenia życia, dlatego rodzi wiele nieprzyjemnych emocji. Emocji, które często pozostają w sercach i pamięci uchodźców i uchodźczyń przez długi czas. Dlatego potrzebują oni dużo pomocy i wsparcia od kraju, który ich przyjmuje.
- ▷ Uwaga: Jeśli chcesz podzielić temat na dwie lekcje, w tym momencie przerwij i zaproś klasę na kolejne spotkanie z Miriam i Amirem. Następny krok, Zadanie nr 3, trwa około 30 minut. Potrzebne ci będą kolorowe karteczki – w takiej liczbie, by można było, losując kartki, podzielić klasę na 5-6-osobowe grupy.

IIIb. Doświadczenie: Zadanie nr 3

Krok 1: Poznanie zadania i podział na grupy

- ▷ Zaproś grupę do wylosowania Zadania nr 3, zapoznajcie się z instrukcją.
- ▷ Przeprowadź podział na grupy, korzystając z kolorowych karteczek.

Krok 2: Praca nad pomysłami

- ▷ Uczniowie i uczennice pracują w mniejszych grupach nad pomysłami na przyjęcie i przywitanie nowych dzieci w szkole.
- ▷ Na zakończenie tego etapu pracy przypomnij o wyborze pomysłu, który najbardziej im się podoba, który uważają, że się najlepiej sprawdzi, jeśli do klasy przyjdzie ktoś taki jak Miriam lub Amir.

Krok 3: Prezentacja pomysłów za pomocą „fotografii”

- ▷ Kiedy grupy wybiorą pomysł, zachęć je do symbolicznego przedstawienia pomysłu, tak żeby móc uchwycić go w postaci fotografii.
- ▷ Przekaż instrukcję: „Wyobraźmy sobie, że fotograf chciałby zrobić zdjęcie waszych pomysłów na przyjęcie w szkole Miriam i Amira. Teraz będziecie prezentować swoje pomysły na mój znak. Kiedy klasnę i powiem „stopklatka”, wszystkie grupy w jednym momencie pokażą swoją propozycję, co klasa może zrobić, aby miło przyjąć nową osobę, uchodźczynię lub uchodźcę”.
- ▷ Daj dzieciom czas na przygotowanie fotografii, a następnie rozpocznij prezentację pomysłów klasnięciem.
- ▷ Obejrzyj z klasą każdą fotografię, zaproponuj, że każda z nich może ożyć na chwilę, żeby pokazać pomysł bardziej szczegółowo. Na twój znak grupa uruchamia fotografię i prezentuje krótką improwizację.

Krok 4: Wyjście z roli

- ▷ Po zobaczeniu wszystkich fotografii przeprowadź rytuał wyjścia z ról – zdjęcie płaszcza roli.
- ▷ Instrukcja: „Każdy i każda z was byli w różnych rolach: Miriam, Amira, uczniów i uczennic. Teraz pozbądźmy się ich poprzez zdjęcie płaszcza roli. Rozpinamy guziki naszych kostiumów (jako osoba prowadząca modelujesz ten proces) i zdejmujemy płaszcz z jednej ręki, potem z drugiej. Trzymamy w rękach przed sobą i za chwilę wyrzucimy go za okno. Zróbmy to teraz. Już jesteśmy sobą. Aby być pewnym, poproszę, aby każdy z was szepnął swoje prawdziwe imię”.

IV. Omówienie doświadczenia (15 minut)**Krok 1: Odczucia i wrażenia**

- ▷ Zapytaj uczniów i uczennice:
  - ▶ Czy wymyślanie pomysłów było łatwe, czy trudne?
  - ▶ Czy od razu wiedzieli, jak przywitać/przyjąć dziecko takie jak Miriam lub Amir w swojej szkole?
  - ▶ Skąd brali pomysły?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Zapytaj uczniów i uczennice:
  - ▶ Jakie pomysły na przyjęcie nowych osób pojawiały się w fotografiach?
  - ▶ Spisz je na tablicy/plakacie. Omów każdy pomysł, wspólnie zastanówcie się, co dałby nowej osobie w klasie.

Krok 3: Podsumowanie doświadczenia

- ▷ Zapytaj uczniów i uczennice:
  - ▶ Co trzeba wiedzieć, by móc zaplanować przyjęcie dzieci z innych kultur w swojej szkole czy klasie?

Podkreśl, że losy dzieci są różne, czasami bardzo trudne, jak Miriam i Amira. Dlatego zawsze, zanim się kogoś oceni, trzeba tę osobę poznać: zarówno to, jaka jest, jak i to, z jakiej kultury pochodzi, z jakiego powodu znalazła się w Polsce.

Znajomość konkretnego dziecka, ale też jego kraju pochodzenia, kultury, religii i jego losów jest bardzo potrzebna, by wiedzieć, jak pomóc mu w nowej szkole.

W przypadku dzieci z innych kultur i krajów poznawanie się nawzajem jest trudniejsze, bo mówimy w różnych językach, mamy inne zwyczaje, zabawy, inne potrawy. Czasem kultury są od siebie różne, bo mieszkaliśmy w innych częściach świata (pówróć do map, pokaż Polskę i Syrię). Ale są też różne podobieństwa między dziećmi: lubimy te same gry i zabawy, chętnie jemy lody, lubimy spędzać czas z babcią i dziadkami, dostawać prezenty. Poznawanie się dzieci z różnych krajów czasem wymaga od każdej strony więcej energii. Czasami jest też tak, że dzieci, które przeszły taką drogę jak Miriam i Amir, nie chcą na początku poznawać się z innymi, raczej obserwują, sprawdzają, przyzwyczajają się. Może im ciężko i dlatego potrzebują czasu, aby poczuć się dobrze w nowej sytuacji. Jako klasa możemy pomóc im w tym, aby u nas w kraju czuli się ważni, potrzebni, mile widziani.

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym

- ▷ Niech uczniowie i uczennice wrócą do grup, w których robili fotografie, i popracują jeszcze raz nad swoimi pomysłami.
- ▷ Zapytaj uczniów i uczennice: co konkretnie jest potrzebne, żeby wasze pomysły na przyjęcie nowych uczniów i uczennic naprawdę zadziałały?
- ▷ Każda grupa na zakończenie niech poda po dwa wnioski.

V. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ Podsumuj główne punkty, które pojawiły się podczas warsztatu, i poproś, żeby każda osoba dokończyła zdanie: „Jedna rzecz, której się nauczyłam/nauczyłem na tej lekcji, to...”

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Jeśli klasa słabo współpracuje ze sobą, gra w Strażnika może zająć dużo czasu. Jeśli wiesz, że tak może być w twojej klasie, zaplanuj dodatkowy czas na grę. Ta rozgrzewka przygotowuje dzieci do późniejszej współpracy w grupach, pozwoli wejść w inny świat niż lekcyjny, co będzie ważnym elementem zajęć.
- ▷ Scenariusz możesz poprowadzić jako jedną dłuższą lekcję lub dwie oddzielne – zaznaczono w scenariuszu moment, w którym najlepiej przerwać lekcję, jeśli zdecydujesz się na dwie oddzielne jednostki. Jeśli będziesz prowadzić lekcje w oderwaniu od siebie, pamiętaj, by już na koniec pierwszej wykorzystać elementy podsumowania i zakończenia zaproponowane pod koniec scenariusza oraz by drugą lekcję, po przerwie, rozpoczął też od wprowadzenia do lekcji i krótkiego wprowadzenia do dramy (poszukaj w scenariuszach ćwiczeń wprowadzających do dramy, które pomogą ci wprowadzić metodę fotografii).

- ▷ W scenariuszu zaproponowano omówienia zgodne ze schematem uczenia się przez doświadczenie. Po doświadczeniu następuje zatem omówienie, wiedza, zastosowanie. Od dojrzałości klasy i jej wcześniejszych doświadczeń (pracy metodami aktywnymi i/lub znajomości kwestii wielokulturowych) zależy, czy poprowadzisz to, zadając pytania i zostawiając uczniom i uczennicom więcej okazji do refleksji nad doświadczeniem/ losami dzieci syryjskich i samodzielnego poszukiwania wniosków, czy też będziesz podsuwać więcej odpowiedzi i wniosków od siebie. Dla jednych dzieci pobyt za granicą, znajomość ludzi z różnych kultur jest elementem ich doświadczenia życiowego i potrafią się one dzielić własnymi spostrzeżeniami, podczas gdy dla innych będzie to nowe doświadczenie i perspektywa trudna do wyobrażenia oraz wymagająca większej pomocy ze strony osoby prowadzącej.
- ▷ Dzieci chętnie wczuwają się w sytuację Miriam i Amira. Przeżywają ich losy i chcą im pomóc. Dlatego te zajęcia mogą ułatwić poznawanie i zaciekawienie kulturą arabską. Proponujemy po nich przeprowadzenie zajęć z wykorzystaniem scenariusza „Nie samym chlebem człowiek żyje”, które są uzupełnieniem i pokazują, co dzieje się z dzieckiem migranckim po przyjeździe do szkoły w nowym kraju. Możesz scenariusz „Nie samym chlebem...” poprowadzić, zostawiając bohatera o imieniu Mustafa, lub kontynuować pracę nad sytuacją rodzeństwa i zmodyfikować imiona czy niektóre stymulatory, by powrócić na kolejnej lekcji do znanych już Miriam i Amira.
- ▷ Jeśli w klasie jest dziecko, które pochodzi z innego kraju lub ma za sobą doświadczenie ucieczki, porozmawiaj z nim i jego rodzicami przed zajęciami. Opowiedz, jaką lekcję planujesz, zapytaj, co te osoby myślą na jej temat. Co pomogłoby im uczestniczyć w takich zajęciach? Pamiętaj, żeby podczas rozmowy z rodzicem i dzieckiem okazać otwartość na to, co mówią, oraz na ich potrzeby. Być może rodzic uzna, że temat jest zbyt bliski, zbyt bolesny dla rodziny, aby dziecko brało w takiej lekcji udział. Przyjmij tę informację, nie wychodź z założenia, że wiesz lepiej. Zmodyfikuj swój plan, być może czas na taką lekcję jeszcze przyjdzie.
- ▷ Jeśli rodzic i dziecko wyrazili chęć udziału w lekcji, postaraj się zaangażować dziecko w jej przygotowanie, poprowadzenie, niech dziecko i rodzic mają przestrzeń na opowiedzenie swojej historii.
- ▷ Jeśli nie uda ci się przeprowadzić rozmowy z rodzicem i dzieckiem, a nadal czujesz, że temat jest dla klasy ważny, a zaproponowany przez nas scenariusz realizuje potrzeby grupy, przed lekcją postaraj się jak najwięcej dowiedzieć o historii dzieci migranckich i uchodźczych w swojej klasie. Podczas prowadzenia lekcji słuchaj uważnie, co mówią oraz w jaki sposób angażują się w ćwiczenia. Nie zmuszaj ich do udziału, jeśli nie chcą (zwłaszcza w zadaniu 1 lub 2, kiedy sytuacje w nich opisane są im tożsame, a w zadaniu nr 3 podczas ustawiania fotografii pierwszego dnia w szkole przydziel im role inne niż Miriam i Amira).

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

- ▷ *Warto zwrócić uwagę na budowanie sytuacji ucieczki. Dzieci mocno przeżyły się tym, jak wyglądała droga dziecka uchodźczego.*
- ▷ *Myslę, że dzieci stały się bardziej otwarte. Miały okazję wykazać swoją dojrzałość, czego nieczęsto doświadczają w trybie normalnych zajęć edukacyjnych. Były też kreatorami sytuacji.*

Cześć!

Nazywamy się Miriam i Amir, jesteśmy rodzeństwem, pochodzimy z Syrii. Mieszkaliśmy w Damaszku.

Musieliśmy wspólnie z rodzicami uciekać z naszego domu, bo u nas w kraju jest wojna.

Z naszego domu chyba już nic nie zostało. Dużo się działo, zanim znaleźliśmy nowy dom...

W podróży spędziliśmy 20 dni, skończyła nam się benzyna, więc szliśmy z rodzicami na piechotę. Przebyliśmy długą drogę, w ciszy, razem z wieloma innymi ludźmi dookoła nas. Spaliśmy w parkach, na ulicach, czasami ktoś przygarnął nas do domu. W połowie podróży przepływaliśmy statkiem przez Morze Śródziemne. Bardzo się baliśmy, czy nie utoniemy. Całe szczęście nasi rodzice mieli trochę pieniędzy i popłynęliśmy lepszym statkiem. Ale i tak było strasznie. Mama przytulała nas cały czas, ale strach nie zniknął.

Dopłynęliśmy do wyspy w Grecji. Tam staliśmy w długiej kolejce. Nie wiemy do czego. Później kilka nocy spaliśmy w jakimś namiocie, aż w końcu przewieziono nas tutaj, do Polski. Mieszkamy w ośrodku dla uchodźców. Od sześciu miesięcy ходzimy do szkoły polskiej – początki były trudne – ale o tym później.

Przygotowaliśmy dla was trzy zadania, które pozwolą wam zrozumieć naszą sytuację. Pani od polskiego pomogła nam je opisać i włożyła do kopert. Rozwiążcie nasze zadania :-)

Miriam i Amir

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

Zadanie nr 1

Wyobraź sobie, że dowiadujesz się od swoich rodziców, że musicie w ciągu godziny opuścić swój dom. Rodzice powiedzieli ci, że możesz zabrać tylko trzy najważniejsze rzeczy. Na oddzielnych kartkach napisz lub narysuj trzy rzeczy, które zabierzesz ze sobą. Pamiętaj: jedna rzecz na jednej kartce.

Zadanie nr 2

Teraz mamy dla was drugie zadanie. W kopercie znajdziecie kartki z twarzami pokazującymi różne emocje – przyklejcie te kartki do krzesel, każdą na innym krześle. Następnie osoba prowadząca zajęcia zada wam różne pytania – zastanówcie się, jakie uczucia pojawiły się w tych sytuacjach. Stańcie przy odpowiedniej buźce.

Zadanie nr 3

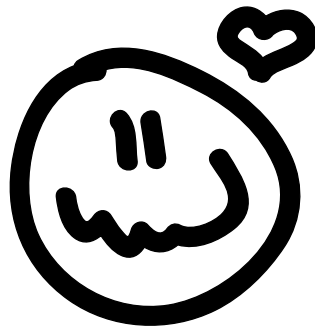
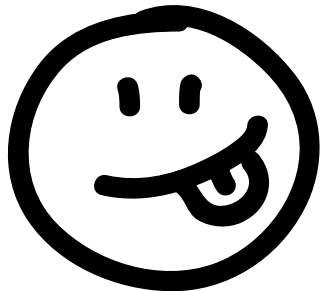
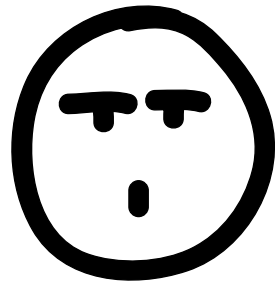
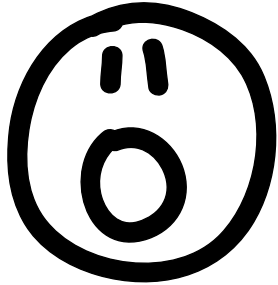
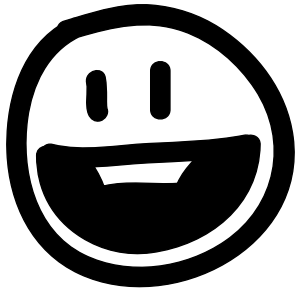
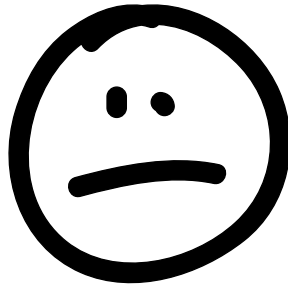
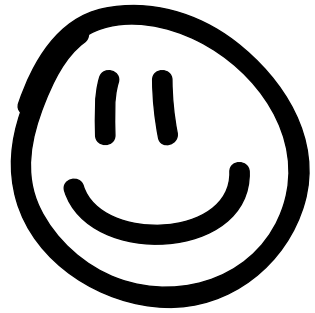
Koledzy i koleżanki,

jak zobaczyliście w poprzednim zadaniu, podczas naszej drogi do Polski towarzyszyło nam wiele różnych emocji. Gdy już tutaj dotarliśmy, najtrudniejsze były dla nas pierwsze dni w szkole. Mało kogo znaleźliśmy, nie rozumieliśmy, co do nas mówiono. W pierwszych dniach siedzieliśmy przez całe lekcje, nie rozumiejąc pani. Wyobraź sobie, jak ty byś się czuł, gdybyś był na lekcji prowadzonej w języku arabskim – czy rozumiałbyś coś?

Początki były dla nas bardzo trudne, dlatego w Zadaniu nr 3 poprosimy was, żeby każdy wylosował jedną karteczkę. Karteczki mają różne kolory. Dobierzcie się w grupy według kolorów karteczek.

Prosimy, żebyście w grupach wymyślili, co możecie zrobić, aby ułatwić osobom z innych krajów pobyt w szkole, a zwłaszcza pierwszy dzień. Jak będziecie mieć kilka różnych pomysłów, to wybierzcie jeden z nich. Wyobraźcie sobie, że fotograf ze szkolnej gazetki chciałby zrobić zdjęcie waszego pomysłu na przyjęcie nas w waszej klasie. Ustawcie się tak, by powstała sytuacja, którą można sfotografować. Niech dwoje z was będzie na tej fotografii nami – Miriam i Amirem – a pozostałe osoby uczniami i uczennicami z klasy w polskiej szkole.

Mamy nadzieję, że dzięki temu doświadczeniu, jeśli do waszej klasy dołączy nowa osoba z innej kultury, będziecie umieli ją ciepło przyjąć! Trzymamy za was kciuki i dziękujemy, że chcieliście poznać naszą historię.

a

X

!

c

m

Martyna Markiewicz

Różne drogi – trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju¹¹

Adresaci: szkoły gimnazjalne, grupa minimum 12 osób.

Cele:

- 1 | Wprowadzenie definicji uchodźcy i statusu uchodźcy, wytłumaczenie procedury nadawania statusu uchodźcy.
- 2 | Zwiększenie wiedzy na temat trudności, na które napotykają uchodźcy i uchodźczynie po opuszczeniu kraju.
- 3 | Zrozumienie złożonej sytuacji uchodźców i uchodźczyń oraz emocji, jakie im towarzyszą.
- 4 | Budowanie empatii w stosunku do uchodźców i uchodźczyń.

Opis warsztatu: warsztat jest symulacją drogi uchodźców i uchodźczyń. Osoby uczestniczące wcielają się w rolę rodzin, które znajdują się w trudnej sytuacji w wyniku zmieniającej się sytuacji politycznej w rodzinnym kraju. Ich zadaniem jest podjęcie decyzji o wyjeździe z kraju oraz wybór rzeczy, które ze sobą zabiorą. Doświadczają też przejścia przez granicę oraz rozmowy w Urzędzie ds. Cudzoziemców. Przyglądamy się emocjom towarzyszącym osobom przechodzącym przez wszystkie elementy drogi uchodźczej.

Czas: 100 minut.

Materiały:

- 1 | Kartki z napisem SOS dla każdej osoby uczestniczącej.
- 2 | Białe kartki papieru i kredki/flamastry do rysowania.
- 3 | Kartki samoprzylepne w dwóch kolorach i coś do pisania.
- 4 | Materiał pomocniczy nr 1 – Karta rodziny (1 komplet na grupę 24-osobową).
- 5 | Materiał pomocniczy nr 2 – Wniosek o przyznanie statusu uchodźcy (po jednym na rodzinę).

¹¹ Scenariusz powstał na podstawie gry „Przejścia” UNHCR, adaptacja własna.

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (5 minut)

Krok 1: Przygotowanie przestrzeni

Przygotuj przestrzeń sali tak, by można było pracować w małych grupkach, które będą się mogły widzieć podczas omówienia na forum. Zbuduj tyle „stacji”, ile wiesz, że będzie grup – rodzin w symulacji – plus dodatkowa „stacja” jako przejście graniczne (tam od razu możesz zostawić materiał pomocniczy nr 2 – formularz wniosku).

Krok 2: Wprowadzenie tematu lekcji

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, to przywitaj wszystkich, wprowadź w formę zajęć inną niż lekcyjna, opowiedz o swojej roli. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadbaj o poznanie się i integrację (zaplanuj dodatkowy czas i aktywności integrujące grupę).
- ▷ Przejdź do wprowadzania tematyki i celu zajęć.
- ▷ Przykładowa instrukcja: „Na dzisiejszej lekcji będziemy się zajmować trudnościami, jakie mogą napotykać uchodźcy i uchodźczynie podczas podejmowania decyzji o opuszczeniu kraju i w drodze do bezpiecznego miejsca. Będziecie uczestniczyć w grze symulacji, ale nie jest to zabawa, dlatego proszę was o potraktowanie tego doświadczenia z odpowiednią powagą”.

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się – możesz to zrobić w wybrany przez siebie sposób lub sięgnąć po inspirację do scenariusza „Obalamy mity, poznajemy fakty” z tej publikacji.
- ▷ Zwróć uwagę na zasady szczególnie ważne na zajęciach dramowych (więcej o tym przeczytasz w artykule „Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie” w niniejszej publikacji).
- ▷ Podkreśl szczególną wagę „prawa do SOS” – zasady specyficznej dla tego scenariusza.
- ▷ Przykładowa instrukcja: „Podczas dzisiejszej symulacji mogą się wydarzyć rzeczy, które będą dla was niekomfortowe. Jeżeli w którymś momencie poczujecie, że nie chcecie dalej uczestniczyć w ćwiczeniu, wyciągnijcie kartkę SOS – będzie to oznaczało, że od tego momentu przyglądacie się symulacji z boku i nie uczestniczycie w niej aktywnie”.
- ▷ Rozdaj uczniom kartki SOS i poproś, by schowali je do kieszeni.

II. Wprowadzenie do dramy (5 minut)

- ▷ Poproś uczniów o to, by udali się na spacer po sali. Powiedz, żeby co jakiś czas zmieniali kierunek, w którym idą, i poszli w takie miejsca na sali, w których jeszcze ich nie było. Ważne jest też, żeby uważali na innych i na sprzęty w sali.
- ▷ Kłaśnij i powiedz jakąś liczbę, poproś, by uczestnicy dobrali się w grupy o takiej właśnie liczbie. Poproś, by w tych grupach z własnych ciał stworzyli pomniki przedstawiające pojęcia, które będziesz kolejno podawać. Daj grupie kilka sekund na przygotowanie pomnika i kilka sekund na jego prezentację. Powtórz tę sekwencję z kolejnymi pojęciami:
  - ▶ niedzielne popołudnie
  - ▶ dom
  - ▶ rodzina
  - ▶ podróż
  - ▶ ucieczka
  - ▶ szczęście
  - ▶ złość
  - ▶ strach
- ▷ Na zakończenie ćwiczenia podziel klasę na grupy minimum czteroosobowe, w których będą pracować w następnych ćwiczeniach.

III. Doświadczenie (łącznie 70 minut)

Krok 1: Tworzenie rodzin (15 minut)

- ▷ Przypomnij uczniom i uczennicom o kartce SOS. Poproś ich, żeby usiedli w mniejszych grupach.
- ▷ Podaj instrukcję: „Grupy, w których siedzicie, staną się od teraz waszą rodziną. Będziecie wspólnie przechodzić przez różne sytuacje. Za moment dostaniecie karty rodziny, w których znajdziecie informacje o waszej rodzinie. Przeczytajcie karty uważnie, ustalcie między sobą, kto będzie pełnił jaką funkcję w rodzinie, oraz wymyślcie imiona dla poszczególnych osób z waszej rodziny. Historię rodziny uzupełnijcie dodatkowymi informacjami, zapamiętajcie też swoje nowe imiona i imiona pozostałych osób”.
- ▷ Rozdaj grupom karty rodzin (materiał pomocniczy nr 1) i daj kilka minut na zapoznanie się z nimi i uzupełnienie. Po upływie czasu poproś każdą z rodzin, żeby ustawiła się w nieruchomą fotografię rodzinną pokazującą niedzielny poranek. Poproś każdą z grup o zaprezentowanie fotografii.

- ▷ Możesz zapytać pozostałe osoby:
  - ▶ Co widzicie na tej fotografii?
  - ▶ Kto jest kim w tej rodzinie?
  - ▶ Jaka atmosfera panuje w rodzinie?
- ▷ Podejdź do fotografii i kładąc rękę na ramieniu kolejnych osób, zapytaj je, kim są i jak mają na imię. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.
- ▷ Powiedz uczniom i uczennicom, że od tego momentu wszystkie następne ćwiczenia będą wykonywać jako osoba, której rola w rodzinie została im nadana w pierwszym etapie.

Krok 2: Zamach stanu (5 minut)

- ▷ Poproś rodziny, żeby wyobraziły sobie, że jest niedzielne popołudnie i idą razem na spacer do parku. Zaproś do przechadzania się po sali, zauważania innych rodzin, witania się z nimi.
- ▷ Po minucie odczytaj polecenie: Jesteście w parku, nagle zauważacie, że osoby dookoła zaczynają zachowywać się w dziwny sposób, ktoś odbiera SMS-a i zaczyna szybko iść w kierunku wyjścia z parku, ktoś zaczyna głośno rozmawiać przez telefon. Czujesz nerwową atmosferę. Nagle słyszysz komunikat w radio: godzinę temu nastąpił zamach stanu. Radykalna partia przejęła władzę w kraju. Od jutra wszyscy mężczyźni powyżej 18. roku życia będą służyć w wojsku, kobiety obowiązkowo będą pracować, dostarczając jedzenie dla wojska oraz szyjąc mundury. Dzieci poniżej 18. roku życia umieszczone będą w domach dziecka.
- ▷ Zapytaj grupy: „Jak się teraz czujecie?”. Poproś o pokazanie emocji, ponownie ustawiając fotografię rodziny.
- ▷ Podchodź do fotografii i kładąc rękę na ramieniu kolejnych osób, pytaj je, jak się czują. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.

Krok 3: Decyzja o wyjeździe (10 minut)

- ▷ Powiedz rodzinom, że udało im się wrócić do domu, ale przed nimi teraz trudny moment.
- ▷ Poproś rodziny, żeby zastanowiły się nad argumentami za opuszczeniem kraju i przeciw tej decyzji.

- ▷ Przed dyskusją przypomnij, żeby każda osoba wypowiadała się z perspektywy swojej roli.
- ▷ Po kilku minutach poproś o odegranie na forum ważnych części dyskusji.

Krok 4: Pakowanie (10 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Uznajecie w końcu, że w kraju nie jest bezpiecznie dla waszej rodziny, i postanawiacie z niego wyjechać. Zaczynacie się pakować. Zastanówcie się, jakie rzeczy są najpotrzebniejsze i jakie ze sobą zabierzecie. Macie mało miejsca w walizkach, więc możecie zabrać po maksymalnie dwie rzeczy na każdą osobę w rodzinie. Nie macie dużo czasu na decyzję, bo musicie szybko opuścić mieszkanie”.
- ▷ Rozdaj każdej grupie odpowiednią liczbę białych kartek (2 x liczba osób w grupie) i poproś o narysowanie każdego przedmiotu na jednej kartce.
- ▷ Później poproś rodziny o przedstawienie wyników pracy. Zadawaj pytania do poszczególnych przedmiotów, w dyskusji sprawdźcie, czy da się przygotować do takiej sytuacji i zabrać wszystkie rzeczy, które będą potrzebne.
- ▷ Poproś, żeby rodziny zabrały ze sobą kartki jako swój bagaż.

Krok 5: Kradzież (5 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Wyruszyliście w drogę. Niestety pieniądze na hotel skończyły się dosyć szybko i po kilku dniach jesteście zmuszeni spać w parku. Kiedy budzicie się któregoś ranka, okazuje się, że w nocy zostaliście okradzeni”.
- ▷ Przejdź po klasie i każdej rodzinie zabierz kilka kartek z najcenniejszymi rzeczami.
- ▷ Poproś rodziny o ustawienie fotografii, która będzie pokazywała, jak się czują w tym momencie. Zadawaj pytania osobom w fotografii o to, jak się czują, kładąc rękę na ramieniu kolejnej osoby. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.

Krok 6: Granica (10 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Po wielu tygodniach w końcu dotarliście do bezpiecznego kraju, ale żeby móc się przedostać przez granicę, musicie złożyć wniosek i przekonać strażnika, żeby was wpuścił”.
- ▷ Rozdaj grupom wnioski o nadanie statusu uchodźcy (materiał pomocniczy nr 2) i powiedz, że jesteś strażnikiem i do ciebie powinni się zwrócić z wypełnionym dokumentem.

- ▷ Od tego momentu zacznij mówić w języku innym niż polski. Może to być język obcy, który znasz, pod warunkiem że żadna z osób biorących udział w symulacji go nie zna. Może to być też język wymyślony przez siebie – ważne, żeby nikt nie mógł cię zrozumieć.
- ▷ Gdy grupy będą do Ciebie przychodzić, nie przepuszczaj ich od razu. Podniesionym głosem tłumacz im, że nie rozumiesz, co do Ciebie mówią, i że źle wypełnili wniosek. Możesz przekreślać wpisane przez nie rzeczy lub dawać im zupełnie nowy wniosek do wypełnienia. W końcu przepuść wszystkie rodziny.

Krok 7: Status uchodźcy (10 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Obecnie znajdujecie się już w bezpiecznym kraju, ale żeby móc legalnie w nim przebywać i żyć, musicie uzyskać status uchodźcy. Wypełniście już wniosek o nadanie statusu uchodźcy, ale przed wami jest jeszcze przekonanie osoby w urzędzie, że rzeczywiście musieliście opuścić swój kraj z powodu prześladowań lub groźby prześladowań. Udacie się na rozmowę do Urzędu ds. Cudzoziemców. Macie do dyspozycji tłumaczkę, więc będziecie w stanie się porozumieć”.
- ▷ Wciel się w rolę osoby w urzędzie i rozmawiaj z każdą grupą. Poproś o pokazanie przedmiotów, które zabrali ze sobą, opuszczając kraj, i poproś, żeby za ich pomocą lub podając trasę ucieczki z kraju, nazwiska krewnych czy też miejsca poprzedniego pobytu, udowodnili, że byli prześladowani lub też że mają podstawy, żeby się prześladowań obawiać.
- ▷ Ogłoś, że jakiś czas po przesłuchaniu otrzymają list, w którym zostaną poinformowani o decyzji szefa Urzędu ds. Cudzoziemców. Przyznaj status uchodźcy lub inną formę ochrony tylko tym rodzinom, które udowodniły i przekonały cię, że w swoim kraju były prześladowane.
- ▷ Poproś rodziny o ustawienie fotografii, która pokaże, jak czują się w momencie po otrzymaniu decyzji. Podchodź do fotografii i kładąc rękę na ramieniu kolejnych osób, pytaj, jak się czują. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.

Krok 8: Wyjście z roli (2 minuty)

- ▷ Poproś uczniów, żeby stanęli w kręgu i zmyli z siebie role tak, jakby byli pod prysznicem.
- ▷ Najpierw namydlają głowę, później ramiona, ręce, brzuch, nogi i ostatecznie splotują z siebie rolę i wracają do siebie samych.
- ▷ Możesz też poprosić, żeby wszyscy przeszli się po sali, witając się z pozostałymi osobami.

IV. Omówienie doświadczenia (20 minut)

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Zapytaj o wrażenia i emocje pojawiające się w trakcie ćwiczenia – pozwól na swobodne wypowiedzi:
  - ▶ Jak się czujecie po tym doświadczeniu?
  - ▶ Jak czuliście się w poszczególnych momentach symulacji?
  - ▶ Czy były jakieś momenty szczególnie trudne dla was? Jeśli tak, to które?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ W tej części dopytuj o refleksje i wnioski związane z poszczególnymi elementami ćwiczenia:
  - ▶ Czy łatwo było dokonać wyboru przedmiotów?
  - ▶ Jak się czuliście podczas rozmowy w urzędzie?
  - ▶ Jak zmieniały się fotografie rodzinne, które przedstawiliście?
  - ▶ Czy łatwo jest udowodnić, że było się prześladowanym?
  - ▶ Jak myślicie, czy przedstawione sytuacje są realne?
  - ▶ Jakie są potrzeby, o czym myślą ludzie, opuszczając kraj, co jest wtedy dla nich najważniejsze?
  - ▶ Jakie są wasze doświadczenia z przekraczania granicy?

Krok 3: Wiedza

- ▷ Osoby, które decydują się opuścić swój kraj, przechodzą bardzo różne drogi. Jednak decyzja opuszczenia kraju zawsze jest obciążona dylematami i dużymi emocjami. Ze względu na ograniczenia uchodźcy mogą wziąć ze sobą niewiele rzeczy. Nie jest możliwe wzięcie wszystkich potrzebnych przedmiotów ani przewidzenie, jakie przedmioty rzeczywiście się przydadzą.
- ▷ **Uchodźca** to osoba, która obawiając się prześladowań ze względu na swoją rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub swe poglądy polityczne, opuściła państwo, którego jest obywatelem.
- ▷ **Status uchodźcy** to sposób ochrony – gwarantujący zgodę na pobyt w bezpiecznym kraju, dokument podróży, czasem wsparcie rzeczowe lub finansowe – ustalony w porozumieniu między różnymi krajami, które zobowiązały się do pomocy osobom uciekającym przed prześladowaniami w czasach pokoju lub wojny. Wiele krajów podpisało po II wojnie światowej, w 1951 roku, umowę zwaną konwencją genewską. Aby dostać

taką ochronę, trzeba spełniać warunki określone w konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 28 lipca 1951 (konwencja genewska) i protokole dotyczącym uchodźców (protokół nowojorski) z 31 stycznia 1967¹².

- ▷ Każda osoba przekraczająca granicę ma prawo do złożenia wniosku o status uchodźcy. Musi zasygnalizować taki zamiar Straży Granicznej poprzez powiedzenie „azyl”, „uchodźca”, „status uchodźcy” lub podobnie brzmiącego wyrazu. Może też złożyć taki wniosek później, podczas pobytu na terytorium Polski – musi wtedy udać się do oddziału Straży Granicznej.
- ▷ Funkcjonariusze lub funkcjonariuszki:
  - ▶ przyjmują wniosek,
  - ▶ robią zdjęcie,
  - ▶ pobierają odciski palców,
  - ▶ zabierają paszport i przekazują go Urzędowi ds. Cudzoziemców,
  - ▶ przeprowadzają krótki wywiad w języku zrozumiałym dla osoby składającej wniosek; Straż Graniczna ma obowiązek zapewnić tłumacza, jeżeli jest taka potrzeba,
  - ▶ zapewniają lekarza, który przeprowadzi badanie lekarskie.
- ▷ Sprawa jest następnie przekazywana do Urzędu ds. Cudzoziemców. W przypadku kiedy cudzoziemiec lub cudzoziemka jest w stanie udowodnić prześladowanie lub to, że czuł/czuła zagrożenie prześladowaniem, Urząd zapewnia ochronę, w tym przyznaje status uchodźcy. W tym celu Urząd sprawdza dokumenty, zdjęcia, zaświadczenia lekarskie i przeprowadza wywiad z osobą proszącą o azyl. Urząd ma sześć miesięcy na wydanie decyzji.

Krok 4: Zastosowanie (10 min)

- ▷ Rozdaj każdej osobie po dwie małe samoprzylepne kartki w dwóch kolorach. Ustal, który kolor oznacza STOP, a który START. Poproś, żeby każdy napisał na kartce odpowiedniego koloru, czy po tych zajęciach chce:

1 | zacząć coś robić w kwestii uchodźców, np.:

- ▶ wpłacić datek na konto organizacji wspierającej uchodźców w trakcie ich podróży,
- ▶ zareagować, gdy ktoś będzie mówił nienawistne komentarze nt. uchodźców,

¹² Więcej informacji i odniesienie do tekstów źródłowych w haśle „status uchodźcy” w słowniku równościowym na portalu Równość.info: <http://rownosc.info/dictionary/status-uchodzczy/>

- ▶ przeczytać książkę o obozach dla uchodźców / przekraczaniu granic, np. „Kontener”, (Wojciech Tochman, Katarzyna Boni, Agora SA, Warszawa 2014) czy „Wielki przypływ” (Jarosław Mikołajewski, Dowody na Istnienie, Warszawa 2015).

2 | przestać coś robić w kwestii uchodźców, np.:

- ▶ przestać mówić źle o uchodźcach,
- ▶ przestać nosić koszulkę z napisem antyuchodźczym,
- ▶ przestać myśleć o uchodźcach jak o masie, fali, żywiole.
- ▷ Jeśli wystarczy czasu, poproś, by uczniowie i uczennice odczytali swoje postanowienia STOP i START, jeśli nie wystarczy, poproś, by przykleili je na plakacie, który może zawisnąć w klasie.

V. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ Podsumuj główne wnioski, które pojawiły się podczas warsztatu.
- ▷ Poproś uczniów, żeby dobrali się w pary i opowiedzieli sobie jedną rzecz, którą najlepiej zapamiętali z zajęć.
- ▷ Podziękuj wszystkim za udział w warsztacie.

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Zanim podejmiesz decyzję o przeprowadzeniu warsztatu, przeczytaj dokładnie całą jego treść i zastanów się, czy będzie on odpowiedni dla klasy, z którą pracujesz. Osoby, które wchodzi w rolę zaproponowane w tym ćwiczeniu, doświadczają dużych trudności i mogą przeżywać silne emocje. Ćwiczenie nie jest wskazane dla klas, w których znajdują się osoby z doświadczeniami uchodźstwa oraz innych głębokich traum.
- ▷ Lekcja wymaga od osoby prowadzącej wcielania się w rolę strażnika na granicy oraz urzędnika. W tym scenariuszu oprócz roli osoby prowadzącej dochodzi też nowa rola. Powiedz o tym uczniom i uczennicom. Jeżeli prowadzisz ten warsztat w parze – poproś drugą osobę o wcielenie się w rolę strażnika na granicy oraz urzędnika.
- ▷ Przy tworzeniu rodzin dostosuj liczbę rozdanych załączników do liczby osób w klasie. Nie musisz używać wszystkich kart rodzin, ale ważne, żeby użyć jak najwięcej, ponieważ pokazują różne historie osób. Możesz też powiedzieć, że grupy-rodziny, które są mniejsze niż rodziny przedstawione w załączniku, mogą zdecydować, którymi osobami chcą być. Jeżeli w klasie są więcej niż 24 osoby, dwóm grupom daj tę samą kartę rodziny.

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

- ▷ Scenariusz bardzo ciekawy, wart przeprowadzenia. Powinna być dodatkowa osoba na granicy, najlepiej najmniej znana uczniom (ja miałam panią z administracji) – wzrasta poczucie niepewności i zagubienia.
- ▷ Przed warsztatem zrobiłabym test bądź dyskusję na lekcjach wprowadzających w tematykę: Co wiecie o uchodźcach? Można by zacząć lekcję wprowadzającą poprzez układanie pytań kluczowych przez uczniów, np. „Dlaczego w Europie pojawiają się uchodźcy?”
- ▷ Na tablicy interaktywnej miałabym wypisane przykłady imion i nazwisk z innego kręgu kulturowego, ponieważ dzieci nadawały osobom w karcie ról polskie imiona i nazwiska.
- ▷ [Jestem bardzo zadowolona] z przeprowadzonego warsztatu, wcielania się uczniów w role, z ich mądrych refleksji i tego, że mieli możliwość dzięki dramie przeżycia trudności, o których nawet przez moment nie myślą w swoim codziennym życiu, z tego, że dotarło do uczniów, że pokój nie jest dany raz na zawsze, a wojna zmienia naszą optykę.

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina A	
1 ojciec, 43 lata, dziennikarz	
2 matka, 40 lat, dziennikarka	
3 syn, 16 lat, uczeń szkoły średniej	
4 córka, 12 lat, uczennica	
5 córka, 10 lat, uczennica	
<p>Rodzice pracują w gazecie, która opisuje korupcję i łamanie prawa przez rządzącą partię. W ciągu ostatnich lat napisali wiele artykułów na ten temat i przeprowadzili wiele śledztw dziennikarskich, za co spotykały ich represje. Policja przeszukiwała ich dom oraz redakcję gazety, w której pracują. Matka była kilka razy zatrzymywana przez policję. W zeszłym tygodniu fotograf pracujący z nimi przy tworzeniu artykułów został zastrzelony w tajemniczych okolicznościach. Sprawcy są nieznani.</p> <p>Rodzice znają angielski i francuski, dzieci uczą się tych języków. Nie są bardzo zamożną rodziną, w domu nie posiadają dużo gotówki.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina B	
1 matka, 35 lat, dentystka	
2 córka, 14 lat, uczennica	
3 syn, 6 lat, uczeń	
4 siostra matki, 30 lat, nauczycielka	
5 córka siostry matki, 2 lata	
<p>Matka jest wdową samodzielnie wychowującą dwójkę dzieci, mieszka z siostrą i jej małą córką. Matka prowadzi swój gabinet dentystyczny. Angażuje się również w ruch na rzecz praw kobiet, ostatnio była na demonstracji organizowanej przez partię opozycyjną. Na demonstracji policja robiła jej zdjęcia i w zeszłym tygodniu, pod jej nieobecność, ktoś wypytywał o nią sąsiadów. Mała córka siostry jest chora i musi przyjmować regularnie leki.</p> <p>Rodzina ma trochę gotówki w domu, nie zna języków obcych.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina C	
1 ojciec, lat 30, duchowny	
2 matka, lat 25, nie pracuje zawodowo	
3 dziadek, lat 60, emeryt	
4 syn, lat 15, uczeń	
5 córka, lat 14, uczennica	
<p>Ojciec jest duchownym religii, która jest wyznawana przez małą społeczność w tym kraju. Rodzina mieszka w niewielkiej miejscowości, gdzie znajduje się spora wspólnota wyznawców i wyznawczyń tej religii. Ojciec jest znany i poważany wśród sąsiadów. Rodzina żyje dosyć skromnie, nie ma oszczędności w domu. Nie je mięsa.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina D	
1 babcia, lat 67, rolniczka	
2 matka, lat 40, rolniczka	
3 córka, lat 25, rolniczka	
4 córka, lat 18, rolniczka	
<p>Mieszkają na wsi i zajmują się rolnictwem. Nie potrafią czytać ani pisać. W ostatnich miesiącach wojsko często stacjonowało w okolicach ich miejscowości. Tydzień temu ojciec został wcielony do armii. Rodzina należy do mniejszości etnicznej. Babcia ze względu na wiek ma problemy z poruszaniem się.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina E	
1 siostra, lat 20, pracuje w sklepie	
2 brat, lat 18, pracuje dorywczo	
3 brat, lat 14, uczeń	
4 brat, lat 10, uczeń	
5 siostra, lat 8, uczennica	
<p>Rodzice rodzeństwa zginęli trzy lata temu w wypadku samochodowym, od tego czasu najstarsze rodzeństwo utrzymuje młodsze. Nie mają żadnej dalszej rodziny. Najmłodsza siostra po śmierci rodziców jest bardzo lękliwa.</p> <p>W zeszłym tygodniu dwa domy - stojące na ulicy, na której mieszkają - zostały zbombardowane.</p>	

Hhjjkokoko ad al imk

Nome:

Jksolo aq:

Ujlo:

Aku data:

Rjebiata:

1) ..... oge .....

2) ..... oge .....

3) ..... oge .....

4) ..... oge .....

5) ..... oge .....

6) ..... oge .....

Kors:

Postal:

Konto:

Status:

A) ghelo.....

B) qudo .....

c) aludo .....

.....
Unterschrift

Martyna Markiewicz

Różne drogi – trudności uchodźców i uchodźczyń po opuszczeniu kraju¹³

Adresaci: szkoły ponadgimnazjalne, grupa minimum 12 osób.

Cele:

- 1 | Wprowadzenie definicji uchodźcy.
- 2 | Podniesienie wiedzy na temat trudności, na które napotykają uchodźcy i uchodźczynie po opuszczeniu kraju.
- 3 | Zrozumienie złożonej sytuacji uchodźców i uchodźczyń oraz emocji, jakie im towarzyszą.
- 4 | Budowanie empatii w stosunku do uchodźców i uchodźczyń.

Opis warsztatu: warsztat jest symulacją drogi uchodźców i uchodźczyń, pokazuje poszczególne etapy i zaprasza do „wejścia w skórę” osób, które przechodzą tę drogę. Osoby w nim uczestniczące wcielają się w role członków rodzin, którzy z powodu niebezpiecznej sytuacji w swoim kraju są zmuszeni go opuścić. Ich zadaniem jest wybór przedmiotów, które ze sobą zabiorą oraz decyzja, jakim szlakiem będą podróżować. Doświadczają też przejścia przez granicę. Przyglądamy się emocjom towarzyszącym uchodźcom na poszczególnych etapach wędrówki.

Czas: 100 minut.

Materiały:

- 1 | Kartki z napisem SOS dla każdej osoby uczestniczącej.
- 2 | Kartki papieru/kartki samoprzylepne w różnych, przynajmniej dwóch kolorach i coś do pisania (do dwóch aktywności w trakcie lekcji).
- 3 | Materiał pomocniczy nr 1 – Karta rodziny (1 komplet na grupę 24-osobową).
- 4 | Materiał pomocniczy nr 2 – Wybór drogi (2 komplety na grupę 24-osobową, pocięte).
- 5 | Materiał pomocniczy nr 3 – Wniosek o przyznanie statusu uchodźcy (1 x liczba rodzin).

¹³ Scenariusz powstał na podstawie gry „Przejścia” UNHCR, adaptacja własna.

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (3 minut)

Krok 1: Przygotowanie przestrzeni

Przygotuj przestrzeń tak, by można było swobodnie poruszać się po sali oraz pracować w małych grupkach, które będą się mogły widzieć przy omówieniach na forum. Zbuduj tyle „stacji” ile wiesz, że będzie grup – rodzin w symulacji, plus dodatkowa „stacja” jako przejście graniczne. (Tam od razu możesz zostawić materiał pomocniczy nr 2 – formularz wniosku).

Krok 2: Wprowadzenie tematu lekcji

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, przywitaj wszystkich, wprowadź w formę zajęć inną niż lekcyjna, opowiedz o swojej roli. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadbaj o poznanie się i integrację (zaplanuj dodatkowy czas i aktywności integrujące grupę).
- ▷ Przejdź do wprowadzania tematyki i celu zajęć.
- ▷ Przykładowa instrukcja: „Na dzisiejszej lekcji będziemy zajmować się trudnościami, jakie mogą napotykać uchodźcy i uchodźczynie podczas podejmowania decyzji o opuszczeniu kraju i w drodze do bezpiecznego miejsca. Będziecie uczestniczyć w grze – symulacji, ale nie jest to zabawa, dlatego proszę was o potraktowanie tego doświadczenia z odpowiednią powagą”

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się – możesz to zrobić w wybrany przez siebie sposób lub sięgnąć po inspirację do scenariusza „Obalamy mity, poznajemy fakty” z tej publikacji.
- ▷ Zwróć uwagę na zasady szczególnie ważne na zajęciach dramowych (więcej o tym przeczytaj w artykule „Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie” w niniejszej publikacji).
- ▷ Podkreśl szczególną wagę „prawa do SOS” – zasady specyficznej dla tego scenariusza:
- ▷ Przykładowa instrukcja: „Podczas dzisiejszej symulacji mogą się wydarzyć rzeczy, które będą dla was niekomfortowe. Jeżeli w którymś momencie poczujecie, że nie chcecie dalej uczestniczyć w ćwiczeniu, wyciągnijcie kartkę SOS – będzie to oznaczało, że od tego momentu przyglądacie się symulacji z boku i nie uczestniczycie w niej aktywnie”
- ▷ Rozdaj osobom kartki SOS i poproś, by schowały je do kieszeni.

II. Wprowadzenie do dramy (5 minut)

- ▷ Poproś osoby uczestniczące o to, by udały się na spacer po sali. Powiedz, żeby co jakiś czas zmieniały kierunek, w którym idą i poszły w miejsca sali, w których jeszcze ich nie było. Ważne jest też, żeby uczniowie uważali na siebie nawzajem i na sprzęty w sali.
- ▷ Kłaśnij i powiedz jakąś liczbę, poproś, by osoby dobrały się w grupy o takiej liczebności. Poproś, by w tych grupach z własnych ciał stworzyły pomniki przedstawiające pojęcia, które będziesz kolejno podawać. Daj grupie kilka sekund na przygotowanie pomnika i kilka sekund na jego prezentację. Powtórz tę sekwencję z kolejnymi pojęciami:
  - ▶ niedzielne popołudnie
  - ▶ dom
  - ▶ rodzina
  - ▶ podróż
  - ▶ ucieczka
  - ▶ szczęście
  - ▶ złość
  - ▶ strach
- ▷ Na zakończenie ćwiczenia podziel klasę na grupy minimum czteroosobowe, w których będą pracować w następnych ćwiczeniach.

III. Doświadczenie (łącznie 70 minut)

Krok 1: Tworzenie rodzin (15 minut)

- ▷ Przypomnij uczniom i uczennicom o kartce SOS. Poproś ich, żeby usiedli w mniejszych grupach.
- ▷ Podaj instrukcję: „Grupy, w których siedzicie, staną się od teraz waszą rodziną. Będziecie wspólnie przechodzić przez różne sytuacje. Za moment dostaniecie karty rodziny, w których znajdziecie informacje o waszej rodzinie. Przeczytajcie karty uważnie, ustalcie między sobą kto będzie pełnił jaką rolę w rodzinie, oraz wymyślcie imiona dla poszczególnych osób z waszej rodziny. Historię rodziny uzupełnijcie dodatkowymi informacjami, zapamiętajcie też swoje nowe imiona i pozostałych osób”
- ▷ Rozdaj grupie karty rodzin (materiał pomocniczy nr 1) i daj kilka minut na to zadanie. Po upływie czasu poproś każdą z rodzin, żeby ustawiła się w nieruchomą fotografię rodzinną pokazującą niedzielny poranek. Poproś każdą z grup o zaprezentowanie fotografii.

- ▷ Możesz zapytać pozostałe osoby:
  - ▶ Co widzicie na tej fotografii?
  - ▶ Kto jest kim w tej rodzinie?
  - ▶ Jaka atmosfera panuje w rodzinie?
- ▷ Podejdź do fotografii i kładąc rękę na ramieniu kolejnych osób, zapytaj je, kim są i jak mają na imię. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.
- ▷ Powiedz uczniom i uczennicom, że od tego momentu wszystkie następne ćwiczenia będą wykonywać jako osoby, których rola w rodzinie została im nadana w pierwszym etapie ćwiczenia.

Krok 2: Zamach stanu (5 minut)

- ▷ Poproś rodziny, żeby wyobraziły sobie, że jest niedzielne popołudnie i idą razem na spacer do parku. Zaproś do przechadzania się po sali, zauważania innych rodzin, witania się z nimi. Po chwili powiedz, że rodziny się rozdzielają, dzieci spotkały inne dzieci i zaczynają się wspólnie bawić na placu zabaw, kobiety spotkały inne kobiety, mężczyźni – mężczyźni i zaczynają rozmawiać w grupach.
- ▷ Po minucie odczytaj polecenie: „Jesteście w parku, nagle zauważacie, że osoby dookoła zaczynają się zachowywać w dziwny sposób, ktoś odbiera SMS i zaczyna szybko iść w kierunku wyjścia z parku, ktoś zaczyna głośno rozmawiać przez telefon. Czujesz nerwową atmosferę”.
- ▷ Nagle słyszysz komunikat w radio: godzinę temu nastąpił zamach stanu. Rządząca partia w związku z niepokojami społecznymi rozwiązała parlament i wprowadziła stan wojenny. Od jutra wszyscy mężczyźni powyżej 18. roku życia będą służyć w wojsku, kobiety obowiązkowo będą pracować dostarczając jedzenie dla wojska oraz szyjąc mundury. Dzieci poniżej 18. roku życia będą umieszczone w domach dziecka, osoby starsze i z niepełnosprawnościami zostaną stracone.
- ▷ Zapytaj grupy: „Jak się teraz czujecie?”. Poproś o pokazanie emocji, poprzez ponowne ustawienie pomnika swoich emocji.
- ▷ Podchodź do fotografii i kładąc rękę na ramieniu kolejnych osób, pytaj je, jak się czują i co chcą obecnie zrobić. Pewnie większość osób będzie chciała wrócić do domu, do rodziny, bądź jakoś się z nimi skontaktować.
- ▷ Dopytuj o szczegóły, starając się pokazać możliwe trudności napotymane w takiej sytuacji, np. jeżeli ktoś będzie chciał zadzwonić do rodziny – pewnie dużo osób będzie to chciało zrobić – to sieć będzie przeciążona. Jeżeli

któs będzie chciał pojechać od domu – zapytaj w jaki sposób, czy uważa, że środki komunikacji miejskiej będą dalej kursować. Jeśli wybierze samochód – zapytaj czy myśli, że drogi będą przejezdne i nie będzie korków na ulicach. Jeżeli pójdzie do domu na piechotę, czy nie będzie miał trudności z powodu patroli wojskowych.

- ▷ Na zakończenie tego etapu powiedz, że mimo trudności wszystkim udało się dotrzeć do swoich rodzin. Po tej części poproś, by uczestnicy wrócili do swoich rodzin i usiedli.

Krok 3: Pakowanie (10 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Uznajecie, że w kraju nie jest bezpiecznie dla waszej rodziny i postanawiacie z niego wyjechać. Zaczynacie się pakować. Zastanówcie się, jakie rzeczy są dla was najważniejsze i jakie ze sobą zabierzecie. Macie mało miejsca w walizkach, więc możecie zabrać po maksymalnie dwie rzeczy na każdą osobę w rodzinie. Nie macie dużo czasu na decyzję, bo musicie szybko opuścić mieszkanie”.
- ▷ Rozdaj każdej grupie odpowiednią liczbę kartek (2 x liczba osób w grupie) i poproś o zapisanie na jednej kartce po jednym przedmiocie. Daj grupie trzy minuty na pracę.
- ▷ Później poproś rodziny o przedstawienie wyników pracy. Zadawaj pytania do poszczególnych przedmiotów, w dyskusji sprawdźcie, czy da się przygotować do takiej sytuacji i zabrać wszystkie rzeczy, które będą potrzebne.
  - ▶ Jedzenie lub woda? Jakie dokładnie jedzenie? Ile litrów wody? Na ile dni wystarczy?
  - ▶ Telefon komórkowy? Ładowarka? Gdzie będą ładować telefon? Czy sieć będzie działać, czy nie będzie przeciążona? Czy telefon ma uruchomiony roaming, tak by działał w innym kraju?
  - ▶ Dokumenty? Jakie dokładnie będą to dokumenty? Czy będą obowiązywać w innych krajach? Czy są przetłumaczone na jakieś inne języki?
  - ▶ Pieniądze? Ile pieniędzy z reguły trzymacie w domu? W jakiej walucie? Czy myślicie, że pieniądze z waszego kraju, biorąc pod uwagę sytuację polityczną, będzie łatwo wymienić na jakąś inną walutę?
  - ▶ Lekarstwa? Czy macie duży zapas w domu? Na jak długo starczy? Czy macie pomysł, jak zdobyć receptę bądź lekarstwa po wyczerpaniu zapasów?
- ▷ Poproś, żeby rodziny zabrały ze sobą kartki.

Krok 4: Kradzież (5 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Wyruszyliście w drogę. Niestety pieniądze na hotel skończyły się dosyć szybko i po kilku dniach jesteście zmuszeni spać w parku. Kiedy budzicie się któregoś ranka okazuje się, że w nocy zostaliście okradzeni”.
- ▷ Przejdź po klasie i każdej rodzinie zabierz kilka kartek z najcenniejszymi rzeczami.
- ▷ Poproś rodziny o ustawienie fotografii, która będzie pokazywała, jak się czują w tym momencie. Dopytuj osoby na fotografii, jak się czują, kładąc rękę na ramieniu kolejnej osoby. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.

Krok 5: Droga (5 minut)

- ▷ Powiedz rodzinom, że aby dostać się do bezpiecznego miejsca, muszą zdecydować, jaką drogą będą się poruszać. Mają do wyboru 3 opcje: drogę lądową, drogę przez rzekę i drogę przez morze.
- ▷ Zadaniem grupy jest podjęcie decyzji, którą drogę wybierają. Jak podejmą decyzję, poproś o sygnał, wówczas przekaz odpowiednią kartkę z Materiału pomocniczego nr 2 – Wybór drogi, wersja A.
- ▷ Po przeczytaniu informacji o drodze (wersja A), rodzina ponownie decyduje, czy podążą dalej tą samą drogą, czy zmienia ją. Jeżeli podąża dalej tą samą drogą, dostaje kartkę B. Jeżeli decyduje się na zmianę drogi, dostaje kartkę A dotyczącą innej drogi. Na koniec tego ćwiczenia każda z rodzin powinna dojść do granicy bądź zginąć.
- ▷ Jeżeli któraś rodzina wybierze drogę przez morze i zginie kończy symulację i od tego momentu pełni rolę obserwatorów i obserwatorek innych rodzin.

Krok 6: Granica (10 minut)

- ▷ Przekaż instrukcję: „Po wielu tygodniach w końcu dotarliście do bezpiecznego kraju, ale żeby móc się przedostać przez granicę, musicie złożyć wniosek i przekonać strażnika, żeby was wpuścił”.
- ▷ Rozdaj grupom wnioski o nadanie statusu uchodźcy (materiał pomocniczy nr 3) i powiedz, że jesteś strażnikiem i do ciebie powinni się zwrócić przychodząc z wypełnionym dokumentem.
- ▷ Od tego momentu zacznij mówić w języku innym niż polski. Może to być język obcy, który znasz, pod warunkiem, że żadna z osób biorących udział w symulacji go nie zna. Może to być też język wymyślony przez ciebie – ważne, żeby nikt nie mógł cię zrozumieć.

- ▷ Gdy grupy będą do ciebie podchodzić, nie przepuszczaj ich od razu. Podniesionym głosem tłumacz im, że nie rozumiesz, co do ciebie mówią, i że źle wypełnili wniosek. Możesz przekreślać wpisane przez nie rzeczy, lub dać im zupełnie nowy wniosek do wypełnienia. W końcu przepuść wszystkie rodziny.
- ▷ Na zakończenie powiedz, że po przejściu przez granicę rodziny trafią do ośrodka dla cudzoziemców. Tam oczekują na decyzję szefa Urzędu ds. Cudzoziemców dotyczącą przyznania lub odrzucenia statusu uchodźcy lub innej formy ochrony. Urząd ma pół roku na wydanie decyzji. W tym czasie rodzina musi jeździć na przesłuchania do urzędu. Muszą tam udowodnić obawę przed prześladowaniami we własnym kraju. Tylko rodziny, które udowodnią, że w swoim kraju były prześladowane lub groziło im prześladowanie, otrzymają status uchodźcy.
- ▷ Poproś rodziny o ustawienie fotografii, która będzie pokazywała, jak się czują, kiedy dowiedziały się, co je czeka po przekroczeniu granicy. Dopytuj osoby na fotografii, jak się czują, kładąc rękę na ramieniu kolejnej osoby. Możesz też ożywić fotografie, czyli poprosić, żeby osoby znajdujące się na nich zaczęły się poruszać, rozmawiać ze sobą, wchodzić w interakcje.

Krok 7: Wyjście z roli (2 minuty)

- ▷ Poproś uczestników, żeby stanęli w kręgu i jednocześnie bardzo głośno krzyknęli swoje imię.
- ▷ Możesz też poprosić, żeby wszyscy przeszli się po sali, witając się z pozostałymi osobami.

IV. Omówienie doświadczenia (35 minut)**Krok 1: Odczucia i wrażenia**

- ▷ Zapytaj o wrażenia i emocje pojawiające się w trakcie ćwiczenia – pozwól na swobodne wypowiedzi:
  - ▶ Jak się czujecie po tym doświadczeniu?
  - ▶ Jak czuliście się w poszczególnych momentach symulacji, w chwili otrzymania wiadomości o wybuchu wojny, w chwili wyboru przedmiotów, w trakcie przekraczania granicy?
  - ▶ Jeżeli, któraś z rodzin zginęła i nie dotarła do granicy, koniecznie zapytaj wprost: jak się czujecie jako rodzina, której nie udało się dotrzeć do granicy, która musiała zginąć?
  - ▶ Czy były jakieś momenty szczególnie trudne dla was? Jeśli tak, to które?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ W tej części dopytaj o refleksje i wnioski związane z poszczególnymi elementami ćwiczenia:
  - ▶ Jak zmieniały się fotografie rodzinne, które przedstawiliście?
  - ▶ Jak myślicie, czy przedstawione sytuacje są realne, czy mogą zdarzać się naprawdę?
  - ▶ Które z elementów drogi uważacie za najbardziej typowe, prawdopodobne, których doświadcza większość uchodźców, a których nie?

Krok 3: Wiedza

- ▷ Osoby, które decydują się opuścić swój kraj, przechodzą bardzo różne drogi. Jednak decyzja o opuszczeniu kraju zawsze jest obciążona silnymi emocjami.
- ▷ **Uchodźca** to osoba, która obawiając się prześladowań ze względu na swą rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub swe poglądy polityczne, opuściła państwo, którego jest obywatelem.
- ▷ **Status uchodźcy** to międzynarodowa forma ochrony nadawana cudzoziemcowi lub cudzoziemce, którzy spełniają warunki określone w konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 28 lipca 1951 (konwencja genewska) i protokole dotyczącym uchodźców (protokół nowojorski) z 31 stycznia 1967.¹⁴
- ▷ Każda osoba przekraczająca granicę ma prawo do złożenia wniosku o status uchodźcy. Musi zasygnalizować taki zamiar Straży Granicznej poprzez powiedzenie „azyl”, „uchodźca”, „status uchodźcy” lub podobnie brzmiącego wyrazu. Może też złożyć taki wniosek później, podczas pobytu na terytorium Polski – musi wtedy udać się do oddziału Straży Granicznej.
- ▷ Funkcjonariusze lub funkcjonariuszki:
  - ▶ przyjmują wniosek,
  - ▶ robią zdjęcie,
  - ▶ pobierają odciski palców,
  - ▶ zabierają paszport i przekazują go Urzędowi ds. Cudzoziemców,
  - ▶ przeprowadzają krótki wywiad w języku zrozumiałym dla osoby składającej wniosek – Straż Graniczna ma obowiązek zapewnić tłumacza, jeżeli jest taka potrzeba,
  - ▶ zapewniają lekarza, który przeprowadzi badanie lekarskie.

14 Więcej informacji i odniesienie do tekstów źródłowych w haśle „status uchodźcy” w słowniku równościowym na portalu Równość.info: <http://rownosc.info/dictionary/status-uchodzczy>

- ▷ Sprawa jest następnie przekazywana do Urzędu ds. Cudzoziemców. W przypadku kiedy cudzoziemiec lub cudzoziemka jest w stanie udowodnić prześladowanie lub to, że czuł/czuła zagrożenie prześladowaniem, Urząd zapewnia ochronę, w tym przyznaje status uchodźcy. W tym celu Urząd sprawdza dokumenty, zdjęcia, zaświadczenia lekarskie i przeprowadza wywiad z osobą proszącą o azyl. Urząd ma sześć miesięcy na wydanie decyzji.

Krok 4: Zastosowanie (10 min)

- ▷ Rozdaj każdej osobie po dwie małe samoprzylepne kartki w dwóch kolorach. Ustal, który kolor oznacza STOP, a który START. Poproś, żeby każdy napisał na kartce odpowiedniego koloru, czy po tych zajęciach chce:
  - 1 | **zacząć coś robić w kwestii uchodźców**, np. wpłacić datkę na konto organizacji wspierającej uchodźców w trakcie ich drogi, skomentować, gdy ktoś będzie mówił nienawistne komentarze nt uchodźców, przeczytać książkę o obozach dla uchodźców/ przekraczaniu granic np. „Kontener” (Wojciech Tochman, Katarzyna Boni, Agora SA, Warszawa, 2014), „Wielki przyptyw” (Jarosław Mikołajewski, Dowody na Istnienie, Warszawa 2015). Poproś o zapisanie pomysłu na kolorze kartki oznaczającej START.
  - 2 | **przestać coś robić w kwestii uchodźców**, np. przestać mówić źle o uchodźcach, przestać nosić koszulkę z napisem antyuchodźczym, przestać myśleć o uchodźcach jak o masie, fali, żywiole. Poproś o zapisanie pomysłu na kolorze kartki odpowiadającej STOP.
- ▷ Jeśli wystarczy czasu, poproś, by uczniowie i uczennice odczytali swoje postanowienia STOP i START. Jeśli nie wystarczy czasu, poproś, by przykleili je na plakacie, który może zawisnąć w klasie.

V. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ Podsumuj główne wnioski, które pojawiły się podczas warsztatu.
- ▷ Sprawdź, czy są pytania lub wątpliwości dotyczące prezentowanej wiedzy.
- ▷ Podziękuj osobom za udział w warsztacie.

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Zanim podejmiesz decyzję o przeprowadzeniu warsztatu, przeczytaj dokładnie całą jego treść i zastanów się, czy będzie on odpowiedni dla klasy, z którą pracujesz. Osoby, których role są proponowane w tym doświadczeniu, doświadczają dużych trudności i mogą przeżywać silne emocje. Ćwiczenie nie jest wskazane dla klas, w których znajdują się osoby z doświadczeniami uchodźstwa czy innych głębokich traum.
- ▷ Lekcja wymaga od osoby prowadzącej wcielania się w rolę strażnika na granicy. W tym scenariuszu oprócz roli osoby prowadzącej dochodzi ci więc nowa rola. Powiedz o tym uczniom i uczennicom. Jeżeli prowadzisz ten warsztat w parze, poproś drugą osobę o wcielenie się w rolę strażnika na granicy.
- ▷ Przy tworzeniu rodzin, dostosuj liczbę rozdanych załączników do liczby osób w klasie. Nie musisz używać wszystkich kart rodzin, ale ważne, żeby użyć ich jak najwięcej, ponieważ pokazują różne historie osób. Możesz też powiedzieć, że grupy-rodziny, które są mniejsze niż rodziny przedstawione w załączniku mogą zdecydować, którymi osobami chcą być. Jeżeli w klasie są więcej niż 24 osoby, dwóm grupom daj tę samą kartę rodziny.
- ▷ Przy wyborze drogi zachęcaj grupy-rodziny, żeby eksplorowały różne możliwości. Jeżeli widzisz, że wszystkie grupy chcą wybrać tę samą drogę, spróbuj namówić kilka z nich na inny wybór poprzez zadawanie pytań, np. „Czy myślicie, że ta droga jest najbardziej bezpieczna? Czy myślicie, że ta droga jest najkrótsza?”

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

- ▷ Zajęcia przybliżyły uczniom tematykę uchodźczą, symulacje pozwoliły poczuć na sobie trud osób, które zmagają się z problemem przymusowego opuszczania swojego kraju. Mogli zobaczyć i poczuć reakcje swoje i rówieśników. Dały uczestnikom możliwość swobodnego wypowiedzenia się werbalnie i pozawerbalnie.
- ▷ Jeśli to możliwe, dobrze mieć nauczyciela wspomagającego – to bezcenne.
- ▷ W symulacjach ważne jest, żeby podejść do każdej osoby i odsłuchać jej wrażenia i emocje – widziałam, jakie to było ważne.
- ▷ Wszyscy stwierdzili, że teraz myślą zupełnie inaczej o osobach uciekających z własnego kraju.

- ▷ Wszyscy uczniowie rewelacyjnie wcielili się w swoje role. Pracowali bardzo przejęci i zaangażowani. Intensywnie rozmawiali, myśleli przy podejmowaniu decyzji, wiedząc, że cała rodzina poniesie konsekwencje danego wyboru. Bardzo zaskoczyło mnie, kiedy uczestnicy mieli wybierać role w rodzinach. Było trzech uczniów, a dwóch wybrało role żeńskie, chociaż mieli możliwość wyboru ról męskich. Podobnie było z uczennicami. Uczniowie wyrazili chęć uczestnictwa w kolejnej realizacji. Na moje pytanie: „Czy to był czas stracony?, Czy żałują, że tu byli?”, wszyscy odpowiedzieli, że bardzo się cieszą uczestnictwem, poszerzenia swojego spojrzenia i okazji do zbudowania otwartości na inne osoby.
- ▷ Bardzo istotne są zasady ustalone z grupą na początku zajęć. Umieśćcie je w widocznym miejscu, na dużych kartkach A4.

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina A	
1 ojciec, 43 lata, dziennikarz	
2 matka, 40 lat, dziennikarka	
3 syn, 16 lat, uczeń szkoły średniej	
4 córka, 12 lat, uczennica	
5 córka, 10 lat, uczennica	
<p>Rodzice pracują w gazecie, która opisuje korupcję i łamanie prawa przez rządzącą partię. W ciągu ostatnich lat napisali wiele artykułów na ten temat i przeprowadzili wiele śledztw dziennikarskich, za co spotykały ich represje. Policja przeszukiwała ich dom oraz redakcję gazety, w której pracują. Matka była kilka razy zatrzymywana przez policję. W zeszłym tygodniu fotograf pracujący z nimi przy tworzeniu artykułów został zastrzelony w tajemniczych okolicznościach. Sprawcy są nieznani.</p> <p>Rodzice znają angielski i francuski, dzieci uczą się tych języków. Nie są bardzo zamożną rodziną, w domu nie posiadają dużo gotówki.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina B	
1 matka, 35 lat, dentystka	
2 córka, 14 lat, uczennica	
3 syn, 6 lat, uczeń	
4 siostra matki, 30 lat, nauczycielka	
5 córka siostry matki, 2 lata	
<p>Matka jest wdową samodzielnie wychowującą dwójkę dzieci, mieszka z siostrą i jej małą córką. Prowadzi swój gabinet dentystyczny. Angażuje się również w ruch na rzecz praw kobiet, ostatnio była na demonstracji organizowanej przez partię opozycyjną. Na demonstracji policja robiła jej zdjęcia i w zeszłym tygodniu, pod jej nieobecność, ktoś wypytywał o nią sąsiadów. Mała córka siostry jest chora i musi przyjmować regularnie leki.</p> <p>Rodzina ma trochę gotówki w domu, nie zna języków obcych.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina C	
1 ojciec, lat 30, duchowny	
2 matka, lat 25, nie pracuje zawodowo	
3 dziadek, lat 60, emeryt	
4 syn, lat 15, uczeń	
5 córka, lat 14, uczennica	
<p>Ojciec jest duchownym religii, która jest wyznawana przez małą społeczność w tym kraju. Rodzina mieszka w niewielkiej miejscowości, gdzie znajduje się spora wspólnota wyznawców i wyznawczyń tej religii. Ojciec jest znany i poważany wśród sąsiadów. Rodzina żyje dosyć skromnie, nie ma oszczędności w domu. Nie je mięsa.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina D	
1 babcia, lat 67, rolniczka	
2 matka, lat 40, rolniczka	
3 córka, lat 25, rolniczka	
4 córka, lat 18, rolniczka	
<p>Mieszkają na wsi i zajmują się rolnictwem. Nie potrafią czytać ani pisać. W ostatnich miesiącach wojsko często stacjonowało w okolicach ich miejscowości. Tydzień temu ojciec został wcielony do armii. Rodzina należy do mniejszości etnicznej. Babcia ze względu na wiek ma problemy z poruszaniem się.</p>	

Skład rodziny	Wpiszcie imiona i nazwisko
Rodzina E	
1 siostra, lat 20, pracuje w sklepie	
2 brat, lat 18, pracuje dorywczo	
3 brat, lat 14, uczeń	
4 brat, lat 10, uczeń	
5 siostra, lat 8, uczennica	
<p>Rodzice rodzeństwa zginęli trzy lata temu w wypadku samochodowym, od tego czasu najstarsze rodzeństwo utrzymuje młodsze. Nie mają żadnej dalszej rodziny. Najmłodsza siostra po śmierci rodziców jest bardzo lękliwa.</p> <p>W zeszłym tygodniu dwa domy – stojące na ulicy, na której mieszkają – zostały zbombardowane.</p>	

Wybór drogi – pierwsza decyzja	Wybór drugi – druga decyzja
DROGA LĄDOWA (A)	DROGA LĄDOWA (B)
Idziecie przez następne dwa tygodnie. Przed wami jeszcze długa droga przez góry, która potrwa kolejny tydzień. Zaczynają się wam kończyć zapasy żywności. Idziecie dalej, czy wybieracie inną drogą?	Docieracie do granicy.
DROGA PRZEZ RZEKĘ (A)	DROGA PRZEZ RZEKĘ (B)
Trafacie do przemytnika, który każe wam zapłacić dużą kwotę pieniędzy za łódkę, którą moglibyście przepłynąć rzekę. Płacicie, czy wybieracie inną drogę?	Przemytnik znika z waszymi pieniędzmi i nie zostawia Wam łódki. Nie macie pieniędzy na następną łódkę. Musicie wybrać inną drogę.
DROGA PRZEZ MORZE (A)	DROGA PRZEZ MORZE (B)
Trafacie do przemytnika, który każe wam zapłacić dużą kwotę pieniędzy za miejsce na łodzi, którą moglibyście przepłynąć morze. Płacicie, czy wybieracie inną drogę?	Niestety, łódka okazała się zbyt mała na liczbę osób, które na niej przebywały. W dodatku była niesprawna. Toniecie w nocy na morzu.

Hhjjkokoko ad al imk

Nome:

Jksolo aq:

Ujlo:

Aku data:

Rjebiata:

- 1) ..... oge .....
- 2) ..... oge .....
- 3) ..... oge .....
- 4) ..... oge .....
- 5) ..... oge .....
- 6) ..... oge .....

Kors:

Postal:

Konto:

Status:

A) ghelo.....

B) qudo .....

c) aludo .....

.....
Untershrift

a

X

!

C

Dominika Cieślikowska

Spotkania na szczycie – instytucje i organizacje w życiu dzieci uchodźczych

Adresaci: IV–VI klasy szkół podstawowych, grupa minimum 12 osób. Po dostosowaniu materiałów (podniesieniu trudności materiałów w tezkach scenariusz odpowiedni także dla starszych klas).

Cele:

- 1 | Zwiększenie wiedzy uczniów i uczennic na temat różnego rodzaju instytucji państwowych, samorządowych i organizacji społecznych.
- 2 | Zwrócenie uwagi uczniów i uczennic na rolę instytucji szczególnie ważnych dla rówieśników z doświadczeniem migracyjnym lub uchodźczym.
- 3 | Zwiększenie wiedzy na temat roli Rzecznika Praw Dziecka w odniesieniu do życia każdego dziecka, także uchodźczego, i ćwiczenie umiejętności przygotowywania interwencji u rzecznika.
- 4 | Zwiększenie umiejętności patrzenia na tematykę uchodźczą z różnych perspektyw – z perspektywy instytucji i organizacji oraz uchodźców i uchodźczyń.

Opis zajęć:

Rolą tego scenariusza jest przede wszystkim zwiększanie wiedzy na temat instytucji i organizacji publicznych i społecznych, szczególnie tych, które ważne są dla codziennego funkcjonowania uchodźców i uchodźczyń, oraz poznanie i zrozumienie roli Rzecznika Praw Dziecka. Scenariusz zaprasza do zdobywania wiedzy w niekonwencjonalny, nieco zabawowy sposób. Uczniowie i uczennice podczas zajęć zaproszeni są bowiem do przygotowania symulacji konferencji na wysokim szczeblu (w Biurze Rzecznika Praw Dziecka) i dyskusji eksperckiej na temat uchodźców. Przygotowania i rozmowy podczas spotkania mają być pretekstem do wymiany informacji i angażującego zdobywania wiedzy. Scenariusz można wykorzystać na lekcji organizowanej po zajęciach zbudowanych na podstawie scenariusza „Różne drogi”. Uzupełnia i systematyzuje on bowiem wiedzę o instytucjach, którą uczniowie i uczennice zdobyli podczas wcześniejszych zajęć.

Czas: 100 minut.

Materiały:

- 1 | **Scenografia imitująca salę w urzędzie:** ustawienie stołów, z wodą i szklankami, ewentualnie zielonym suknem; mikrofony lub mikroporty (prawdziwe lub realistyczne atrapy), ławki dla publiczności w studiu, stojaki – wizytówki do postawienia na stołach.
- 2 | **Sprzęt do prezentacji filmu:** film „Dotyczy / nie dotyczy: system w moim życiu” dostępny na kanale YouTube fundacji Dzieci Niczyje: <https://www.youtube.com/watch?v=fG5BBsKa49Y>.
- 3 | **Materiały pomocnicze - wydruki**

Materiał	Liczba	Uwagi
Dowolny tekst jednostronicowy	Do samodzielnego przygotowania x liczba grup	Dowolny tekst: instrukcja obsługi urzędu, strona gazety, dokument, np. opis procedury urzędowej
Opisy stylów czytania	Materiał pomocniczy nr 1 x liczba osób x liczba grup	Do pocięcia na pojedyncze style
Role	Materiał pomocniczy nr 2 x liczba osób uczestniczących w zajęciach	Do pocięcia na pojedyncze instytucje – każda osoba losuje po jednej nazwie instytucji
Teczki eksperckie z materiałami	Materiał pomocniczy nr 3 a-e i materiał pomocniczy nr 4 x liczba grup Teczki x liczba grup	W każdej teczce: pisemna instrukcja i materiał na temat danej instytucji (ew. w kilku kopiach)
Kartki z nazwami instytucji Rysunek strzały	Do samodzielnego przygotowania	Kartki z nazwami instytucji i taśma – kartki będą przyklejane na zakończenie ćwiczenia

m

Przebieg warsztatu**I. Wprowadzenie (15 minut)****Krok 1: Przygotowanie przestrzeni**

- ▷ Przygotuj akcesoria do zaaranżowania w sali odpowiedniego nastroju. Pomieszczenie w drugiej części zajęć będzie imitowało salę w urzędzie. Scenografia i wystrój będą budowały atmosferę i pomagały pogłębić rozumienie ról i sytuacji.
- ▷ Zależnie od czasu i nakładów, jakimi dysponujesz, możesz temu aspektowi poświęcić mniej lub więcej czasu i energii. Zadbanie o salę może ułatwić osobom biorącym udział w aktywności wejście w role. Niezbędne minimum:
  - ▶ stoliki dla osoby prowadzącej oraz ekspertów i ekspertek
  - ▶ krzesła dla gości (jeśli będziesz prowadzić zajęcia w grupie większej niż 15–20 osób).
- ▷ Możesz też zadbać o przygotowanie dekoracji: zielone płótno, mikrofony na każdym stoliku lub jeden–dwa przenośne, wizytówki z nazwami instytucji i organizacji do postawienia przed ekspertami, plakat z nazwą ministerstwa.
- ▷ Sprzęt do projekcji filmu (komputer i rzutnik lub telewizor, nagłośnienie, kopia nagrania).
- ▷ Postaraj się przed zajęciami mieć wszystko przygotowane, ale nie ustawiaj jeszcze sali. Będzie na to czas podczas przygotowywania się uczniów do ról.

Krok 2: Wprowadzenie tematu

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, to przywitaj uczniów i uczennice, opowiedz o celu zajęć, wprowadź w formę zajęć inną niż lekcyjna. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadbaj o poznanie się i integrację (zaplanuj czas i aktywności).
- ▷ Propozycja instrukcji: „Na dzisiejszej lekcji poznamy lepiej życie uchodźców i uchodźczyń. Dowiemy się, od jakich instytucji i organizacji uzależnione jest życie osób, które znalazły się w Polsce po ucieczce z własnego kraju. Będziemy zgłębiać temat, pracując metodą warsztatową. Zaproszę was do pracy poprzez wcielanie się w role ekspertów i ekspertek w tym obszarze”.

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się na lekcji. Pokaż na forum różne obrazy z zachowaniami wspierającymi uczenie się metodami aktywnymi – klasa zgaduje, co jest na rysunku, a osoba prowadząca zapisuje lub przykleja do plakatu dany rysunek.
- ▷ Możesz też rozdać rysunki kilku osobom i poprosić, by pokazały bez słów, co na nich jest (kalambury) – druga wersja w klasach, które są chętne do działania, pokazywania i zabawy.
- ▷ Proponowane zasady:
  - ▶ słuchamy się nawzajem / mówi jedna osoba naraz,
  - ▶ aktywność,
  - ▶ prawo do błędu,
  - ▶ dopytujemy, gdy coś jest niezrozumiałe,
  - ▶ nie stosujemy przemocy (ewentualnie stopklatka = zastyganie w geście symbolizującym przemoc),
  - ▶ nie oceniamy zdolności aktorskich.

II. Ćwiczenie wprowadzające (10 minut)

Krok 1: Przygotowanie materiałów

- ▷ Przygotuj kilka zestawów z karteczkami z rolami rozgrzewkowymi (w zestawie mogą być kategorie w nawiązaniu np. do różnych stanów):
  - ▶ ktoś, kto się bardzo zna na rzeczy,
  - ▶ ktoś, kto jest zdenerwowany,
  - ▶ ktoś, kto jest zrozpaczony,
  - ▶ ktoś, kto się boi,
  - ▶ ktoś, kto jest radosny/zachwycony,
  - ▶ ktoś, kto jest zły,
  - ▶ ktoś, kto jest nieśmiały,
  - ▶ ktoś, kto jest pewny siebie.

Krok 2: Podział na grupy

- ▷ Do ćwiczenia wprowadzającego będziesz potrzebować grupki około 8-osobowych. Podziel grupę na mniejsze zespoły dowolną metodą lub skorzystaj z naszej propozycji.

- ▷ Zaproś wszystkich do spacerowania po sali w dowolnym tempie, ustalając najpierw, że na umówiony znak wszyscy się zatrzymują, by usłyszeć liczbę określającą wielkość małych grupek (np. trójki, czwórki itd.).
- ▷ Przeprowadź kilka rund – zaprosz do łączenia się w pary, czwórki, dziesiątki i ostatecznie w docelową liczbę: osiem osób. Zależnie od wielkości grupy, z jaką pracujesz, będziesz mieć dwie, trzy lub cztery grupki 8-osobowe.

Krok 3: Rozgrzewka dramatowa

- ▷ Rozgrzewka służy przećwiczeniu wchodzenia w role, w różne style mówienia.
- ▷ Każdej grupce przydziel zestaw karteczek z rolami i tekst. Poproś, by każda osoba z grupki po kolei odczytała wybrany przez siebie fragment tekstu w stylu wyznaczonym na kartce z rolą.
- ▷ Zachęć do modulowania głosu, używania różnych tonów, ale i do zmian w mimice czy postawie, do gestów i ustawienia pomagającego oddać charakter roli.
- ▷ Pozostałe osoby z grupki zgadują, w jakim stylu jest czytany fragment.
- ▷ Powtórz zabawę w zgadywanie tyle razy, ile jest osób.
- ▷ Jeśli pojawi się kilka „stylizacji”, które nie zostaną odgadnięte, poproś, by po pierwszej rundzie wszyscy wymienili się swoimi karteczkami i odczytali tekst w nowej roli. Pozostali, poza osobą, która wcześniej miała ten styl, odgadują ponownie, o jaki styl chodzi.

III. Doświadczenie (45 minut)

Krok 1: Przydział ról i rozdanie materiałów

- ▷ Przygotuj zestaw karteczek z rolami właściwymi – przydziel poszczególnym osobom role eksperckie i role gości.
- ▷ Przejdź po sali z workiem z karteczkami i poproś każdą osobę o wylosowanie roli.
- ▷ Poproś o zebranie się osób w grupkach zgodnie z wylosowaną rolą. Każda grupa otrzymuje teczkę z materiałami. Może usiąść w dowolnie wybranym miejscu.

Krok 2: Wejście w role, przygotowanie się do dyskusji

- ▷ Poproś osoby z każdej grupy, by usiadły razem, i wyjaśnij dalszy przebieg zajęć.

- ▷ Propozycja instrukcji: Jesteście osobami, które wezmą za chwilę udział w bardzo ważnym spotkaniu w Biurze Rzecznika Praw Dziecka. Zwołał je rzecznik, bo chce omówić z ekspertami i ekspertkami bardzo ważną kwestię: sytuację małoletnich uchodźców i uchodźczyń w Polsce. Celem spotkania będzie wzajemne poznanie się instytucji, które zazwyczaj działają oddzielnie. Przyjęcie uchodźców wymaga jednak zwiększonej współpracy. Będziecie na tym spotkaniu reprezentować różne instytucje i organizacje. Ich opis znajduje się w teczkach, które otrzymaliście. Będziecie mieli czas – 20 minut – by przygotować się do wystąpień. Zapoznajcie się z materiałami z teczek – dowiedcie się z nich, kim jesteście, czym się zajmujecie, poznajcie fakty ważne z punktu widzenia osób, którymi zaraz się staniecie. Po przeczytaniu materiałów odpowiedzcie na pytania umieszczone na karcie z instrukcją, przygotujcie krótkie wypowiedzi na zadane tematy, najlepiej jeśli podzielicie się rolami i uzgodnicie, kto w jakiej kwestii będzie się wypowiadał.
- ▷ Daj osobom 20 minut na przygotowanie, w razie pytań podchodź i wyjaśnij, sprawdzaj, jak idzie praca.
- ▷ Podczas cichej pracy w podgrupach przygotuj salę. W centralnym miejscu ustaw stolik dla osoby prowadzącej oraz podkowę ze stołów i krzeseł. Jeśli możesz, to przykryj je, a przynajmniej biurko osoby prowadzącej, zielonym sukniem. Dodatkowo możesz zadbać o przygotowanie dekoracji, o których była mowa we wstępie scenariusza (baner, mikrofony, wizytówki, szklanki z wodą i ciasteczka itp.).
- ▷ Po upływie jakichś 15 minut możesz przejść się po sali, podchodząc do każdej grupki, sprawdzając, czy prace mają się ku końcowi, czy uczniowie przygotowali już odpowiedzi na pytania, ewentualnie pomóż odpowiedzieć, skoryguj.
- ▷ Pod koniec wyznaczonego czasu podejdź do każdej grupy po kolei, będąc już w swojej roli (osoby prowadzącej spotkanie jako rzecznik praw dziecka), i zagaj, wprowadzając w atmosferę spotkania ważnych osobistości. Wyobraź sobie osobę, której styl prowadzenia ci odpowiada, stwórz ją, poćwicz jej zachowanie. Staraj się zachować poważny ton i wybrać akcesoria i stylizację, które będą nawiązywały do poważnej wymiany poglądów.
- ▷ Propozycja instrukcji: „Dzień dobry, nazywam się X (podaj swoje zmyślane nazwisko, np. Ewa Miazga) i cieszę się, że przyjęli państwo zaproszenie do udziału w jakże ważnym dla naszego kraju spotkaniu w Biurze Rzecznika Praw Dziecka. Spotykamy się dziś, by się lepiej poznać i współpracować w przyszłości. Pozwolą państwo, że przywitam się jeszcze z pozostałymi gośćmi”. W międzyczasie może podejść jeszcze osoba od nagłośnienia, by sprawdzić mikrofony (jeśli masz osoby do pomocy, mogą podejść).

Krok 3: Dyskusja w ministerstwie (około 20 minut)

- ▷ Użyj delikatnego sygnału na znak, że zaczynacie. Przywitaj wszystkich zebranych ekspertów i ekspertki oraz gości i osoby z Biura Rzecznika i rozpocznij rozmowę, przedstawiając cel spotkania i swoją rolę.
- ▷ Propozycja prezentacji: „Jak wiadomo, w ostatnim roku znacznie wzrosła liczba migrantów i migrantek docierających do Europy. Z powodu wojen, konfliktów, prześladowań wielu ludzi z różnych krajów, na przykład Czeczenii, Ukrainy, Syrii czy Erytrei, musiało uciekać i szukać schronienia w bezpiecznych krajach, np. w Polsce. Doniesienia z Europy pokazują, że prawie połowa z 19,5 miliona zarejestrowanych na świecie uchodźców to dzieci i młodzież. Ta liczba ciągle rośnie. Co prawda w naszym kraju nie zwiększyła się liczba osób, które szukają w Polsce ochrony i chcą tu zamieszkać, ale na międzynarodowych spotkaniach zgodziliśmy się otworzyć polskie granice i przyjąć więcej uchodźców i uchodźczyń, którzy chcą i muszą szukać swojego miejsca w Europie. Dziękuję za przybycie, liczę na gorącą, ale i merytoryczną dyskusję. Spotkaliśmy się tu głównie po to, by się poznać i zrozumieć, czym w związku z uchodźcami zajmuje się każdy z nas. Na co dzień pracujemy oddzielnie, zajmując się innym aspektami życia uchodźców i uchodźczyń. Zaraz po II wojnie światowej zgodziliśmy się wraz z innymi krajami podpisać dokument, w którym obiecujemy, że będziemy wspierać osoby uciekające przed prześladowaniami i będziemy im dawać specjalną ochronę. Dziś jesteśmy do tego szczególnie zobowiązani. Aby móc udzielać prawdziwej ochrony i pomocy, musimy współpracować. Poznajmy się zatem lepiej”. (Dodaj tyle szczegółów o konwencji genewskiej i zobowiązaniu do ochrony międzynarodowej, ile uznasz za właściwe).
- ▷ Przedstaw gości z organizacji i instytucji eksperckich – poproś każdą grupę, by powiedziała kilka słów o tym, czym się zajmuje ich instytucja. Prowadź dyskusję, zadając kolejne pytania, udzielając głosu poszczególnym osobom. Czuwaj nad przebiegiem rozmowy – zadbaj, by pojawiły się wszystkie ważne informacje z punktu widzenia celów edukacyjnych, ale także by wypowiadały się różne osoby, wskazuj, do kogo kierowane jest poszczególne pytanie, moderuj tak, by różne głosy i perspektywy pojawiły się w trakcie dyskusji. Jako osoba prowadząca spotkanie, przygotowana do tematu, pilnuj zasad dyskusji – nie pozwalaj przerywać sobie nawzajem, wyjaśnij lub na bieżąco prostuj nieudomówienia czy błędy merytoryczne.
- ▷ Przykłady pytań do ekspertów i ekspertek:
  - ▶ Czym się państwo zajmują (kieruj pytanie po kolei do wszystkich zebranych) i dlaczego jesteście ważni dla cudzoziemców, szczególnie uchodźców?
  - ▶ Jak ktoś trafi do Polski jako uchodźca, to co się z nim dzieje? Z jaką pierwszą instytucją ma kontakt i jak on wygląda? (wypowiedź Straży Granicznej)

- ▶ Uchodźca to każda osoba, która wyjechała ze swojego kraju lub musiała uciekać, bo bała się o bezpieczeństwo lub życie swoje lub kogoś bliskiego. Takim osobom przysługuje prawo do specjalnej ochrony. Co musi zrobić taka osoba, by móc mieszkać w Polsce? (Straż Graniczna i Urząd ds. Cudzoziemców)
  - ▶ Wiele osób, które uciekają ze swojego kraju, nie ma pieniędzy i nie może samemu zapłacić za swoje potrzeby. Te osoby często docierają do bezpiecznego kraju z niczym. Na jaką/czyją pomoc może liczyć uchodźca lub uchodźczyni? Gdzie taka osoba mieszka, jak wygląda, jak żyje? (UdsC, ośrodek, fundacje i stowarzyszenia)
  - ▶ Jak wygląda w praktyce realizacja prawa dzieci uchodźczych do nauki? Czy mogą się one uczyć się w Polsce i na jakich zasadach? (szkoła)
  - ▶ Co uważają państwo za ważne w związku z uchodźcami, a co nie zostało jeszcze powiedziane?
- ▷ Po scharakteryzowaniu roli wszystkich podmiotów i krótkiej rozmowie o uchodźcach i uchodźczyniach powróć na zakończenie do roli rzecznika praw dziecka i wyjaśnij, czym zajmuje się ten urząd. Wymień najważniejsze: ma zapewnić ochronę dziecka przed wszelkimi przejawami przemocy, okrucieństwa, wyzysku, jak również przed demoralizacją, zaniedbaniem i innymi formami niewłaściwego traktowania. Jeśli RPD stwierdzi powyższe, może zwrócić się do właściwych instytucji lub organizacji i poprosić o wyjaśnienia i udzielenie niezbędnych informacji oraz wezwać do podjęcia odpowiednich działań na rzecz dziecka w zakresie kompetencji danej instytucji. Przypomnij, że każdy, także dziecko, może zgłosić się do rzecznika z wnioskiem lub skargą. Rzecznik zainteresowany jest losem wszystkich dzieci, także uchodźców i uchodźczyń. Organizuje specjalne spotkania poświęcone omówieniu ich problemów.
- ▷ Na zakończenie podziękuj wszystkim za udział w dyskusji. Pożegnaj rozmówców, zapowiedz, że będziecie organizować kolejne spotkania, aby porozmawiać o wyzwaniach i trudnościach, na które dziś nie starczyło czasu.

Krok 4: Wyjście z roli (2 minuty)

Zaproś wszystkie osoby, by stanęły w kółku i imitowały ruchy zdejmowania oficjalnych, eleganckich strojów: krawatów, kapeluszy, garniturów, eleganckich garsonków, czyli strojów, w jakich wzięły udział w spotkaniu, i imitowały odwieszanie ich do szafy. Zamknijcie wszyscy naraz wielkie drzwi tej szafy. Poproś, by uczniowie i uczennice podali rękę osobie stojącej obok i przywitani się już jako realne osoby, jako one same, wypowiadając swoje imię.

IV. Omówienie doświadczenia (35 minut)

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Zapytaj o emocje i wnioski z ćwiczenia:
  - ▶ Jakie są wasze wrażenia po tym doświadczeniu?
  - ▶ Jak się czuliście w tym doświadczeniu?
  - ▶ Co zaobserwowaliście i zaobserwowałyście podczas tej aktywności?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Jak wam się pracowało na poszczególnych etapach przygotowania do spotkania: (a) poznawania materiałów i przygotowywania odpowiedzi na pytania, (b) prezentacji i interakcji podczas spotkania?
- ▷ Jeśli zauważysz jakąś specyficzną dynamikę dyskusji podczas ćwiczenia, to dopytaj o nią, np. sposób wypowiedzania się, odnoszenia się do siebie nawzajem osób reprezentujących poszczególne urzędy i instytucje i osób z doświadczeniem uchodźczym:
  - ▶ Jaki mieli stosunek do tematu i do siebie nawzajem?
  - ▶ Czym różniły się ich wypowiedzi, sposób widzenia zjawiska uchodźstwa?
- ▷ Poproś, by każda osoba podzieliła się informacją, która była dla niej najważniejsza, najbardziej ją zaskoczyła, którą najlepiej zapamiętała.

Krok 3: Wiedza

Instytucje ważne dla tematyki uchodźczej (5 minut)

- ▷ Poproś uczniów i uczennice, by wymienili wszystkie ważne w ich życiu instytucje, urzędy, organizacje – niech wskażą, w jakich instytucjach byli: jakie sprawy i gdzie musieli dotychczas załatwić.
- ▷ Następnie poproś uczniów o wymienienie wszystkich instytucji i organizacji ważnych w życiu uchodźcy. Zapisuj każdą z nich na oddzielnej kartce.
- ▷ Narysuj na plakacie typu flipchart lub tablicy długą strzałę oznaczającą czas pobytu migranta lub migrantki w Polsce. Początek strzały to granica państwa.
- ▷ Po uzgodnieniu z grupą przyklejaj każdą z instytucji w odpowiednim miejscu na strzałę.
- ▷ Przypomnij krótko zadania i role: instytucji państwowych i organizacji. Powiedz, że każda z instytucji dokłada wszelkich starań, by działać jak najlepiej, ale różnie im to wychodzi (pewne braki instytucjonalne powinny zostać już nazwane w trakcie dyskusji u RPD, odnieś się do nich).

- Zwróć też uwagę, że mimo największych starań niektóre sytuacje związane z kontaktem z instytucjami obcego państwa mogą być bardzo trudne. Podkreśl, że życie uchodźców i uchodźczyń bardzo mocno zależne jest od kontaktów z instytucjami; zarówno otrzymanie prawa do mieszkania w nowym kraju, jak i wiele innych aspektów życia uchodźców i uchodźczyń wymaga współpracy z instytucjami.

Perspektywa uchodźcy i uchodźczyni (15 minut)

- Pokaż film „Dotyczy / nie dotyczy: system w moim życiu”, który został zrealizowany przez grupę młodych uchodźców i uchodźczyń pochodzących z Czeczeni, Gruzji, Kirgistanu i Kazachstanu, w ramach projektu realizowanego przez fundację Dzieci Niczyje przy współpracy ze Stowarzyszeniem Praktyków Kultury.
- Młodzi uchodźcy i uchodźczynie mówią o swoim życiu i swoich kontaktach z instytucjami (głównie Strażą Graniczną, ośrodkiem, UdsC, szkołą).
- Spytaj uczniów i uczennice o wrażenia, jakie mają po tym filmie. Wypiszcie, na co szczególnie skarżyli się, jakie mieli trudności bohaterowie i bohaterki klipu.

Rola Rzecznika Praw Dziecka (5 minut)

Przypomnij pokrótce rolę Rzecznika Praw Dziecka i opowiedz o możliwości złożenia wniosku lub skargi (nie ma oficjalnych wzorów dokumentów, można przygotować dokument w samodzielnie wybranej formie). Podaj kontakt do Biura Rzecznika.

Rzecznik Praw Dziecka

ul. Przemysłowa 30/32, 00-450 Warszawa

telefon: 22 583 66 00, e-mail: rpd@brpd.go

800 12 12 12 – dziecięcy telefon zaufania RPD

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym i podsumowanie zajęć (5 minut, instrukcja do pracy domowej)

- Poproś, by uczniowie i uczennice wyobrazili sobie, że któryś z uchodźców lub uchodźczyń z filmu zaczyna się uczyć w ich szkole.
- Pokaż jeszcze raz listę problemów, jakie wymieniały osoby w filmie.
- Zadaj pracę domową: niech uczniowie przygotowują wniosek lub skargę do RPD, wyobrażając sobie, że przygotowują ją we współpracy z uczniem lub uczennicą z doświadczeniem uchodźczym. Opowiedz historię Kubana, ucznia uchodźcy, którego rodzinie groziło wydalenie z Polski, a w którego sprawę bardzo zaangażowała się jego klasa, pomagając mu w postępo-

waniu urzędowym. Historię Kubana możesz przeczytać w artykule Joanny Klimowicz „Uczniowie ratują Kubana przed deportacją” (15.09.2015), który dostępny jest na portalu Wyborcza.pl.

- Pożegnaj się z grupą. W razie potrzeb zaangażuj kogoś w pomoc przy sprzątnięciu scenografii i ustawieniu sali.

Warianty realizacji scenariusza

Wielkość grupy

Zależnie od wielkości grupy możesz:

- zwiększać lub zmniejszać liczbę osób w danej grupie eksperckiej (od dwóch do czterech, a nawet więcej – pamiętaj o przygotowaniu odpowiedniej liczby materiałów źródłowych przy większych grupach),
- zwiększać lub zmniejszać liczbę grup eksperckich (od trzech do pięciu, a nawet więcej, jeśli przygotujesz dodatkowe materiały),
- obsadzać osoby w roli gości/pracowników i pracownic innych instytucji czy Biura Rzecznika lub nie (jeśli masz osoby w roli gości, to nie zapominaj angażować ich też w przebieg dyskusji – dając im przestrzeń na własne komentarze, pytania do ekspertów).
- dawać dodatkowe role, np. współprowadzący, gość specjalny – komisarz Unii Europejskiej, dziennikarka pisząca o uchodźcach, przedstawiciel Kościoła katolickiego, Ligii Muzułmańskiej, polityk itp. (tu możesz kreować dowolne postaci, pamiętając jednak o wcześniejszym przygotowaniu materiałów i wprowadzeniu osób w te role).

Obecność ucznia lub dorosłego o migracyjnym, uchodźczym doświadczeniu

Uchodźca lub uchodźczynie uczęszczający do waszej szkoły czy konkretnej klasy lub rodzice cudzoziemscy mogą być bardzo cennym źródłem informacji i bardzo wspomóc proces uczenia się w zaproponowanej aktywności. Musisz jednak wziąć pod uwagę osobowość, sposób funkcjonowania tej osoby, zbadać wcześniej, jaki jest jej stosunek do swoich przeżyć czy kwestii uchodźczej, jaki stosunek mają inne osoby w klasie. Warto pamiętać, że osoba z doświadczeniem migracyjnym może być na różnym etapie adaptacji w nowym środowisku, stąd ważne, by nie oceniać jej przez pryzmat zgody na udział w aktywności lub odmowy. Jeśli zgodzi się uczestniczyć w lekcji, to trzeba dokładnie zaplanować, w jakiej roli. Kierując się zasadami edukacji dramowej, osoba ta nie powinna być w tym ćwiczeniu sobą, czyli wchodzić w rolę uchodźcy czy uchodźczynie, lecz np. kuzynem uczniów Polaków, nauczycielki. Jeśli w twojej szkole jest dziecko uchodźcze lub rodzic i uważasz, że ma „poukładane”

kwesie uchodźstwa, umie i lubi o tym doświadczeniu opowiadać, to możesz, po wcześniejszym przygotowaniu takiej osoby, zaprosić ją jako gościa specjalnego. Będzie to prawdopodobnie dla tej osoby wyróżnieniem, wzmocnieniem, okazją do dzielenia się swoją ekspertyzą i doświadczeniem, szansą do bycia zauważonym i wysłuchanym. Nie każdy uchodźca lub uchodźczyni dobrze odnajdzie się w takiej roli, ale są i tacy, dla których taki rodzaj uwagi jest ważnym elementem integracji ze społeczeństwem polskim i odnajdywania się w nowej rzeczywistości.

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Jest to jedna z bezpieczniejszych metod pracy dramą w tematyce uchodźczej. Większość procesu jest pod dość dużą kontrolą osoby prowadzącej. Sukces zajęć w przypadku tego scenariusza będzie zależeć od kilku rzeczy:
  - ▶ wejścia w role – postaraj się włożyć wysiłek sprzyjający temu, by uczennice i uczniowie faktycznie weszli w rolę, czyli: przygotuj jak najlepiej rekwizyty budujące atmosferę, modeluj swoją rolę i zachowania, stymuluj i inspiruj innych tym, jak wchodzisz w rolę osoby prowadzącej spotkanie, pozwól na obawy, niechęć, wstyd – zapraszaj, a nie zmuszaj,
  - ▶ przebiegu dyskusji – moderuj, pilnuj zasad dyskusji, trzymaj się wątku, koryguj na bieżąco wypowiedzane treści, jeśli trzeba.
- ▷ Pilnuj czasu, ale korzystaj z niego elastycznie i adekwatnie. Zaproponowane ramy czasowe warto traktować jako wskazówkę, ale nie jako konieczny wymóg. W niektórych grupach będzie potrzebne więcej czasu na rozgrzewkę, doświadczenie lub podsumowanie. Zaczynając, pamiętaj, że szczególnie na początku warto pilnować struktury czasowej (istnieje ryzyko, że same rozgrzewki zajmą bardzo dużo czasu i pozostanie mało elastyczny czas na przejście przez wszystkie kolejne – bardziej merytorycznie istotne – etapy pracy). Staraj się jednak, by żaden z elementów nie rozciągnął się zbyt mocno. Przy pewnej dyscyplinie czasowej można zrealizować wszystkie kroki.
- ▷ Przed rozpoczęciem debaty sprawdź stopień przygotowania poszczególnych grup do dalszej części: czy uczniowie i uczennice potrafią odpowiedzieć na pytania, które będą stawiane podczas dyskusji.

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

1 | Co twoim zdaniem te zajęcia dały uczniom i uczennicom?

- ▷ *Uczniowie i uczennice w podsumowaniu podkreślili, że:*
  - ▶ *Nie jest łatwo zostać uchodźcą w Polsce;*
  - ▶ *Wynika z tego dużo problemów i utrudnień;*
  - ▶ *Dzieci mają ciężko;*
  - ▶ *W ośrodkach jest niefajnie;*
  - ▶ *Na uchodźców szkoła dostaje dodatkowe pieniądze.*
- ▷ *Uczniowie i uczennice najbardziej skupili się na problemie szkoły, funkcjonowania dzieci bez znajomości języka i zwyczajów w Polsce. Przyznali, że uczniów o migranckim pochodzeniu spotyka dyskryminacja poprzez przezywanie, nadawanie pseudonimów. Podawali przykłady przezwisk. Zastanawiali się również nad procedurami podczas kontroli granicznej. Według jednego z uczniów lekarz powinien być pierwszy w kontakcie z cudzoziemcem (najprawdopodobniej media zrobiły swoje i spowodowały nieświadomy strach przed „zarazą”).*
- ▷ *Osoby uczestniczące w lekcji dowiedziały się o istnieniu instytucji, o których wcześniej nie miały pojęcia, np. Urzędu do spraw Cudzoziemców, fundacji i stowarzyszeń, które pomagają migrantom zorganizować życie w nowym kraju.*
- ▷ *Klasa dowiedziała się, że uczniowie, którzy słabo znają język polski, mają prawo, by sprawdziany i egzaminy były organizowane w dostosowanej formie.*
- ▷ *W czasie dyskusji uczniowie słuchali się nawzajem, wymieniali się informacjami. Nie było chaosu.*
- ▷ *Uczniowie zainteresowali się nie tylko sposobem funkcjonowania instytucji, ale także szczegółami. Duże wrażenie robiły na nich konkretne dane: wysokość kieszonkowego, liczba odmów przy udzielaniu statusu uchodźców, chętnie też krążyli wokół kwestii finansowych.*

2 | Z czego jesteś najbardziej zadowolona po przeprowadzeniu lekcji?

- ▷ *Jestem zadowolona, że udało się stworzyć atmosferę poprzez rekwizyty, muzykę wprowadzającą, fikcyjne wizytówki na stolikach z funkcją, jaką pełni osoba w instytucji. Warto też na tablicy multimedialnej w momencie wystąpienia danej instytucji pokazywać logo, symbole, tła itp. Dzięki temu oraz pracy z wchodzeniem w role od samego początku, od kalamburów, uczniowie chętnie weszli w role i pracowali w nich.*

- ▷ *Musiłam moderować dyskusję i pilnować, by uczestnicy i uczestniczki spotkania nie odbiegali od tematu. Są uczniowie, którzy zmieniają temat lub z uporem skupiają się na jakimś zdaniu, drażąc dygresyjnie temat.*
- ▷ *Cieszę się, bo dzieci przyjmują tematykę z należytą powagą. Myślę, że wynika to z tego, iż mój stosunek do tematu pozbawiony jest negatywnych emocji. Jedna z uczennic, kiedy zapowiedziałam warsztat, powiedziała: „O nie, tylko nie o uchodźcach”. Musiałam, jako nauczyciel, się z tym zmierzyć.*
- ▷ *Jestem zadowolona, bo dzieciom się podobało, opowiadały o swoich wrażeniach, na tyle zainteresowały się tematem, że dopytywały o sprawy, które zostały zarysowane. A trzeba przyznać, że większość zespołu niewiele wiedziała o uchodźcach, kilka osób wyraziło swoje obawy przed napływem ludzi innej kultury, a kilka innych wyrażało się w sposób pełen współczucia.*

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

horror	dramat	komedia	romans
opera mydlana	komentator sportowy	zapowiedź pogody	bajka dla dzieci
zakochanie	zdeenerwo- wanie	rozpacz	strach
radość/ euforia	złość/ kłótnia	niepew- ność/ za- wstydzienie	pewność siebie

Straż Graniczna
fundacja Ocalenie
Urząd ds. Cudzoziemców
ministerstwo i szkoła
ośrodek pobytowy dla cudzoziemców
goście / uczestnicy i uczestniczki konferencji

STRAŻ GRANICZNA to zawodowa formacja typu policyjnego. Jej zadaniem jest ochrona granicy państwowej i kontrola ruchu granicznego. Funkcjonariusze Straży Granicznej noszą umundurowanie typu wojskowego, dysponują różnymi środkami lokomocji (motory, samochody, łodzie podwodne i inne) i uzbrojeniem.

Jednym z ich zadań jest przyjmowanie wniosków od cudzoziemców, którzy chcą dostać w Polsce status uchodźcy lub inną formę ochrony międzynarodowej.

Każdy cudzoziemiec ma prawo do złożenia wniosku o nadanie statusu uchodźcy.

Otrzymanie statusu uchodźcy oznacza zgodę na pobyt cudzoziemca w Polsce i zagwarantowanie mu ochrony i pomocy w zorganizowaniu sobie życia w nowym kraju. Cudzoziemiec, przybywając do Polski, jeszcze na granicy czy na lotnisku może złożyć taki wniosek – musi tylko powiedzieć „azyl”, „uchodźca”, „status uchodźcy” lub tym podobne.

Jeśli nie zrobi tego w momencie przekraczania granicy, to może też później, już będąc w Polsce, ale musi wtedy pójść do oddziału Straży Granicznej i zrobić to samo, co by zrobił na przejściu granicznym.

Funkcjonariusze Straży Granicznej:

- ▷ przyjmują wypełniony formularz,
- ▷ robią kandydatowi zdjęcie,
- ▷ pobierają odciski palców,
- ▷ zabierają paszport, by przekazać odpowiedniemu urzędowi (trafia do szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców),
- ▷ przeprowadzają krótki wywiad, by dowiedzieć się, dlaczego i jak dany człowiek przyjechał do Polski. Taka rozmowa powinna być przeprowadzona w języku zrozumiałym dla cudzoziemca, więc jeśli nie mówi on w języku strażnika granicznego, a funkcjonariusz nie zna języka obcego, powinien być zagwarantowany tłumacz,
- ▷ zapewniają badanie przez lekarza.

Dalsze procedury przejmuje szef Urzędu do spraw Cudzoziemców i to on decyduje o nadaniu statusu uchodźcy lub innej formy ochrony cudzoziemca w Polsce.

Komendant główny Straży Granicznej na specjalnej konferencji w 2015 roku w Sejmie powiedział, że Straż Graniczna jest przygotowana na przyjęcie nawet zwiększonej liczby cudzoziemców/uchodźców i ma doświadczenie przyjmowania dużej liczby uchodźców na granicy państwa. Wielu pracowników, jak również sami cudzoziemcy, twierdzi, że kontakt pomiędzy cudzoziemcami a urzędnikami nie zawsze jest łatwy. Brakuje wiedzy o sobie nawzajem. Przydałoby się większe przygotowanie pracowników Straży Granicznej do pracy w wielokulturowym środowisku.

Urząd ds. Cudzoziemców zajmuje się wydawaniem pozwoleń na pobyt cudzoziemców w Polsce. Każdy cudzoziemiec, który przyjeżdża do naszego kraju na dłużej niż trzy miesiące, musi dostać zgodę na zamieszkanie w Polsce.

W przypadku gdy cudzoziemiec był prześladowany lub czuł zagrożenie prześladowaniem w swoim kraju pochodzenia, może się w Polsce starać o otrzymanie ochrony międzynarodowej. Są różne formy takiej ochrony: status uchodźcy i ochrona uzupełniająca. Status uchodźcy przyznaje się, jeśli było się prześladowanym z powodu: rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej. Ochronę uzupełniającą dostają osoby prześladowane z innych powodów.

W ostatnich latach w Polsce każdego roku kilkanaście tysięcy osób stara się otrzymać status uchodźcy (np. w 2015 roku o starało się ok. 11 tysięcy osób. Status otrzymało 346 osób).

Osoba, która nie wykazała realnego zagrożenia prześladowaniem i nie otrzymała ochrony, ale w jej kraju grozi jej niebezpieczeństwo, może otrzymać zgodę na pobyt ze względów humanitarnych lub zgodę na tzw. pobyt tolerowany. Status uchodźcy daje największą pomoc i ochronę (przysługuje Indywidualny Program Integracyjny i dofinansowanie), ale pozostałe formy też są pomocne, bo przede wszystkim pozwalają legalnie żyć w nowym kraju.

Jak przyznaje się status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą?

Formy ochrony nadaje się cudzoziemcowi, który udowodnił, że w swoim kraju był prześladowany lub bał się, że może być prześladowany.

Urząd weryfikuje, czy dana osoba jest rzeczywiście uchodźcą. Sprawdza np. zdjęcia wykonane w kraju pochodzenia, zaświadczenia lekarskie, dokumenty oraz przeprowadza wywiad z cudzoziemcem. Osoba, która nie przedstawi dowodów prześladowania lub realnego ryzyka prześladowania, zostanie przyłapana na kłamstwie lub jest niebezpieczna dla Polski, nie otrzyma ochrony. UdsC ma pół roku na decyzję w tej sprawie.

Gdzie mieszka osoba, która czeka na decyzję UdsC?

W trakcie oczekiwania na decyzję cudzoziemiec może mieszkać, gdzie chce. Jeśli ma pieniądze, może wynająć sobie mieszkanie, a jeśli nie, to może przebywać w specjalnym ośrodku, który zapewnia mu mieszkanie, jedzenie i opiekę lekarzy oraz przekazuje małe pieniądze na życie (ok. 70 zł miesięcznie kieszonkowego oraz jednorazowo po 140 zł na zakup ubrania i butów). Obecnie w Polsce jest 11 ośrodków dla uchodźców. Osoba, która otrzymała status uchodźcy, po trzech miesiącach powinna opuścić ośrodek. Od tego czasu legalnie mieszka w Polsce, ma takie same prawa jak Polacy – do nauki, do pracy, do leczenia się czy otrzymywania różnego rodzaju pomocy.

Ośrodek pobytowy dla cudzoziemców to jeden z kilkunastu ośrodków prowadzonych przez Urząd ds. Cudzoziemców. Trafiają do niego cudzoziemcy, którzy czekają na decyzję, czy dostaną status uchodźcy, czy nie. W ośrodku mieszka 50–70 dorosłych i dzieci różnych narodowości i religii. Jednym z zadań ośrodka jest przygotowanie osób w nim przebywających do życia w Polsce, aby po otrzymaniu decyzji mogli znaleźć pracę i mieszkanie poza ośrodkiem.

Cudzoziemcy mieszkają w pokojach od trzy- do sześciuosobowych. Mają do dyspozycji kuchnię, wspólną salę, podwórko, jest też stołówka. Mają mnóstwo czasu wolnego. Dlatego w ośrodku odbywają się różnego rodzaju zajęcia organizowane zarówno przez ośrodek, jak i wolontariuszy spoza niego. Dzieci w wieku szkolnym przygotowywane są do pójścia do szkoły. Chętni chodzą na lekcje języka polskiego, którego jest jednak za mało, by dobrze poznać język. Nieznajomość obyczajów, kraju, języka, brak pieniędzy, ale i wspomnienia z wojny, prześladowań, ucieczki z kraju sprawiają, że kobiety i mężczyźni najczęściej nie chcą wychodzić z ośrodka. W nim się czują lepiej i bezpieczniej. Łatwiej jest z dziećmi, które muszą chodzić do szkół poza ośrodkiem.

Zadaniem uchodźców jest nauka życia w społeczeństwie polskim. Potrzebują do tego pomocy psychologów, prawników i asystentów kulturowych. Obecnie pracowników jest za mało, a psycholog i prawnik odwiedzają ośrodek tylko raz na jakiś czas. Nie zawsze są oni przygotowani do pracy z uchodźcami.

W Polsce takich ośrodków jest kilkanaście, zazwyczaj z dala od dużych miast, raczej na uboczu. Często zajmują stare zniszczone budynki, wokół których mało jest życia, mało Polaków, czasem to dawne koszary wojskowe. Większość ośrodków jest półotwarta, co znaczy, że mieszkańcy mogą wychodzić na zewnątrz za dnia. Tylko kilka jest zamkniętych i strzeżonych. Choć ośrodki są bezpiecznym schronieniem przed prześladowaniami, wojną we własnym kraju, to potrafią też stać się azylem od otaczającej polskiej rzeczywistości. Nie każdemu łatwo jest odnaleźć się w obcym społeczeństwie.

Ministerstwo Edukacji / szkoła

W Polsce każda osoba w wieku szkolnym (6-18 lat) ma obowiązek chodzić do szkoły. Taki sam obowiązek mają dzieci, które są cudzoziemcami – nieważne, czy mają zgodę na legalny pobyt w Polsce, czy nie. Szkoły podstawowe i gimnazja muszą przyjąć do szkoły dzieci cudzoziemców (także w trakcie roku szkolnego), jeśli tylko mieszkają one w ich rejonie. Szkoły ponadgimnazjalne i dla dorosłych przyjmują cudzoziemca, jeżeli dysponują wolnymi miejscami, a o przyjęciu w trakcie roku szkolnego decyduje dyrektor placówki.

Nauka jest bezpłatna dla dzieci cudzoziemskich. Rodzice lub opiekunowie powinni jednak zagwarantować podręczniki, materiały i inne rzeczy potrzebne w szkole (jeśli nie mają pieniędzy, mogą, tak jak Polacy, ubiegać się o pomoc lub pieniądze w fundacjach i stowarzyszeniach, a czasem także w odpowiednich urzędach, na przykład ośrodkach pomocy społecznej).

Dyrektor każdej szkoły przeprowadza z kandydatem z innego kraju wstępną rozmowę pozwalającą przydzielić go do odpowiedniej klasy. Dziecko nie musi znać języka polskiego, by zacząć edukację w szkole. Jeśli nie zna polskiego, może otrzymać dodatkowe bezpłatne lekcje języka polskiego organizowane w szkole, do której chodzi, przez pierwszych 12 miesięcy. Ma też prawo do dodatkowych lekcji z innych przedmiotów. Tygodniowy rozkład dodatkowych zajęć oraz ich liczbę ustala dyrektor szkoły. Zajęcia te mogą mieć formę indywidualną lub grupową w zależności od sytuacji w danej szkole. Może być tych lekcji dowolna liczba, nie więcej jednak niż pięć godzin lekcyjnych tygodniowo na jednego ucznia. Szkoła otrzymuje dodatkowe pieniądze na działania związane z edukacją cudzoziemców.

Uczniowie, którzy słabo znają język polski, mają prawo do tego, by sprawdziany i egzaminy (gimnazjalne i maturalne) były organizowane w odpowiedniej formie (np. inne arkusze egzaminacyjne dostosowane do potrzeb ucznia, pozwolenie korzystania z odpowiednich pomocy, np. słownika dwujęzycznego, wydłużenie czasu egzaminów).

Ministerstwo Edukacji uważa, że jest przygotowane do przyjmowania uchodźców do szkół. Ma dostosowane do ich sytuacji przepisy, gwarantuje wsparcie i pomoc dla cudzoziemców, pomaga nauczycielom i uczniom przygotować się do uczenia się w wielokulturowych klasach (wydaje podręczniki, organizuje szkolenia i kursy). Sami nauczyciele i uczniowie skarżą się jednak, że jest tego wszystkiego za mało i nauka w klasach wielokulturowych odbywa się zazwyczaj bez odpowiedniego przygotowania uczniów, a wszyscy wiedzą o sobie bardzo mało i nie zawsze potrafią pokojowo współżyć.

Fundacje i stowarzyszenia to organizacje utworzone przez grupy ludzi, którzy decydują się zebrać razem i działać na rzecz jakiejś ważnej sprawy, najczęściej takiej, którą państwo nie do końca dobrze się zajmuje. Działają w celu pomagania, a nie dla zysku. Wiele z nich utworzono, by wspierać migrantów – pomagać im zorganizować swoje życie w nowym kraju i rozwijać się. Część z nich została założona tylko przez Polaków, inne tylko przez cudzoziemców, ale są i takie, które założyli i w których pracują Polacy i cudzoziemcy razem.

Przykładem jest **fundacja Ocalenie** powołana, by wspierać migrantów i pomagać im zorganizować swoje życie w nowym kraju. Działa od 2000 roku, udzielając bezpłatnej pomocy psychologicznej, prawnej, mieszkaniowej, zawodowej czy językowej – w dziewięciu różnych językach – dla migrantów i uchodźców, prowadzi też działania edukacyjne i kulturalne skierowane zarówno do cudzoziemców mieszkających w Polsce, jak i do Polaków. W fundacji pracują Polacy, ale też wielu migrantów i uchodźców z różnych krajów.

Stowarzyszenia i fundacje na swoją działalność muszą zdobywać pieniądze od sponsorów, ludzi dobrej woli, biorą też udział w konkursach, w których różne instytucje, ministerstwa, urzędy dają pieniądze na działalność. Organizują także zbiórki od ludzi – każdy grosz się liczy, bo pieniędzy na pomoc, jaką organizują, jest często za mało.

Z ich pomocy korzysta bardzo wielu migrantów i uchodźców – część z nich tylko im zawdzięcza to, że mieszkają legalnie w Polsce. Pracownicy organizacji pomagają często napisać pismo do urzędu, tłumaczą w trakcie przesłuchań, zapewniają prawnika, który prowadzi ich sprawy w sądzie. Wielu migrantów jest bardzo wdzięcznych za wszelką pomoc. Jak tylko jakieś stowarzyszenie zaczyna się rozpadać, bo na przykład brakuje mu pieniędzy, to organizują akcje społeczne i pomagają przetrwać organizacji.

Organizacje te bardzo dobrze znają problemy cudzoziemców, wiedzą, jakie mają trudności w Polsce, dlatego często piszą na ten temat raporty, krytykują polityków i urzędników za różne działania i za braki – pokazują, co jeszcze trzeba zrobić, by dać ludziom uciekającym przed prześladowaniami prawdziwą ochronę i pomoc.

Rzecznik Praw Dziecka

Szanowni Państwo,

dziękujemy za przyjęcie zaproszenia do udziału w spotkaniu „Sytuacja małoletnich uchodźców i uchodźczyń w Polsce” organizowanym przez Biuro Rzecznika Praw Dziecka. Celem spotkania będzie wzajemne poznanie się instytucji, które zazwyczaj działają oddzielnie, każda we własnym zakresie. Przyjęcie uchodźców wymaga jednak zwiększonej współpracy. Spotykamy się, by się lepiej poznać i zastanowić się, co możemy zrobić razem, by lepiej przygotować się na obecność dzieci uchodźczych w naszych szkołach i społecznościach.

Poniżej pytania, wokół których będzie się toczyła dyskusja:

- ▷ Czym się państwo zajmują (kieruj pytanie po kolei do wszystkich zebranych) i dlaczego są państwo ważni dla cudzoziemców, szczególnie uchodźców?
- ▷ Jak ktoś trafi do Polski jako uchodźca, to co się z nim dzieje? Z jaką pierwszą instytucją ma kontakt i jak on wygląda? (wypowiedź Straży Granicznej)
- ▷ Uchodźca to każda osoba, która wyjechała ze swojego kraju / musiała uciekać, bo bała się o bezpieczeństwo lub życie swoje lub kogoś bliskiego. Takim osobom przysługuje prawo do specjalnej ochrony. Co musi zrobić taka osoba, by móc mieszkać w Polsce? (Straż Graniczna i Urząd ds. Cudzoziemców)
- ▷ Wiele osób, które uciekają ze swojego kraju, nie ma pieniędzy i nie mogą sami zapłacić za swoje potrzeby. Często docierają do bezpiecznego kraju z niczym. Na jaką/czyją pomoc może liczyć uchodźca lub uchodźczyni? Gdzie taka osoba mieszka, jak wygląda, jak żyje? (UdsC, ośrodek, fundacje i stowarzyszenia)
- ▷ Jak wygląda w Polsce w praktyce realizacja prawa dzieci do nauki – czy dzieci uchodźcze mogą uczyć się w Polsce i na jakich zasadach? (szkoła)
- ▷ Jak państwo uważają, co jeszcze powinno paść w kontekście uchodźców, a nie zostało powiedziane?

Chcemy na spotkaniu dowiedzieć się o sobie jak najwięcej i poruszyć różne kwestie. Zapraszamy do zapoznania się z materiałami z teczki, które ułatwią państwu przygotowanie się do udziału w spotkaniu. Sprawdźcie, na które z pytań możecie odpowiedzieć na podstawie materiałów, którymi dysponujecie. Przygotujcie sobie notatki na podstawie wyselekcjonowanych informacji. Na pewno zechcecie odpowiedzieć na przynajmniej jedno z pytań.

Do zobaczenia u Biurze Rzecznika Praw Dziecka w sali numer 3.

Życzymy udanego spotkania,

Rzecznik Praw Dziecka i współpracownicy

a

X

!

C

Dominika Cieślikowska

Obalamy mity, poznajemy fakty. Wiarygodnie o uchodźcach i uchodźczyń

Adresaci: szkoły gimnazjalne i ponadgimnazjalne, grupa minimum 8 osób.

Cele:

- 1 | Zdobycie rzetelnej wiedzy na temat uchodźców i uchodźczyń i porównanie jej z powszechnymi przekonaniem (fakty kontra mity).
- 2 | Kształtowanie gotowości i umiejętności sięgania po teksty źródłowe dotyczące tematyki uchodźczej: materiały publikowane przez wiarygodne źródła naukowe, urzędowe, inne.
- 3 | Podniesienie umiejętności analizy tematyki uchodźczej z różnych perspektyw.

Opis zajęć: Rolą tego scenariusza jest przede wszystkim przekazanie wiedzy na temat uchodźców i uchodźczyń, dostarczenie rzetelnych informacji z wiarygodnych źródeł, w kontraście do obecnych w wiedzy potocznej czy w przekazach medialnych przekłamań, nieścisłości. Pośrednio celem scenariusza jest też refleksja nad instytucjami ważnymi dla funkcjonowania uchodźców i uchodźczyń w społeczności (kraju, miejscowości, szkole). Scenariusz zaprasza do zdobywania wiedzy w niekonwencjonalny, nieco zabawowy sposób. Uczniowie i uczennice podczas zajęć zaproszeni są do przygotowania symulacji programu telewizyjnego i dyskusji eksperckiej na temat uchodźców. Przygotowania i rozmowy w programie mają być pretekstem do rozprawienia się z powszechnymi mitami podtrzymywanymi w społeczeństwie na ten temat.

Zajęcia można poprowadzić jako pojedyncze wydarzenie lub kontynuacja tematu uchodźczego rozpoczęta poprzez prowadzenie lekcji według dwóch innych scenariuszy: (1) Różne drogi i (2) Media o uchodźcach i uchodźczyń.

Czas: 100 minut.

Materiały:

1 | **Scenografia studia telewizyjnego:** ustawienie stołów, woda i szklanki, mikrofony lub mikroporty (prawdziwe lub realistyczne atrapy), ławki dla publiczności w studiu, wizytówki do postawienia na stołach, czołówka programu, muzyka przewodnia – do samodzielnego przygotowania.

2 | Kopie materiałów pomocniczych.

Materiał	Liczba	Uwagi
Dowolny tekst jednostronicowy	Do samodzielnego przygotowania x liczba grup	Dowolny tekst: instrukcja obsługi urzędnika, strona gazety, dokument, np. opis procedury urzędowej
Opisy stylów czytania	Materiał pomocniczy nr 1 x liczba osób x liczba grup	Do pocięcia na pojedyncze style
Role	Materiał pomocniczy nr 2 x liczba osób uczestniczących w zajęciach	Do pocięcia na pojedyncze instytucje – każda osoba losuje po jednej nazwie instytucji
Teczki eksperckie z materiałami	Materiał pomocniczy nr 3 i materiał pomocniczy nr 4 x liczba grup Teczki x liczba grup	W każdej teczce: pisemna instrukcja i materiał na temat danej instytucji (ew. w kilku kopiach)
Plakat: Podmioty społecznie ważne dla tematyki uchodźczej	Materiał pomocniczy nr 5 x 1	Wydrukuj w formie dużego plakatu lub przygotuj jako inny rodzaj prezentacji
Quiz wiedzy	Materiał pomocniczy nr 6 x 1 (duży format) i/lub x liczba osób	Wydrukuj w formie dużego plakatu i/lub kart pracy dla każdej osoby

Przebieg warsztatu**Wprowadzenie do lekcji (10 minut)****Krok 1: Przygotowanie przestrzeni**

- ▷ Przygotuj akcesoria do zaaranżowania w sali odpowiedniego nastroju. Pomieszczenie w drugiej części zajęć będzie imitowało studio telewizyjne. Scenografia i wystrój będą budowały atmosferę i pomagały pogłębić rozumienie ról i sytuacji.
- ▷ Zależnie od czasu i nakładów, jakimi dysponujesz, możesz temu aspektowi poświęcić mniej lub więcej energii. Zadbanie o salę może ułatwić osobom biorącym udział w aktywności wejście w role. Niezbędne minimum:
  - ▶ stolik dla osoby prowadzącej,
  - ▶ pięć stolików z trzema/czterema krzesłami przy każdym, ustawione na środku sali, wyspowo, w kierunku stolika osoby prowadzącej,
  - ▶ krzesła dla publiczności ustawione wokół całej sali, pod ścianami (jeśli będziesz prowadzić zajęcia w grupie większej niż 15–20 osób).
- ▷ Możesz też zadbać o przygotowanie dekoracji: baner/szyld z logo i nazwą programu telewizyjnego, jeden/dwa przenośne mikrofony na każdym stoliku, wizytówki z nazwami instytucji i organizacji do postawienia na każdym ze stolików eksperckich, przygotowane nagranie z czołówką programu i/ lub muzyką przewodnią dla programu.
- ▷ Postaraj się jeszcze przed zajęciami mieć wszystko przygotowane, ale nie ustawiaj jeszcze sali. Będzie na to czas podczas przygotowywania się uczniów do ról.

Krok 2: Wprowadzenie tematu

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, to przywitaj uczniów i uczennice, opowiedz o celu zajęć, wprowadź ich w formę zajęć inną niż lekcyjna. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadbaj o poznanie się i integrację (przeprowadź aktywności integracyjne pomagające poznać się osobom w grupie i przyzwyczaić się do ekspozycji społecznej).
- ▷ Propozycja instrukcji: „Na dzisiejszej lekcji poznamy różne fakty na temat uchodźców i uchodźczyń. Sięgnijmy po wiarygodne informacje pochodzące z poważnych źródeł, które pomogą nam zrozumieć tematykę migracyjną i uchodźczą. Będziemy zgłębiać temat, pracując metodą warsztatową. Zaproszę was do pracy poprzez wcielanie się w role ekspertów i ekspertek w tej dziedzinie.”

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się na lekcji (przed warsztatem sięgnij do artykułu „Drama otwiera” zamieszczonego w tej publikacji – przeczytaj o roli zasad na zajęciach dramowych). Pokaż na forum różne obrazy z zachowaniami wspierającymi uczenie się metodami aktywnymi – klasa zgaduje, co jest na rysunku, a osoba prowadząca zapisuje odpowiedzi lub przykleja do plakatu dany rysunek.
- ▷ Możesz też rozdać rysunki kilku osobom i poprosić, żeby pokazały bez słów, co na nich jest (kalambury) – druga wersja w klasach, które są chętne do działania, pokazywania i zabawy.
- ▷ Proponowane zasady:
  - ▶ słuchanie się nawzajem / mówi jedna osoba naraz,
  - ▶ aktywność
  - ▶ prawo do błędu
  - ▶ dopytujemy, gdy coś jest niezrozumiałe
  - ▶ nie stosujemy przemocy (ewentualnie stopklatka i zastyganie w geście symbolizującym przemoc)
  - ▶ nie oceniamy zdolności aktorskich

II. Wprowadzenie do dramy (10 minut)

Krok 1: Przygotowanie materiałów

- ▷ Przygotuj kilka zestawów z karteczkami z rolami rozgrzewkowymi. W zestawie mogą być kategorie w nawiązaniu np. do:
  - ▶ mediów i filmów: horror, dramat, komedia, kabaret, opera mydlana, komentator sportowy, program informacyjny typu „Wiadomości” lub „Fakty”, zapowiedź pogody
  - ▶ stanów/emocji: zakochanie, zdenerwowanie, rozpacz, strach, radość/euforia, złość/kłótnia, niepewność/zawstydzenie, pewność siebie.

Krok 2: Podział na grupy

- ▷ Do ćwiczenia wprowadzającego będziesz potrzebować grupki około 8-osobowych. Podziel grupę na mniejsze zespoły dowolną metodą lub skorzystaj z naszej propozycji.
- ▷ Zaproś wszystkich do spacerowania po sali w dowolnym tempie, ustalając najpierw, że na umówiony znak wszyscy się zatrzymują, by usłyszeć informację o tym, w jak liczne grupki mają się połączyć (np. trójki, czwórki itd.).

- ▷ Przeprowadź kilka rund – zaprosz do łączenia się w pary, czwórki, dziesiątki i ostatecznie w docelową liczbę: osiem osób. Zależnie od wielkości grupy, z jaką pracujesz, będziesz mieć dwie, trzy lub cztery grupki 8-osobowe.

Krok 3: Rozgrzewka dramowa

- ▷ Rozgrzewka ta służy przećwiczeniu wchodzenia w role, w różne style mówienia, „stylizacje” związane z telewizją.
- ▷ Każdej grupce przydziel zestaw karteczek z rolami i tekst. Poproś, by po kolei każda osoba z grupy odczytała wybrany przez siebie fragment tekstu w stylu wyznaczonym na kartce z rolą.
- ▷ Zachęć do modulowania głosu, używania różnych tonów, ale i do zmian w mimice czy postawie, do gestów i sposobu ustawienia pomagającego oddać charakter roli.
- ▷ Pozostałe osoby z grupki zgadują, w jakim stylu jest czytany dany fragment.
- ▷ Powtórz zabawę w zgadywanie tyle razy, ile jest osób.
- ▷ Jeśli pojawi się kilka „stylizacji”, które nie zostaną odgadnięte, poproś, by po pierwszej rundzie wszyscy wymienili się swoimi karteczkami i odczytali tekst w nowej roli. Pozostali, poza osobą, która wcześniej miała ten styl, odgadują ponownie, o jaki styl chodzi.

III. Doświadczenie (45 minut)

Krok 1: Przydział ról i rozdanie materiałów

- ▷ Przygotuj zestaw karteczek z rolami właściwymi – przydziel poszczególnym osobom role eksperckie i publiczności.
- ▷ Przejdź po sali z workiem z karteczkami i poproś każdą osobę o wylosowanie roli.
- ▷ Poproś o zebranie się osób w grupkach zgodnie z wylosowaną rolą. Każda grupa otrzymuje teczkę z materiałami. Może usiąść w dowolnie wybranym miejscu lub przy stoliku/ławkach wcześniej przygotowanych dla publiczności.

Krok 2: Wejście w role, przygotowanie się do dyskusji

- ▷ Poproś osoby z każdej grupy, by usiadły razem, i wyjaśnij dalszy przebieg zajęć.

- ▷ Propozycja instrukcji: „Jesteście osobami, które wezmą za chwilę udział w nagraniu kolejnego odcinka telewizyjnego programu publicystycznego o bardzo dużej oglądalności. Będziecie w tym programie pełnić różne funkcje. Ich opis znajduje się w teczkach, które otrzymaliście. Będziecie mieli czas – 20 minut – by przygotować się do wystąpień. Zapoznajcie się z materiałami z teczek – dowiedcie się z nich, kim jesteście, czym się zajmujecie, poznacie fakty ważne z punktu widzenia osób, którymi zaraz się staniecie. Po przeczytaniu materiałów odpowiedzcie na pytania umieszczone na karcie z instrukcją, przygotujcie krótkie wypowiedzi na zadane tematy, najlepiej, jeśli podzielicie się rolami i uzgodnicie, kto w jakiej kwestii będzie się wypowiadał”.
- ▷ Daj uczniom 20 minut na przygotowanie się, w razie pytań podchodź i wyjaśniaj, sprawdzaj w międzyczasie, jak idzie praca.
- ▷ Podczas cichej pracy w podgrupach przygotuj salę. W centralnym miejscu ustaw stolik dla prowadzącej, wokół sali rozmieść pięć stolików z trzema-czterema krzesłami przy każdym (ustawienie wyspowe, w kierunku stolika prowadzącej) oraz krzesła dla publiczności ustawione wokół całej sali, pod ścianami (jeśli będziesz prowadzić zajęcia w grupie większej niż 15–20 osób). Dodatkowo możesz zadbać o przygotowanie dekoracji, o których była mowa we wstępie do scenariusza (baner, zapowiedź muzyczna lub wizualna programu, mikrofony itp.).
- ▷ Po upływie jakichś 15 minut możesz przejść się po sali, podchodząc do każdej grupki i sprawdzając, czy prace zmierzają do końca, czy uczniowie mają już przygotowane odpowiedzi na pytania, ewentualnie pomóż odpowiedzieć, skoryguj.
- ▷ Pod koniec wyznaczonego czasu podejdź do każdej grupy po kolei, będąc już w swojej roli (osoby prowadzącej program) i zagaj, wprowadzając w atmosferę programu telewizyjnego. Przygotowując się, wybierz postać, której styl prowadzenia ci odpowiada, poćwicz jej zachowanie, naśladowaj lub stwórz własną kreację osoby prowadzącej program. Pamiętaj, że dobór pierwowzoru prowadzącej, ale i muzyki wprowadzającej, nazwy programu itp. będą budować konwencję audycji. Staraj się zachować poważny ton i wybrać akcesoria i stylizację, które będą nawiązywały do poważnej publicystyki telewizyjnej.
- ▷ Propozycja instrukcji: „Dzień dobry, nazywam się X (tu podaj swoje zmyślane nazwisko, np. Ewa Miazga) i cieszę się, że przyjęli państwo zaproszenie do udziału w programie (podaj zmyśloną nazwę, np. „Rozmowy w szoku”). Tyle ostatnio mówi się o uchodźcach i uchodźczyniach, ale jak sami wiemy, nie zawsze są to informacje pochodzące z rzetelnych źródeł. Nasz program ma ambicje dzielić się z telewidzami wiedzą na wysokim poziomie, dlatego tak bardzo zależało nam, żeby byli państwo z nami dziś na wizji. Dziękuję, jeszcze raz dziękuję, liczę na gorącą, ale i merytoryczną dyskusję. Pozwól państwo, że przywitam się jeszcze z pozostałymi gośćmi”.

- ▷ W międzyczasie może podejść jeszcze osoba od nagłośnienia, by sprawdzić mikrofony, albo makijażystka (jeśli masz osoby do pomocy, mogą podejść sprawdzić mikrofony lub zrobić lekki makijaż typu nałożenie pudru).

Krok 3: Program TV (około 25 minut)

- ▷ Jeśli masz czołówkę programu lub muzykę, włącz ją, dając znać, że program się zaczyna.
- ▷ Przywitaj wszystkich zebranych gości, publiczność w studiu i przed telewizorami. Zapowiedz, o czym będzie program, odnosząc się do potrzeby przedyskutowania faktów i zmierzania się z dość popularnymi w społeczeństwie, także w mediach, mitach na temat uchodźców i uchodźczyń.
- ▷ Przedstaw gości z organizacji i instytucji eksperckich – poproś każdą grupę (poza publicznością), by powiedziała kilka słów o tym, czym się zajmuje jej instytucja.
- ▷ Prowadź program, zadając kolejne pytania, udzielając głosu poszczególnym osobom, zachęcając do aktywności poprzez pytania lub komentarze osoby z publiczności.
- ▷ Czuwaj nad przebiegiem rozmowy – zadbaj, by pojawiły się wszystkie ważne informacje z punktu widzenia celów edukacyjnych, ale także by wypowiadały się różne osoby, wskazuj, do kogo kierowane są poszczególne pytania, moderuj tak, by różne głosy/perspektywy pojawiły się w trakcie dyskusji (kieruj pytania do ekspertów i ekspertek przy stolikach, ale także do publiczności, jeśli taką masz, pracując z większą grupą).
- ▷ Jako osoba prowadząca program, przygotowana do tematu, pilnuj zasad dyskusji – nie pozwalaj gościom przerywać sobie, wyjaśniaj lub na bieżąco prostuj niedomówienia czy błędy merytoryczne.
- ▷ Po uzyskaniu odpowiedzi na najważniejsze pytania podziękuj wszystkim za udział w programie. Pożegnaj osoby w studiu i przed telewizorami, zapowiedz następnego odcinek programu.
- ▷ Jeśli masz nagranie spotu lub muzyki, możesz je też puścić na zakończenie.
- ▷ Przykłady pytań do gości – ekspertów i ekspertek:
  - ▶ Jakie są fakty – ilu właściwie uchodźców dotarło do Europy w 2015 roku?
  - ▶ Skąd pochodzą główne grupy uchodźców i dlaczego akurat z tych miejsc? Jak trafili do Europy?
  - ▶ Czy wszyscy przybywający ostatnio do Europy są faktycznie uchodźcami, czy może migrantami? Na czym w ogóle to rozróżnienie polega – bo w ustach osób publicznych, np. polityków, te słowa często padają zamiennie.

- ▶ Jak weryfikuje się, że ktoś jest uchodźcą, a nie zwykłym migrantem?
- ▶ Wojna, prześladowanie, tułaczka, śmierć najbliższych, czy to w kraju pochodzenia, czy w trakcie ucieczki – to graniczne doświadczenia życiowe. Jakie są skutki psychologiczne takich przeżyć? Jak wygląda życie uchodźców po takich doświadczeniach?
- ▶ Często w mediach padało określenie „kryzys uchodźczy”, ale być może to, czego doświadczyliśmy, to nie kryzys ludzi, lecz kryzys polityk migracyjnych? Czy kryzys nie narodził się z tego, że kraje UE nie były / nie są przygotowane na przyjęcie uchodźców? Jak to przygotowanie wygląda?
- ▶ Jaki pomysł na uchodźców ma Unia Europejska / Polska / międzynarodowe ciało, jakim jest UNHCR?
- ▶ Uchodźcy często mówią, że są skazani sami na siebie, że nikt im nie pomoże, czy to w trakcie drogi, czy już w pierwszym bezpiecznym państwie. Jak wygląda zatem to wsparcie?
- ▶ Co jeszcze powinniśmy wiedzieć o uchodźcach? W jakich obszarach powinniśmy dołożyć więcej starań, by im pomóc?
- ▶ Jakie są ważne problemy do rozwiązania w związku z tematem uchodźczym?

Krok 4: Wyjście z roli (2 minuty)

- ▷ Zaproś wszystkie osoby, żeby stanęły w kółku i imitowały ruchy wyłączenia kamer, świateł w studiu, by zmywały sobie makijaż telewizyjny, a następnie, by zdjęły strój, w jakim wystąpiły przed kamerami, i imitowały odwieszanie go do szafy w telewizyjnej garderobie.
- ▷ Zamknijcie wszyscy naraz wielkie drzwi tej szafy. Poproś, by uczniowie i uczennice podali rękę osobie stojącej obok i przywitali się już jako realne osoby, wymawiając swoje imię.

IV. Omówienie doświadczenia (35 minut)

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Zapytaj o emocje i wrażenia z ćwiczenia:
  - ▶ Jak się czuliście w tym doświadczeniu?
  - ▶ Co zaobserwowaliście i zaobserwowałyście podczas tej aktywności?
  - ▶ Jak wam się pracowało w poszczególnych etapach: (a) przygotowanie do programu, (b) poznawanie materiałów i przygotowywanie odpowiedzi na pytania, (c) prezentacje i interakcje podczas programu?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Poproś, by każda osoba podzieliła się informacją, która była dla niej najważniejsza, najbardziej ją zaskoczyła, którą najlepiej zapamiętała.
- ▷ Zapytaj o poszczególne role:
  - ▶ Jak czuliście się w roli osób reprezentujących urząd, organizację międzynarodową, uchodźców i uchodźczynie?
  - ▶ Jak wam się dyskutowało z pozycji waszej roli?
  - ▶ Jak byliście odbierani przez innych?
- ▷ Jeśli zauważysz jakąś specyficzną dynamikę dyskusji podczas ćwiczenia, to zapytaj o nią, np. o sposób wypowiedzania się i odnoszenia się do siebie nawzajem osób reprezentujących poszczególne urzędy i instytucje.
- ▷ Osoby z doświadczeniem uchodźczym zapytaj:
  - ▶ Jaki miały stosunek do tematu i do siebie nawzajem?
  - ▶ Czym różniły się ich wypowiedzi, sposób widzenia zjawiska uchodźstwa?

Krok 3: Wiedza

Podmioty społeczne ważne dla tematyki uchodźczej

- ▷ Pokaż plakat z najważniejszymi aktorami związanymi z sytuacją uchodźców. Nazwij zadania i role: instytucji państwowych, międzynarodowych i polskich organizacji, grup eksperckich (np. z uniwersytetów, instytutów badawczych), społeczeństwa przyjmującego, mediów.

Mity i fakty

- ▷ Podsumuj najważniejsze informacje. Przeprowadź quiz wiedzy o temacie. Rozdaj uczniom i uczennicom egzemplarz quizu lub wywieś plakat ze stwierdzeniami i poproś o ustosunkowanie się, czy to fakt, czy mit. Czytaj zdanie i proś o podnoszenie ręki: fakt czy mit, policz po każdym zdaniu preferencje i wskaż właściwą odpowiedź.

Źródła wiedzy

- ▷ Przywołaj różne źródła wiedzy o uchodźcach i uchodźczyniach (media, raporty, podręczniki, strony organizacji, literatura piękna, literatura faktu, inne). Pokaż, jak odmiennie traktują one temat, zależnie od własnej perspektywy. Pokaż różnicę między informacjami na stronach internetowych urzędów i instytucji, organizacji pozarządowych, raportów eksperckich a tekstami medialnymi/publicystycznymi czy nawet literackimi. Podkreśl wagę docierania do wiarygodnych źródeł po rzetelne informacje.

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym i praca domowa

- ▷ Poproś, by uczniowie i uczennice po skończeniu zajęć zajrzeli na trzy wybrane strony internetowe instytucji i organizacji, o których była mowa na lekcji.
- ▷ Zadań napisanie krótkiej notki o tym, co można znaleźć na każdej ze stron.

V. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ Przypomnij przebieg zajęć i główne wnioski. Pożegnaj się z grupą.
- ▷ W razie potrzeby zaangażuj osoby w pomoc przy sprzątnięciu scenografii i ustawieniu sali.

Warianty scenariusza

Wielkość grupy

Zależnie od wielkości grupy możesz:

- ▶ zwiększać lub zmniejszać liczbę osób w danej grupie eksperckiej (od dwóch do czterech),
- ▶ zwiększać lub zmniejszać liczbę grup eksperckich (od trzech do pięciu, a nawet więcej, jeśli przygotujesz dodatkowe materiały),
- ▶ obsadzać osoby w roli publiczności lub nie (jeśli masz osoby w roli publiczności, to nie zapominaj angażować ich też w przebieg dyskusji – dając im przestrzeń na własne komentarze, na pytania do ekspertów),
- ▶ dawać dodatkowe role – np. współprowadzący, gość specjalny – komisarz Unii Europejskiej, dziennikarka pisząca dużo o uchodźcach, przedstawiciel Kościoła katolickiego, Ligii Muzułmańskiej, polityk itp. (tu możesz kreować dowolne postaci, pamiętaj jednak o wcześniejszym przygotowaniu materiałów i wprowadzeniu osób w te role).

Obecność ucznia lub dorosłego o migracyjnym, uchodźczym doświadczeniu

Uchodźca lub uchodźczyni uczęszczająca do waszej szkoły czy konkretnej klasy lub rodzice cudzoziemscy mogą być bardzo cennym źródłem informacji i bardzo wspomóc proces uczenia się w zaproponowanej aktywności. Musisz jednak wziąć pod uwagę osobowość, sposób funkcjonowania tej osoby, zbadać wcześniej, jaki jest jej stosunek do swoich przeżyć czy kwestii uchodźczej, jaki stosunek mają inne osoby w klasie. Warto pamiętać, że osoba z doświadczeniem migracyjnym może być na różnym etapie adaptacji w nowym środowisku, stąd ważne, by nie oceniać jej przez

pryzmat zgody lub odmowy udziału w aktywności. Jeśli zgodzi się uczestniczyć w lekcji, to trzeba dokładnie zaplanować jej rolę. Kierując się zasadami edukacji dramowej, osoba ta nie powinna być w tym ćwiczeniu sobą, czyli wchodzić w rolę uchodźcy czy uchodźczyni, lecz np. kuzynem uczniów Polaków, nauczycielki. Jeśli w twojej szkole jest dziecko uchodźcze lub rodzic i uważasz, że ma „poukładane” kwestie uchodźstwa, umie i lubi o tym doświadczeniu opowiadać, to możesz, po wcześniejszym przygotowaniu takiej osoby, zaprosić ją jako gościa specjalnego. Będzie to prawdopodobnie dla niej wyróżnieniem, wzmocnieniem, okazją do dzielenia się swoją ekspertyzą i doświadczeniem, szansą do bycia zauważonym i wysłuchanym. Nie każdy uchodźca lub uchodźczyni dobrze odnajdzie się w takiej roli, ale są i tacy, dla których taki rodzaj uwagi i bycia słuchanym jest ważnym elementem integracji ze społeczeństwem polskim i odnajdywania się w nowej rzeczywistości.

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Jest to jedna z bezpieczniejszych metod pracy dramą w tematyce uchodźczej. Większość procesu jest pod dość dużą kontrolą osoby prowadzącej. Sukces zajęć będzie w przypadku tego scenariusza zależeć od kilku rzeczy:
  - ▶ wejścia w rolę – postaraj się włożyć wysiłek, by osoby faktycznie weszły w rolę, czyli: przygotuj jak najlepiej rekwizyty budujące atmosferę, modeluj swoją rolę zachowania, stymuluj i inspiruj własną osobą i zachowaniami z roli osoby prowadzącej program, pozwól na obawy, niechęć, wstyd – zapraszaj, a nie zmuszaj;
  - ▶ przebiegu dyskusji – moderuj, pilnuj zasad dyskusji, trzymaj się wątku, koryguj na bieżąco wypowiedzane treści, jeśli trzeba.
- ▷ Pilnuj czasu, ale korzystaj z niego elastycznie i adekwatnie. Zaproponowane ramy czasowe warto traktować jako wskazówkę, ale nie jako konieczny wymóg. W niektórych grupach będzie potrzeba więcej czasu na rozgrzewkę, doświadczenie lub podsumowanie. Zaczynając, pamiętaj, że szczególnie na początku warto pilnować struktury czasowej (istnieje ryzyko, że same rozgrzewki zajmą bardzo dużo czasu i pozostanie mało elastyczny czas na przejście przez wszystkie kolejne, bardziej merytorycznie istotne etapy pracy). Staraj się jednak, by żaden z elementów nie rozciągnął się zbyt mocno. Przy pewnej dyscyplinie czasowej można zrealizować wszystkie kroki.
- ▷ Przed rozpoczęciem debaty sprawdź stopień przygotowania poszczególnych grup do dalszej części: czy uczniowie i uczennice potrafią odpowiedzieć na pytania, które będą stawiane podczas dyskusji.

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

1 | Co twoim zdaniem te zajęcia dały uczniom i uczennicom?

- ▷ *Uczniowie i uczennice przed zajęciami prezentowali zdecydowanie dyskryminacyjny stosunek do uchodźców, co wyrażało się chociażby napisami na koszulkach typu: „Stop dla islamu w Europie”. Zajęcia uświadomiły im, jakim dramatem jest konieczność pozostawienia swego dotychczasowego życia i ucieczki w nieznane.*
- ▷ *Zrozumieli trudności i konsekwencje stania się uchodźcą (np. to, że ludzie tracący w drodze członków swojej rodziny przeżywają ogromne dramaty i na tyle poważnie odbija się to na ich psychice, że potrzebują pomocy sztabu specjalistów, np. terapii).*
- ▷ *Potrafili generować pomysły, jak można pomóc w adaptacji, i stwierdzili, że dobrym pomysłem jest włączenie do systemu pomocy migrantom właścicieli prywatnych i pojedynczych osób (odciążenie rządów państw przyjmujących migrantów).*

2 | Z czego jesteś najbardziej zadowolona?

- ▷ *Udało się sprowokować uczniów do głębszych refleksji, np. na temat wojny.*

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

horror	dramat	komedia	romans
opera mydlana	komentator sportowy	zapowiedź pogody	bajka dla dzieci
zakochanie	zdenerwowanie	rozpacz	strach
radość/euforia	złość/kłótnia	niepewność/zawstydzenie	pewność siebie

UNHCR – Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców

fundacja Ocalenie

Urząd ds. Cudzoziemców

Centrum Badań Migracyjnych na Uniwersytecie im A. Mickiewicza w Poznaniu (CeBaM UAM)

ośrodek pobytowy dla cudzoziemców

publiczność w studiu

DEBATA

„Rozmowy w szoku”, TV 1, godz. 19.30

Szanowni Państwo,

dziękujemy za przyjęcie zaproszenia do udziału w programie „Rozmowy w szoku”. Program od wielu lat cieszy się olbrzymią popularnością, a każde wydanie osiąga oglądalność na poziomie 3 milionów widzów. Do studia zapraszani są goście – eksperci i ekspertki z wielu dziedzin, którzy dyskutują z prowadzącą na temat bieżących wydarzeń politycznych, społecznych czy gospodarczych. Najbliższy odcinek poświęcony będzie kwestii uchodźców i uchodźczyń, dlatego zależy nam, aby zabrali państwo głos w tej debacie.

Poniżej pytania, wokół których będzie się toczyła dyskusja:

- ▷ Kim państwo są i czym się państwo zajmują?
- ▷ Jakie są fakty – ilu właściwie uchodźców dotarło do Europy w 2015 roku?
- ▷ Skąd pochodzą główne grupy uchodźcze i dlaczego akurat stamtąd? Jak trafiły do Europy?
- ▷ Czy wszyscy przybywający ostatnio do Europy są faktycznie uchodźcami, czy może migrantami i na czym w ogóle to rozróżnienie polega – w ustach osób publicznych, np. polityków, terminy te są często używane zamiennie.
- ▷ Jak się weryfikuje, że ktoś jest uchodźcą, a nie zwykłym migrantem?
- ▷ Wojna, prześladowanie, tułaczka, śmierć najbliższych, czy to w kraju pochodzenia, czy w trakcie ucieczki – to jakieś bardzo graniczne doświadczenia życiowe. Jakie są skutki psychologiczne takich przeżyć? Jak wygląda życie uchodźców po takich doświadczeniach?
- ▷ Często w mediach padało określenie „kryzys uchodźczy”, ale być może to, czego doświadczyliśmy, to nie kryzys ludzi, lecz kryzys polityk migracyjnych. Czy kryzys nie wyszedł z tego, że kraje UE nie były / nie są przygotowane na przyjęcie uchodźców? Jak to przygotowanie wygląda?
- ▷ Jaki pomysł na uchodźców ma Unia Europejska / Polska / międzynarodowe ciało, jakim jest UNHCR (Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców)?
- ▷ Sami uchodźcy często uważają, że są skazani sami na siebie, że nikt im nie pomoże – czy to w trakcie drogi, czy już w pierwszym bezpiecznym państwie. Jak wygląda zatem to wsparcie?

- ▷ Co jeszcze powinniśmy wiedzieć o uchodźcach? W jakich obszarach powinniśmy dołożyć więcej starań, by im pomóc? Jakie są istotne problemy do rozwiązania w związku z uchodźcami?

Chcemy być programem przekazującym szczególnie rzetelne informacje, a nasi widzowie cenią nas za dostarczanie danych i faktów z ust wysokiej klasy ekspertów i ekspertek. Zapraszamy do zapoznania się z materiałami z teczeki, które ułatwią państwu przygotowanie się do udziału w programie. Sprawdźcie państwo, na które z pytań możecie odpowiedzieć na podstawie materiałów, jakimi dysponujecie. Przygotujcie sobie notatki na podstawie wyselekcjonowanych informacji. Na pewno zechcecie odpowiedzieć na przynajmniej jedno z pytań.

Życzymy udanej debaty.

Zespół redakcyjny
„Rozmowy w szoku”

GRUPA EKSPERTÓW I EKSPERTEK Z UNHCR

UNHCR, Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, działa ponad 60 lat przy Organizacji Narodów Zjednoczonych. Agencja koordynuje działania międzynarodowe na rzecz ochrony uchodźców i rozwiązywania związanych z tą kwestią problemów na całym świecie. Jej podstawowym celem jest ochrona praw i poprawa sytuacji życiowej uchodźców.

UNHCR pomógł dziesiątkom milionów ludzi rozpocząć życie od nowa. Obecnie około 7680 pracowników UNHCR w ponad 125 krajach pomaga niemal 34 milionom osób na całym świecie.

W 2015 roku, przy wzmożonych ruchach migracyjnych, UNHCR uruchomił plan awaryjny, by wesprzeć swoimi działaniami państwa Europy. Ponad 600 pracowników tej organizacji zostało skierowanych w 20 miejsc. Tam dostarczają pomoc ratującą życie i dbają o przestrzeganie praw człowieka. Pracownicy pomagają np. w Grecji i we Włoszech, dokąd uchodźcy docierają w pierwszej kolejności. Zapewniają im tam schronienie, wsparcie, możliwość złożenia wniosków o status uchodźcy. Sprawdzają także, kto wymaga ochrony międzynarodowej, a kto nie jest uchodźcą i może być bezpiecznie zawrócony do swojej ojczyzny.

Tak UNHCR podsumował 2015 rok¹⁵:

Według stanu na 21 grudnia 972 500 osób dotarło do Europy drogą morską. Dodatkowo szacuje się, że ponad 34 tysiące dostało się do Bułgarii i Grecji przez granicę lądową. Ta liczba jest najwyższa w Europie od lat 90., czyli od czasu rozpadu Jugosławii.

Co druga osoba, która przedostała się w tym roku przez morze do Europy, to obywatel Syrii toczony przez trwający już niemal pięć lat wyniszczający konflikt (czyli do Europy dotarło w sumie pół miliona Syryjczyków). 20 procent to Afgańczycy, a 7 procent – Irakijczycy.

„Teraz, gdy w niektórych częściach Europy dochodzi do eskalacji nastrojów antyimigranckich, trzeba zwracać uwagę na pozytywny wpływ uchodźców i migrantów w krajach, które ich przyjmują, a także honorować kluczowe dla Europy wartości: ochronę życia, obronę praw człowieka oraz promowanie tolerancji i różnorodności”, powiedział wysoki komisarz narodów zjednoczonych ds. uchodźców António Guterres.

Po chaotycznej reakcji, przez którą dziesiątki tysięcy ludzi podążających z Grecji przez Bałkany na północ były blokowane na granicach, Europa zaczyna wypracowywać bardziej skoordynowane działania.

¹⁵ Cytat ze strony internetowej Biura: <http://www.unhcr-centraleurope.org/pl/wiadomosci/2015/w-tym-roku-do-europy-dotar%C5%82o-ju%C5%BC-milion-uchod%C5%BAc%C3%B3w-i-migrant%C3%B3w.html>.

URZĄD DO SPRAW CUDZOZIEMCÓW (UdsC)

Urząd zajmuje się wydawaniem pozwoleń na pobyt cudzoziemców w Polsce. Każdy cudzoziemiec, który przyjeżdża do naszego kraju na dłużej niż trzy miesiące, musi dostać zgodę na zamieszkanie w Polsce.

W przypadku gdy cudzoziemiec był prześladowany lub czuł zagrożenie prześladowaniem w swoim kraju pochodzenia, może się w Polsce starać o otrzymanie ochrony międzynarodowej. Są różne formy takiej ochrony: status uchodźcy i ochrona uzupełniająca. Status uchodźcy przyznaje się, jeśli było się prześladowanym z powodu: rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej. Ochronę uzupełniającą dostają osoby prześladowane z innych powodów.

W ostatnich latach w Polsce każdego roku kilkanaście tysięcy osób stara się otrzymać status uchodźcy (np. w 2015 roku było to ok. 11 tysięcy osób. Status otrzymało 346 osób).

Osoba, która nie wykazała zagrożenia prześladowaniem i nie otrzymała ochrony, ale w jej kraju grozi jej niebezpieczeństwo, może otrzymać zgodę na pobyt ze względów humanitarnych lub zgodę na pobyt tolerowany.

Jak przyznaje się status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą?

Formy ochrony nadaje się cudzoziemcowi, który udowodnił, że w swoim kraju był prześladowany lub bał się, że może być prześladowany. Urząd sprawdza, czy dana osoba jest rzeczywiście uchodźcą. Weryfikuje np. zdjęcia wykonane w kraju pochodzenia, zaświadczenia lekarskie, dokumenty oraz przeprowadza wywiad z cudzoziemcem. Osoba, która nie przedstawi dowodów na prześladowania, zostanie przyłapaną na kłamstwie lub jest niebezpieczna dla Polski, nie otrzyma ochrony. UdsC ma pół roku na decyzję w tej sprawie.

Gdzie mieszka osoba, która czeka na decyzję UdsC?

W trakcie oczekiwania na decyzję cudzoziemiec może mieszkać, gdzie chce. Jeśli ma pieniądze, może wynająć sobie mieszkanie, a jeśli nie, to może przebywać w specjalnym ośrodku, który zapewnia mu mieszkanie, jedzenie i opiekę lekarską oraz przekazuje niewielkie pieniądze na życie (ok. 70 zł kieszonkowego miesięcznie oraz jednorazowo 140 zł na zakup ubrania i butów). Obecnie w Polsce jest 11 ośrodków dla uchodźców. Osoba, która otrzymała status uchodźcy, po trzech miesiącach powinna opuścić ośrodek. Od tego czasu legalnie mieszka w Polsce, ma takie same prawa jak Polacy – do nauki, do pracy, do leczenia się czy otrzymywania różnego rodzaju pomocy.

PROFESOROWIE I PROFESORKI Z CENTRUM BADAŃ MIGRACYJNYCH NA UNIWERSYTECIE IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Centrum Badań Migracyjnych to ośrodek badawczy działający w Poznaniu od 2009 roku. Powołano go, aby prowadził badania i dostarczał społeczeństwu wiedzy na temat imigracji i emigracji. CeBaM UAM prowadzi działania naukowe, praktyczne i edukacyjne. Pracownicy zajmują się takimi kwestiami jak: tolerancja i nieprzychylnie postawy wobec różnorodności kulturowej, integracja imigrantów, zwłaszcza na rynku pracy, a także polska emigracja w poszerzonej Unii Europejskiej. Centrum upowszechnia wyniki swoich badań poza środowiskami naukowymi, przekładając je na konkretne rekomendacje, które we współpracy z urzędami, jednostkami samorządowymi i organizacjami pozarządowymi mają szansę znaleźć praktyczne zastosowanie. Współpracuje z międzynarodowymi autorytetami w dziedzinie migracji oraz instytucjami mającymi wieloletnie doświadczenia w realizacji polityki integracyjnej.

Do ekspertów CeBaM-u można się zgłosić, by zrozumieć przyczyny obecnego kryzysu uchodźczego. Tłumaczą oni, że do Europy dociera dużo Syryjczyków, bo w Syrii od 2011 roku trwa wojna domowa. Aż 11 milionów mieszkańców (30 procent populacji) musiało uciekać przed wojną. Najwięcej Syryjczyków zamieszkało w Turcji, mniejsze grupy w Libanie i Jordanii. Część z nich postanowiła opuścić przepelnione obozy, w których panują bardzo kiepskie warunki, i dotrzeć do Europy, wybierając szlak przez Morze Śródziemne do Grecji.

Z tak dużą liczbą cudzoziemców nie mogły sobie poradzić państwa przyjmujące (Grecja i Włochy), które według prawa UE powinny wnioski o azyl przyjmować u siebie. Organizacje międzynarodowe zaproponowały tym państwom pomoc. Chcą stworzyć specjalne miejsca, w których migrantów będzie dzieliło się na tych, którzy mogą się starać o status uchodźcy, bo uciekają przed prześladowaniami, i imigrantów dobrowolnych (osoby szukające lepszych warunków życia). Osoby kwalifikujące się do otrzymania statusu uchodźcy będą kierowane do poszczególnych krajów Unii Europejskiej. W ramach tego systemu do Polski przybędzie 6,5–6,8 tys. uchodźców.

Jednocześnie Unia Europejska zaplanowała działania mające zmniejszyć liczbę uchodźców przybywających do Europy. Chce przekazać środki finansowe sąsiadom Syrii – Turcji, Libanowi i Jordanii (to tam przebywa większość uchodźców) – oraz walczyć z przemytnikami, którzy zarabiają bardzo duże pieniądze na organizowaniu nielegalnych transportów uchodźców.

PRZEDSTAWICIELE OŚRODKA POBYTOWEGO DLA CUDZOZIEMCÓW

Ośrodek pobytowy dla cudzoziemców to jeden z kilkunastu ośrodków prowadzonych przez Urząd ds. Cudzoziemców. Trafiają do niego cudzoziemcy, którzy czekają na decyzję, czy dostaną status uchodźcy, czy nie. W ośrodku mieszka 50–70 dorosłych i dzieci różnych narodowości i religii. Jednym z zadań instytucji jest przygotowanie osób w nim przebywających do życia w Polsce, aby po otrzymaniu decyzji znaleźli oni pracę i mieszkanie poza ośrodkiem.

Cudzoziemcy mieszkają w pokojach od trzy- do sześciuosobowych. Mają do dyspozycji kuchnię, wspólną salę, podwórko, jest też stołówka. Mają mnóstwo czasu wolnego. Dlatego w ośrodku odbywają się różnego rodzaju zajęcia organizowane zarówno przez ośrodek, jak i wolontariuszy spoza niego. Dzieci w wieku szkolnym przygotowywane są do pójścia do szkoły. Uchodźcy biorą udział w lekcjach języka polskiego, których jest jednak za mało. Nieznajomość obyczajów, kraju, języka, brak pieniędzy, ale i wspomnienia z wojny, prześladowań, ucieczki z kraju sprawiają, że kobiety i mężczyźni najczęściej nie chcą wychodzić z ośrodka. W nim się czują lepiej i bezpieczniej. Łatwiej jest z dziećmi, które muszą chodzić do szkół poza ośrodkiem.

Zadaniem uchodźców jest nauczenie się życia w polskim społeczeństwie. Potrzebują do tego pomocy psychologów, prawników i asystentów kulturowych. Obecnie pracowników jest za mało, a psycholog i prawnik odwiedzają ośrodek tylko raz na jakiś czas. Nie zawsze są oni przygotowani do pracy z uchodźcami.

W Polsce takich ośrodków jest kilkanaście, zazwyczaj z dala od dużych miast, raczej na uboczu. Często zajmują stare zniszczone budynki, wokół których mało się dzieje, w sąsiedztwie przebywa mało Polaków, czasem to dawne koszary wojskowe. Większość ośrodków jest półotwarta, co znaczy, że mieszkańcy mogą wychodzić z nich za dnia. Tylko kilka jest zamkniętych i strzeżonych. Choć ośrodki są bezpiecznym schronieniem przed prześladowaniami i wojną we własnym kraju, to potrafią też stać się azylem od otaczającej polskiej rzeczywistości. Często nie jest łatwo odnaleźć się w obcym społeczeństwie.

PRACOWNICY I PRACOWNICE FUNDACJI OCALENIE

Fundacja Ocalenie jest organizacją pozarządową (w odróżnieniu od organizacji rządowych czy biznesowych, czyli firm, które działają dla zysku). Organizacje pozarządowe są tworzone przez grupę ludzi, którzy decydują się zebrać i działać na rzecz jakiejś ważnej sprawy, najczęściej takiej, którą państwo nie do końca dobrze się zajmuje. Ocalenie założono po to, by wspierać migrantów w integracji i indywidualnym rozwoju. Działa na rzecz dialogu międzykulturowego i wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego. Dąży do tego, aby każdy człowiek mógł żyć godnie i w poszanowaniu jego praw.

Działa od 2000 roku, udzielając bezpłatnej pomocy psychologicznej, prawnej, mieszkaniowej, zawodowej czy językowej – w dziewięciu różnych językach dla migrantów i uchodźców. Prowadzi też działania edukacyjne i kulturalne skierowane zarówno do cudzoziemców mieszkających w Polsce, jak i do Polaków. W fundacji pracują Polacy, ale też wielu migrantów i uchodźców z różnych krajów.

Fundacja na swoją działalność musi zdobywać pieniądze od sponsorów, ludzi dobrej woli, brać udział w konkursach, w których różne instytucje, ministerstwa, urzędy dają środki na działalność. Organizuje też zbiórki publiczne – każdy grosz się liczy, bo pieniędzy na pomoc jest często za mało.

Z jej pomocy korzysta bardzo wielu migrantów i uchodźców – część z nich tylko jej zawdzięcza to, że mieszkają legalnie w Polsce. Pracownicy organizacji pomagają często napisać pismo do urzędu, są tłumaczami w trakcie przesłuchań, zapewniają prawnika w sądzie. Chodzą też z uchodźcami do lekarzy i innych instytucji, gdzie potrzebny jest tłumacz. Pomagają znaleźć mieszkanie, bo wiele osób w Polsce nie chce wynajmować lokali cudzoziemcom. Wspierają w poszukiwaniu pracy – wynajdują ogłoszenia o pracę, pokazują, jak napisać list motywacyjny czy życiorys. Towarzyszą też dzieciom, które idą do polskich szkół, i pomagają im w nowej rzeczywistości: od zbierania przyborów potrzebnych w szkole, książek, przez pomoc w szybszej nauce polskiego i odrabianiu lekcji, po kontakt z nauczycielami i dyrektorami.

Ocalenie bardzo dobrze zna problemy cudzoziemców, wie, jakie mają trudności w Polsce, dlatego często pisze na ten temat raporty, krytykuje polityków i urzędników za różne działania i za braki – pokazuje, co jeszcze trzeba zrobić, by dać ludziom uciekającym przed prześladowaniami prawdziwą ochronę i pomoc.

WYBRANE ORGANIZACJE I INSTYTUCJE EKSPERCKIE ZAJMUJĄCE SIĘ TEMATYKĄ UCHODźCÓW I UCHODźCZYŃ

UNHCR – Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców

www.unhcr.pl

Instytucja powołana do życia 14 grudnia 1950 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. Agencja jest upoważniona do prowadzenia i koordynacji działań międzynarodowych na rzecz ochrony uchodźców i rozwiązywania związanych z tą kwestią problemów na całym świecie. Jej podstawowym celem jest ochrona praw i dobro uchodźców. Biuro dąży do zapewnienia, aby każda osoba mogła skorzystać z należnego jej prawa do ubiegania się o status uchodźcy i znalezienia bezpiecznego schronienia w innym państwie, z możliwością dobrowolnego powrotu do domu, integracji z ludnością i do osiedlenia się w państwie trzecim. Biuro ma również uprawnienia do pomocy bezpaństwowcom. W ciągu ponad 60 lat UNHCR pomógł dziesiątkom milionów ludzi rozpocząć życie od nowa. Obecnie ponad 7500 pracowników UNHCR pomaga uchodźcom i migrantom w ponad 125 krajach.

UdsC – Urząd ds. Cudzoziemców

www.udsc.gov.pl

Urząd powstał, by zapewnić kompleksową i profesjonalną obsługę w zakresie legalizacji pobytu i udzielania ochrony cudzoziemcom przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Jego misja polega na tym, by w sposób przyjazny i rzetelny dzielić się wiedzą z zakresu problematyki dotyczącej cudzoziemców, podnosząc tym samym świadomość społeczną Polaków i popularyzując postawę, że współistnienie w jednym kraju wielu małych ojczyzn jest możliwe. Urząd realizuje swoją misję w sposób pozbawiony wpływów politycznych przy udziale wysoko wykwalifikowanych pracowników.

Ośrodek pobytowy dla cudzoziemców

<http://udsc.gov.pl/uchodzczy-2/pomoc-socjalna/osrodki-dla-cudzoziemcow/mapka-osrodkow>

To jeden z kilkunastu ośrodków prowadzonych przez Urząd ds. Cudzoziemców, pełni funkcję ośrodka recepcyjno-pobytowego dla cudzoziemców. Trafiają do niego ludzie, którzy rozpoczynają ponowną procedurę o nadanie statusu uchodźcy. Zazwyczaj zakwaterowanych jest w nim od 50 do 70 osób. Pod koniec 2014 roku jeden z budynków ośrodka został gruntownie zmodernizowany, a w 2015 roku rozpoczęto przygotowania do remontu drugiego. W ośrodku przebywają dorośli i dzieci różnych narodowości, realizowany jest obowiązek szkolny – na terenie obiektu działa szkoła, w której dzieci przygotowują się do rozpoczęcia nauki w placówce oświatowej. Ośrodek współpracuje z organizacjami pozarządowymi takimi jak: Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, UNHCR, Refugee.pl oraz fundacją Dzieci Niczyje.

Fundacja Ocalenie

www.ocalenie.org.pl

Organizacja pozarządowa powołana, by wspierać migrantów w integracji i indywidualnym rozwoju. Działa na rzecz dialogu międzykulturowego i wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego. Dąży do tego, aby każdy człowiek mógł żyć godnie i w poszanowaniu jego praw.

Działa od 2000 roku, udzielając migrantom i uchodźcom bezpłatnej pomocy psychologicznej, prawnej, mieszkaniowej, zawodowej czy językowej – w dziewięciu różnych językach. Prowadzi też działania edukacyjne i kulturalne skierowane zarówno do cudzoziemców mieszkających w Polsce, jak i do Polaków. W fundacji pracują Polacy, ale też wielu migrantów i uchodźców z różnych krajów.

CeBaM UAM – Centrum Badań Migracyjnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

www.cebam.amu.edu.pl

Ośrodek badawczy działający w Poznaniu od 2009 roku. Powołano go, aby badać kwestie migracyjne. CeBaM UAM prowadzi działania naukowe, praktyczne i edukacyjne. Pracownicy zajmują się takimi kwestiami jak: tolerancja i nieprzychylna postawa wobec różnorodności kulturowej, integracja imigrantów, zwłaszcza na rynku pracy, a także polska emigracja w poszerzonej Unii Europejskiej. Centrum upowszechnia wyniki swoich badań poza środowiskami naukowymi, przekładając je na konkretne rekomendacje, które we współpracy z urzędami, jednostkami samorządowymi i organizacjami pozarządowymi mają szansę znaleźć praktyczne zastosowanie. Współpracuje z międzynarodowymi autorytetami w dziedzinie migracji.

QUIZ WIEDZY o tematyce uchodźczej

Zaznacz przy każdej odpowiedzi, czy dane twierdzenie jest prawdziwe i opiera się na faktach (FAKTY = F), czy nie jest prawdziwe, jest mitem (MIT = M).

	Zdanie	Mit czy fakt?
1	Do Europy w 2015 roku przybyło 20 000 uchodźców – to najmniej od czasów II wojny światowej.	
2	Najwięcej uchodźców przybyło z Syrii, bo trwa tam wojna domowa, a sytuacja w obozach dla uchodźców w krajach sąsiadujących z Syrią stała się już bardzo niebezpieczna, bo są one przepelnione.	
3	Uchodźca i imigrant to określenia odnoszące się do tej samej grupy ludzi. Można używać jednego lub drugiego – jak kto woli.	
4	Specjalni urzędnicy Straży Granicznej i Urzędu do spraw Cudzoziemców mają różne sposoby na sprawdzenie, czy ktoś jest prawdziwym uchodźcą. Sprawdzają, czy dana osoba nie stwarza zagrożenia w Europie i czy może zamieszkać w naszym kraju.	
5	Osoba, która widziała na własne oczy wojnę, była prześladowana, musiała przejść trudną i niebezpieczną drogę podczas ucieczki, może mieć potem trudności, by normalnie żyć.	
6	Unia Europejska i organizacje międzynarodowe, takie jak np. UNHCR, zupełnie nie wiedzą, jak pomóc uchodźcom.	
7	Uchodźcy przez krótki czas, do roku, mogą liczyć na pomoc urzędników i instytucji polskich, po tym czasie powinni umieć radzić sobie w Polsce sami.	
8	W Polsce działają organizacje społeczne, które trzeba wspierać, bo organizują one pomoc uchodźcom w rozwiązywaniu najtrudniejszych problemów.	

Martyna Markiewicz

Media o uchodźcach i uchodźczyń

Adresaci: szkoły ponadgimnazjalne, grupa minimum 8 osób.

Opis zajęć: Celem scenariusza jest analiza przekazów medialnych dotyczących uchodźców i uchodźczyń. Podstawą są artykuły z różnych mediów. Główna forma pracy to metoda teatru gazetowego, w szczególności tworzenie utworów (wierszy lub piosenek) i fotografii na podstawie obrazów uchodźców i uchodźczyń wyłaniających się z mediów.

Cele:

- 1 | Poznanie przekazów medialnych dotyczących uchodźców i uchodźczyń i zawartych w nich stereotypów.
- 2 | Zwiększenie umiejętności krytycznej analizy przekazów medialnych.
- 3 | Przyjrzenie się roli mediów w kształtowaniu przekonań na temat uchodźców i uchodźczyń.

Czas: 100 minut.

Materiały:

- 1 | Duże kartki papieru typu flipchart, na których można narysować układ pierwszej strony gazety.
- 2 | Flamastry.
- 3 | Kopie artykułów dotyczących uchodźców i uchodźczyń. Około 10 artykułów na grupę 20-osobową.

Komentarz do materiałów źródłowych:

- ▷ Proponowane artykuły są wybrane na podstawie analizy dyskursu na temat uchodźców i uchodźczyń w polskich mediach przeprowadzonej przez Obserwatorium Debaty Publicznej w październiku 2015 roku. Według tej analizy większość materiałów prasowych ukazujących się w monitorowanych przez zespół mediach odnosiła się w jednoznacznie negatywny sposób do uchodźców i uchodźczyń.

- ▷ Przed przeprowadzeniem warsztatu zachęcamy do zapoznania się z analizą:
  - ▶ <http://obserwatorium.kulturaliberalna.pl/raport/islamskie-hordy-azjatycki-najazd-socjalny-dzihad-jak-polskie-media-pisza-o-uchodzcach-uchodzczy>
  - ▶ <http://kulturaliberalna.pl/2015/11/17/debata-uchodzczy-w-mediach-walka-o-klienta>
- ▷ Jeżeli zdecydujesz się na inne artykuły niż zaproponowane poniżej, zadбай o to, aby były one różnorodne i by w odpowiedniej proporcji występowały teksty w negatywny i w pozytywny sposób odnoszące się do uchodźców i uchodźczyń.
- ▷ Wybrane artykuły – wszystkie dostępne online:
  - 1 | „Ukrywana prawda o przyjmowaniu uchodźców”, wprost.pl
  - 2 | „Uchodźcy i imigranci napływają do Europy. Najgłośniejsze komentarze”, wprost.pl
  - 3 | Gadowski we „wSieci”: „Islam ma dziś twarz kalifatu”, wsieci.pl
  - 4 | „Pomoc chrześcijanom z Syrii? Czy naprawdę jesteśmy zbyt ślepi, by dostrzec propagandę, której ulegliśmy? Europa jest zagrożona”, wpolityce.pl
  - 5 | Kaczyńska we „wSieci” o kulturowej poprawności: „Dominująca w Europie Zachodniej tendencja do uległości wobec agresji imigrantów nieuchronnie zmierza ku absurdalnej, mrocznej grotesce”, wpolityce.pl
  - 6 | „Arabska przyszłość”, ziemkiewicz.dorzeczy.pl
  - 7 | „Kościół i nowa inwazja barbarzyńców”, terlikowski.dorzeczy.pl
  - 8 | „Postawić tamę ekstremizmowi”, semka.dorzeczy.pl
  - 9 | „Bruksela da nam uchodźców. W pakiecie: terroryści”, fronda.pl
  - 10 | Terlikowski: „Syty Zachód powinien być solidarny z uchodźcami. I Polska też”, fronda.pl
  - 11 | „Zobaczyłem naszą straszną twarz. Złą i agresywną”, wyborcza.pl
  - 12 | „Ratunek dla Unii? Wywalenie Europy Środkowej na zbity pysk”, krytykapolityczna.pl
  - 13 | Informator „Więcej wiedzy, mniej strachu. Uchodźcy w Polsce”, strona Urzędu ds. Cudzoziemców, udsc.gov.pl

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (15 minut)

Krok 1: Przygotowanie przestrzeni

- ▷ Przygotuj salę. Należy zadbać o odpowiednią przestrzeń zarówno do pracy w grupach (żeby uczestnicy nie przeszkadzali sobie nawzajem podczas analizy materiałów źródłowych), jak i na forum (spontaniczne ruchy, dynamiczne prezentacje podczas teatru gazetowego).

Krok 2: Integracja i wprowadzenie w sposób pracy na lekcji

- ▷ Poproś uczestników zajęć o ustawienie się w kręgu. Wytlumacz, że za moment poprosisz każdą osobę o przedstawienie się, ale w niespotykany sposób.
- ▷ Każda osoba ma przedstawić się, mówiąc tylko samogłoski, które znajdują się w jej imieniu, np. dla imienia Karolina będzie to: A-O-I-A, a dla imienia Przemek: E-E. Do powstałej w ten sposób sekwencji samogłosek każda osoba dobiera gesty, które ją w jakiś sposób opisują, można używać do tego rąk, nóg, obracać się, schylać itp.
- ▷ Następnie każda osoba po kolei robi krok do środka okręgu i mówi swoją sekwencję i pokazuje gesty, po czym cała grupa powtarza sekwencję.
- ▷ W następnej części ćwiczenia podziel klasę na mniejsze grupy i poproś, żeby uczniowie przypomnieli sobie swoje sekwencje samogłosek i gestów i stworzyli jedną wspólną melodię. Ważne, żeby znalazł się w niej przynajmniej jeden dźwięk i jeden gest każdej osoby. Daj grupom kilka minut na tę pracę. Później poproś grupy po kolei o przedstawienie wyników swojej pracy.
- ▷ Jeżeli prowadzisz zajęcia dla dużej grupy, pierwszy krok tego ćwiczenia możesz wykonać od razu w mniejszych grupach.

Krok 3: Wprowadzenie tematu lekcji

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, to na pierwszym ćwiczeniu integracyjnym możesz skończyć etap budowania grupy. Skomentuj, że było to ćwiczenie wprowadzające w formę zajęć inną niż lekcyjna, że będziecie się dziś opierać na pracy ciałem, głosem, ruchem, czego przedsmak uczestnicy mieli w pierwszym ćwiczeniu integracyjnym. Wprowadź informację o swojej roli. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadбай o poznanie się i integrację (zaplanuj dodatkowy czas i aktywności integrujące grupę).

- ▷ Przejdź do wprowadzania tematyki i celu zajęć.
- ▷ Przykładowa instrukcja: „Dzisiaj będziemy przyglądać się temu, jak media piszą i mówią o uchodźcach. Zastanowimy się, jakie obrazy społeczności uchodźczej budują opisy obecne w prasie oraz jak te obrazy oddziałują na postrzeganie uchodźców i uchodźczyń przez polskie społeczeństwo. Zaproszę was nie tylko do pracy w skupieniu nad analizą artykułów, ale także do aktywnej formy prezentacji wyników waszych minianaliz. Najbliższe dwie lekcje przeznaczymy na analizę i refleksję w mniejszych grupach, ale też pracę z ciałem, głosem i trochę zabawy.”

Krok 4: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się – możesz to zrobić w wybrany przez siebie sposób lub sięgnąć po inspirację do scenariusza „Obalamy mity, poznajemy fakty” z tej publikacji.
- ▷ Zwróć uwagę na zasady szczególnie ważne na zajęciach dramowych (więcej o tym przeczytasz w artykule „Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie” w niniejszej publikacji).

II. Ćwiczenia wprowadzające do dramy (10 minut)

- ▷ Poproś klasę o dobranie się w pary i stanięcie naprzeciwko siebie.
- ▷ Powiedz, że zadaniem par będzie odliczenie do trzech w taki sposób, że każda osoba z pary mówi jedną cyfrę, a po dojściu do trzech kolejna osoba zaczyna odliczać od początku. Daj grupom pół minuty na odliczanie w ten sposób.
- ▷ Następnie powiedz, żeby jedna z osób w parze zamieniła cyfrę jeden na jakiś dźwięk, i wytłumacz, że od tej pory w odliczaniu za każdym razem, kiedy miałyby paść cyfra jeden, osoba będzie wydawać ten dźwięk. Daj grupom pół minuty na przećwiczenie tej sekwencji.
- ▷ Powiedz, żeby pary zastąpiły cyfrę dwa innym dźwiękiem i że od tej pory za każdym razem, kiedy padnie ta cyfra, będą wydawały ten dźwięk. Daj grupom pół minuty na przećwiczenie tej sekwencji. Powtórz to samo polecenie dla cyfry trzy.
- ▷ Następnie poproś, żeby pary zamieniły jeden z dźwięków dowolnym wyrazem, który kojarzy im się z wyrazem „media”. Wyraz ten można wypowiedzieć w różny sposób, dodając do niego również gest. Poproś o przećwiczenie nowej sekwencji, następnie poproś o zamianę drugiego i trzeciego gestu.

III. Doświadczenie (45 minut)

Krok 1: Analiza artykułów

- ▷ Podziel klasę na mniejsze grupy i rozdaj im wydrukowane wcześniej artykuły. Najlepiej, żeby jeden artykuł przypadał na dwie osoby.
- ▷ Poproś o przeczytanie materiałów i podkreślenie lub wynotowanie, w jaki sposób artykuł odnosi się do uchodźców i uchodźczyń, w szczególności jakie konkretne określenia są użyte w stosunku do nich. Poproś grupy o wynotowanie i przedyskutowanie wyników pracy.

Krok 2: Przygotowanie i prezentacja utworu

- ▷ Poproś grupy o przygotowanie utworu, może to być wiersz, piosenka lub inna forma przedstawiająca określenia z artykułów. Piosenka może być do melodii, którą uczniowie znają, albo może być wymyślona. W tworzeniu utworów liczy się kreatywność, więc można popuścić wodze fantazji. Powiedz im, że będą przedstawiać wiersz/piosenkę kilkakrotnie na forum.
- ▷ W kolejnej części ćwiczenia poproś po kolei każdą grupę o przedstawienie utworu pozostałym grupom.
- ▷ Następnym etapem będzie ponowna prezentacja utworów oraz spisanie wrażeń. Grupy prezentują swoje utwory po raz drugi, ponieważ w ten sposób odbiorcy i odbiorczynie będą mogły się skupić nie tylko na „efektach specjalnych” i pierwszym wrażeniu, ale także na warstwie merytorycznej i tym samym uchwycić przekaz. Każdej grupie przydziel inną prezentację grupy do obserwacji. Schemat jest taki: jedna grupa prezentuje utwór – druga grupa słucha i spisuje wrażenia i tak kolejno dla każdej z grup. Dla przykładu, w sytuacji gdy są trzy mniejsze grupy: grupa nr 1 słucha grupy nr 2, grupa nr 2 grupy nr 3, a grupa nr 3 grupy nr 1. Poproś każdą grupę o ponowne przedstawienie swojego utworu, a grupę jej słuchającą o zapisanie wrażeń, myśli i głównego przekazu.

Krok 3: Tworzenie pomnika

- ▷ Następnym zadaniem każdej grupy będzie przedstawienie pomnika z wrażeń zapisanych na kartce. Uczniowie mają w tym celu użyć własnych ciał i ustawić się w taki sposób, który oddawałby spisane wrażenia. Pomniki mają być nieruchome i tworzyć spójną całość, tzn. wszystkie osoby z grupy uczestniczą w przedstawianej scenie czy metaforze. Daj każdej grupie kilka minut na to zadanie.

Krok 4: Jednoczesne prezentacje utworu i pomnika

- ▷ Ostatnia część tego ćwiczenia polega na jednoczesnym przedstawieniu pierwotnego utworu i pomnika.
- ▷ Jednocześnie prezentują się dwie grupy: grupa, która przygotowała utwór, oraz grupa, która przygotowała pomnik na temat prezentowanego utworu. Powtórz schemat par: grupa nr 1 + grupa nr 2, grupa nr 2 + grupa nr 3, grupa nr 3 + grupa nr 1.
- ▷ Jeśli grupy podeszły poważnie do zadania i są skoncentrowane i jeśli mają już doświadczenie pracy dramą, możesz zaproponować, żeby obydwie prezentujące grupy (przedstawiająca pomnik i przedstawiająca utwór) wchodziły ze sobą w interakcję. Pomnik może ożyć i odpowiadać na utwór, grupa przedstawiająca utwór może zacząć się poruszać i wchodzić w interakcję ze sobą oraz osobami z drugiej grupy. Ten element obarczony jest jednak ryzykiem, że powstanie chaos, może dojść do eskalacji i przerysowania zachowań, w tym do użycia agresji.

Krok 5: Wyjście z roli

- ▷ Poproś wszystkie osoby o dynamiczne potrząsanie wszystkimi częściami ciała po kolei (rękoma, nogami, głową, klatką piersiową, biodrami), tak aby zrzucić z siebie to doświadczenie i rozluźnić ciało po pracy.
- ▷ Zaproś wszystkich, żeby usiedli w okręgu.

IV. Omówienie doświadczenia (35 minut)

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Poproś uczniów o przypomnienie sobie całego ćwiczenia (analiza artykułów – tworzenie utworu – tworzenie pomnika – jednoczesne przedstawienie utworu i pomnika).
- ▷ Zapytaj:
  - ▶ Jak się czujecie po tym doświadczeniu?
  - ▶ Czy były jakieś momenty szczególnie trudne dla was? Które?
  - ▶ Jaką atmosferę budowały, jakie wrażenia robiły na was czytane artykuły medialne?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Poproś uczniów, żeby podzielili się na mniejsze grupy, i na kartkach papieru wypisali wszystkie określenia uchodźców i uchodźczyń, które padły podczas całego ćwiczenia, ale także emocje, które się pojawiały.

- ▷ Po skończonej pracy poproś o przedstawienie jej wyników. Zapytaj:
  - ▶ Jak media przedstawiają uchodźców i uchodźczynie?
  - ▶ Jak uważacie, czy ten obraz jest rzeczywisty? Dlaczego tak? Dlaczego nie?
  - ▶ Jak takie przedstawienie w mediach wpływa na to, co społeczeństwo polskie myśli o uchodźcach i uchodźczyniach?
  - ▶ Jaką rolę odgrywają współcześnie media? Jaka jest rola mediów w przedstawianiu uchodźców i uchodźczyń?

Krok 3: Wiedza

- ▷ Media są wszechobecne w naszym życiu. Są nie tylko obrazem wartości i przekonań naszego społeczeństwa, ale poprzez ich przenikanie do różnych sfer naszego życia w dużym stopniu kształtują nas i wpływają na nasze poglądy. Informacja, która pojawi się w gazecie lub w telewizji, jest postrzegana jako prawdziwa.
- ▷ Z drugiej strony media mają bardzo konkretne cele do spełnienia: przekazują treści ważne dla właściciela stacji/gazety/portalu, a w przypadku mediów publicznych zdarza się, że są one instrumentem przekazu partii rządzącej. W dzisiejszym świecie media są elementem procesów rynkowych. Z założenia mają osiągnąć jak największy zysk (poprzez jak największą sprzedaż, słuchalność czy oglądalność), co często osiąga się, pokazując sensację, wzbudzając i potęgując negatywne emocje (strach, gniew).
- ▷ W ciągu ostatniego roku można zauważyć ogromną radykalizację języka mediów używanego w stosunku do uchodźców i uchodźczyń. Przeważająca liczba artykułów z tego okresu odnosi się do nich krytycznie lub wrogo. Język opisu odwołuje się do takich procesów jak: zderzenie cywilizacji (barbarzyńcy, najazd, walka), zjawiska atmosferyczne (klęska, fala, zalew), świat zwierząt (hordy, roje). Z drugiej strony pojawiają się artykuły, które grają na emocjach, chcąc wywołać współczucie, i pod tym kątem również w dużym stopniu upraszczają przekaz. Szczegółowe analizy na ten temat znajdziesz w opracowaniach, do których linki podano na początku scenariusza.
- ▷ Bardzo ważne jest krytyczne odnoszenie się do treści pojawiających się w mediach. Warto sprawdzać te informacje i sięgać do różnych rzetelnych źródeł. Jako przykład rzetelnego podejścia do przedstawienia tematu możesz podać informator „Więcej wiedzy, mniej strachu. Uchodźcy w Polsce” – to inicjatywa kilkudziesięciu mediów w Polsce, które we współpracy z Urzędem do spraw Cudzoziemców stworzyły materiał oparty na faktach i nieodnoszący się do skrajnych emocji. Możesz rozdać kopie wydrukowanego informatora lub pokazać, gdzie można znaleźć go w internecie.

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym

- ▷ Poproś, żeby uczestnicy zajęć zastanowili się nad tym, jakie tytuły/artykiły/określenia/obrazy dotyczące uchodźców i uchodźczyń chcieliby widzieć w mediach. Ważne jest, żeby podkreślić, że chodzi o tytuły prezentujące obraz różnorodny, wychodzący poza jednostronne czy stereotypowe postrzeganie.
- ▷ Poproś o zapisanie tych treści na kartkach i przyklejenie ich na plakat / kartkę flipchart, której układ graficzny powinien przypominać pierwszą stronę gazety (kartki z układem możesz przygotować wcześniej lub poprosić osoby uczestniczące w zajęciach o rozplanowanie przestrzeni gazetowej). Przeczytaj tytuły, omów przekazy i obrazy, które zaproponowali uczniowie i uczennice.

V. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ Podsumuj główne punkty, które pojawiły się podczas warsztatu, i poproś, żeby każda osoba dokończyła zdanie: „Jedna rzecz, którą wynoszę z tych warsztatów, to...”
- ▷ Podziękuj osobom uczestniczącym za udział.

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Uwaga na nadmierną dbałość o formę – w części ćwiczenia dotyczącej układania utworu, jeżeli grupa zdecyduje się na tworzenie wiersza, często skupia się na rymach i na formie. Podkreśl, że w tym przypadku forma jest drugorzędna, ważne jest, żeby w artystyczny sposób wyrazić wyniki pracy z artykułami. Bardzo dobrze sprawdza się tutaj biały wiersz albo utwór na kształt slamu poetyckiego.
- ▷ W ostatnim etapie ćwiczenia, podczas jednoczesnego odgrywania utworu i pomnika rekomendujemy, żeby proponować interakcję tylko takim grupom, które znasz, i jeżeli jesteś przekonana, że nie dojdzie do agresji podczas odgrywania ról. Możesz zwiększyć bezpieczeństwo, mówiąc, że jeżeli jakaś osoba w danym momencie poczuje silne negatywne emocje, może pokazać je w symboliczny sposób bądź zatrzymać się w stopklatce.
- ▷ Jeżeli nie masz pewności co do tego, w jakim kierunku może pójść współpraca międzygrupowa, proponujemy wyznaczenie osobnej przestrzeni na grupę wykonującą utwór i na grupę ustawioną w pomniku i jednoczesną prezentację, ale bez wzajemnej interakcji.

- ▷ W omówieniu ćwiczenia, w części dotyczącej zastosowania doświadczeń w życiu codziennym, warto zwrócić uwagę na to, jakie tytuły pojawiają się w gazecie. Jeśli są to pytania bądź obawy związane z obecnością uchodźców i uchodźczyń w Polsce, warto odpowiedzieć na nie na kolejnych zajęciach, uzupełniając wiedzę przy wykorzystaniu scenariusza „Mity i fakty – wiarygodnie o uchodźcach i uchodźczyniach”.
- ▷ Jeżeli w tytułach pojawi się mowa nienawiści – reaguj. Pokaż, na czym polega mowa nienawiści, zwróć uwagę, że mowa nienawiści podchodzi pod kodeks karny i powinna być zgłaszana organom ścigania.

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

- 1 | *Przed tymi zajęciami warto popracować z uczniami metodą dramy, aby na warsztatach skupić się wyłącznie na sprawnym przebiegu poszczególnych etapów.*
- 2 | *Najważniejsza wydaje mi się refleksja z podsumowania, gdzie dziewczyny zobaczyły, że brak reakcji na mowę nienawiści i obojętność jest cichym przyzwoleniem na rozwój bardziej radykalnych działań.*
- 3 | *Zajęcia przede wszystkim pokazały, że nie należy wierzyć we wszystko, co prezentują media.*
- 4 | *Po zajęciach uczniowie chętnie dyskutowali na temat poruszony na warsztatach.*

a
x

X

!

Dominika Cieślikowska

Nie samym chlebem człowiek żyje

Adresaci: szkoły podstawowe klasy I-III / edukacja wczesnoszkolna, grupa minimum 8 osób.

Cel ogólny: zwiększenie gotowości uczniów i uczennic do dobrego przyjęcia dzieci cudzoziemskich (migranckich i uchodźczych) w klasie, szkole, społeczeństwie.

Cele szczegółowe:

- 1 | Wzrost empatii wobec osób, które straciły wszystko w wyniku wojny i mierzą się z samotnością, wyobcowaniem, wchodzeniem w nową klasę i/lub kulturę.
- 2 | Poznanie różnic i podobieństw między kulturą polską i syryjską/arabską (można zastąpić innymi dowolnymi kulturami, na temat których chce się prowadzić zajęcia).
- 3 | Poznanie warunków integracji: wymiany międzykulturowej polegającej na uczeniu się siebie nawzajem.
- 4 | Poznanie reakcji otoczenia wspierających adaptację w nowej klasie i/lub kulturze.
- 5 | Opcjonalnie: poznanie reakcji otoczenia utrudniających adaptację w nowej klasie i/lub kulturze; sposoby przeciwstawiania się nękanii i dokuczaniu na tle narodowościowym, kulturowym.

Opis zajęć:

Scenariusz został oparty na metodzie stymulatorów, które mają pomóc w poznaniu historii dziecka uchodźczego, i trudności, z jakimi zmagają się w nowej rzeczywistości szkolnej. (Zaprezentowana opowieść oparta jest na faktach. Do wglądu jest film – wywiad z matką chłopca, którego losy stały się prototypem historii przedstawionej w stymulatorach). Poznanie historii ma prowadzić do zrozumienia sytuacji, w jakiej znajduje się dziecko uchodźcze lub migranckie, i wczucia się w sytuację utraty dotychczasowego życia (elementów materialnych i niematerialnych): kraju, rodziny, bliskich, przyjaciół, domu, rzeczy osobistych czy też możliwości realizacji swoich pasji. Lepsze zrozumienie sytuacji ma zwiększać gotowość do reakcji i zachowań wspierających uchodźców i migrantów oraz prowadzić do uczenia się o sobie nawzajem i obustronnego zaangażowania w proces integracji. Zajęcia, wykorzystując autentyczne atrybuty kulturowe, mają rozbudzać ciekawość próbowania, doświadczania, smakowania nowej kultury.

Czas: 90 min + przerwa na degustację drugiego śniadania po syryjsku.

Materiały:

- 1 | Pocztówki/zdjęcia z różnych krajów do stworzenia puzzli.
- 2 | Zestaw stymulatorów (sposób przygotowania opisany w materiałach pomocniczych do scenariusza):
  - ▷ zniszczony plecak z breloczkiem z piłką nożną,
  - ▷ zeszyt,
  - ▷ zdjęcie syryjskiego domu,
  - ▷ syryjski poczęstunek, przykładowe produkty: chlebek pita, pudełko z hummusem, kilka pomidorków i oliwek, jogurt/ajran,
  - ▷ ulotka informacyjna o akademii piłkarskiej,
  - ▷ pocztówka z dowolnego miasta w Polsce z pozdrowieniami od polskiej części rodziny.

C

m

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (5 minut)

Krok 1: Przygotowanie przestrzeni

- ▷ Przygotuj salę do zajęć dramowych. Najlepiej, jeśli ustawisz krzesła lub uczennice i uczniowie usiądą na podłodze w półkolu. Na środku, tam gdzie nikt nie siedzi, ustaw ławkę okrytą ciemnym sukniem/kocem lub rozłóż sukno na podłodze.

Krok 2: Wprowadzenie tematu

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, to przywitaj uczniów i uczennice, opowiedz o celu zajęć, wprowadź w formę zajęć inną niż lekcyjna. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadбай o poznanie się i integrację (zaplanuj czas i odpowiednie aktywności).
- ▷ Propozycja instrukcji: „Na dzisiejszej lekcji omówimy ważny temat, ludzi w trudnej sytuacji życiowej. Każdego mogą spotkać trudności i przykrości – z różnych powodów. Porozmawiamy o tym, jak to jest znaleźć się w trudnej sytuacji, i o tym, co może nam pomóc w radzeniu sobie z nią. Nie będzie to lekcja taka jak zazwyczaj, ale aktywne ćwiczenia i zabawy, poprzez które będziemy się uczyć i przyglądać różnym sytuacjom życiowym”.

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Wprowadź zasady sprzyjające pracy/uczeniu się na lekcji.
- ▷ Proponowane zasady:
  - ▶ słuchamy się nawzajem / mówi jedna osoba naraz,
  - ▶ dopytujemy, gdy coś jest niezrozumiałe,
  - ▶ dbamy o przedmioty i pomoce używane w trakcie lekcji, po zapoznaniu się z przedmiotem odkładamy go na miejsce, gdy przedmiot leży na materiale, nie ruszamy go.

II. Wprowadzenie do dramy (10 minut)

Rozgrzewka 1: Puzzle

- ▷ Przygotuj zdjęcia/obrazki/pocztówki z widokami charakterystycznymi dla różnych krajów (na każdej niech będzie charakterystyczny zabytek). Zdjęć ma być tyle, ile chcesz mieć grup, potem potnij je na tyle kawałków, ile chcesz mieć osób w grupie (np. przy 20-osobowej klasie podziel dzieci na 5 grup i przygotuj 5 fotografii pociętych na 4 kawałki).

- ▷ Rozdaj każdemu dziecku jeden fragment dowolnego zdjęcia i poproś uczniów, by połączyli swoje kawałki z innymi, tak by stworzyli pięć różnych kompletnych obrazów/widoków z różnych krajów. Kiedy dzieci się połączą i z otrzymanych fragmentów ułożą obrazek, zapytaj, czy wiedzą, skąd pochodzą te zdjęcia, lub powiedz im, jakie kraje i jaki zabytek widzą na zdjęciach/pocztówkach. Każdą grupę określ zgodnie z nazwą kraju.

Rozgrzewka 2: Fotografie

- ▷ Poproś każdą z grup, by ustawiła się w obraz lub fotografię pokazującą różne sytuacje. Zaprosz każdą osobę z grupy do wzięcia udziału w scenie (możesz podpowiadać konkretniejsze obrazy, jeśli będą problemy z wchodzeniem w role).
- 1 | Rodzina jest w pociągu, którym jedzie na wakacje do kraju ze swojej widokówki (podpowiedź: przedział w pociągu, rodzice siedzą obok siebie, dzieci naprzeciwko, tata rozdaje wszystkim kanapki).
  - 2 | Rodzina zwiedza nowe miasto (wszyscy idą ulicą, na plecach mają bardzo ciężkie plecaki, spoglądają do góry, żeby zobaczyć stojący przed nimi piękny zabytek – ten z widokówki).
  - 3 | Rodzina nie może znaleźć zabytku, który przyjechała obejrzeć i który zna z widokówki (wszyscy stoją w miejscu, nad mapą, próbują znaleźć na mapie wybrane miejsce, jedno z dzieci szuka dookoła kogoś, kogo można by spytać o drogę).
  - 4 | Przechodzień, który mówi w nieznanym nam języku, pokazuje na migi, jak dotrzeć do zabytku (członkowie rodziny stoją blisko przechodnia zagubieni i zmęczeni, przechodzień próbuje pokazać dłonią na mapie lub wskazuje kierunek, w którym powinni pójść, by znaleźć cel swojej wędrowki).
- ▷ Każdą fotografię, a szczególnie tę ostatnią, można ożywić (ćwiczenie wchodzenia w role): na klaśnięcie (stopklatka) fotografia ożywa, na drugie klaśnięcie zastyga.
  - ▷ Celem ożywienia ostatniej fotografii, poza przyzwyczajaniem się dzieci do wchodzenia w role, jest wprowadzenie sytuacji, gdy nie ma wspólnego języka komunikacji i gdy próbujemy komunikować się w inny sposób (podczas pilotażu niektóre nauczycielki stwierdziły, że sytuacja, kiedy ktoś nie zna naszego języka, może być dla dzieci nowa i nieznaną, dlatego lepiej na nią uwrażliwić przed stymulatorami). Wybierając tę wersję, trzeba pamiętać, by przeznaczyć na ćwiczenia odpowiednio dużo czasu.

III. Doświadczenie (40 minut)

Krok 1: Stymulatory (20 minut)

- ▷ Wprowadzenie do stymulatorów – pokaż wszystkim plecak i wprowadź do odgadywania historii: „Mam dziś dla was plecak, który przygotowałam specjalnie na te zajęcia, ale który mógłby należeć do pewnej osoby. Historia naszego głównego bohatera nie jest prawdziwa, ale mogłaby wydarzyć się naprawdę. Historia ukryta jest w tym plecaku”.
- ▷ Samodzielnie wyjmuj rekwizyty i po krótkim omówieniu układaj je na przygotowanym suknie (na podłodze lub na ławce). Możesz też przekazać plecak uczniom i uczennicom i pozwolić im wyciągać kolejne przedmioty, które budują historię bohatera. Na początku przypomnij, żeby z każdym przedmiotem obchodzić się z szacunkiem i ostrożnością – przedmioty nie powinny zostać zniszczone, bo należą do kogoś.
- ▷ Wyjmowanie stymulatorów – odkrywanie historii: uczniowie i uczennice, poznając przedmioty, opowiadają historię głównego bohatera. Na zakończenie tego etapu powinni poznać list od kuzynów, który najbardziej wprost opowiada najważniejsze elementy historii chłopaka.
- ▷ Podsumowanie: wypisanie na tablicy/plakacie listy postaci, które występują w historii.
- ▷ Jeśli uznasz, że historię należy podsumować i dopowiedzieć do niej jakieś fakty, to przy wypisywaniu postaci uzupełnij ją informacjami, które nie wypłynęły z narracji dzieci.

Krok 2: Pogłębienie rozumienia postaci i roli wspierania - fotografie (15 minut)

- ▷ Podziel dzieci na trzy grupy (para i dwie dwójki lub zwiłokrotnienie tych grup w przypadku dużej klasy) i zapowiedz: „Za chwilę każdy z was będzie wybraną postacią z historii, którą właśnie poznaliśmy. Zaproponuję, kto kim będzie. Waszym zadaniem będzie przygotowanie fotografii – pokazanie sytuacji pomiędzy wybranymi postaciami”.
- ▶ Grupa nr 1: W parze: dzieci pokazują za pomocą metody fotografii wybraną scenkę z udziałem Piotrka i Mustafy.
- ▶ Grupa nr 2: W trójce: dzieci pokazują na fotografii scenkę z udziałem Mustafy, Damiana i Martynki (np. gdy Mustafa ich odwiedza).
- ▶ Grupa nr 3: W trójce: dzieci pokazują scenkę z udziałem Mustafy i jego rodziców (np. gdy rano przygotowują śniadanie, które Mustafa zabiera do szkoły).
- ▷ Możesz ożywić fotografie lub podejść do wybranych osób i dopytać o różne rzeczy, kładąc im rękę na ramieniu.

- ▷ Pomocne pytania do pogłębienia rozumienia postaci:
  - ▶ Kim jesteś? Jak masz na imię?
  - ▶ Co się wydarzyło w twoim życiu?
  - ▶ Jak się czujesz, gdy musisz chodzić do nowej klasy, w nowym kraju?
  - ▶ Kto ci pomógł w nowej sytuacji?
  - ▶ Dlaczego wspierasz Mustafę w jego pierwszych tygodniach w Polsce?
  - ▶ Co robisz?
  - ▶ Jak możesz wspierać Mustafę?
  - ▶ Co jeszcze chciałbyś dla niego zrobić / jak mu pomóc? (To pytanie może być dla dzieci w tym momencie trudne, musisz zdecydować, czy je zadać, czy pominąć na tym etapie pracy).

Krok 3: Wyjście z ról (3 minuty)

- ▷ Wszyscy stają w kole i zdejmują rolę, która jest płaszczem noszonym przez nich w ostatnim ćwiczeniu. Mają odegrać, nawet przerysowując, zdejmowanie płaszcza – ze wszystkimi szczegółami, jak strzepywanie okrycia, a potem odrzucenie go. Na zakończenie każdy wykrzykuje swoje imię.

IV. Omówienie doświadczenia: 40 minut

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Zapytaj o uczucia i wrażenia z ćwiczenia, dowiedz się, jak podobała się ta aktywność, czy coś było dla nich trudne.

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Podsumujcie, czemu i w jaki sposób osoby z tej historii pomagały Mustafie.
- ▷ Powody, dla których pomagano Mustafie: bo był w trudnej sytuacji, mało rozumiał, nie znał języka, tęsknił za Syrią, bardzo dużo stracił, nie miał przyjaciół.
- ▷ Formy pomocy: propozycja zapisania na piłkę nożną, okazanie zainteresowania, zadbanie o dobry posiłek, by mógł jeść to, co pamięta z Syrii, co lubi (nawet trudno to w Polsce kupić), wysłanie kartki pocztowej z pozdrowieniami.

Krok 3: Wiedza

- ▷ Podsumuj kwestię różnic i podobieństw międzykulturowych.
- ▷ Skomentuj, że Piotrek i kuzyni pomagali Mustafie, wykorzystując do tego podobieństwa między nimi. Kolega z klasy zaprosił go do wspólnego grania w piłkę nożną – skupił się na czymś, co bardzo obaj lubią. Kuzyni w liście zaprosili go do siebie w odwiedziny, przypominając, jak fajnie im było ostatnim razem i że rodzina jest po to, by pomagać, bo ma wspólne więzy krwi.
- ▷ Mustafa pochodzi jednak z innej kultury, a pomiędzy kulturami występują też różnice, nie tylko podobieństwa. Ustal razem z klasą, czym Mustafa różnił się od innych:
  - ▶ imię i nazwisko – Mustafa to imię arabskie, muzułmańskie, które brzmi trochę inaczej niż imiona polskie. Ciekawe jest też jego nazwisko – Najjar. Po arabsku byłoby czytane Nadżar, co oznacza złoto, ale Polacy często czytają je tak, jak czyta się w Polsce, czyli Najjar, co zmienia znaczenie (po arabsku najjar znaczy stolarz). O ile „złoto” ma szlachetne znaczenie, odnosi się do czegoś bardzo cenionego w Syrii i krajach arabskich, o tyle „stolarz” ma zupełnie inny wydźwięk.
  - ▶ język i sposób pisania – Mustafa mówi po arabsku, to język bardzo różniący się od języka polskiego, którego dopiero się uczy. Chłopiec był przyzwyczajony do pisania od prawej do lewej strony – czyli i od tyłu zeszytu do przodu. (Jeśli masz możliwość, napisz coś po arabsku – do nauczania się wykorzystaj filmiki na YouTube, np.: <https://www.youtube.com/watch?v=6e145BWP7ng>),
  - ▶ wygląd domów, w jakich mieszka wielu Syryjczyków – wykorzystaj zdjęcie ze stymulatorów, pokaż dodatkowe zdjęcia kilku syryjskich budowli,
  - ▶ wygląd zewnętrzny i ubiór – pokaż fotografie, lalki lub filmik fabularny/ rysunkowy z osobami z Syrii, innych krajów arabskich, o różnym stylu ubierania się (pamiętaj, by nie ograniczyć się do prezentacji strojów folkowych, etnicznych, dawnych, ale by pokazać różnorodność stylów ubierania się we współczesnej Syrii),
  - ▶ jedzenie – przypomnij, co miał w plecaku Mustafa, opowiedz, z czego są zrobione te potrawy: hummus, pita jedzona zamiast chleba, wyjaśnij, że oliwki rosną w Syrii na drzewach, bo jest tam inny klimat, jest znacznie cieplej.

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym

- ▷ Poproś, by uczniowie i uczennice wrócili do grup z samego początku zajęć – gdy byli pogrupowani według krajów.
- ▷ Zadaj każdej grupie zadanie: mają wybrać jedną rzecz, jakiej chcieliby nauczyć cudzoziemca, i jedną rzecz, jakiej chcieliby nauczyć się od cudzoziemca, który może trafić do ich klasy. Jak porozmawiają w grupkach, poproś, by opowiedzieli o tym na forum.

IV. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ W kilku zdaniach podsumuj zajęcia i podkreśl najważniejsze treści.
- ▷ Miłe i gościnne przyjęcie kogoś nowego w swojej klasie, szczególnie jeśli jest z innej kultury, to właśnie nauczenie tej osoby czegoś o sobie, ale też nauczenie się czegoś od niej. Wtedy korzysta i nowa osoba, i my.
- ▷ Na poznawaniu nowych osób z innych kultur można bardzo dużo skorzystać, na przykład spróbować nowych potraw. Ale nie samym chlebem człowiek żyje. Ludzie potrzebują zarówno jedzenia, jak i tego, żeby być lubianym, ciepło przyjętym przez innych. Uczeń z innej kultury, jeśli znajdzie się w naszej klasie, chciałby mieć dużo przyjaciół, uczniów, którzy będą nim zainteresowani, pomogą mu. Wtedy on może się otworzyć, pokazać i opowiedzieć coś fajnego o kraju swojego pochodzenia.
- ▷ „Nie samym chlebem człowiek żyje” oznacza też, że w innych kulturach ludzie jedzą też inne rzeczy niż właśnie chleb.
- ▷ Jeśli masz jak przygotować poczęstunek, zaproś uczniów i uczennice na przerwę, na której poczęstujesz wszystkich przysmakami kuchni bliskowschodniej (rozłóż więcej pit pełniących funkcję naszego chleba, oliwek, hummusu, chałwy – w razie niskiego budżetu rozdaj po symbolicznym kawałku wybranej potrawy).
- ▷ Zakończ zajęcia, płynnie przechodząc w degustację na przerwie.

Warianty ćwiczenia**Modyfikacja celów zajęć (dołączenie wątku historii i adekwatnych stymulatorów)**

UWAGA: Możesz rozwinąć w tym ćwiczeniu wątek dokuczania i nękania kogoś, kto jest inny i wyróżnia się. Przeciwicz z klasą sposoby przeciwstawiania się takiemu zachowaniu. W takim przypadku wybierz rozbudowaną wersję stymulatorów, dodając postać Marka i jego zachowania wobec Mustafy. Poprowadź część doświadczenia i omówienie, adaptując odpowiednie elementy scenariusza „Dramowe Historie Uchodźcze dla klasy IV–VI”¹⁶.

Modyfikacja rozgrzewek o element doświadczenia komunikacji w języku obcym

Do rozgrzewek można dać ćwiczenie wprowadzające do sytuacji dziecka uchodźczego, które nic nie rozumie, nie zna języka, nie zna zasad panujących w szkole. Niektórym dzieciom może być trudno wyobrazić sobie, że są na lekcji i nic nie rozumieją, gdyż nie mają takiego doświadczenia. W tym celu można na początku, np. przy rozgrzewkach, przejść na obcy język – prawdziwy lub zmyślony – i przez kilka minut pozostawić uczniów w tym doświadczeniu. Można dodać jedną fotografię, na której uczniowie próbują spytać przechodnia o drogę, ale on nic nie rozumie (taką sytuację można ożywić, samemu wchodząc w rolę przechodnia i używając niezrozumiałego języka). Potem pokrótce tylko to omówić.

Modyfikacja historii i stymulatorów

Osoba prowadząca zajęcia, znająca klasę, powinna podjąć decyzję, czy do historii bohatera chce wprowadzać pożar domu, czy nie. Z jednej strony to ważny element historii, z drugiej dzieci mogą się dopytywać o pożar – jak to się stało, co robiło wojsko, co żołnierze. Ten wątek może bardzo pobudzić ich wyobraźnię, co może być pomocne, ale jednocześnie może utrudniać skupienie się na innych wątkach historii. Od znajomości klasy i gotowości nauczyciela do pracy nad tym wątkiem zależy, czy zostanie on wprowadzony, czy usunięty z historii.

Wielkość grupy

Jeśli pracujesz z większą grupą, każdą z grup w rozgrzewkach, fotografiach i zastosowaniu zdubluj, dając takie same instrukcje jak innej grupie, lub wprowadź więcej zadań dla kolejnych grup.

¹⁶ D. Cieślukowska, (2015), *Dramowe historie uchodźcze – pakiet edukacyjny*, Warszawa: Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA, publikacja dostępna on-line: <http://stop-klatka.org.pl/dhu-materialy-edukacyjne>.

Obecność ucznia lub dorosłego o migracyjnym, uchodźczym doświadczeniu

Uchodźca lub uchodźczyni uczęszczająca do waszej szkoły czy konkretnej klasy albo rodzice cudzoziemscy mogą być bardzo cennym źródłem informacji i bardzo wspomóc proces uczenia się podczas zaproponowanej aktywności. Musisz jednak wziąć pod uwagę osobowość, sposób funkcjonowania tej osoby, zbadać wcześniej, jaki jest jej stosunek do swoich przeżyć czy kwestii uchodźców, jaki stosunek do dziecka mają inne osoby w klasie. Warto pamiętać, że osoba z doświadczeniem migracyjnym może być na różnym etapie adaptacji w nowym środowisku, ważne więc, by nie oceniać jej przez pryzmat zgody lub niezgody na udział w aktywności. Jeśli zgodzi się uczestniczyć w lekcji, to trzeba dokładnie zaplanować, w jakiej roli. Kierując się zasadami edukacji dramowej, osoba ta nie powinna być w tym ćwiczeniu sobą, czyli wchodzić w rolę uchodźcy czy uchodźczyni, ale w inną, mniej sobie znaną, np. kuzynów, uczniów Polaków, nauczycielki. Jeśli w twojej szkole jest dziecko uchodźcze lub rodzic i uważasz, że ma „poukładane” kwestie uchodźstwa, umie i lubi o tym doświadczeniu opowiadać, to możesz, po wcześniejszym przygotowaniu, zaprosić go jako gościa specjalnego. Będzie to prawdopodobnie dla niego wyróżnieniem, wzmocnieniem, okazją do dzielenia się swoją wiedzą i doświadczeniem, szansą na bycie zauważonym i wysłuchanym. Nie każdy uchodźca lub uchodźczyni dobrze odnajdzie się w takiej roli, ale są i tacy, dla których taki rodzaj uwagi i bycia słuchanym jest ważnym elementem integracji ze społeczeństwem polskim i odnajdywania się w nowej rzeczywistości.

Uwagi dla osób prowadzących

Podczas warsztatów pilotażowych prowadzonych przez uczestniczki Dramowej Akademii Antydyskryminacyjnej wyciągnęliśmy następujące wnioski:

1 | Zajęcia wymagają nakładów czasowych i finansowych na etapie przygotowań.

Należy dobrze poznać scenariusz, przygotować zestaw stymulatorów, idealnie, jeśli ma się też możliwość przygotowania poczęstunku. Warto przed tymi zajęciami zadbać o drobne dofinansowanie: ze szkoły, od rodziców, od sponsora zewnętrznego (np. dofinansowanie z projektu lub podarunek od właściciela sklepu z arabskim jedzeniem).

2 | Warto te zajęcia poprzedzić wprowadzeniem informacji o Syrii i/lub uchodźcach.

Można jako pierwszy przeprowadzić scenariusz dramowy „Droga dziecka” lub wprowadzić w sposób tradycyjny/podawczy wstępne informacje o Syrii i o tym, kim są uchodźcy.

3 | Można uczniów i uczennice przygotować wcześniej do pracy dramą, z wykorzystaniem fotografii.

Elementy dramy, choćby rozgrzewek dramowych, można zacząć wprowadzać tydzień czy dwa tygodnie przed planowaną lekcją. Można proponować uczniom już wcześniej ustawianie fotografii przy okazji innych tematów poruszanych podczas lekcji. Im lepiej osoby biorące udział w lekcji o uchodźcach zaznajomione są z samą metodą pracy, tym więcej wątków merytorycznych uda się przepracować. Warto pamiętać, że drama jest tu tylko metodą wspierającą osiągnięcie celów merytorycznych związanych z tematem uchodźców.

4 | Dogłębne wejście w historię.

Poświęcenie odpowiedniego czasu na dokładne omówienie stymulatorów przygotowuje uczniów i uczennice do dalszej pracy, czyli poznania postaci i problemów. Szczególnie jeśli zdecydujemy się na wariant rozszerzony o problem nękania, warto nie spieszyć się i pozwolić dzieciom dobrze wejść w historię.

5 | Informację i wiedzę można rozłożyć w czasie.

Krótkie podsumowania można „przemycać” na różnych etapach scenariusza. Pozwoli to skrócić czas omówienia na samym końcu zajęć. Przy takiej wersji warto na sam koniec zadbać o krótkie podsumowanie wniosków zebranych z całych zajęć.

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

1 | Co twoim zdaniem te zajęcia dały uczniom i uczennicom?

- *Dużo empatii, zrozumienie, że na całym świecie są takie same dzieci jak oni. Świadomość, że trzeba otoczyć opieką innych. Wiedzę o różnicach kulturowych.*
- *Uważam, że jeżeli do tej klasy przyjdzie obcokrajowiec, dzieci będą nastawione pozytywnie, będą się starać mu pomagać w nauce języka i w opanowaniu materiału, bo same taką chęć wykazywały, wyzwoliły w sobie empatię.*
- *Uczniowie doszli do wniosku, że złe zachowania wynikają często z niewiedzy, niezrozumienia, i myślę, że nie będą się opierać na zasłyszanych stereotypach, łatkach przyklepanych cudzoziemcom.*
- *Zajęcia wyzwoliły w uczniach ciekawość poznawczą. Z zainteresowaniem oglądali zdjęcia, filmik, dopytywali się o inne elementy. Wskazywaliśmy różnice, ale przede wszystkim podobieństwa, które zbliżyły ich do dzieci z innego kręgu kulturowego.*

- ▷ *Uważam, że takie zajęcia powinny być powszechnie prowadzone wśród najmłodszych dzieci, aby nie budowały sobie na przyszłość obrazu uchodźcy wyłącznie na podstawie tego, co usłyszą od starszych i z mediów.*
- ▷ *Nawet nie przypuszczałam, że temat tak poruszy i zaangażuje dzieci. Dzięki tym zajęciom dzieci rozumiały problem uchodźstwa lepiej, niż się spodziewałam. Mustafa został obdarzony ogromną sympatią.*
- ▷ *Warsztaty miały dynamiczny przebieg, różnorodność form sprawiła, że dzieci, pomimo braku przerwy, zupełnie nie odczuwały znużenia. Uczniowie wczuwali się w sytuację wyobcowania osoby, która straciła wszystko, wchodzi w nowe otoczenie, nie zna języka, nie ma żadnych kolegów, ma inne nawyki. Wysuwali pomysły, jak oni mogliby pomóc nowemu koledze/koleżance, czego mogliby się od siebie nauczyć. Świetnie też kojarzyli, że można budować porozumienie na podstawie podobieństw, a wroga postawa wynika często z niewiedzy. Podczas degustacji postanowili sięgnąć nawet po produkty, które początkowo budziły ich odrazę, uznając, że trzeba się do pewnych smaków (i zapachów) przyzwyczaić.*
- ▷ *Uważam, że scenariusz spełnia swoje zadanie. Jest bardzo atrakcyjny, urozmaicony, niesie ze sobą ogromne pokłady i wiedzy, i emocji, które wyzwala ją głęboką empatię. Spodobał się obecnym na zajęciach dwóm nauczycielkom, które puściły już po szkole wici o świetnej lekcji.*

2 | Z czego jesteś najbardziej zadowolona?

- ▷ *Przekonałam się, że z siedmiolatkami można mówić o trudnych tematach, a nie tylko o bajkach.*
- ▷ *Stymulatory okazały się dla uczniów bardzo atrakcyjne. Wykorzystałam poszerzony zestaw, gdyż uznałam, że wątek dręczenia Mustafy jest bardzo ważny.*
- ▷ *Najważniejsze jest dla mnie to, że dzieci zostały przygotowane do przyjęcia osoby odmiennej pod jakimkolwiek względem, nie będą się jej bać, co często jest przyczyną niechęci.*
- ▷ *Myślę, że warto zachować zdjęcia z lekcji, aby w sytuacji przybycia uchodźcy do tej klasy odtworzyć uczniom przebieg zajęć i przypomnieć ich refleksje i postanowienia.*
- ▷ *Jestem zadowolona, że wszystko zadziało się tak wyraźnie.*
- ▷ *Cieszę się, że stymulatory tak silnie oddziaływały na uczniów, pobudziły do działania i wzbudziły wyjątkowo dużą empatię.*

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

Historia Mustafy – świat fikcyjny dla szkół podstawowych, klasy I-III

Mustafa Najjar (8 lat) mieszkał z rodzicami w Aleppo, w Syrii, w pięknym zabytkowym domu. Jego mama jest Syryjką o polskim pochodzeniu (babcia Mustafy była Polką), a tata – Syryjczykiem pochodzącym z tradycyjnej muzułmańskiej rodziny. Dwa miesiące temu chłopiec przyjechał z rodzicami odwiedzić rodzinę swojej babci. W trakcie wakacji w Polsce podróżował po kraju, odwiedził też kuzynów. Bardzo się lubią z kuzynami, choć rzadko się widują. Do rodziny Mustafy dotarła niedawno wiadomość, że ich dom został zbombardowany, a w Syrii, w której jest wojna, zrobiło się bardzo niebezpiecznie.

Rodzice zdecydowali, że zostają w Polsce, bo w Syrii nie mają do czego wracać i jest zbyt niebezpiecznie. Tutaj będzie im łatwiej zacząć od zera, mają tu część rodziny. Zapisali Mustafę do polskiej szkoły (decyzja podjęta została bardzo szybko, w ciągu tygodnia, żeby chłopak szybko się zaaklimatyzował). Mustafa ma tylko kilka rzeczy, które zabrał ze sobą na wyjazd do Polski – wszystko inne spłonęło. Boi się utraty nawet tych kilku rzeczy, które mu zostały, dlatego chętnie nosi je ze sobą.

Mustafa chodzi teraz do szkoły w Polsce, ale nie zna polskiego. Nie rozumie, co mówią do niego koledzy i koleżanki. Chłopak jest smutny, zamknięty w sobie – nie bardzo chce nawiązywać nowe kontakty. Na każdym kroku zauważa (ale i inni to widzą) różnice względem polskich kolegów: inaczej wygląda, mieszkał zupełnie inaczej, ale też inne rzeczy lubi jeść, pisze od innej strony.

W klasie Mustafy jest też Piotrek – kolega, któremu nie przeszkadza jego pochodzenie, który chce się z nim kolegować, z którym ma wspólną pasję. Obaj bardzo lubią grać w piłkę nożną. Mustafa chętnie by z nim zagrał, w Aleppo tak najczęściej spędzał czas z kolegami.

Historia Mustafy: zestaw przedmiotów – stymulatorów

Dobór przedmiotów to bardzo istotna sprawa – każdy przedmiot powinien mieć znaczenie i być dobrany tak, by niósł ważną informację o bohaterze (lub osobach z otoczenia) i wprowadzał do problemu.

W przypadku sugerowanego w tym scenariuszu zestawu wśród rekwizytów pojawiły się przedmioty niosące informacje o kulturze pochodzenia chłopca, przybliżające dzieciom kulturę kraju jego pochodzenia.

Ważne, by przedmioty były autentyczne, czyli dostosowane do wieku bohatera, realistycznie przygotowane (gdy mowa o notatkach, powinny to być notatki rówieśnika lub na takie wyglądające; jeśli zdjęcie, to prawdziwe, dobrze wydrukowane; atrybuty kulturowe jak najbardziej zbliżone lub wręcz autentycznie pochodzące z danej kultury. Na szczęście w dobie sklepów internetowych podstawowe rekwizyty pochodzące z różnych kultur można kupić bez względu na to, w jakim zakątku Polski się mieszka).

Cały zestaw powinien być spójny – to samo nazwisko i imię w różnych miejscach, zazębiające się i uzupełniające informacje w kolejnych rekwizytach; powtórzenia dozwolone są tylko wtedy, gdy jakaś informacja faktycznie musi zostać podkreślona.

Jeśli któreś z zaproponowanych imion jest takie same jak imiona dzieci z grupy, w której prowadzone są zajęcia, imię w stymulatorach/historii powinno być zmienione na inne, by dzieci nie utożsamiały bohatera fikcyjnego z osobą z klasy.

Historia Mustafy – fakty

Historia inspirowana jest faktami – losami rodziny Syryjczyków, muzułmanów, którzy zmuszeni sytuacją życiową mieszkają w Polsce. Mieszkali w Aleppo w Syrii, wiodąc dostatnie, dobre życie. Rodzice mieli dobrze płatne zawody, gwarantujące rodzinie godziwe warunki bytowe (duże sześciopokojowe mieszkanie w dobrej dzielnicy, szkoła prywatna z wykładowym angielskim dla dzieci, częste wyjazdy na wakacje, w tym zagraniczne, zajęcia dodatkowe, jak sport). Kobieta w tej rodzinie to z pochodzenia pół Polka (po matce Polce, katoliczce) i pół Syryjka (po ojcu Syryjczyku, muzułmaninie). Rodzina co półtora roku lub co dwa lata przyjeżdżała na długie wakacje do Polski, by odwiedzić tutejszą część rodziny. Dużo zwiedzali, jeździli po całym kraju, odwiedzali krewnych, obdarowując ich prezentami z Syrii. Trzy lata temu przyjechali na tego typu wakacje z wypełnioną darami walizką, do której w drodze powrotnej miało się zmieścić wiele upominków z Polski dla członków rodziny w Syrii.

W trakcie pobytu w Polsce dowiedzieli się, że w Syrii zrobiło się bardzo niebezpiecznie, a szczególnie zagrożone jest życie ludzi w Aleppo, skąd pochodzili. Wahając się do ostatniej chwili, 1 września, dzień przed planowanym powrotem do Syrii, podjęli decyzję o przeczekaniu w Polsce niebezpieczeństwa (zamieszek czy wręcz wojny w ich kraju). Początkowo myśleli, że będą musieli zostać miesiąc czy dwa, potem wyznaczyli sobie na pobyt w Polsce rok. Są tu już trzy lata i zaczynają wątpić w to, że powrócą do Syrii. Wszystko, co mieli w Aleppo, właściwie stracili.

W Polsce, po wielu różnych perturbacjach, mieszkają w malutkim mieszkaniu komunalnym w dzielnicy miasta o złej sławie. Dzieci prawie od początku chodzą do polskiej szkoły, już całkiem dobrze mówią po polsku, zaczynają zapominać arabski. Matka pracuje, łąpiąc się wielu różnych dorywczych prac, ale nie w swoim zawodzie. Często nie ma jej w domu, bo musi się podejmować różnych zleceń, także poza miastem, w którym mieszkają. Doszkałała się i dokszałcała, by zdobywać nowe kompetencje adekwatne do jej sytuacji i do rynku pracy. Tata nie mógł miesiącami znaleźć pracy, załamał się, odizolował, stracił wiarę w siebie. Dzieci przechodziły różne fazy – początkowo były pozytywnie nastawione, pocieszały płaczącą matkę, wierzyły w tymczasowość sytuacji i w to, że zaraz wrócą do ojczyzny, do babci, rodziny i kolegów, do domu i zabawek. Z biegiem czasu zaczęły się poddawać, izolować, słabnąć psychicznie. Komentują utratę bliskich i straty materialne. Odczuwają, że żyją teraz na innej stopie, że matki ciągle nie ma w domu i mają z nią mniej kontaktu niż kiedyś, że z ojcem też nie potrafią się dogadać, bo stracił chęć do życia. W szkole było różnie – mają doświadczenia z dwóch placówek. W jednej z nich zostali ciepło przyjęci, z zainteresowaniem, mogli opowiadać o sobie, dostali wiele wsparcia emocjonalnego i finansowego. W drugiej szkole byli skazani sami na siebie, instytucja dążyła do tego, żeby przybysze jak najszybciej upodobnili się do dzieci polskich. Nie było wsparcia w żadnym aspekcie. Zdarzały się sytuacje dokuczania, szczególnie na tle narodowościowym i religijnym, oraz komentarze, by wracali do siebie.

Więcej opowie film z wywiadem z matką chłopca i dziewczynki Karimą Kanjo. Warto przedstawić tę historię nawet młodszym uczniom i uczennicom. Zawiera ona odniesienie do typowych i powtarzalnych elementów losów osób zmuszonych do życia w nowym kraju, z drugiej strony pozbawiona jest przedstawienia dramatycznych doświadczeń wojennych czy tułaczki uchodźczej. W tym jest mniej typowa niż wiele przywoływanych relacji – pozwala pokazać niestereotypowo rodzinę uchodźców-migrantów, którzy doświadczają tęsknoty, degradacji społecznej, odbierania godności w nowym kraju, ale którym udało się uniknąć udziału w wojnie i tułaczce.

Zestaw sześciu przedmiotów podstawowych

Postać	Informacje, które przekazuje	Przygotowanie
1 zniszczony plecak z breloczkiem z piłką nożną		
Mustafa	<ul style="list-style-type: none"> ▷ chłopak zaskoczony, że nagle musi iść do szkoły, nie ma nawet porządnego szkolnego plecaka, ▷ rodziców nie stać na kupno nowego plecaka, ▷ fan piłki nożnej 	<ul style="list-style-type: none"> ▷ Zorganizuj plecak pasujący dla ośmiolatka, mocno zniszczony, lepiej, by nie był szkolny, ale bardziej turystyczny, sportowy. ▷ Przyczep do niego albo wrzuć do środka breloczek z piłką nożną.
2 zeszyt		
Mustafa	<ul style="list-style-type: none"> ▷ chłopak pochodzi z innej kultury, ma inne nawyki szkolne, ale chodzi do polskiej szkoły, ▷ stara się uczyć, ale nauka w nowej szkole jest trudna, bo wszystko jest dziwne, ▷ trudno mu się skupić, zajmuje się na lekcji różnymi rzeczami, ▷ jego dom spłonął, on to rozpamiętuje, stara się wyobrazić sobie pożar 	<ul style="list-style-type: none"> ▷ Kup zeszyt przypominający zeszyt ośmiolatka. ▷ Podpisz go Mustafa Najjar na tylnej okładce, tak jakby korzystać z niego odwrotnie (chłopak pisze po arabsku, czyli od prawej do lewej. Książki, zeszyty, czasopisma otwiera się z drugiej strony, odwrotnie względem tego, jak robią to Polacy). ▷ Podpisz nieudolnym pismem (na przykład pisząc odwrotną ręką, niż piszesz zazwyczaj – rodzice Mustafy, znając arabski, nie mają wprawy w pisanie innym alfabetem). ▷ Wklej na pierwszej kartce (czyli ostatniej) obrazki – coś, co ośmiolatek może robić na lekcji, ale zostaw zadanie jakby niedokończone (masz pokazać, że stracił szybko motywację do pracy na lekcji, nie dokończył zadania), kilka kartek zapisz, zabazgraj (jak robi nudzące się dziecko). ▷ Na jednej ze stron narysuj syryjski dom (wzoruj się na zdjęciu, którego będziesz używać w tym zestawie) i pomóż go na czerwono, narysuj płomień, pożar.
3 zdjęcie syryjskiego domu, jeśli znajdziesz, to z rodziną syryjską		
rodzice, rodzina w Syrii	<ul style="list-style-type: none"> ▷ przywiązanie do domu, tęsknota za domem, ▷ wyższy status przed wakacjami i drastyczny spadek statusu społecznego/finansowego w konsekwencji zdarzenia losowego (pożar). 	<ul style="list-style-type: none"> ▷ Znajdź w internecie dom typowy dla zabudowy syryjskiej, postaraj się znaleźć ładny, okazały budynek, wydrukuj zdjęcie w taki sposób, by nie przypominało wydruku z internetu czy książki, ale zdjęcie wykonane przez kogoś z członków rodziny, na fotograficznym papierze, dobrej jakości; ukryj gdzieś w plecaku. <p>Zdjęcia domów, syryjskich uliczek do wyszukania na stronie: pl.pinterest.com.</p>

4 drugie śniadanie po syryjsku: chlebek pita, pudełko z hummusem, kilka pomidorków i oliwek, jogurt (opcjonalnie ajran, który obecnie jest łatwy do kupienia)		
Mustafa i rodzice	<ul style="list-style-type: none"> ▷ podkreślenie różnic między dziećmi z różnych krajów: Mustafa pochodzi z innego kraju, ma inne zwyczaje, ▷ rodzice dbają o niego, o to, by miał dobry posiłek, ale też by jadł to, co lubi, do czego jest przyzwyczajony, by zmniejszyć jego tęsknotę za krajem. 	<ul style="list-style-type: none"> ▷ Przygotuj pudełko śniadaniowe albo torebkę nylonową zawierającą produkty polskie i syryjskie. ▷ Jeśli w twojej miejscowości którykolwiek z produktów jest trudno dostępny, to możesz zamówić przez internet takie produkty jak pita / chlebek turecki, hummus, oliwki, turecki jogurt ajran można kupić w sklepach internetowych z dostawą pod wskazany adres; hummus i pitę można też zrobić samemu w domu, w internecie znajdziesz wiele przepisów.
5 informacja o akademii piłkarskiej od Piotra		
Piotrek	<p>Wykorzystaj ulotkę zapraszającą na zajęcia piłkarskie dla dzieci w twojej miejscowości albo przygotuj atrapę ulotki z jakimś rysunkiem młodego piłkarza i ogłoszeniem:</p> <p>Wielki nabór do akademii piłkarskiej dla najmłodszych!!!</p> <p>Jesteś orlikiem, zostań zawodnikiem.</p> <p>Prowadzimy zajęcia dla dzieci 6-12 lat,</p> <p>Kontakt: 605 666 321, www.akademiamlodychpiłkarzy.org</p> <p>Dopisz odręcznie jako Piotrek: <i>Przyjdź w środę, Piotrek</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▷ Jeden z uczniów, który jest mu przychylny, chce się z nim kolegować. ▷ Podkreślenie podobieństw między dziećmi z różnych krajów: może ich łączyć wspólna pasja – piłka nożna.

6 pocztówka z miasta w Polsce z pozdrowieniami od polskiej części rodziny (kuzynów)		
rodzina polska	<ul style="list-style-type: none"> ▷ polskie korzenie chłopaka ▷ informacja o wojnie i utracie domu ▷ brak znajomości języka przez chłopca 	<p>Wykorzystaj widokówkę z miasta w Polsce innego niż to, w którym prowadzisz zajęcia, wypisz na kartce życzenia dzieciennym pismem. Jeśli nie zmieści ci się cały poniższy tekst, do kartki dodaj list, a na kartce tylko napisz krótkie życzenia. Przykładowa treść pozdrowień:</p> <p style="text-align: right;"><i>Augustów, 24.03.2016</i></p> <p><i>Cześć Mustafa!</i></p> <p><i>Twoja mama nas odwiedziła. Daliśmy jej kartkę od nas. Niech mama Ci przeczyta, bo wiemy, że Ty jeszcze nie umiesz. Smutno nam, że nie możesz wrócić do Syrii, bo Twój dom spłonął. Chcemy Ci jakoś pomóc, bo jesteśmy Twoimi kuzynami. Chcemy, żeby wojna w Twoim mieście szybko się skończyła. Czekamy, aż nas odwiedzisz razem z mamą w Augustowie, żebyśmy się mogli razem pobawić.</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Damian i Martynka</i></p> <p>Ten stymulator daje najwięcej informacji objaśniających sytuację chłopca, postaraj się włożyć go do plecaka tak, by wyjąć go na samym końcu (jeśli dzieci będą same wyjmowały przedmioty).</p>

Wersja rozszerzona scenariusza

Do scenariusza i świata fikcyjnego, który na jego potrzeby budujesz, możesz także dodać kwestię dokuczania komuś, kto się wyróżnia – w tym przypadku wyglądem, narodowością, religią. (Doświadczenia dzieci migranckich i uchodźczych pokazują, że nawet najmłodszy, już w przedszkolu, potrafią dokuczać, powtarzając słowa zasłyszone w domu lub od innych znaczących osób dorosłych w swoim życiu).

W budowie świata fikcyjnego powinna się wtedy pojawić informacja, że w klasie, do której dołączył Mustafa, prym wiedzie Marek – lubiany przez wszystkich chłopak, który już po kilku pierwszych dniach zaczął żartować z Mustafy, wrzucił do plecaka karteczki z różnymi obraźliwymi określeniami, pobazgrał mu też zeszyt. Wokół Syryjczyka zaczęły krążyć takie określenia jak „Arab” i „terrorysta”.

Do zestawu stymulatorów dodać wtedy możesz:

Postać	Informacje, które przekazuje	Przygotowanie
A karteczki z dokuczliwymi komentarzami		
Marek	dokuczanie przez innych, głównie w odniesieniu do narodowości	Na małych karteczkach samoprzylepnych, wyrwanej kartce z zeszytu lub innym kawałku papieru autentycznym dla ośmiolatków napisz, naśladując pismo małego dziecka, „Arab!!!” Lub „Arab! Do siebie!” „Terrorysta!” (możesz dać dwie, trzy podobne kartki, opcjonalnie jedna z nich może przedstawiać rysunek bomby czy zdjęcie terrorysty). Kartki pognij, ewentualnie porwij i wrzuc do plecaka.
B zeszyt z dodatkowymi informacjami		
Marek	dokuczanie w związku z narodowością Mustafy	Pognij zeszyt lub okładkę zeszytu czy kilka kartek, pomaż go wyraźnie innym długopisem niż ten używany przez właściciela, może mazakiem (ma to przypominać zniszczenie dokonane przez kolegę), możesz wpisać do zeszytu wielkimi literami słowo „Arab!”).

C kartka od nauczycielki do matki Mustafy (może być dzienniczek, jeśli prowadzone są przez uczniów i uczennice w twojej klasie)		
Nauczycielka i matka	pokazuje relację między chłopcami; wskazanie, kto komu dokuczał modelowanie sprzeciwu wobec dręczenia i dokuczania z powodu religii, kultury, narodowości.	Kartka z informacją: <i>Witam, bardzo proszę Panią o przybycie do szkoły. Chciałabym z Panią porozmawiać, zauważyłam bowiem, że w klasie pojawiły się niewłaściwe zachowania jednego z kolegów. Marek zaczął dokuczać Mustafie. Nie chcę, by w naszej klasie dochodziło do podobnych sytuacji i by dokuczanie się rozprzestrzeniło. Mam nadzieję, że nasza rozmowa pomoże rozwiązać problem, przed jakim stanęliśmy w klasie.</i> Elżbieta Pióro 12.09.2015

Małgorzata Winiarek-Kołucka

Strategie akulturacji – o różnych zachowaniach na styku kultur

Adresaci: młodzież gimnazjalna w klasach I-III, minimalnie 8 osób.

Cele:

- 1 | Zwiększenie wiedzy dotyczącej zjawiska akulturacji i różnych strategii zachowania imigrantów i społeczności ich przyjmującej.
- 2 | Podniesienie świadomości zachowań grupy przyjmującej oraz imigrantów, które sprzyjają adaptacji imigrantów lub ją utrudniają.
- 3 | Zwiększenie empatii w stosunku do imigrantek i imigrantów, dobrowolnych i przymusowych.

Opis zajęć: Celem scenariusza jest poznanie przez uczniów i uczennice różnych podejść do adaptacji w nowym środowisku, a także refleksja nad tym, od czego zależy wybór danej strategii adaptacji przez osoby przyjeżdżające do nowego kraju. Scenariusz oparty jest na technice karty roli, w której osoby uczestniczące otrzymują opis postaci i zdarzenia. Ich zadaniem jest zapoznanie się z nią, a następnie, w dwójkach, dokończenie rozmowy między opisanymi bohaterami. Historia zaprezentowana w scenariuszu dotyczy polskiego rodzeństwa, które wyjechało z rodzicami do Anglii i w różny sposób adaptuje się w kulturze angielskiej. Każde z nich na swój sposób próbuje pogodzić w sobie dwie kultury, ale dyskutują też między sobą o różnych podejściach do radzenia sobie z konfliktem wartości.

Zajęcia kierowane są zarówno do klas, do których uczęszczają uczniowie i uczennice z innych kultur, jak i do klas monokulturowych, temat poruszony podczas zajęć i zaprezentowany w kartach roli może bowiem dotknąć i dotyka wiele osób w dzisiejszym świecie.

Czas: 100 minut.

Materiały:

- 1 | Materiał pomocniczy nr 1 – karty roli (x liczba osób uczestniczących).
- 2 | Blok papieru typu flipchart.
- 3 | Materiał pomocniczy nr 2 – treści do wykładu o strategiach akulturacji.
- 4 | Kartki samoprzylepne w dwóch kolorach.

a

x

!

c

m

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (10 min)

Krok 1: Przygotowanie przestrzeni

- ▷ Przygotuj przestrzeń tak, by można było swobodnie poruszać się po sali oraz pracować w parach i na forum. Ustaw razem z uczniami i uczennicami krzesła w kręgu do pracy warsztatowej.

Krok 2: Wprowadzenie tematu lekcji

- ▷ Jeśli pracujesz z klasą dobrze sobie znaną, to przywitaj wszystkich, wprowadź w formę zajęć inną niż lekcyjna, opowiedz o swojej roli. Jeśli pracujesz z uczniami i uczennicami, których nie znasz, zadbaj o poznanie się i integrację (zaplanuj dodatkowy czas i aktywności integrujące grupę).
- ▷ Przedstaw klasie cel zajęć. Przykładowa informacja: „Dzisiaj będziemy się przyglądać różnym sposobom zachowań w sytuacji, gdy mamy do czynienia z tzw. adaptacją kulturową. Czyli prościej mówiąc, kiedy ktoś decyduje się zmienić miejsce zamieszkania i przeprowadza się na stałe do nowego kraju. Czy znacie takie osoby w swoim otoczeniu? Kto zna, niech podniesie rękę”.
- ▷ Zobacz, ilu uczniów i uczennic obserwuje w najbliższym otoczeniu procesy akulturacji. Będzie to informacja, skąd grupa czerpie wiedzę na temat adaptacji i charakterystycznych zachowań.

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się – możesz to zrobić w wybrany przez siebie sposób lub sięgnąć po inspirację do scenariusza „Obalamy mity, poznajemy fakty” z tej publikacji.
- ▷ Zwróć uwagę na zasady szczególnie ważne na zajęciach dramowych (więcej o tym przeczytaj w artykule „Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie” w niniejszej publikacji).

II. Wprowadzenie do dramy (20 minut)

Krok 1: Spacer

- ▷ Poproś uczniów i uczennice, żeby wstali i chodzili po sali w określony sposób:
  - ▶ jak osoby, które spieszą się na pociąg,
  - ▶ jak osoby, które właśnie dowiedziały się o czymś smutnym,
  - ▶ jak osoby, które są z siebie dumne,
  - ▶ jak osoby, które idą na pierwszą randkę.

- ▷ Podkreśl, że każdy może się inaczej poruszać, inaczej odbierać daną informację. To naturalne, bo jesteśmy różni. Zachęcaj do tego, żeby uczniowie próbowali zmieniać sposób chodzenia, czyli pokazywali w różny sposób dumę, smutek itp. Jeśli grupa potrzebuje więcej ćwiczeń, podaj dodatkowe stany, sytuacje.

Krok 2: Rozmowa w parach

- ▷ Poproś, by osoby dobrały się w pary i stanęły naprzeciwko siebie. Niech wybiorą, kto będzie osobą A, a kto osobą B. Zapowiedz, że za chwilę wytłumaczysz, czym zajmują się poszczególne osoby.
- ▷ Zadanie będzie polegało na tym, żeby pokazać relację i zaimprovizować rozmowę między wymienianymi przez siebie postaciami.
- ▷ Poproś uczniów i uczennice, aby na twoje pierwsze klaśnięcie pokazali w zastygnięciu (stopklatce) relację między wymienionymi przez siebie postaciami. A na drugie klaśnięcie – zaczęli rozmowę między sobą. Trzecie klaśnięcie będzie zatrzymywało ich w rozmowie w momencie, w którym są. Ta rozmowa powinna trwać krótko, nie dłużej niż jedną minutę.
- ▷ Następnie zaproś uczniów i uczennice, aby powtórzyli rozmowy, wcielając się jeszcze raz w swoje postacie i zachowując się w inny sposób niż za pierwszym razem.
- ▷ Propozycje postaci:
  - ▶ Relacja 1: Sąsiedzi. Postać A ładnie ubrana wychodzi z domu na urodziny do swojego przyjaciela, postać B schodzi ze schodów, ma w ręku sok marchwiowy, potyka się i wylewa na postać A zawartość butelki.
  - ▶ Relacja 2: Rodzic i dziecko. Postać A to rodzic, postać B to syn/córka. Rodzic wraca po wywiadówce.
- ▷ Podsumuj ćwiczenie stwierdzeniem, że wcielając się w rolę, możemy być kimś innym i starać się zachować inaczej niż na co dzień, można też wypróbować kilka różnych zachowań w tej samej roli. To okazja do eksperymentów i zobaczenie, jak to jest być kimś innym. Od nas zależy, w jaki sposób zachowamy się, będąc daną postacią.

Krok 3: Lustra

- ▷ Zaproś uczniów i uczennice, żeby dobrali się teraz w nowe pary.
- ▷ Poproś, żeby stanęli naprzeciwko siebie. Będzie to ćwiczenie wykonywane bez słów. Jedna osoba z dwójki będzie pokazywała gesty, a druga, na zasadzie lustra, będzie je powtarzała.
- ▷ Ważne w tym ćwiczeniu jest, aby zadbać o osobę, która ma naśladować gesty – tak aby mogła dokładnie je powtarzać, ale też, żeby się nie nudziła.

- ▷ Po minucie zrób zmianę, aby druga osoba w dwójce również prowadziła.
- ▷ W trzecim etapie tego ćwiczenia poproś, aby uczniowie/uczennice w dwójkach sami oddawali sobie prowadzenie, już bez twojego instruktażu. Obserwuj, czy to się udaje.
- ▷ Ćwiczenie ma na celu wprowadzenie uczniów w komunikację opartą na przyglądaniu się i odpowiadaniu na potrzeby drugiej strony.
- ▷ Na zakończenie zaproś pary, aby usiadły na krzesłach naprzeciwko siebie i powiedziały sobie, jak się czuły w tym ćwiczeniu. Czy udało im się wymieniać prowadzenie bez słów? Jeśli tak, to co w tym pomogło? Jeśli nie, to co przeszkodziło?
- ▷ Daj dwójkom dwie-trzy minuty na rozmowę. Podkreśl, że wnioski z tego i wcześniejszych ćwiczeń będą mogli wykorzystać w kolejnym ćwiczeniu.
- ▷ Poproś, aby wszyscy na kolejne ćwiczenie zostali w parach, w których byli dotąd.

III. Doświadczenie (35 minut)

Krok 1: Przygotowanie do rozmowy w parze

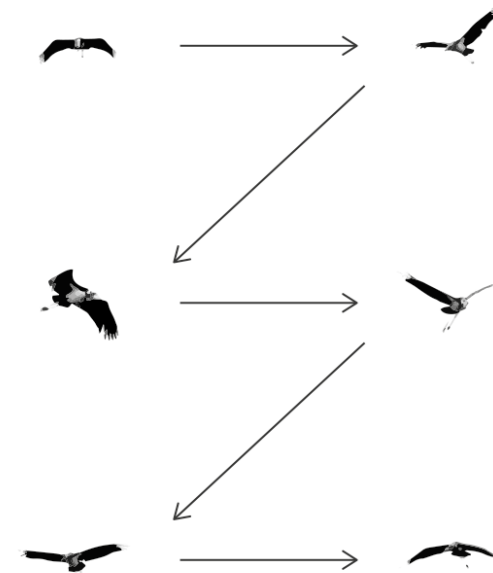
- ▷ Przekaż instrukcję: „Za chwilę każda z osób z pary otrzyma ode mnie kartę roli. Jest to opis sytuacji rozgrywającej się pomiędzy rodzeństwem. Każda para będzie pracowała nad tą samą historią. Waszym zadaniem jest przeczytanie karty roli tak, żebyście poczuli tę postać, ponieważ gdy skończycie czytać, zaproszę was do wejścia w rolę i rozmowę między postaciami. Kiedy skończycie czytać, podnieście kartę do góry – podejść i zabiorę ją od was. Każda osoba czyta tylko swoją kartę, tak aby wczuć się w swoją postać”.
- ▷ Rozdaj karty ról adekwatnie do płci osób, które siedzą naprzeciwko siebie w dwójkach. W materiałach pomocniczych znajdziesz opisy trzech par:
  - ▶ pary mieszanej płciowo: Karol i Dominika,
  - ▶ pary jedнопłciowej męskiej: Karol i Dominik,
  - ▶ pary jedнопłciowej żeńskiej: Karolina i Dominika.
- ▷ W każdej parze jedna postać prezentuje postawę asymilacyjną, czyli upodabnianie się do Anglików (Karol lub Karolina), a druga separacyjną – celebrowanie polskości (Dominik lub Dominika). Oba typy postaci występują zarówno w męskiej, jak i w żeńskiej formie, tak żeby uczniowie i uczennice otrzymali karty ról tożsame z ich płcią biologiczną.
- ▷ Uczniowie czytają karty ról. Jeśli pojawią się pytania dotyczące treści kart, powiedz, żeby osoba pytająca zinterpretowała dany zapis wedle własnego uznania. Jednocześnie próbuj zapamiętać, czego dotyczyła wątpliwość, aby móc w przyszłości udoskonalać karty (jeśli będzie to potrzebne).

Krok 2: Pierwsza rozmowa - w parze

- ▷ Gdy wszyscy skończą czytać, a ty zbierzesz karty ról, zaproś pary do ustawienia się w pozycji wyjściowej, w której zaczynają rozmowę: „Zapraszam was, żebyście ustawili się w pozycji, w jakiej wasza postać zaczyna tę rozmowę. Każda z postaci może to zrobić na swój sposób. Na moje klaśnięcie zastygniecie w pozycjach wyjściowych. Na drugie klaśnięcie zaczniecie rozmowę między postaciami. Na trzecie – przerwiecie rozmowę w tym miejscu, w którym jesteście”.
- ▷ Podczas gdy trwa pierwsza rozmowa między postaciami, staraj się słuchać, o czym rozmawiają. Pozwól trwać wymianie zdań kilka minut.
- ▷ Po rozmowie poproś, aby osoby z par stanęły w dwóch rzędach naprzeciwko siebie, po jednej stronie Karol lub Karolina, a po drugiej Dominik lub Dominika.

Krok 3: Druga rozmowa - szpaler

- ▷ Ta rozmowa będzie się odbywała na forum, w tzw. szpalerze. Stojące w dwóch rzędach osoby będą odtwarzały wypowiedziane wcześniej argumenty – tyle że nie do osoby ze swojej pary, ale do kolejnej w przeciwnym rzędzie. Czyli pierwsza osoba z rzędu Karola/Karoliny wypowiada frazę do pierwszego Dominika/Dominiki, a ten/ta mówi do drugiej osoby w rzędzie Karola/Karoliny, i tak dalej.

Rys. Przebieg rozmów w „szpalerze”

- ▷ Propozycja instrukcji: „Za chwilę przeprowadzicie jeszcze raz tę rozmowę wspólnie, w taki sposób, że jedna osoba będzie mówiła do osoby stojącej naprzeciwko, ale ta będzie odpowiadała już kolejnej osobie w rzędzie. Chodzi o to, żebyśmy usłyszeli wspólnie różne potrzeby i argumenty postaci. Kto u was rozpoczął rozmowę? Niech teraz zacznie”.
- ▷ Przy pierwszej dwójce osoby mogą się witać, kolejne osoby kontynuują rozpoczętą już rozmowę. Kiedy już wszystkie osoby wypowiedzą swoje zdanie, połącz Karoliny i Karolów oraz Dominiki i Dominików w dwa osobne zespoły.

Krok 4: Praca w zespołach – przygotowanie do szukania rozwiązań

- ▷ Zaproś osoby z każdego zespołu do przygotowania się do kolejnej rozmowy. Rozdaj zespołom plakat z wcześniej przygotowanymi pytaniami i zaproś do omówienia ich i zapisania swoich odpowiedzi.
- ▷ Zespoły mają około siedmiu minut na pracę nad tematem.
- ▷ W tym czasie przeorganizuj przestrzeń w klasie, stawiając krzesła w formie teatralnej, aby każda osoba mogła widzieć parę pracującą na forum.
- ▷ Pytania dla grupy Karolów i Karolin:
  - ▶ Jakie są potrzeby twojej siostry/brata (Dominiki/Dominika)? Na czym jej/jemu zależy?
  - ▶ Od czego twoja postać zacznie rozmowę, żeby porozumieć się z siostrą/bratem i uwzględnić jej/jego potrzeby?
- ▷ Pytania dla grupy Dominików i Dominik:
  - ▶ Jakie są potrzeby twojego brata/siostry (Karola/Karoliny)? Na czym jemu/jej zależy?
  - ▶ Od czego twoja postać zacznie rozmowę, aby porozumieć się z siostrą/bratem i uwzględnić jej/jego potrzeby?

Krok 5: Prezentacja pomysłów na to, jak dojść do porozumienia

- ▷ Poproś, aby z każdego zespołu po dwie-trzy osoby przeprowadziły na forum rozmowę z osobą ze swojej pary, uwzględniając wnioski z plakatów. Klasa obejrzy dzięki temu kilka strategii rozmów. Każdą rozmowę rozpocznij i kończ klaśnięciem, pomoże to sprawnie zorganizować przebieg ćwiczenia.
- ▷ Po każdej z rozmów zapytaj się osób w niej uczestniczących, z czego są zadowolone oraz co ewentualnie zrobiłyby inaczej.
- ▷ Pamiętaj, że nadrzędną zasadą pracy dramą jest dobrowolność. Jeśli nikt nie chce przeprowadzić rozmowy na forum, poproś o odczytanie wniosków z plakatów.

Krok 6: Wyjście z ról

- ▷ Zaproś uczniów i uczennice, aby stanęli w kole.
- ▷ Podkreśl: byliście przed chwilą w różnych rolach Karoliny/Karola lub Dominiki/Dominika. Wyobraźcie sobie, że te role przylegają do was jak strój pletwonurka. Za chwilę będziemy wychodzić z roli poprzez ściągnięcie stroju.
- ▷ Ściągamy strój od głowy – rozpinamy suwak na głowie i rozsuwamy strój pletwonurka aż do samej ziemi. Kolejno ściągamy go z głowy, rąk, nóg.
- ▷ Po ściągnięciu stroju składamy go i wyrzucamy za siebie.
- ▷ Na zakończenie, na klaśnięcie każdy szepcze swoje prawdziwe imię.

IV. Omówienie doświadczenia (30 minut)

- ▷ Poproś wszystkich, by usiedli w kole. Zadaj po kolei pytania i daj szansę wypowiedzieć się jak największej liczbie osób. Skorzystaj z poniższych pytań.

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Jak się czuliście w tym ćwiczeniu?
- ▷ Jak wam było wcielać się w rolę Karoliny i Karola oraz Dominiki i Dominika?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Co się wydarzyło w tej historii?
- ▷ Jakie zachowania prezentowała Karolina i Karol, a jakie Dominika i Dominik?
- ▷ Jakie inne zachowania mogą towarzyszyć osobom, które zmieniły miejsce zamieszkania?
- ▷ Co pomagało, a co utrudniało rodzeństwu porozumienie się?

Krok 3: Wiedza

- ▷ Podsumuj wnioski z doświadczenia, a następnie zrób miniwykład dotyczący strategii akulturacji.
- ▷ Historia rodzeństwa przedstawia przykład różnych sposobów na adaptację do życia w nowej kulturze. Każda osoba, która przenosi się na dłużej do nowego kraju, decyduje (świadomie lub nieświadomie), jaki przyjmie stosunek do nowej kultury i kultury swojego pochodzenia. Procesy psycholo-

giczne i zmiany adaptacyjne, które zachodzą w jednostce w czasie stałego kontaktu z kulturą inną od tej, w której się człowiek urodził i dotychczas wychowywał, nazywają się akulturacją.

- ▷ Możesz przygotować prezentację multimedialną lub plakat z najważniejszymi informacjami – pomogą w tym treści opracowane w materiale pomocniczym nr 2.
- ▷ Po twoim podsumowaniu i prezentacji na temat strategii akulturacji (lub w trakcie) zapytaj uczniów i uczennice:
  - ▶ Jakie konkretne zachowania Karola/Karoliny oraz Dominika/Dominiki są przykładami adaptacji do nowej kultury?
  - ▶ Które z nich są przykładami asymilacji, separacji, integracji, a które marginalizacji?
  - ▶ Jaka strategia dominowała w zachowaniu Karola/Karoliny, a jaka w przypadku Dominika/Dominiki?

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym

- ▷ Na zakończenie zajęć poproś uczniów i uczennice o napisanie na kartkach samoprzylepnych odpowiedzi na pytania (jedno pytanie – jeden kolor kartek):
  - ▶ Co powinna robić osoba przyjeżdżająca do nowego kraju, by się jak najlepiej zintegrować (czyli przyjmować zasady nowej kultury, bez odrzucania kultury pochodzenia)?
  - ▶ Co mogą zrobić osoby z grupy przyjmującej, by wesprzeć osoby przyjeżdżające w najbardziej efektywnej strategii adaptacyjnej, czyli integracji?
- ▷ Odczytajcie wszystkie kartki i podsumuj zajęcia. Podkreśl, że zachowania każdej strony mają znaczenie i wpływ na przebieg procesu akulturacji.

V. Podsumowanie zajęć (5 minut)

- ▷ Jeśli masz czas, zapytaj uczniów i uczennice o najważniejszą refleksję dotyczącą zajęć. Co biorą dla siebie z tych doświadczeń?
- ▷ Pożegnaj się z grupą. Zaprosz uczniów do wspólnego ustawiania stołów/krzesel.

Uwagi dla osób prowadzących

- ▷ Przygotuj sobie wcześniej różne zestawy kart: mieszane, męskie i żeńskie, by łatwo było ci je rozdać i by zapewnić każdemu rolę zgodną z jego płcią.
- ▷ Gdy część grupy skończyła już czytać swoją kartę roli, a część jeszcze czyta, zaprosz tych pierwszych do zastanowienia się, czego ich postać potrzebuje i co chce osiągnąć w tej rozmowie. Przypomnij, że każdy może się wcielić w postać inaczej, przetestować różne pomysły na rozmowę.
- ▷ Gdy jest nieparzysta liczba osób uczestniczących, możesz stworzyć trójki i zaprosić jedną osobę do bycia obserwatorem podczas wchodzenia w rolę. Przygotuj dla obserwatorów zadania, konkretne pytania, kwestie do obserwowania.
- ▷ W miarę możliwości poznaj grupę, z którą będziesz pracować – podczas pilotażu w jednej z klas było wiele uczniów i uczennic znających osoby z doświadczeniem wyjazdu do Anglii do pracy. Część tych osób stwierdziła, że język i porozumiewanie się nie są problemem, bo przecież zawsze można się trzymać z Polakami, dlatego nie chciała się angażować w rozmowę międzyrodzeństwem. Nie widziała i nie rozumiała ich problemu. Nie zmuszaj wtedy uczniów i uczennic do udziału, lecz w omówieniu i podsumowaniu wróć do tej sytuacji. Zapytaj młodzież: Jaką strategię reprezentują te osoby? Jakie są korzyści z tej strategii, a jakie minusy?
- ▷ Jeśli w klasie jest osoba z doświadczeniem uchodźczym, migranckim, zadbaj o nią przed warsztatem:
  - ▶ Możesz porozmawiać z nią o temacie lekcji, jaki zamierzasz przeprowadzić. Staraj się zdiagnozować i ustalić, jaką strategię przyjmuje ta osoba. Podczas rozdawania ról zadbaj, aby dostała inną rolę niż ta, którą ma na co dzień. Podkreśl też, że będzie miała dowolność w angażowaniu się w ćwiczenia i w ich omówienie oraz podsumowanie. Co oznacza również, że jeśli będzie miała gotowość, to będzie mogła opowiedzieć o jej strategii adaptacji w klasie/grupie.
  - ▶ Jeśli nie zdecydujesz się na rozmowę, zastanów się i skonsultuj z innymi, jaką strategię adaptacji przyjmuje dana osoba. Pamiętaj, aby podczas doświadczenia dostała ona inną kartę roli niż opisana w jej strategii.

Opinie nauczycielek przeprowadzających warsztaty pilotażowe

- ▷ *Zajęcia były okazją do refleksji nad tym, jak mogą się czuć członkowie ich rodzin jako imigranci. Jestem zadowolona z indywidualnych rozmów z trzema osobami, które odbyły się w ciągu dwóch dni po przeprowadzeniu z klasą lekcji według tego scenariusza. Uczniowie mieli ochotę na ten temat dodatkowo porozmawiać.*
- ▷ *Uważam, że ten scenariusz jest dobrym początkiem do rozmów na tematy uchodźcze. Później można przeprowadzać kolejne.*

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

Karol

Masz 15 lat. Trzy miesiące temu wraz z mamą i 13-letnią siostrą Dominiką przeprowadziliście się do taty do Anglii, który pracuje tutaj od dwóch lat. Twoi rodzice zdecydowali, że mają dosyć rozłąki i chcą znów mieszkać razem. Poza tym uważają, że życie za granicą to dobry start dla dzieci, bo jak opowiadali znajomym: „Zdobędą edukację w innym kraju i języku, poznają nowych ludzi, nawiążą międzynarodowe kontakty. Ważne jednak, by nie zapomnieli, skąd są, celebrowali polskie tradycje, to, co wynieśli z domu”. Dlatego tradycje rodzinne i religijne są dla was bardzo ważne – zwłaszcza wspólne weekendy i niedzielny porządek dnia. Wpierw wspólne śniadanie, kościół, rodzinny obiad i spacer. No i dużo rozmów przy tym.

Przeprowadzka cię ucieszyła, bo tęskniłeś za ojcem, lubisz poznawać nowych ludzi, chcesz też poduczyć się angielskiego. Supersprawa! Masz nadzieję szybko odnaleźć się w nowym kraju. Postanowiłeś, że będziesz jak najwięcej rozmawiał po angielsku. W szkole masz nowych kumpli Tedda i Toma, z którymi non stop gadasz na przerwach – i widzisz, że idzie ci to coraz lepiej. A w domu, cóż, tata coś rozumie po angielsku, mama w ogóle, a Dominika zna angielski, ale jak tylko coś powiesz, od razu cię poprawia i przypomina, że jesteście Polakami. No dobra, ale jesteśmy w innym kraju – trzeba przecież mówić w takim języku, jaki tutaj obowiązuje.

Dzisiaj w szkole Dominika przeszła samą siebie. Na przerwie podeszła z polską koleżanką Aśką do was: ciebie, Tedda i Toma. Mimo obecności chłopaków zaczęły mówić do was po polsku. W ogóle ich nie słuchałeś. Powiedzieliście, że Tedd i Tom nic nie rozumieją i że w szkole, w obecności ludzi, powinny mówić po angielsku, ale one odwróciły się i odeszły...

Wracasz właśnie do domu i postanowiłeś porozmawiać z Dominiką o tej sytuacji. Słyszysz, że jest u siebie. Wchodzisz do pokoju...

Dominika

Masz 13 lat. Trzy miesiące temu wraz z mamą i 15-letnim bratem Karolem przeprowadziliście się do taty do Anglii, który pracuje tutaj od dwóch lat. Twój rodzice zdecydowali, że mają dosyć rozłąki i chcą znów mieszkać razem. Poza tym uważają, że życie za granicą to dobry start dla dzieci, bo jak opowiadali znajomym: „Zdobędą edukację w innym kraju i języku, poznają nowych ludzi, nawiążą międzynarodowe kontakty. Ważne jednak, by nie zapomnieli, skąd są, celebrowali polskie tradycje, to, co wynieśli z domu”.

Odkąd przeprowadziłaś się do Anglii, wszystko się zmieniło. Zostawiłaś swoją przyjaciółkę i klasę, którą lubiłaś w Polsce, oraz swoje ukochane miejsca w lesie, do którego chodziliście podczas niedzielnych spacerów. W Anglii poznałaś dużo nowych osób z różnych części świata. Świetnie mówisz po angielsku, więc z każdym jesteś w stanie się porozumieć. Zobaczyłaś, że są tutaj zupełnie inne zwyczaje, np. w niedzielę zamiast do kościoła idą uprawiać sporty, i stwierdziłaś, że lubisz polskie tradycje. Dlatego zaczęłaś się zadawać z Polką Asią, z którą teraz spędzasz najwięcej czasu. Inaczej niż twój brat, który kumpluje się tylko z Anglikami i rozmawia już tylko po angielsku. Nawet w domu do rodziców mówi w obcym języku! Bez przesady, przecież jesteśmy Polakami. Dzisiaj w szkole na przerwie przyszedł do niego z Asią i zaczęłaś mu opowiadać, co będziecie robić po lekcjach. Przerwał ci w połowie zdania i powiedział, żebyś mówiła po angielsku, bo tu stoją jego kumple! Do własnego brata po angielsku? Odwróciłaś się na pięcie i poszłaś w inną stronę...

Wiesz, że będziesz musiała porozmawiać na ten temat z Karolem.

Siedzisz w swoim pokoju, słuchasz muzyki i nagle do pokoju wchodzi Karol. Rozmowa jest nieunikniona...

Uwaga! W materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć” znajdziesz karty roli w wersjach dostosowanych do płci rozmówców: dwóch sióstr, dwóch braci, siostry i brata.

Strategia akulturacji

W trakcie odnajdywania się w nowej rzeczywistości pojawiają się różne pomysły na to, w jaki sposób ustosunkować się do kultury „pochodzenia” i kultury „przyjmującej” – są to tzw. strategie akulturacyjne. Jeden z kluczowych badaczy tego zjawiska John W. Berry wyróżnił cztery możliwe strategie akulturacji. Określają one sposób funkcjonowania jednostki w nowym środowisku:

- ▷ **Separacja (gettoizacja)** – zachowanie kultury pochodzenia i całkowite odrzucenie lub ograniczenie do minimum kontaktów z kulturą osiedlenia. Na przykład: zdecydowanie się na kontakty z rodakami na obczyźnie, obchodzenie tylko świąt charakterystycznych dla kultury pochodzenia, posługiwanie się głównie językiem ojczystym.
- ▷ **Integracja** – zachowanie własnej kultury oraz bycie w kontakcie i czerpanie z nowej kultury. Przykładowo: posługiwanie się językiem ojczystym i językiem kraju przyjmującego, obchodzenie świąt obecnych zarówno w jednej, jak i w drugiej kulturze, jedzenie potraw charakterystycznych dla obu krajów.
- ▷ **Asymilacja** – brak zainteresowania zachowaniem własnej kultury lub jej odrzucenie na rzecz utożsamienia się z nową kulturą, upodabnianie się do przedstawicieli kultury przyjmującej. Na przykład: wchodzenie w intensywne, częste kontakty ze społecznością lokalną, porozumiewanie się głównie w ich języku, akceptacja i adaptacja nowych norm kulturowych i wartości, przewaga zachowań typowych dla ludzi z nowego kraju.
- ▷ **Marginalizacja** – wykorzenie z kultury własnej, utrata tożsamości kulturowej, obyczajowości, norm i wartości, przy jednoczesnym braku identyfikacji i nieuczestniczeniu w kulturze przyjmującej. Najczęściej oznacza poszukiwanie wspólnoty w subkulturach, identyfikacji z grupami wyodrębniającymi się na podstawie innych cech niż cechy kulturowe, w skrajnych przypadkach np. przyłączenie się do gangów, grup przestępczych.

Tabela schematycznie pokazuje różne strategie adaptacji kulturowej opisanej przez J.W. Berry'ego

	Kultura pochodzenia TAK	Kultura pochodzenia NIE
Kultura przyjmująca TAK	Integracja	Asymilacja
Kultura przyjmująca NIE	Separacja	Marginalizacja

Integracja uważana jest za najbardziej pożądaną strategię, która sprzyja odnalezieniu się w nowym miejscu zamieszkania, przy jednoczesnym pielęgnowaniu własnych korzeni. Jednak integracja jest trudna. Wymaga chęci i gotowości współpracy obu stron – migranta i migrantki oraz grupy przyjmującej. Opiera się często na negocjacjach (z samym sobą i z otoczeniem), oznacza też zyski i straty po obu stronach. Każdej strategii akulturacyjnej, także integracji, towarzyszy wiele dylematów. Jest to proces angażujący i trudny emocjonalnie.

Obrana strategia jest wypadkową zarówno stosunku jednostki (osoby z doświadczeniem migracyjnym lub uchodźczym) do kultury pochodzenia i do kultury przyjmującej, jak i sposobu, w jaki odnoszą się do niej przedstawiciele i przedstawicielki społeczeństwa przyjmującego. Np. w kwestii językowej to, czy dziecko mówi językiem ojczystym, czy językiem kraju pochodzenia, będzie zależało od niego i jego rodziny, ale też od polityki językowej kraju, miasta, placówki edukacyjnej. Te mogą preferować używanie jednego wybranego języka lub obu języków, wspierać naukę języka poprzez kursy – zależnie od strategii akulturacyjnej obranej przez społeczeństwo przyjmujące może być organizowana nauka języka nowego i/lub podtrzymywanie języka ojczystego. To, czy uda się integracja, zależy jednakowo od obu stron procesu akulturacji.

a

x

!

c

m

Małgorzata Winiarek-Kołuca

Czy każda muzułmanka nosi chustę?

Adresaci: młodzież gimnazjalna, min. 8 osób.

Cele:

- 1 | Rozpoczęcie dyskusji o postrzeganiu kobiet wyznających islam przez inne kultury – konfrontacja z europejskim etnocentryzmem.
- 2 | Zdobycie wiedzy o znaczeniu chust w kulturze i religii muzułmańskiej poprzez poznanie stanowiska osób wyznających islam.
- 3 | Nauka postrzegania kwestii kulturowych z różnych perspektyw – odejście od etnocentryzmu na rzecz wrażliwości międzykulturowej.

Opis zajęć:

Scenariusz przybliży tematykę noszenia chust przez kobiety w islamie – kwestię ważną dla muzułmank i muzułmanów, często mylnie interpretowaną w kulturach niemuzułmańskich. Poprzez wcielenie się w rolę dwóch Czechenek uczniowie i uczennice mają okazję przyjrzeć się zwyczajom kulturowym i religijnym i skonfrontować własne poglądy na temat chust z poglądami wyznawców islamu. W tej kulturze chusty są popularnym przejawem przywiązania do wartości religijnych. W związku z tym, że scenariusz dotyczy różnorodnych aspektów: kobiecości, islamu, wartości religijnych, a zatem tematów obarczonych wieloma wyobrażeniami i stereotypami, rekomendujemy rzetelne przygotowanie się do jego prowadzenia przez nauczyciela lub nauczycielkę oraz przeprowadzenie go w grupie otwartej na temat uchodźców i wielokulturowości. Najlepiej prowadzić go w grupach, które mają już doświadczenie udziału w warsztatach dramowych i/lub wielokulturowych. Scenariusz powstał we współpracy z edukatorkami muzułmankami. Oparty jest na technice karty roli oraz pracy z przedmiotami.

Czas: 100 minut.

Materiały:

- 1 | Zestaw różnych przedmiotów – ciekawych, niestandardowych, zamkniętych w walizce.
- 2 | Opaski na oczy lub chusty.
- 3 | Materiał pomocniczy nr 1 – Karty roli (wydruk x liczba osób w klasie).
- 4 | Blok papieru typu flipchart.
- 5 | Mazaki.
- 6 | Kartki samoprzylepne.

Przebieg warsztatu

I. Wprowadzenie do lekcji (5 minut)

Krok 1: Zapowiedz tematyki, metod, czasu trwania

- ▷ Wprowadź instrukcję: „Dzisiaj zapraszam was na zajęcia, które będą dotyczyły tematów innych niż te, o których mówimy na co dzień. Będziemy rozmawiać o tym, jak postrzegamy osoby z różnych kultur oraz ich zwyczaje. Zajęcia będą prowadzić różnymi metodami aktywnymi. Potrważą ok. 100 minut, czyli dwie lekcje łącznie z przerwą”.

Krok 2: Przygotowanie przestrzeni

- ▷ Zaprosz uczniów i uczennice, by przestawili ławki, tak żeby móc usiąść w kręgu i żeby wszyscy mogli się widzieć.

Krok 3: Zasady współpracy podczas zajęć

- ▷ Ustal zasady sprzyjające pracy i uczeniu się – możesz to zrobić w wybrany przez siebie sposób lub sięgnąć po inspirację do scenariusza „Obalamy mity, poznajemy fakty” z tej publikacji.
- ▷ Zwróć uwagę na zasady szczególnie ważne na zajęciach dramatycznych (więcej o tym przeczytasz w artykule „Drama otwiera na uchodźców i uchodźczynie” w niniejszej publikacji).

II. Wprowadzenie w dramę (15 min)

Krok 1: Przedmioty z walizki

- ▷ Pokaż uczniom i uczennicom przygotowaną wcześniej walizkę z przedmiotami. Zaprosz pierwszą osobę, żeby wylosowała jeden przedmiot z walizki. Poprosz grupę o jak najwięcej skojarzeń z tym przedmiotem. Powtórz to ćwiczenie trzy-cztery razy, za każdym razem z innym przedmiotem i inną osobą, która go losuje.
- ▷ Podziel uczniów i uczennice na zespoły trzy-, czteroosobowe – tak jak siedzą. Poprosz, aby każdy zespół wyciągnął inny przedmiot z walizki. Zadaniem grup jest wymyślenie minimum siedmiu zastosowań danego przedmiotu, innych niż zazwyczaj.
- ▷ Zachęcaj grupy, mówiąc, że każdy pomysł jest w tym ćwiczeniu ważny i że powinien zostać zapisany, nawet te najśmieszniejsze, najdziwniejsze zastosowania danych przedmiotów. Zaprosz grupy do zaprezentowania pomysłów na forum klasy.

- ▷ Podsumuj to ćwiczenie: próbowaliśmy w nim znaleźć różne zastosowania dla używanych na co dzień przedmiotów, poszczególne rzeczy mogą mieć bowiem różne zastosowania, ale też różne znaczenia dla poszczególnych osób.

Krok 2: Spacer w parach

- ▷ Podziel klasę na pary. Każdej parze daj chustę lub opaskę na oczy.
- ▷ Powiedz, że za chwilę jedna z osób w parze będzie miała zasłonięte oczy, a druga będzie jej przewodnikiem lub przewodniczką. Zadaniem osoby będącej przewodnikiem jest prowadzenie osoby z zamkniętymi oczami i dbanie o jej bezpieczeństwo oraz odpowiedni poziom wrażeń – czyli żeby się za bardzo nie nudziła, ale też, żeby się nie bała. Po dwóch-trzech minutach nastąpi zamiana.
- ▷ Jeśli grupa nie testuje różnych możliwości w prowadzeniu partnera/partnerki, zaproponuj, żeby przewodnik lub przewodniczka prowadzili osobę, trzymając ją najpierw pod rękę, później za dłoń, następnie za palec, a na sam koniec bez kontaktu fizycznego, jedynie głosem. Taką sekwencję prowadzenia zaproponuj po zamianie ról.
- ▷ Ćwiczenie to ma na celu budowanie zaufania w dwójkach oraz wprowadzenie uczniów w komunikację opartą na przyglądaniu się i odpowiadaniu na potrzeby drugiej strony. Dlatego po jego zakończeniu zaprosz dwójki, aby usiadły na krzesłach naprzeciwko siebie i powiedziały sobie, jak się czuły, czego doświadczały w tym ćwiczeniu. Daj dwójkom dwie-trzy minuty na rozmowę.
- ▷ Powiedz, że wnioski z tego i wcześniejszych ćwiczeń uczniowie będą mogli wykorzystać w kolejnym ćwiczeniu.
- ▷ Osoby uczestniczące zostają w tych samych dwójkach na kolejne ćwiczenie.

III. Doświadczenie (25 minut)

Krok 1: Przygotowanie i czytanie karty roli

- ▷ Doświadczenie zostanie poprowadzone za pomocą techniki karty roli.
- ▷ Powiedz, że uczniowie i uczennice będą kontynuować ćwiczenia w dobranych wcześniej dwójkach.
- ▷ Przekaż instrukcję: „Za chwilę każda osoba z dwójki otrzyma ode mnie kartę roli – opis postaci, jednej z dwóch sióstr, między którymi dochodzi do opisanego w karcie zdarzenia. Każda z dwójek będzie pracowała nad tą

samą historią. Waszym zadaniem jest przeczytanie karty roli tak, żebyście poczuli tę postać – kim ona jest, co jest dla niej ważne. Po przeczytaniu karty waszym zadaniem będzie dokończenie rozmowy między tymi postaciami. Kiedy skończycie czytać, podnieście kartę do góry – podejdę i zabiorę ją od was. Każda osoba czyta tylko swoją rolę”.

- ▷ Rozdaj karty ról: jedna osoba w parze dostaje kartę Larisy, druga osoba – kartę Maliki.
- ▷ Grupa czyta karty roli. Jeśli pojawiają się pytania dotyczące treści kart, powiedz, żeby osoba pytająca zinterpretowała dany zapis według własnego uznania. Jednocześnie spróbuj zapamiętać, czego dotyczyła wątpliwość, aby móc w przyszłości udoskonalać karty (jeśli będzie to potrzebne).
- ▷ Gdy wszyscy skończą czytać, a ty zbierzesz karty ról, zaprosz pary do ustawienia się w pozycji wyjściowej, w której rozpoczną rozmowę. Instrukcja: „Zapraszam was, żebyście ustawili się w takiej pozycji, w jakiej wasza postać chce rozpocząć tę rozmowę. Każda z osób w parze może zrobić to tak, jak to rozumiała. Na moje klaśnięcie zastygniecie w tych pozycjach. Na drugie klaśnięcie zaczniecie rozmowę między Larisą a Maliką”.

Krok 2: Pierwsza rozmowa

- ▷ Przysłuchuj się rozmowom prowadzonym przez pary „siostr”. Po trzech-pięciu minutach zatrzymaj rozmowę i powiedz, że będzie jeszcze szansa wrócić do niej.
- ▷ Postaw krzesło na środku sali. Zaprosz wszystkie osoby wcielające się w rolę Larisy, żeby stanęły wokół krzesła, ich zadaniem będzie odpowiadanie na pytania zadane przez osobę prowadzącą za pomocą ruchu. Jeśli będziesz w roli swojej postaci zgadzać się z danym stwierdzeniem, zrób krok do przodu, jeśli nie – zrób krok do tyłu, jeśli nie masz zdania, zostań w miejscu. Osoby w roli Maliki poprosz, żeby w ciszy i bez komentowania obserwowały, jak siostra odpowiada na pytania.
- ▷ Jeśli masz przestrzeń w sali i czas, możesz stopniować skalę – czyli im bardziej zgadzasz się ze stwierdzeniem, tym bliżej krzesła stań.
- ▷ Twierdzenia dla Larisy:
  - ▶ W moim życiu religia jest ważna.
  - ▶ Jestem ciekawa ludzi w Polsce.
  - ▶ Martwi mnie, jak nas traktują w Polsce.
  - ▶ Chciałabym zostać dłużej w Polsce.
  - ▶ Potrzebuję od mojej siostry wsparcia w nauce polskiego.
  - ▶ Uszanuję wybór mojej siostry w sprawie noszenia chusty.

- ▷ Powtórz tę samą procedurę dla postaci Maliki. Poprosz, żeby Maliki wymieniły się miejscami z Larisami. Przypomnij, że teraz zadaniem Maliki będzie odpowiadanie za pomocą ruchu, tak samo jak w poprzedniej sekwencji (zgoda = krok do przodu, niezgoda = krok do tyłu, brak zdania = brak ruchu).
- ▷ Twierdzenia dla Maliki:
  - ▶ W moim życiu religia jest ważna.
  - ▶ Jestem ciekawa ludzi w Polsce.
  - ▶ Martwi mnie, jak nas tutaj traktują.
  - ▶ Chciałabym zostać dłużej w Polsce.
  - ▶ Chcę mieć wybór, w co wierzę, jak i gdzie żyję.
  - ▶ Uszanuję wybór mojej siostry w sprawie noszenia chusty.

Krok 3: Druga rozmowa

- ▷ Po ustosunkowaniu się do twierdzeń zaprosz pary, żeby bogatsze o wiedzę i przemyślenia kontynuowały rozmowę. Powtórz procedurę z pierwszej rozmowy: pozycja wyjściowa na klaśnięcie, na drugie klaśnięcie rozpoczęcie rozmowy, na trzecie – zatrzymanie. Czas: dwie-trzy minuty. Trzecim klaśnięciem zakończ rozmowę w parach i poprosz pary o stanięcie naprzeciwko siebie.
- ▷ Następnie poprosz, żeby na kolejne klaśnięcie uczniowie symbolicznie ustawili fotografię obrazującą relację, jaka jest teraz między siostrami. Przyjrzyjcie się zaprezentowanym fotografiom. Porozmawiajcie, jak teraz wyglądają relacje między siostrami, w różnych parach.
- ▷ Jeśli zobaczysz, że relacje są bardzo skonfliktowane, poświęć im dodatkową uwagę. Możesz spróbować różnych sposobów, np. poprosz osoby w parach, żeby każda z nich na kartkach (samoprzylepnych lub przygotuj taśmę) napisała, czego jej postać potrzebowałaby w tej sytuacji. Ty w tym czasie na środku sali ustaw dwa-trzy krzesła.
- ▷ Na zakończenie każda osoba, z kolejnych par, odczytuje swoją kartkę i przykleja do krzesła stojących na środku. Czytanie i przyklejanie kartek rozpoczyna etap żegnania się z rolami.

Krok 4: Wyjście z ról (5 minut)

- ▷ Zaprosz uczniów i uczennice, aby stanęli w kole, i powiedz: „Przed chwilą byliście w różnych rolach. Wyobraźcie sobie, że jesteście w płaszczu roli Larisy i Maliki. Zdejmujemy z siebie tę rolę, zdejmując płaszcz. Po kolei rozpinamy guziki, ściągamy płaszcz, dzięki czemu wychodzimy też z roli. Płaszcz składamy i odkładamy na bok.

- ▷ Zadaj grupie kilka pytań o rzeczywistość, np.: Jaki jest dziś dzień tygodnia? O której dzisiaj wstaliście? Która jest lekcja?
- ▷ Po wyjściu z ról zaprosz klasę do ustawienia krzesel w kręgu i przejdź do omówienia.

IV. Omówienie doświadczenia (50 min)

Krok 1: Odczucia i wrażenia

- ▷ Jak się czuliście w tym ćwiczeniu?
- ▷ Jakie są wasze wrażenia?
- ▷ Co wywołało najsilniejsze emocje?

Krok 2: Refleksje i wnioski

- ▷ Co się wydarzyło w tej historii? O co był konflikt?
- ▷ Co się wydarzyło podczas rozmów w waszych dwójkach?
- ▷ Jaki stosunek do chust był widoczny w waszych rozmowach?
- ▷ Czy łatwiej było być osobą stojącą po stronie noszenia chusty, czy po przeciwnej?

Krok 3: Wiedza

- ▷ Podsumuj zebrane historie. Podkreśl, że każda rozmowa mogła się potoczyć inaczej, bo mieliśmy do czynienia z negocjacjami wartości.
- ▷ Zapytaj: jakie wartości były ważne dla Larisy, a jakie dla Maliki? Zapisz je na plakacie/tablicy.
- ▷ Jeśli zauważysz, że w rozmowach dominowała chęć do zrzucenia chust lub że uczestnikom zajęć było bliżej do postaci Maliki (gotowej zrzucić chustę) niż do bohaterki, która broniła noszenia chusty, podkreśl, że jest to europejski punkt widzenia. Dla muzułmanki taki wybór nie jest oczywisty.
- ▷ Muzułmanki dzielą dylemat: nosić chustę czy nie. Jeśli prawo ich kraju nie nakazuje noszenia chust (tak jest tylko w Arabii Saudyjskiej i Iranie), wówczas podejmują różne decyzje, opierając się na bardzo różnych przesłankach, argumentach „za” lub „przeciw”.
- ▷ Zapytaj, jakie argumenty podawała Larisa, a jakie Malika.
- ▷ Podziel klasę na trzy grupy. Każdej rozdaj jedną z poniższych historii. Zaproś każdą z grup do zapoznania się z otrzymaną historią kobiety, która mówi o swojej decyzji dotyczącej noszenia chusty. Poproś, by każda grupa przygotowała streszczenie poglądów zawartych w historii, tak aby mogła później przedstawić je klasie.

- ▷ Pytania, na które uczniowie i uczennice mają odpowiedzieć podczas pracy w grupach, brzmiały:
  - ▶ Jaka była motywacja dziewczyny do noszenia/zdjęcia chusty?
  - ▶ Jakie argumenty przywołała?
- ▷ Historie obrazujące różne decyzje w sprawie chust znajdziesz w internecie, np.:
  - ▶ <http://chidusz.com/dlaczego-pani-te-chuste-nosi/>
  - ▶ <http://codziennikfeministyczny.pl/trzy-nastoletnie-muzulmanki-z-michigan-o-noszeniu-swoich-hijabow/>
- ▷ Grupy prezentują streszczenia swoich historii z zaznaczeniem znalezionych w nich argumentów.
- ▷ Po prezentacjach podsumuj z grupami wartości wymieniane przez każdą z kobiet i motywy stojące za decyzjami o noszeniu lub nienoszeniu chusty. Podkreśl, że każda z nich miała inną motywację, co kontrastuje ze zdaniem wielu osób, że kobiety w islamie są uciemiężone lub zmuszane do noszenia chust. Takie zdanie może wynikać z niewiedzy, stereotypów, nieznajomości muzułmańskich kobiet itp. Podkreśl, że wydawanie takich osądów bez wiedzy i znajomości tematu jest krzywdzące dla kobiet w islamie, bo buduje mit bezwolnej, nieszczęśliwej, zakrywającej się osoby.
- ▷ Zapytaj również młodzież, w którym kraju łatwiej będzie podjąć decyzję o porzuceniu chusty, a w którym trudniej i dlaczego: w kraju, w którym większość wyznaje islam czy chrześcijaństwo?

Krok 4: Zastosowanie w życiu codziennym

- ▷ Zaproś każdą osobę z klasy, aby zastanowiła się, jakich argumentów mogłaby użyć, gdyby ktoś w jej towarzystwie powiedział, że kobiety w chustach są uciemiężone, męczą się, że to przerażające. Wysłuchaj propozycji.
- ▷ Przywołaj trzy argumenty, które uzasadniają decyzję o noszeniu chusty, oraz podaj trzy powody, dla których muzułmanki mogą chcieć zdjąć chusty. Podkreśl, że jeśli spotkają się ze stereotypowym, uproszczonym rozumieniem zjawiska noszenia chust, to warto wtedy odpowiedzieć na to – rozwijając wątek, pozwolić rozmówcy poznać różnorodne argumenty „za” i „przeciw”.

V. Podsumowanie zajęć (5 min)

- ▷ Zaproś każdą osobę z klasy, żeby napisała na małej karteczce lub powie-działa, co najbardziej zapamięta i bierze dla siebie z tych zajęć.
- ▷ Pożegnaj się z grupą. Zaproś do wspólnego przedstawienia stołów/krzesel według pierwotnego ustawienia.

Uwagi dla osób prowadzących

Ćwiczenie z walizką

Zadbaj o to, żeby przedmioty w walizce były różnorodne i nietypowe. Im więcej nietypowych przedmiotów, tym młodzieży łatwiej przychodzi generowanie niestandardowych zastosowań.

Trudności w wejście w rolę osoby z innej kultury

Trudność ta może objawiać się ciszą. Uczniowie i uczennice mogą nie wiedzieć, o czym rozmawiać. Zachęć ich wtedy do rozmowy – powiedz, że często wchodzenie w rolę, tzw. wejście w czyjeś buty, pozwala nam dobrze zrozumieć daną kulturę i postać, bo daje nam doświadczenie i wiedzę, jak ta osoba może się czuć w danej sytuacji.

Profilaktycznie poprowadź wcześniej zajęcia dramatowe, podczas których uczniowie i uczennice będą wcielać się w role osób z różnych kultur.

Chłopcy w rolach Larisy i Maliki

Z pilotażu wynika, że część chłopców nie chciała wcielić się w rolę sióstr. Ważne jest, aby nikogo do niczego nie zmuszać. Dlatego jeśli obawiasz się, że będą na zajęciach osoby, które nie będą chciały wchodzić w rolę, przygotuj dla nich zadania do wykonania, np. kartę obserwatora. Decyzja o zamianie siostry na brata nie powinna być automatyczna. Celowo podczas przygotowania scenariusza zdecydowałyśmy, aby nie różnicować kart ról ze względu na płeć. Nie chciałyśmy wprowadzać postaci brata, który będzie obstawał przy stanowisku noszenia chusty, decydującego za siostrę, by nie podprowadzać uczniów w powielanie rozpowszechnionego stereotypu mężczyzny muzułmanina w roli narzucającego swoją wolę i poglądy kobietom.

Nieparzysta liczba osób uczestniczących

Jeśli w klasie jest nieparzysta liczba uczniów i uczennic, możesz zaprosić jedną osobę do bycia obserwatorem podczas wchodzenia w rolę. Wtedy przygotuj dla niej zadania, np. obserwowanie nastawienia Maliki i Larisy względem siebie i to, jak się zmieniało podczas rozmowy, itp.

Przygotowanie klasy do zajęć

Warto przed tymi zajęciami poprowadzić lekcje wprowadzające klasę w pracę dramą oraz uwrażliwiające na tematykę uchodźczą. Przydać się może np. scenariusz lekcji „Różne drogi” lub „Obalamy mity, poznajemy fakty. Wiarygodnie o uchodźcach i uchodźczyniach”.

Prowadzenie w parze

Jeśli masz możliwość, zaprosz na zajęcia drugą osobę prowadzącą, żeby wsparła cię w realizacji scenariusza, np. w rozdawaniu karty roli, objaśnianiu instrukcji, zapisywaniu informacji i wniosków na plakacie.

Inne tematyczne omówienie

Scenariusz ten możesz wykorzystać również do omówienia strategii akulturacyjnych. Jeśli zdecydujesz się głębiej poruszyć ten aspekt z grupą, to dodaj do omówienia pytania dotyczące sposobu zachowania się Larisy i Maliki w nowym kraju. Wnioski z rozmowy połącz z podsumowaniem dotyczącym strategii akulturacyjnych opisanych w scenariuszu „Strategie akulturacji – o różnych zachowaniach na styku kultur”.

Uczniowie i uczennice muzułmańscy w klasie

Jeśli w klasie jest osoba wyznająca islam, przygotuj ją na te zajęcia.

- ▷ Możesz z nią porozmawiać o temacie lekcji, jaką zamierzasz przeprowadzić. Staraj się zdiagnozować i ustalić jej stosunek do noszenia chust. Przy rozdawaniu ról zadbaj, aby dostała rolę różną od tego, kim jest na co dzień. Podkreśl też, że będzie miała dowolność w angażowaniu się w ćwiczenia, w ich omówienie i podsumowanie. Co oznacza również, że jeśli będzie miała gotowość, może opowiedzieć więcej o postrzeganiu noszenia chust w islamie, w jej kraju, w jej rodzinie, przez nią samą. Jeśli podczas rozmowy okaże się, że uczeń lub uczennica chcą zaangażować się w przygotowanie i prowadzenie lekcji, włącz ich w to.
- ▷ Jeśli nie zdecydujesz się na rozmowę przed zajęciami, zastanów się i skonsultuj z innymi, jakie zdanie na temat noszenia chust ma dana osoba. Pamiętaj, aby podczas ćwiczenia dostała ona kartę roli inną niż jej prawdziwe zdanie.

Uwaga: materiały pomocnicze w wersji przygotowanej do druku na zajęcia znajdziesz w materiale elektronicznym towarzyszącym publikacji „Edukacja o uchodźcach i uchodźczyniach. Scenariusze zajęć do pracy w szkołach – materiały pomocnicze do zajęć”, który można pobrać ze strony internetowej Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA, www.stop-klatka.org.pl.

Larisa

Masz 15 lat. Jesteś z pochodzenia Czeczenką. Wychowujesz się w tradycyjnej czeczeńskiej rodzinie. Twoja mama jest osobą bardzo religijną. Wierzy, że z Koranu jasno wynika, że muzułmanka powinna nosić chustę. Prześladowania w Czeczeni zmusiły twoją mamę do ucieczki z tego kraju. Wyjechałyście razem z 13-letnią siostrą Maliką i 4-letnim bratem. Tata zginął na wojnie. Obecnie od trzech miesięcy mieszkaś w Polsce, w ośrodku dla cudzoziemców.

Razem z twoją siostrą Maliką zaraz po przyjeździe poszłyście do polskiej szkoły. Uczęszczacie do pobliskiego gimnazjum, do różnych klas. Nie znasz polskiego, więc mimo że próbujesz mocno skupić się na zajęciach, to i tak nic nie rozumiesz. Po 20 minutach lekcji najchętniej wyszłabyś z sali – ile można siedzieć, nic nie rozumiejąc? I jeszcze te spojrzenia innych osób. Wyglądasz inaczej niż oni, nosisz chustę, długie suknie, ale to nie oznacza, że mają się na ciebie gapić. Chyba nie rozumieją, dlaczego tak się ubierasz... Dobrze, że do szkoły chodzą inni migranci. Zaprzyjaźniłaś się z Hedi, Czeczenką. Myśli podobnie jak ty, ma takie same zwyczaje. No i jesteście w stanie się dogadać. Inaczej twoja siostra Malika, która poznała Alę, Polkę. Dużo ze sobą rozmawiają. Ala ostatnio Ala zaproponowała Malice, żeby zaczęła nosić chustę tylko w domu, a w szkole ją zdejmowała – wtedy nikt nie będzie się na nią dziwnie patrzył. Co to za pomysł?! – pomyślałaś. Przecież nie o to chodzi w waszej religii. W domu możesz zdjąć chustę i pokazać się najbliższym, a w miejscach publicznych masz ją nosić. Tak was zawsze uczyła mama.

Po szkole wracasz z Maliką do domu. Będziecie mogły porozmawiać o tym pomysle. Czekasz na nią przed szkołą. Właśnie wychodzi i zaczynacie rozmowę...

Malika

Masz 13 lat, jesteś z pochodzenia Czeczenką. Twoja mama uciekła z kraju, zabierając ciebie, starszą siostrę Larisę (15 lat) i młodszego brata (4 lata). Prześladowali całą waszą rodzinę. Twój tata nie żyje. Obecnie przebywacie w Polsce, w ośrodku dla cudzoziemców. Poszłaś do pobliskiego gimnazjum. Masz jedną koleżankę z Polski – Alę, która stara się ciebie poznać i zrozumieć. Inni nie zwracają na ciebie uwagi, nie podchodzą do ciebie, nie chcą rozmawiać. Być może to przez język – po prostu cię nie rozumieją?

Mijają już trzy miesiące, odkąd jesteś w polskiej szkole. Coraz więcej mówisz po polsku, a i tak mało kto chce z tobą rozmawiać. Szkoda, bo ciebie coraz bardziej interesuje, jacy są Polacy i jak żyją.

Ostatnio pojawiła się grupa osób, która zaczęła się z ciebie wyśmiewać. Nazwali cię Cyganką. Przecież nią nie jesteś! Powiedziałaś im to. Może myślą tak dlatego, że do szkoły chodzisz w chuście na głowie, jak wiele muzułmanek.

Po tej sytuacji Ala zaproponowała, żebyś zdjęła chustę, nie wyróżniałabyś się wtedy i inni łatwiej by cię polubili. Pomyślałaś: rzeczywiście nikt nie nosi tutaj chusty! Pani dyrektor, która wezwała cię dzisiaj na rozmowę, stwierdziła, że to może dobry pomysł – w szkole bez chusty, a w domu w chuście. Zastanawiasz się nad tym. Mama zawsze mówiła tobie i twojej siostrze, że chusta to ważny atrybut prawdziwej muzułmanki, bo zbliża do Boga. Z jednej strony tak, ale z drugiej – przecież są kobiety, które jej nie noszą i też są wierzące. Ty jesteś wierząca. Polki rzadko noszą chusty, często chyba z innych powodów. Zależy ci na dobrych kontaktach z koleżankami i kolegami, bo wiesz, że zostanieie tutaj na długo.

Właśnie skończyłaś lekcje i będziesz wracać z twoją siostrą Larisą do domu. Ona nosi chustę, ale nigdy nie rozmawiałyście o tym dlaczego. Postanowiłaś porozmawiać z nią na ten temat i podzielić się swoimi przemyśleniami. Wychodzisz ze szkoły, Larisa już na ciebie czeka.

Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA

Misją Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA jest tworzenie przestrzeni do dialogu i pozytywnej zmiany społecznej poprzez wykorzystywanie i uczenie metody dramy stosowanej. Siłą stowarzyszenia są ludzie, którzy łączą kompetencje z wielu obszarów tematycznych z wiedzą o dramie i pracy z grupą. Wykorzystujemy dramę w takich dziedzinach, jak edukacja, profilaktyka, rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich, przeciwdziałanie dyskryminacji i budowanie kapitału społecznego. Od 2002 roku zrealizowaliśmy 97 projektów dramowych, docierając do ponad 29 tysięcy osób.

Zajmujemy się również popularyzowaniem, promowaniem i nauczaniem metody dramy stosowanej. Przeprowadziliśmy szkolenia z pracy dramą dla ponad 3 tysięcy osób. Prowadzimy Szkołę Dramy Stosowanej, zorganizowaliśmy cztery międzynarodowe konferencje dramowe, wydaliśmy cztery publikacje o wykorzystaniu dramy we wprowadzaniu zmiany społecznej, prowadzimy certyfikację trenerów i supervisorów dramy.

Więcej o naszych działaniach: www.stop-klatka.org.pl

ISBN 978-83-931433-4-4